

GULÁCSY IRÉN

PAX VOBIS

GULÁCSY IRÉN
PAX VOBIS

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

GULÁCSY IRÉN

PAX VOBIS

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

HARMADIK KÖTET

43—45 ezer

BUDAPESTEN
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irod. Int. Rt., Budapest, 1943.

Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: Hampó József igazgató.

Pakoss-nyomda, Budapest, Akác-köz 4. — Felelős: Pakoss Ferenc.

A RADVÁNYI VENDÉGSÉG.

I.

Minden kerekék örök törvénye szerint, hol lefelé, hol fölfelé talppal, az idő szüette vén kereké lassú körmozgással forgott tovább, megírott pályáján.

A poshadás jegyében eltelt 1706. év után — mi alatt a szerencse egyszintben tartotta a magyar hantok fölött vívódók ügyét — az 1707. esztendő a kurucokat kezdte magasba lendíteni. A császáriak keresztet vethettek arra a néhány várra, melyet védelméből kifogyottan, az előző évben megkaparintaniok sikerült. Azt se tudták megakadályozni, hogy II. Rákóczi Ferenc, fényes kísérettel, be ne vonuljon Erdélybe s ott le ne tegye esküjét az erdélyi fejedelemségre. Ugyanúgy tétlenül nézhették, hogy Ónodon összeülnek Magyar- és Erdélyország nekikeseredett rendjei s miután nagy felbuzdulásukban előbb egymás vérét is megcsapolták egy kicsit, annak rendje-módja szerint, trónfosztottnak nyilvánítják a Habsburg-ház élő fejét, minden ivadékostól együtt. S hozzá ezt a függetlenségi törekvést nem kisebb szövetség pártfogolta, mint amit Bercsényi úrnak, sok huza-vona után, mégis sikerült a minden oroszok cárjával, Péterrel, nyélbekalapálni, míg a birodalom sáfárjai csúfosan lemaradtak. E politikai balfogások betetézéseként pedig, mintha a pangás korszakában ellanyhult kuruc fegyverek is

új erőre kaptak volna, Bezerédy Imre fenelegényei Bécshez egész közel csörtették kardjukat, melynek zaját a császári zenekar legharsogóbb köszöntője se nyomhatta el. Hasztalan ülte meg az udvar, messzihangzó ünnepségek közt, az uralkodó öccsének, Károly spanyol trónkövetelőnek és húgának, Mária Anna főhercegnőnek kettős kézfogóját.

Ezzel a fellángolt virtuskodással azonban le is szállt megint a magyar szabadságharcosok hintája. Az 1707-ik év gondoskodott róla, hogy a fák az egekbe ne nőhessenek. Fordult egyet a szerencsekerék.

Alig ült bele Rákóczi az erdélyi fejedelmi székre, amikor már ki is riadhatott diadalának rövid álmából, egy fájdalmas hírre. A nobilis lelkű és szigorúan igazságkereső külföldi békeközvetítő, Stepney lord, — aki az utóbbi időkben mind mélyebben meggyőződött a fölkelők törekvésének jogos voltáról s mind hangosabban emelte föl szavát érdekükben a népek egyetemlegessége előtt — nem volt többé. Életének aktáit hirtelen-halál zárta le.

Mintha csak heroldként futott volna előre a gyászos esemény, egyszerre borulni kezdett az ég a kurucok felett. A fölshiporkázó harci tűz ismét lelohadt a lobbanékony lelkekben és az 1707. év november havának hatodik napján, Erdély másodszor is elveszett.

Vajmi kevés kárpótlást nyújtott ezért a veszteségért az a kavarodás, ami, Starhemberg Guidó grófnak a spanyol hadszíntérre való átrendelésével, a fővezérségért vetélkedő császári tábornokok közt kitört. Az a néhány erősség, mely a viszálykodás folytán a fölkelők kezére került, nem ért föl azzal a nyomkövetkező újabb csapással, hogy a bár tántoríthatatlanul császári érzelmű, de tiszta kezű Starhemberg után egy emberbőrbe bujt fenevad, Heister Sigbert gróf szabadult a már minden sebén át vérző, lekolodusodott, árva országra. Nem feledtethette el a szerencse kerekének lefelé zuhanását az a felsülés se, ami a császárpárti magyarok pozsonyi „országgyűlé-

sével“ érte a nagyméltóságú bécsi urakat, akik azt se tudták, hogy fojtsák el hamarább az elégedetlenségnek azt a felpirkadó tüzét, mely a labanc urakból is kitört s amit a kontra-gyűlés meghirdetésével ők maguk idézték saját fejükre. Szégyenszemre, háttározat nélkül, szerzett törvények nélkül kellett a bárátságtalanul kuruckoó császárpárti rendeket a „pestis“ rémhírével szétugratni. Nehogy — Isten őrizz! — egy második Ónod kerekedjék az alkotmányosságot követelő felförmedésből.

De hát ez is kevés volt ahhoz a veszteséghez mérve, amit Erdély elvesztése jelentett s amit még tetézt a szabadságharcosok trencsényi szerencsétlen és szégyenletes csatavesztése. A fejedelem maga is megsebesült. A lelkét vesztett kuruc had pedig szétrebent. Heister kardcsapás nélkül foglalhatta sorba a felkelők legfőbb erőforrásait, az északmagyarországi bányavárosokat, míg a fejedelem, maradék-népével, hátrálni kényszerült. Nézhette búsan, hogy leglelkesebb hívei fölött is úrrá lesz a csüggedés. Sőt nemes úrfiai közül is nem egy, óvatosan kihúzta kalpagjából s elrejtette büszke kuruc tollát... A béke vágya ráhömpölyödött az évek óta hányatott emberekre. A lelkekben megképzett a családi tűzhely emléke s marcangolta még azokat is, akik a fáradt nyáj fölfrissítésén apostolkodtak. Nem maradt más tennivalója önagságának, mint hívei jóvoltáért s a belőlük kisugárzó nyomásra, fölvenni a béketárgyalások fonalát, ahogy épp alkalom kínálkozott hozzá, a szabadságelvek és azok képviselőinek megalázása nélkül.

Az 1709-ik új esztendő azonban ezeket az alkudozásokat se koronázta sikerrel. Hiába figyelmeztette a külföld az egyre elbizakodottabb bécsi minisztereket, hogy a birodalom kezd már valósággal köztársasági jelleget öltetni. Óexcellenciáik egyszerűen elfricskázták az eléjük tett föltételeket, míg csak a dolgokat felülről igazgató, örök Rendező, idejénvalónak nem látta, ezúttal megint Bécs felé nyomni le a sors kerekét.

Heister ugyan továbbra se mérsékelte garázdál-

kodásait, sőt odáig vetemedett, hogy az útjába eső kúriák nemesi hölgyeit is sorra botoztatta férjeik fejedelm-hűségéért, — de ezzel szemben viszont Béri Balogh Ádám a Lajtán túlra vetette felbőszült csapatait. Január havában magát a Laxenburgba igyekvő császárt is megtámadta, épp mikor Marchese Scipio Publicola di Santa Croce főzeneigazgató udvari énekesei legjavába fújták az újabban divatosná vált dalt:

*„Laxenburgo non è Castello,
Laxenburgo non è Città!
Ma è un luogo bello
Che piace a sua Maestà . . .“*

Most már meghökkentek a miniszter urak s igyekeztek, egy Pozsonyba ismételten összehívott országgyűlés csalogatójával, visszaédesgetni az elriasztottakat. Nem sokra mentek azonban. Ez a diéta se akart szelídebb erkölcsökre térni, mint a megelőző. Ez is a sérelmek feszegetésével kezdte, jogok követelésével folytatta s ha nem is tiltakozott az ellen, hogy Rákóczi, Bercsényi és a fölkelés főbjeit Liechtenstein Ádám herceg a haza ellenségeinek nyilvánítva, száműzetésüket kimondja, viszont az ónodi határozatok megsemmisítésén túl, nem is vállalkozott többre. Igaz, hogy aztán a sorsa se lett jobb, mint az elsőnek! Előkerült megint a „pestis“ egyszer már bevált ürügye s szétriasztotta, törvényhozás nélkül.

De kár volt falrafesteni az ördögöt! Megjelent az magától is, mindjárt az 1710. év tavaszán, március idusát és vele együtt majd minden portát gyászba borítva.

Nosza, menekült, ki merre tudott! A magyar urak kastélyaikba, a miniszteri meghatalmazottak meg Bécsbe. Hogy pedig oda is utánuk ne lopakodhassék a dögvész, rácsaptak keményen a tiltó sorompót az újabb nyomorúsággal meglátogatott országra.

Komoly és rendszeres hadviselésre egyik fél se gondolhatott többé. Az ellenséges seregek csak kerülgették egymást, egyik részen éppúgy, mint a másikon. És a gyatrák éppúgy, mint a legbátrabbak.

Bercsényi úr — akit vissza nem fordított volna a sárkányok légiója se, ha egyszer valami hadi vállalkozásra elszánta a kardját — most maga kényszerült bevallani a cselekvést sürgető fejedelemnek, hogy irtózik már emberrel szót-váltani is. Terebesi jobbágyai közül ötszázan, ungvári birtokain ezren felül hulltak el az undorító betegségben, mely elől azonban hiába keringőzött a fővezér. Hátán vitte a bajt, seregeivel. Szolgái, legbelső cselédei is sorba dültek ki. Sőt egy jeles napon — miután inni töltött gazdájának és megtönte pipáját — kedvenç legénye, Palkó is követte a többieket.

— Se tálam, se ruhám s még aki nagyobb, pipám se maradt! — csordult ki a keserűség a nagyúrból.

A fejedelem nem neheztelt meg riadozó fővezérére. Emlékezetébe idézte Seneca szavait, hogy a halál félelme a halálnál is rosszabb. És inkább sajnálta Bercsényit, azért a beleköltözött iszonyatért, mely egypárnán hált, egy edényből ivott vele. De ennél többet nem tehetett érte. Hiszen neki is nyolc-tíz haldokló harcost kellett naponként seregéből kicsapatnia, hogy — mint a doktorok ajánlják — „Isten jóvoltából maguktól tisztuljanak ki a pusztában“.

Az ő lelkén azonban nem tudott zsarnokká hatalmasodni a félelem.

— *Theodori parum interest, humane an sublimē putrescat!* — vonta föl a vállát, ha látta, hogy féltik és Istennek rájukszakadt büntető ostorát véelve az újabb csapásban, megadással vette az egymást követő hiób-híreket. Hogy Husztról, Kassáról és Ecsedről pár hét alatt egész helyőrségek haltak ki. Hogy nincs kellő számú orvos a szerencsétlen országban. Se a meglévőknek elég tudásuk, a baj leküzdésére. Hogy Munkácson maguk a gyógyszerészek is megbetegedtek. Sőt vezérei közül is, hatan estek a rettenetes nyavalya áldozataivá.

Erdély mintájára — ahol a gubernium felakasztás és lelövetés terhe alatt tiltotta el a prédikálást, halottak kiharangozását, díszes temetését és a szabad közlekedést — ő is komolyra szigorította ugyan a pes-

tis-rendszabályokat, — kemény büntetéssel sujtva azokat a jöszménkedőket, akik a veszedelmet továbbhurcolták — de ezzel inkább csak a megrettent tömegeket akarta megnyugtatni. Befelé meg volt győződve róla, hogy míg ennyi embert seregekbe-zsúfoltan kell együtt tartania s míg ez a had gyöngén táplált, elcsigázott és hiányos a tisztálkodásban, addig hiábavaló minden rendelet és patikaszer. A pestis dúlni, az ő drága népe pedig szenvedni fog, vele együtt, aki száz életét is keveselte volna váltságul, értük.

*

Természetesen, a legszigorúbb parancs ellenére is akadtak, akik a szabad helyváltoztatás tilalmát megkerülték. Így azt a hatlovas úti batárt se tartóztathatta föl semmi hatalom, mely az 1710. év egy borongós, novemberi délutánján, Rimaszombaton túl, a radványi úton dagasztotta a sarat. Persze..! Mert asszony ült a kocsiban! S amit az akar — ha ugyan igaz a közmondás — Isten maga is akarja.

Bár hiszen, az asszonyságára való tekintettel, csak a fél-akarátának teljesedése járt volna ki a hintóban ülőnek, lévén ő afféle félasszony, azaz hajadon.

Vöröskő urának, a horvát bánnak leánya az utas. Mária. Egy-két esztendőcskével megérettebben, bim-bójából kibontakozottan, de mégis csak ő. Azon módon, ahogy október utolsó napjaiban kivetette kisaszszonnyá cseperedett Szidi hűgának lakzijából a hozzáverődött hír, hogy szívének drága jegyesét se kímélte a pestis veszedelme. Megtámadta, még a nyár derekán, a Hernád-menti Bársonyszigeten, ahová a fekete halál elől futó Károlyi-családot segített menteni.

Maraszthatta már aztán úrasszony anyja, újasszony húga s az egész frissen-lett Eszterházy-atyafiság! Lett volna-e ugyan olyan szép szó, ami tovább visszatartsa? Kocsihágóján érte az a nagy hír is, melytől pedig az övével együtt az egész elgyötört ország szíve, reménysége dobbant: hogy a nyugalomba tett Heister Sigbert helyére — akinek véres garázdaságait

végezetül maguk a bécsi miniszterek is elsokalták — az ő ízig-vérig magyar apját nevezte ki a nagy minisztertanács, a magyarországi hadak főparancsnokául. Még erre sem tért vissza, öröm-tort lakozni. Vett magára egy kiskeresztet hálaadásul s azzal futott tovább, a vállára mért nagykeresztel, torony irányába. Senkinek se mondta meg övéi közül, hogy nem egyenes vonalban Bécsnek fordítja a rudat. Csak a megye határában szedette le az udvari hintó ajtajáról a kétfejű sasos címet.

Okosan. Mert ami javára szolgált a császáriaktól megszállt vidékeken, az könnyen vesztére üthetett volna ki a másik felekezetről. Így nem maradt áruló, külső nyom. A császáriak közt igazolhatták írásai, a fölkelők előtt pedig vőlegényének levelei, képe.

De vajon hol van már azóta, akit az a kép ábrázol? Nem valami hevenyében felhantolt, útmenti sír borul-e drága testére, csigás fürteire, kevély homlokára, pirosvirágú, mosolygós szájára? Nem varjak károgaása volt-e az elsiratója, harangzúgás helyett?

A lány megdidergett, jó meleg subicája alatt. És ilyen pillanatokban felbuzdult benne a kívánság, hogy bár az irtózatoss baj őt is utólérné, mint a kíséretére adott fullajtárokat, sőt már két kocsisát is, akiket egymás után szedett le a bakról! Kikívánta a részét annak az Istenlátogatott fészeknek, Gyöngyösnek sor-sából is, melyet pár napja hagyott maga mögött s melynek siratója nyomon követte, amerre csak járt:

„Reggel kétsorjában városnak hosszára

Házak alatt rakva a koporsó vala.

Tizenkét óráig azt temették vala.

Két órakor annyit még kivittek vala.

S Hernádon pestisben elhalt a föld népe,

Búzája kintveszett, marha vesztegette.

A meghalt embert is nincs aki temesse,

Ott meg nem szállhattok, nincsen ember benne ...“

Hanem azért az ilyen gyöngye percei ritkák voltak. Többi idejében — mialatt hol vesztegzárt hevert a hintó, hol a falvakat őrző katonák ostromgyűrűjé-

ben, hol meg a mindenféle füstölő górékban állta a védelmi rendszabályokat — Mária nem érzett aggodalmat. Maga se tudta volna megmagyarázni, hogy miért, de a lelke legmélyén egy pillanatig se hitte komolyan, hogy őt és szerelmesét, egymástól külön, elérhetné akármi nagy rossz. Őrzi őket az egymás hűsége, imádsága és közös céljuk, mely még beteljesíthetetlenül állt előttük! Mik az ártó gombák miriádjai is, a kemény akarattal szemben? Játékszerek! A lélek hatalmasabb a test veszedelmeinél. Különb védelem, mint a liktáriumok, tinktúrák s az alamázia.

Erre a gondolatra aztán el is szűnt mindig szépen a gyöngyösi siralom képzelődő füleiben s ő elmosolyodott, bátor mosolygással.

Akik annyi ésszel-vetett csapdát kikerültek, mint ők, épp a vak-véletlen pókháló-szövevényébe akadnának bele? Nem kivédett-e Gábor száz kardcsapást, melyek mind az életére törtek? Vagy ő talán a test és lélek biztonságában lakozhatott a távoli, idegen nagyvárosban?

Megrázta a fejét, mint aki jobb híjján sajátmagával kénytelen vitázni. Hogy: nem. Mióta a zárdából kieresztették, semmi panasza se lehet ugyan. A császár gyónik, áldoz, naponta három misét is hallgat és olyan szelíd, mint a csuporban megaludt tej. Nem ejti rettegésbe szeszélyeivel az udvart, se őt a különös módon villogó szemeivel.

De a császár más volt azelőtt. Kiszámíthatatlan és szertelenségeiben félelmetes. Eleget csodálkozott is az udvar, hirtelen megváltozásán, míg a csudának kijáró idő el nem múlt és az uralkodó környezete belegyőződött, hogy az új szuverén — elhánnya fiatalságának tajtékát — beletalált vakbuzgó apjának nyomdokaiba s ez most már így is fog menni tovább, szép békességesen, az idők végéig. Búcsúk, templomjárások, kolostori ebédek . . .

— Hála Isten! — bólogatott Thurn gróf, az anvaszásrendbe tett számadásait cirógatva. — Sohase duzzadt így az alamizsnás pénztárunk!

De a különféle kegyes alapítványok is megsoka-

sodtak s alig akadt templom Bécsben, vagy a birodalom egyéb városaiban, mely meg ne emlegette volna a császár bőkezűségét.

Az éveken át háttérbe szorított hitves se panaszkodhatott. József helyreállította konjugális életüket, mellette töltötte minden szabad óráját s kárpótló gyöngédséggel dédelgette gyermekeiket is, akiket az aya minden délben a felséges szülők színe elé vezetett.

Bár azok az idők, mikor József tekintete még mohó lángot vetett a megejtő szépségű olasz lány látára, rég letűntek, mindazonáltal Guitana se érezhett sértődöttséget. Ófelsége visszavonta ugyan tőle intim kegyeit, de senki mást se boldogított velük. Cipelte a házasság igáját, a nála korosabb, rút asszony oldalán.

— Bizonyal nem gyönyörűségére! — nyugtatta Amor-sebzett szívét a megrövidült dáma. — Bizonyára valami magasabb uralkodói érdek miatt! Az is lehet, hogy a Szentszék, Róma keze játszik a dologban...

Ez nem alázhatta meg önszeretetében, mint ahogy a császárnét se tekinthette diadalmas vetélytársnőjének. Hozzá tartozóinak se volt okuk aggodalomra. A császár mindenkor bőkezűen gondoskodott róluk. Sőt leereszkedően, mint soha azelőtt. Leküzdve ösztönszerű idegenkedését, nem mulasztotta el megszólításával kitüntetni Caraffa asszonyt és elnézést tanúsított Ruggiero iránt is. Hogy a mágiszter ügyesen használta ki ezt a császári kegyfordulást, meglátszott abból, hogy már saját fogatot tartott úri kényelmére, a Burg főkapuján hajtatott ki s be, sőt nem átallotta, vérbeli hercegek módjára, imperiális vörössel bevonatni a hintóját...

Csillaga delelőre futott. A császári hitvest semmi se ingathatta meg többé abban a meggyőződésében, hogy férje megváltozott viselkedését egyedül az olasz bővös hatalmának köszönheti s megragadott minden alkalmat, hogy kegyencét előtérbe tolja. Ezt a leplezetlen favorizálást aztán — tekintettel Amália megnövekedett befolyására — az udvari és politikai élet

kiválóságainak is számba kellett venniök. Aki miniszteri tárcára, birtokra, ordóra, báróságra vagy egyéb effajta kegyre áhítozott, nem mulaszthatta el, a mindenható asztrológus pokolkonyháján át irányítani útját a hivatalos ajtókhöz. És Caetano ezen a mellékfolyón keresztül is, bőven táplálhatta azt a hatalmas vasládát, melyen titokzatos kotyvalékait főzte ugyan naphosszat, de melynek igazi rendeltetése azért mégis csak a krőzusi módon megszorított kincsei elrejtése volt.

Egyetlen valaki maradt, aki nem hajolt meg Ruggiero kilombosodott tekintélye előtt, még akkor se, mikor az olaszt már egész a császári antekameráig vitte impertinenciája. Míg a miniszterek — ha fogcsikorgatva is — kénytelen-kelletlen megtűrték maguk közt, Lamberg hátratett kezekkel sétált el mellette és makacsul vonakodott észrevenni dörgölődző szándékát. Nem mintha a harmadesztendeje elnyert hercegi méltóság, vagy a rákövetkező évben kapott, dúsanjövendelő leuchtenburgi grófság szállt volna a fiatal főúr fejébe! Szavakkal nem is kifejezhető kifogásai voltak a talián ellen. Ösztönszerűleg, minden elvetemültségre képesnek tartotta Ruggierót. Idegenkedett már attól is, hogy egy-levegőt szívjon vele. S annyira ment ezzel a megmagyarázhatatlan nyugtalanságával, hogy a helyet is tüzes vizsgálat tárgyává tette, ahol Caetano ült, vagy állt.

Tulajdonképpen teljesen nyugódt csak akkor volt, ha saját, nagy fénnel berendezett, Burgbeli lakosztályában láthatta vendégül a császárt. Szerencsére ez a kegy — mely pedig szinte példátlanul állt a Habsburg-ház történetében — mind gyakrabban érte, az utóbbi három év alatt. József idők folyamán valószínűleg második otthonának kezdte tekinteni a herceg „legénybarlangját“, ahová nem követhették a politika nyugós gondjai s ahol egy-egy kicsit kifüröszthette lelkét szerencsétlen házas életének önként visszavállalt rabságából.

Lamberg herceg sohase mondta semmire: „Meg kell lennie, felség!“ Nem csempészett elé pártfogolta-

kat. Nem igyekezett befolyást gyakorolni rá, sem pedig kiütni a nyeregből azokat, akik szinte korlátlan hatalmat nyertek a birodalom világi ügyeinek irányításában, mióta öfelsége a lelki élet útjára fordult. Mert József nem bízott többé sajátmagában és inkább nyitott lehetőséget mások politikai elfogultságának, mint hogy ő essen ebbe a hibába.

A tökéletes békesség biztosítékain kívül, még egy nagy vonzó ereje is volt a császár szemében Lamberg otthonának. Egy meghitt kis zúg, amit a herceg tréfásan „neutrális területnek“ nevezett. Ez a szoba semmit sem éreztetett abból, hogy férfi hajlékához tartozik. Nem rémítgetett a harciasság közszemlére kitett eszközeivel, se a galantéria sikamlós külsőségeivel. Inkább női szalonnak látszott, mely egyesítette a kor legfinomabb ízlését, a kényelem minden föltételével.

Hogy mire kellett Lambergnek ez a szoba?

Ő tudta.

Egyelőre azonban egy, az udvarnál mindenképpen szokatlan célra használta. Hölgytársaságokat fogadott benne.

A meghívott dámák közt eleintén nagy megütközést keltettek ezek a meghívások. De mikor a szigorú anyacsászárnő dámái és Amália hölgyei is megjelentek, a megdöbbenés moraja végképp elcsendesült. Többé senki se sértődött meg rajta, ha selyemviganókat látott suhogni a herceg appartementje felé. A kezdetben orcátlannak bélyegezett ötlet lassanként szokástörvényyé vált, lehetőséget nyitva annak, hogy öfelsége olykor viszontláthassa azt, akinek nyugalmaért a lemondás kemény iskoláját járta.

Mária sohase mulasztotta el, eleget tenni Lamberg meghívásának. Nem adta föl a reményt, hogy egyszer talán mégis kínálkozik valami alkalom, mikor a császárt szerencsétlen véreinek sorsára emlékeztetheti. De ez a várvavárt alkalom mindegyre késett. József nem nyújtott módot a közeledésre. Csak ült a számára készített place d'honneur-ön s révedezett maga elé, álmodozón. Aztán rendszerint hamarosan visszavonult.

A türelem próbatevő idői voltak ezek. A kény-
szerű veszteglés néha jobban gyötörte a lányt, az előző
évek minden izgalmánál. Fájt neki a kenyér, amit
lenyelt. Égette a párnája, ha azokra gondolt, akiknek
ma is kemény hantok a vánkosai, felhő a takarójuk,
orgonázó szél az altatójuk, éppúgy, mint mikor ő,
teli reményekkel, ide került. Fájt ereiben a vére s a
vérében egész nyomorult nemzete.

— Oh, ha megválthatnám mindet! — vetette fel
sűrű pilláit, megtudni az okát annak a zökkenésnek,
mely most visszaemlékezéseiből kibolygatta.

A kocsis rántotta hirtelen hátra a gyeplőt. Az első
két ló bogárzott, egy kis csapat embertől, meg valami
eléje került akadálytól.

— Vedd a fáklyát s szállj le — szólt a jöttükben
felfogadott, egyetlen fullajtárnak.

Az meg is gyujtotta nyomban a fáklyát.

Keresztbe az úton egy emberi test feküdt. Két
karja messzi elvetve, mintha a földet ölelné. Szája
habosan rányílva a szennyes pocsétára.

Halott volt, annak rendje-módja szerint.

A kis csapat pedig nézte ijedten.

Lehettek vagy húszan, férfiak, asszonyok, elegy.
A férfiak hátán viharvert cókók. Az asszonyok kar-
ján gyermekek. Nem sivalkodtak, csak pislogtak, félel-
mesen égő szemekkel, a hullásápadt arcoskáikból.
Mintha a kísértő lélek pislogna ki a halottlárványuk
mögül.

A fullajtár visszakiáltott:

— A pestis elől szaladnak ezek, méltósága!

— De a cimborájukat legalább eltakaríthatnák
az útból! — mordult mérgesen a kocsis, a bámészko-
dókra, — Nosza hé! Mit vártok? Nem repül az el on-
nan magától!

Két ember, a fiataljából, elő is botorkált. Ágakat
csaptak az útszéli fáról. Aláfeszítették kidúlt társuk-
nak és befordították az árokba. A tetem tompán buf-
fant. Erre az asszonyok egyike — egy elcsigázott, gör-
behátú menyecske — felnyikorodott, bágyadtan. Leol-

dotta nyakából szakadozott kendőjét s az árokban hanyattzuhant holttest arcára dobta.

Indultak volna is tovább, ha Mária oda nem inti a két temetkező embert.

— Jól járunk Radvány felé? — kérdezte, elir-
tózva attól, amit nem láthatott elégszer, ahhoz, hogy
megszokja.

A két férfi összesandított a fáklya fényében. Egyi-
kőjük, egy alig-siheder, kelletlenül felhúzta a vállát.

— Jóól — nyujtotta el a szót. — Egész közelesen.
Majd kaparintott egyet az üstökén.

— Csak aki oda készül, ne nagyon emlegesse,
hogy találkozott velünk, könyörgöm..!

— Azám! — lökkent elő egy őszhajú vénség is,
szorongó arccal. — Mert visszahurcolnának minket,
instálom. Pedig a vármegye pandúrjai nem ösmernek
tréfát. Gyorsan kerülne egy-két üres akasztófa..!

— Ohó! — ébredezett Máriában a vöröskői vár-
kisasszony, a sunyító jobbágyokon hordezva szemét.
— Tik szökésben vagytok!

— Bezony...

— Mi gonoszat míveltetek?

Az ember csak forgatta süvegét, nagybúsan.

— Szökni szökünk, igaz. De a kezünkhöz nem
ragad semmi rossz.

— Akkor mért lopakodtok?

— Hát — sereglett oda most már a többi is, —
megelégtünk a senyvedésünket. Magunk telkét se mí-
velhetjük. Aki pelyhedzik, viszik angyalbőrt húzni!
Akit meg az ősz tollú kivert: kényszerfuvarba... Vá-
rakat tatarozni, sáncot ásni, ágyút önteni, puskaport
őrleni... Hordhatnánk, vágthatnánk a fát, az uraság-
nak, egész télen át. Miből fizessünk akkor adót? Mi-
ből élünk mink akkor?

— És a többiek, akik visszamaradtak? Azok mi-
ből élnek?

A menyecske öklöződött elő, aki kendőjét a ha-
lott ura után dobta. Karján a gyerek. Szoknyájába
csimpaszkodva még kettő szüpögött, csendesen, mint
két megcsapott kis kutyakölyök.

Az asszony szeme élesen villant.

— Nem maradt bizony Károlyi uraméknál férficseléd egy se! Ezek itt az utolja. Mondtuk: mink se hagyjuk magunkat százba-szedni! Úgy veri a szó, hogy arra beljebbtájon már a csoma se dühösködik annyira... Elmúlt a szaladás. Békesség van a népek közt... Mink is odamegyünk, a háborút meg vigye tovább, aki kezdte, verné meg az Isten!

A gyermek — rongyokba-burkolt, hibáscsontú kis féreg — megnyaklott derékban az anyja hadonászó karján.

És Mária egyszerre lejjebbhagyott a szigorúsággal. Mély szájalom öntötte el.

Ez a sóvárgása a nyugalomnak...!

Van-e ugyan erőhatalom, mely továbbra is fegyverben tarthatná ezt a földönfutó népet? És vajon tud-e ő két célt is szolgálni, ezzel az egy útjával? Bír-e majd az érdekükben tenni valamit, ott, ahova indult?

Pénzt kotort elő tarsolyából s a rongyosok közé vetette. Közben pedig kiengedte a száján azt a kérdést, mely már rég ott égett mögötte:

— Nem hallottátok? Senki se beteg az uraságok közül Radványban?

Az atyafiak hemmegtek-hümmögtek.

— Radványban nincs baj. De a másik birtokon, Olcsván, pár hete meghalt valakijük, csomában...

Az utas hölgy megimbolyodott egy csöppet, mint akit mellbelöktek. Hamarosan összeszedte azonban magát s hidegtől csípett ajkai körül megint ott éleskedett az a kemény, szinte férfias vonás.

— Ember, vagy asszonyféle?

— Valami úrfi.

— A nevét nem tudjátok?

— Minket nem híttak siratóba. Bezony, nem kérdztük, könyörgöm...

Most már nem tudakolózott tovább a dáma.

— Hajts! — kiáltott.

A fullajtár alig győzött felkapaszzkodni. Megindultak a tocsogó sárban.

II.

Hogy a lovak kikapaszkodtak a pocsétából, meggyorsították az iramot. A szemhatár peremén a kastély futva közeledett. Nagy épülettömbje hármasszerű árnyékot vetett az égre, melyen kezdődő, homályfűhár fenyegetéssel, már fenn próbálkozott az újhald gyöngye sarklója. A hármasszerű tagolású épület tornyai, mint fölemelt ujjak, meredeztek. A közbülső — főtornyot megilletőképpen — kövérebben, a két szélső szerényebben és gömbölyűen.

A középső torony szegletes volt. Amolyan szakállszárító, ahonnan messze kilátni. Fából faragott pilléreit alul haránt belécezték, hogy a gyermekféle ki ne bódulhasson rajta. A torony tetején pap-kalap formájú, vörösréz tető súlyosodott. Szélkakas, meg a Károlyi-zászló képezték a bojtot rajta. De zászlók repkedtek a meredeken lebecsátkozó földél padlás ablakaiból és a szélső toronyból is. Napvilágnál meglátászanának a hat mezőnybe osztott címerrajzok. Hanem azért így se maradt kétség az utasokban, hogy jóhelyütt járnak. Nincs a környéken más számottevő kastély.

Merész kanyarodó után a hintó befordult végül. Megvesztegelt a három óriás táblába osztott cserjés előtt, mely bizonyára díszkertül szolgálhatott, mielőtt ilyen vadonná bozontosult, hogy a sok egymásba fonódó ág-bog közül kertész se tudta volna többé különválogatni: melyik miféle Istenteremténye.

Mária nem várta be, míg a fullajtár kievickél az uti gereznákból. Maga szökött ki elsőnek. Fordult egyenesen a kastély felé.

Távolasabban — a tornác falára erősített fagyvas lámpák fényénél — eleven csoportot látott mozgolódni. Irányt vett oda.

Házhoz-tartozó nőcselédek lehettek az ingó-lengő árnyak. Táboruk közepén egy póznaegyenes matróna hadonászott, bottal. Fejkötőjének gyöngyös csótárja izgatottan lebegett minden szavára:

— Kenyeret moslékba dobni..? Hát nem vág a hátatokra az a magasságos mennybéli teremő Egyúr-isten, álló lábotokon, ti pogányok? Itt van ni..! Megleltem ám a botom kampójával! Hogy nem ég bele a szemetek a csávába! Lopni-csalni, hoppot járn, bezeg értenétek! Csakhogy most van, aki kordában tartson, nem úgy, mint asszonyotok! Ejszen anyja vagyok én annak is, ha százszor anyányi is!

Kerepelt a vén dáma, hogy lélekzetet venni se szakított időt. Mária pedig hőkölve nézte. Idegenkedő, rossz érzés fátotta el.

De a matróna meg kellett hogy hallja a hintó érkezését, mert hamarosan ráterelte a patvart:

— Aztán ez meg már miféle gurigázás itten? Megint sok a ráérős ideje valami léhűtőnek! Lóduljatok megnézni, hogy kit hurcolt ide a fránya! Egyben meg is súghatjátok neki, hogy én biz' nem szedetem ki senki hintajából a kereket. De kitoló kását, azt kaphat, ha kell!

Épp akkor fejezte be a nagyasszony a furcsa vendégmarasztást, mire Mária fölért a tornác lépcsőjén. Helyénvalónak ítélte, közbeszólni, nehogy a dáma még jobban elszalajtsa a nyelvét s utóbb még pironkodnia kelljen érte.

— Nem alkalmatlankodom én soká, néném! Egy kis beszédem lenne a bárónéval, azzal indulok is tovább.

— Ki az? Ki van itt? — rikkant föl a válasz s a zord úrnő megfordult. Bele arccal a faggyas lámpa derengésébe.

Csak most látta Mária, hogy szemei a vakok világtalan merevségével bámulnak előre. Álla hegyén mogyorónyi szemölcs. Sörtekemény szörpamat szűrődik ki belőle. Szája környékét mintha behamuzták volna. Az álla is szakállas. Szemhéja ellenben pilátlan.

De ha rosszul látott is a matróna, a kezének nem volt semmi baja. Azt használta, szeme helyett. Föl emelte a hang irányába s még mielőtt a jövevény döntetett volna abban, hogy engedi-e, vagy se, fürge mo-

tozással végigtapogatta arcát, nyakát, nyusztprémes bársonysubácskáját.

Erre hörkent ki belőle egyszer igazán a méreg! Szinte felvisított:

— Ne legyen Koháry Judith a nevem, ha nem amolyan lézengő frájla ez..!

— Pálffy generális lánya! — kapta föl fejét a „vendég“.

Hanem hiszen beszélhetett! Annyira se ment, hogy a saját szavát megértse.

A dáma csípőtlen csipejére vágta a kezét.

— Engem akarsz bolonddá rakni, fiam? Vén Koháry Judithot? No, ahhoz ugyan későn találtál kelni egy kicsit! Még hogy rangbeli hölgy..!

A gyöngyös csótár elszörnyedve billent.

— Még hogy Pálffy bán lánya..! Ilyen zagyvaságot! Mintha bizony Pálffy comes úrnak egyéb kínja se lenne, mint hogy a méltóságos kisasszony-lányát ilyen cudar világban, alkonyatnak évadján sétáltassa! Hát a passzus, hékám? Hát az ajánló levelek? Bejelentő-staféta, hoppmester, hátramoszdítók? Mi? Ohó..! — emelkedett föl a hosszú, horpadozó orr, a hold felé. — Pálffy generális lánya..! Meg egy kis sáfrány! Ugy-e!

— Ha bebocsát kegyelmed, grófasszony néném, valami arravaló helyre, tartom kötelességemnek, beigazolni magamat — kínálkozott Mária, bántódottan.

De a bőszen asszonyság ránevetett, érdesen:

— Ide? Eltaláltad, mákom!

És keresztbe csapta a botot a küszöb előtt.

— Egy tapodtat se, azt mondom! Mit gondolsz? Csapszék a Koháry Judith háza? Vagy becsali-csárda?

— Nem, — csendült meg váratlanul a háborgó mögött egy szelíd, mély hang. — Nem csapszék, nem csárda, de nem is elátkozottak fészke, ahová egy magános úrihölgy be ne térhessen, ha egyszer erre vitt el az útja.

A lány fölpillantott.

Harminc-harmincöt esztendő forma, vállas, karcú asszony állt a küszöbön. Az emelve hozott szövét-

nek fénye egy határozott, de megnyerő arcra világított, melyet azonban idősebbnek mutatott a szem és száj közt húzódó, mély vonás.

A jelenés folytatta:

— Ez a ház különben se a kegyelmedé, anyám, hanem az én szívem-uram, Sándor után részeljük. Ne vessen hát benne szelet, hogy vihart ne arassunk. Nézze inkább kedves kegyelmed, hogy sajátmagának is lenne egy kis nyugta. Ennyi év után, bizony rá- térne!

— Majd a sírban! Majd a sírban! — vijjogott vissza a békétlen. Ám az idegen úrnő nem mérkőzött vele tovább. Fogta Mária kezét s bevonta. Közben pedig egyre mentegetőzött.

Rémlett neki, rémlett, mintha kocsizörgést hallanal De a gyerekek olyan zajt csaptak odabent...! Tiszta szerencse, hogy mégis kijött. Különben holtig bánhatná, amiért egy ilyen kedves vendéget elszalajtott.

— Hát kegyelmed nem kételkedik a kilétemben? — vetett Mária hálás szemeket szabadítójára.

Az úrasszony először félretessékelt egy útjukban álló ládát, meg egy fia-ládikót. Csak aztán felelt:

— Éppolyan kevéssé, gyermekem, mint kegyed abban, hogy én meg Károlyi Sándorné vagyok. Anyámnál is inkább a kor teszi ezt a bizalmatlanságot. Még a vaksága. Áldott lélek különben! Arany a szíve...

És mialatt bukdácsoltak át a szobákon, melyek a tatárdulás össze-vissza képét nyujtották, hol a matrónát tisztáztatta a báróné, hol meg a felfordulás miatt röstelkedett. De mit csináljon, mikor örökös hurcolkodás az életük? Ha egyik helyt megmelegednek, futhatnak a másikra. Kerülgetik a csomát, a nagyasszony, meg a gyermekek végett, akik erősen félik a halált, mint ez már az emberi kor két szélső határán lenni szokott.

— Mintha bizony pergetett gyöngy lenne az élet! — sóhajtott a vezető. És Mária finom ösztöne egy eltaposott sors mély fásultságát érezte ki ebből a sóhajból.

Majd Károlyiné a kilincsre tette kezét.

— Erre szívem, erre..! Itt lesz mindjárt jó fűtött szoba, ahol ki lehet hámlani a nyirkos holmikból s elkömötizálni, szépen. Megpihenkélni...

Mária megköszönte a kínálatot. Hanem ami a „pihenkélést“ illeti, ahhoz nem sok reményt fűzött. Fülrepestő visítás zsvajlott át az ajtón. Mintha ezer ördögfióka hengerbuckázna egymás hegyén-hátán, a szobában, melynek ajtaját Károlyiné most szélesre tárta előtte.

— Tessék...!

De a lánnyal fordult egyet a világ, arra a képre, mely egycsapásra tárult elé.

Össze-vissza hányt, nagy meszelt szoba. Közepén két vaskampóra erősített, derekas kötélzet lóg alá. A palintán egy borzas sihederlányka. Szoknyáiba meg egy ötéveske kisfiú kapaszkodik. És a csitri előtt, sugáran — a játéktól maga is kipirultan — egy daliás, fiatal férfi. A Szentháromság Gondviselésének lovagja... A fejedelem gavallér-kompániájának őrnagya... Haller Gábor!

A lányka épp abban buzgólkodik, hogy az őrnagy úr vállán átvetett két lábát összezárja, sarkaival a nyakán...

— Megvagy! Megfogtalak!

És hiába szabadkozik a fogoly! Hiába látja meg ő is, ott a becsukódó ajtó előtt, azt a drága tüneményt, akit álmában is csak ritkán adatik látnia. Az izmos gyereklábak vaskapcsából nincs menekülés.

Mária pedig azon érte magát, hogy nem öröm az első érzése. Nem az az első gondolata, hogy íme, egydarabban fickándozik, akiért ezer veszedelmen keresztül, ekkora utat tett meg. Hanem, hogy nagyon-nagyon illetlen dolog, ami itt előtte történik...

De nyilván a ház asszonyát se érintette kellemesen a fogadtatás, mert gyorsan a visítózóknál termett s megbívalva a helytelenkedő dámácska borzas haját, nem átallotta kicsit hátba dúcolni se. Igaz, hogy úgy tette, mintha lopva tenné...

Erre tört ki csak a haddelhadd!

A fruska lent pattant a hintáról, mint a vadmacska. Mintha tüstént valaki szemének akarna ugrani. Visított és toporzékolt. Hogy pedig a céció teljes legyen, öcsike is nekibödült. Fújta az angyalok trombitáját. Persze, hogy a nagyasszony éber-öreg fülét se kerülhette el a gyermeklármá. Betoppant, olyan garral, hogy a szerelmesek még egymást üdvözölni se érkezhettek.

— Öli már! Öli már! — táncoltatta botját a piruló Károlyiné felé. — Egyet fordulok s máris az én unokáimat sarcolja! Oh, drága tubáim ...!

A vak kéz az orgináló hangok után kapadozott.

— Melyikötök csontját törte az a ti szívtelen anyátok? Hol fáj, pipikém? A hátaeskád? Gyer ide ómamához! Az nem enged titeket bántani!

És Barkóczy Györgyné, Koháry Judith — akiről látszott, hogy úr a házban elevenek és holtak fölött — ha meglepte az előbb Máriát sértő ridegségével, most betetézte a szerzett meglepetést. Még mindég izmos karjával felölelte és vállára ültette a virnyító urficskát. A másíknak meg az islógos kötényét adta s úgy rajcsúrozott le s föl a szobában, mintha ő lenne a Károlyi-portán a legtüzesebb csíkó.

— Gyű tel! Cól! Szaladjunk! Vissza ne maradjunk!

Mégint nem lehetett beszélni a derdendóciában, csak állni, bambán. Csak állni és nézni azt a tizenhároméves gyermekleányt, amelyiknek olyan még az arca, mint egy szivárvány mögül előkandikáló, vásott kis angyalnak. Ám aki növéstre olyan fejlett már, mint egy kész, érett, erős asszony.

Jó is volt talán, hogy nem Máriának kellett először szólalnia! Így időt nyert a hangja, meghűvösödni, mikor azt felelte Károlyiné kérdezősködésére, hogy ismeri már Haller urat régen, de nem valami alaposan... Hozzátehetette aztán gondolatban, hogy ezt a tiltott-játékos, kikapós énjét, bizony-bizony, nem ismerte eddig...

Ami az őrnagy urat illeti, ő jeladásnak vélte a kitérő választ. Nagybölcset arcot vágott hát hozzá s beil-

leszkedett a színlelésbe. És azontúl: „Uram“, meg „Kisasszony“... Akinek illik kart nyújtani, őt átvezetni, amerre a folyvást mentegezőző úrnő mutatja és hozzá hasonlóképp lebecsátkozni egy szék leghegyére.

— Hogy s mint ebben a gonosz világban, báró úr?

— Csak no...! Köszönöm a kérdését, húgom.

— Még mindég áldhatja kegyelmed a sorsát, amiért így húzhatja ki az idejét, biztonságos helyen.

— Sose álltam háborúságban az égiekkel, kisasszony.

Máriának buggyant egyet a hangja. Zokogás akart lenni belőle. Olyan zokogás, ami egy-ömletre adja ki sebzett szívéből a fájdalmat is, meg az életet is. De az idegen hölgy szeme belefagyasztotta mind a kettőt. Ajkai körülött kínlódó mosolygás remegett.

— Olyanféle hír járt arra felénk, mintha kegyelmed is átvészelt volna. Pestisben.

— Nem az volt!

Ezt Károlyiné mondta, és olyan súllyal, mely alól kicsillant családfői tekintélyének egy még töretlen sugara.

Aztán rábólintott újból.

— Nem csoma volt, kedves. A csománál a hónaljnak ereszkedése vagon. Gábornál híre se mutatkozott. „Gábor“ hónya alatt olyan kemény volt, hogy diót törögethetett volna vele.

— Nénémasszonyék hát hírt vettek az őrnagy úr bajáról? — zsugorodott Mária szíve, valami sohaseismert, kegyetlen fájdalomtól.

De Károlyiné, — aki nem láthatott bele abba a szorongó kis szívbe — csak a szemöldökét emelgette:

— Hír...! Kellett is ahoz! Hiszen együtt jártunk „Gáborral“ a Bársonyszigeten, hogy bár sose tapos-tuk volna a földjét! Velünk karonkozott ott a baj. Előbb a riadalom „Gáborral“, majd meg Feri... Egy reggel arra kél, hogy nem tud állni a lábán. Megsántult szegény gyerekem, a horgas-inára. Viselheti a jegyét, holtig.

Nem, az úrasszony nem kívánczozott többé a Bársonyszigetrel És áldotta Istenét, amiért hozzájuk-

vezette „Gábort“. Különben ki a megmondhatója, hogy mi lett volna velük? Ő segített hurcolkodni s el nem hagyta őket, mind e mai napig.

— ... az én jó fiam!

Oh, ez az anyáskodó hang...! És: „Gábor“...! Minduntalan: „Gábor“...! „Az én jó fiam“...!

Úristen! Nagyisten! Mit jelentsen mindez?

A fele-életét odaadta volna Mária, ha most a vőlegénye arcába nézhet. Csak egy kurta villanással. Épp hogy meggyőződjék róla, vajon mit is szól hát ezekhez a dolgokhoz?

De nem mert föltekinteni. Mert akkor nem titkolhatta volna tovább azt a két nagy könnycseppet, melyek ott égtek a pillái alatt.

Szerencsére, Károlyiné egész belemerült a törtékezésbe. Észre se vette, hogy egyedül viszi a társalgást.

— Bizony, — sóhajtozott — mink is megadtuk a pestisnek a magunk drága áldozatát! Szegény Laci fiam a föld alá került, Olcsván. Hanem azért legyen áldott az Úr! Ha vesz is egyik kezével, a másikkal adhat. Ki tudja...?

Mária se tudta, hogy mi szörnyűségre virradhat még, azok után, amiken átesett. Azt se, hogy mire célzott a báróné, rejtelmes szavaival. De elég volt neki a sejtelem is. Meg az a látvány, amiből hamarosan ismét része jutott. Hogy befut a szobába az a gyermekfejű kislány, aki nyaktól kezdődőleg asszony és körülhordozva parázsló, fekete szemeit a beszélgetőkön, egyszerre mint a kilőtt nyíl: uccu! Ott is lóg megint az őrnagy úr nyakában. Öleli két karral, míg az édesanyja el nem hessenti.

Hanem ezzel már nála is betelt az „elég“ mérték. A két titkolt könnynek folytatása szakadt. Helyettük lángoló bíbör lepte el az arcát.

Mi ez? Eszén van ez az ember, hogy még csak nem is leplezi előtte a bősztő játékukat, amivel őt vérig sebzi? Hogy meri tenni? Hogy engedheti ezeket a nyájaskodásokat, előtte, a menyasszonya előtt? Aki

annyi törődésnek tette ki magát, érte? Akitől áldozatoknál, szerelemnél egyebet nem vett?

Fellobbanó haragjából arra borzadt észhez, hogy egy kurta kicsi pillanatra bár, de átfutott rajta a gondolat: nem jobb lenne-e, ha Gábor igazán halva feküdnék és ő mellette? Nem jobb volna-e, csöndesen pihenniök, egymás kezét fogva inkább, mint hogy megcsorbulni engedje a hitét s tovább tűrje ezt a fölháborító évődést, mely ellen most már, ebben az idegenesdi komédiában, amit kezdtek, nem is tiltakozhat?

Fölkelt és Károlyinéhoz fordult.

— Hagynánk talán a fiatalokat enyelegni, — mondta, lázadó fájdalmában szinte gonoszul. — Volna néhány komoly szavam úrasszony nénémhez, külön, — tette hozzá magyarázólag. Majd, mint aki egy perc alatt évekkkel öregedett, vontatottan elindult Károlyiné után, annak ágyas házába.

Szanaszét heverték ugyan ott is a kibontott uti málhák, de ide legalább nem hallatszott be az a pajkoskodó zsvaj, melyet képtelen lett volna tovább feljajdulás nélkül bírni.

Oh, hogy fizettek az ő gyönyörű hitéért! Hogy a szerelméért, aminél egészebbet, nagyobbát, soha asszony férfinak nem adott! Hová hozta őt, micsoda pokolba, a vágya: látni, csak egy pillanatra, az élete férfiát, akit első s utolsóként bocsátott a szívébe! Milyen természetes magától értetődéssel veszi és tapossa az ezt a szegény szívet! S milyen kényelmesen fogadja a gyöngédségeket, köröskörül, mindenkitől, aki épp kínálja . . ! Oh, férfi, férfi, önzés a te neved! Kegyetlenség a te neved, gyilkos a te neved! Oh, élet, élet . . ! Ez hát az élet. Ez a valóság és nem a gyönyörű álmok, melyekből csak a saját lelke tükröződött rá vissza.

Jó volt, hogy Károlyiné lehajolva a kandalló tüzeivel foglalatoskodott. Így legalább nem látta a kínvonaglását. Nem döbbenhetett rá, hogy micsoda gonosztetben vett ő itt részt, tudatlanul, egész háznépével együtt. Hogy fosztott meg hitétől, drága szépségeitől egy virágbaborult lelket. Hogy mártogatott tüzesített töröket minden szavával, családias közösködésével, egy

másik asszonyba, akit a szeretet hozott ide s akit a bánat fog elvinni innen, fekete hollószárnyakon.

Igen, jó volt Károlyiné foglalatossága. És jó volt, könyörületes, a boltozatos szoba síri csöndje. Szelíd súlyával ráomlott a rángatózó szívre s halkan, halkan, elnyugtatta vergődését.

Máriának eszébe jutott az a „másik“ ügy, ami ide hozta.

— Kötelesség, a kötelesség...! — bólintott, sápadt mosolygással.

Az van, még azon túl is, ahol egy emberi sors összeomlott. Van és parancsol. Nem enged megállást. Vinni kell, ha ujongva, ha zokogva, tovább. Ennek a másik asszonynak — idegen asszonynak — kérdő pillantása elől ki nem térhet, ha majd az visszafordul, megtudni a különvonulásuk okát. Nem szabad megmutatnia neki, semmit abból a gyehehnából, amit belül hordoz. Ha végére járt a feladatnak, melyet még Bécsből eljöttekor föltett, ráér törődni azzal, aki eléggé megszokhatta már, hogy mindég utolsónak maradjon ott, ahol mások érdeke forog kockán. Lesz elég ideje, hogy a saját sorsa fölött határozzon!

Meghajtotta fáradt fejét s elfoglalta a fölkínált helyet, gyanútlan kínzójával szemben, a kandalló előtt.

*

Eleintén fájdalmat okozott neki minden kiadott hang. De megkeményített akarata végül is leküzdötte fájdalmát. Eszén kellett most járnia és gondolnia arra is, hogy neve, melyet megérkeztek kimondott, többet jelent egy puszta névnel. Jelenti azt is, hogy ebben a siralmasan kettészakadt országban: melyik ágazathoz számítják.

Nem hagyhatta magán a fekete-sárga látszatot, ami okvetlenül bizalmát szegte volna háziasszonyának. Igyekezett meggyőzni róla, hogy csak egyetlen párthoz tartozik. Amelyik szent kötelességének vallja, kenyeret nyomni az inségesek kezébe s visszaterelni a rend és haladás útjára a rettenetesen lekoldúsodott országot.

Károlyiné elbúsult mélézással állatta rajta a szemét.

— Bizonytal az angyalok seregére céloz, leánykám, — felelt. — Mert egyedül az vihetné végbe ezt a csudát, melynél távolabb semmi se esik ma tőlünk.

— Nincs olyan távolság, úrasszony néném, amit áthidalni ne lehetne. És ha egymáson kezdjük a segítést, az égiek is kedvet kapnak, folytatni a munkánkat, — válaszolt szomorkás komolyan.

Majd hozzátette:

— Semmi se kell a csuda megvalósulásához, azon kívül, amit úgy hívnak: „Béke“.

— A politizálás a férfiak dolga, kedvesem, — tett elhárító mozdulatot az úrasszony.

Mária azonban nem tért le a nyomról. Nem szűnt meg hangoztatni, hogy ha mindegyikőjük megkísérelí belesöpögtetni a kiengesztelődés szellemét a hozzá legközelebb-valók lelkébe, a fórumon lökdösődés nélkül, asszonysorban is, elő lehetne készíteni a hatalmas mú alapjait.

A báróné figyelmesen hallgatta. De az a zárkózott vonás, mely körülrajzolta száját; továbbra se akart lágyulni.

— Szenvedjenek és pusztuljanak inkább, mint hogy árulókká váljanak! — villant a szeme.

A lány csak a fejét ingatta, szelíden.

— Rosszul értett kegyelmed. Távol tőlem a szándék: rejtek-utakon árulókat toborozni. Akit én a kiengesztelődés eszméjének elsősorban megnyerni gondolok, a fejedelem maga.

— Mi szavam lehetne nekem őnagysága előtt?

— Annál több a ház urának, aki a fejedelem fővezére és akit gondviselészerű emberének tart!

És Mária kifejtette, hogy amit akart, hogyan képzele. Elég, ha a báró úr elfosztatja azt a rózsaszín ködöt, melyet — tapasztalatból tudja — minden uralkodónak szeme elé szépítenek kímélő hívei. Tárja elé igaz valóságában az ország reménytelen állapotát, a nép lelkében titkon egyre harapódzó békevágyat és a további háború kilátástalanságát.

— Hallgasson rám, úrasszony néném! — fogta esdeklőre a kérést. — Én most keresztülvándoroltam ezen a siralmas földön. A látottak után beszélek. És Bécsből jövök, a sorsunk kovácsműhelyéből. A béke műve ma még végbevihető lenne, ha a fejedelem is nagyon akarná. Ha volna valaki, aki akartassa vele. De ha a kínálkozó alkalmat, — mely talán az utolsó — elszalasztjuk, a hullámok összecsapnak fölöttünk. Ófelsége végképp el fogja veszíteni kedvét a magyar ügyektől s mégjobban miniszterei után veti a gyeplőt, mint eddig. Akkor pedig Isten legyen irgalmas-kegyelmes nekünk!

Egy kis csend követte baljóslatú szavait.

Károlyné megborzongott, mint akit hideg fuvalat érintett. A fejét azonban továbbra is tagadólag rázta.

— Ha a Teremtő úrrá tette önagyságát, annyi nép fölött, ahányan a zászlója körül állunk, ad majd neki elég világosságot is, az országos állapotok felismerésére.

Mária nagyot fohászkozott. Tudta, hogy megint becsapódott előtte egy kapu, melyen át célt érhetett volna. De ugyanakkor azt is tudta, hogy a leghatásosabb fegyverét még nem játszotta ki, merő kíméletből. Most nem volt mire várnia többé. Habozás nélkül nyúlt utána.

— Oltártól lehetne kiprédikálni kegyelmed mondasát, mindenkinek, aki már embernyi, — szólt, rajtatartva beható tekintetét ellenfelén. — A gyermekeknek azonban más a törvényük, mint a miénk. Azoknak joga élni, folytatni a népet, hogy semmi idegen szándék le ne törülhesse a földről. Úgy döntött-e néném, hogy erre is gondolt? A maradékaik egyszer nem fogják-e majd kárát-látni a keménységének?

Károlyné nem felelt. Száját harapdálta.

Mária meg forgatta tovább az ő biztos, rettenetes fegyverét.

— Lehet, hogy kegyelmed, valami bölcs anyai módon, kitervezte a gyermekei holnapját. Ezen a palánkon belül lakók nem szenvednek szükségét. Job-

bágyai közt nem kapott erőre az általános szellem. Nem szökdösnek, nem lázonganak. Van, aki szántson- vessen-arasson, fát hordjon a télre. Van férficseléd a háznál. A jó pénz se nehezíti kegyelmed dolgát. De úrasszony néném, nem Radvánnyal végződik a világ! Másutt bezzeg szemmel se látni jó vásárlású pengőt, csak kongót. Ami ha van, ha nincs, majdnem egyre megy. A gyermekek éhen sivalkodnak s hullanak, halomba. Az anyák meg, a kegyelmed szerencsétlenebb kortársnői, beleöszülhetnek a gondokba, időnap előtt.

Érezte, hogy kegyetlen szavak, amiket elhullat. Nyugtatta azonban, hogy nem a szenvedett fájdalom bosszúja vezeti, hanem a cél, melyet csak a másik fölingerlésével és megtörésével érhet el.

És jól számított.

Károlyiné egyszerre csordult ki, mint az örömmel túlhabzott edény.

— Nem ismerem a szükségét? — hasadt föl a hangja. — Hát a bibliai szegény lehet-e nyomorultabb, nálam? Férfijobbágyaim? Ebben az órában talán már egy fia se lézeng többé Radvány körül! Két év óta nekem magamnak kell csizmát húznom, lóra ülöm, ha egy morzsányi rendet meg akarok őrizni a gazdaságban! Pénz..?

Keserűen, elnyújtva fölnevetett.

— Ezüstnek, több egy éve, hogy hírét se hallottam! Hol van ma olyan vásárló, aki ezüstöt adjon a terményekért? Cserébe kereskednek, mint a tatárok. A birtok? Minduntalan kiöntés alá kerül. Még szerencse, hogy oda nem nyomott a víz, mindnyájunkat! A birtok? — vágott vissza a szóra. — A birtok, úgy-e..! Az a híres, nagy, Károlyi-birtok, melynek mindenki csak a határait hánytorgatja! Ki törődne vele, hogy míg mások földjét csak egy ellenség tapossa, a labanc, addig minket a saját híveink is sarcolnak? Hol a császáriak verik föl a gazdaságot, hol a kurucok! Emezek nem tudják megbocsátani Sándornak, hogy régente a császárt uralta, amazok pedig befojtanak egy kanál vízbe, amiért felismerte a fejedelem igaz ügyét s

melléállt. A nagykárolyi várak pocsékká dúlva! A szatmári kastély ebek szerdéke! Tudja-e, gyermekem, hogy bírtam magunknak mégis emberséges fészket ragasztani? Hogy épült az olcsvai kastély?

— Nem tudom.

Mária szánakozva nézte a kifulladt teremtést.

Az meg új lelekzettel szürcsölte tovább a keserűségét:

— Úgy, hogy az uram megrajzolta, táborban, lóháton, a tervet. Én meg voltam a pallér. Labanc rabokkal kellett pótolnom a férfi cselédeket. Egy álló évig, minden nap, hajnali háromkor keltem. Nem azért mondom, hogy sajnálatot ébresszek, hanem hogy a nagy módomat bizony ne sokalja senki!

Egész remegővé forrósult a hangja. El is szakadt aztán. Büszke feje lecsüggedt. Az élet két hajótöröttje elnézte egy darabig egymást, szótlantul.

Aztán Mária mozdult először. Átnyujtotta kezét szenvedő társának. Nem volt már ingerlő éle a beszédének.

— Bocsásson meg kegyelmed az okozott fájdalomért. Föl kellett szántanom a lelkét, hogy fogékonnyá tegyem arra az ügyre, mely — úgy-e — ketőnk ügye ezután? Megkötjük a mi titkos szövetségünket és kiterjesztjük többi sorsosainkra is. Fegyver helyett kenyeret adunk a népünk kezébe.

— Tetszetős szavak ezek a fülnek — bólintott rá Károlyiné. — De nem azt mondja-e az írás: „Férjed után élsz, ő pedig uralkodik terajta“?

— Néném hát továbbra is vonakodik?

— Engedelmisséget fogadtam az uramnak.

Az úrasszony elfordult. Érezni lehetett hangjában a döntést. És Mária látta, hogy érkezett a pillanat, mikor a legutolsó fegyverét is ki kell játszania.

Felgombolta a zubbonykája felső gombját s egy négyrét hajtott pergament vont elő. A pergamen zörgött. Károlyiné visszafordult rá. Maga se tudta volna okát adni, hogy miért borzongott meg sarkáig, mikor vendége odatartotta neki az írást.

— Valami rossz, úgy érzem... — mormolta elhalóan. — Szükséges, hogy lássam?

— Mindenképp.

— Akkor jobban szeretném kegyedtől hallani.

Mária szétnyitotta az árkust.

— Legyen erős kegyelmed!

S olvasni kezdett.

— Rendelet, kelt öfelsége saját kezétől, a most folyó 1710. évünk május havának 29. napján...

Báró Károlyi Sándor ügyében...

— Tehát az uram...!

Károlyiné fehér lett, mint a meszelt fal. Egy percre lecsukta, majd ismét kinyitotta a szemét.

— Halálos ítélet? — kérdezte tétován.

Mária tagadólag intett.

— Proskripció s egyben adományozó levél, mely úgy intézkedik, hogy amennyiben Károlyi Sándor báró úr, a legrövidebb időn belül, le nem csatolja a fölkelés kardját s vissza nem tér a koronás király hűségére, összes ingó és ingatlan javai elkoboztatván, azok végleges érvénnyel Batthyány Ádám gróf özvegyének, Straßmann Eleonóra grófasszonynak tulajdonába mennek át...

— Vagyis — — —

Károlyiné szava elcsuklott.

A lány összehajtotta az írást.

— Vagyis: kegyelmed gyermekei, akiken anyai szeretettel csügg, abban az órában, mikor ez a rendelet életbe lép, elvesztették mindenüket s földönfutók lesznek. A birtok-elkobzó parancsot rövidesen követni fogja az a másik, mely a báró úr feje felett töri el a pálcát és a kiforgatott gyermekeket árvákká is teszi.

Tompa nyögés hallatszott.

Az úrasszony roskadozott s elfödte kezeivel a szemét.

— Úristen...! — suttogta. — Teremtő egy Isten, mért sujtassz engem, nyomorultat!

— Hogy annál magasabbra emelhesse és hom-

lokára illessze majdan kegyelmednek a népét megmentő géniusz koronáját.

Károlyiné felzokogott.

— Oh, gyermek, gyermek, hogy jutott ehez a szörnyű íráshoz!

Úgy, hogy magyar szív dobogott a mellében. Úgy, hogy nem nézhette tétlen egy derék magyar családnak, a fejedelem fővezérének s mindnyájukkal együtt önagységának is, vesztét. Úgy, hogy a cél érdekében, bizony vállalnia kellett a roppant kockázatot is, az irat kicsempészésével. Nem az elsőt s nem is az utolsót.

— Mindnyájan kereszt-viselők vagyunk ebben a fájvilágban, asszonyom...

— Hát volna Istene valakinek, hogy ezt a rendeletet végre is hajtsa? Büntesse az én senkinek se vétett gyermekeimet? — hasadt ki Károlyinéból a fájdalmas ráeszmélés, mely csak most ért egész az agyáig.

Mária búsan bólintott.

— Ez a háború, néném. A dinasztiahoz hű urak is nagy károkat szenvedtek. Ne felejtsük! A kincstár kiélve. Miből kárpótolják őket, ha nem azok javaiából, akik — bármilyen igaz ügy miatt is — de fegyvert szegeztek a trónnak?

Károlyiné két keze csomóba zsugorodott, ott, a halántékain.

— Kik azok az átkozottak?

— Elsőnek gróf Kollonich Henrik.

— A magyarból vedlett osztrák!

— Heister Sigbert.

— A húsunkon hízott fenevad!

— Báró Sickingen Damján, Locher Károly, Longueval József báró.

— Verje meg a Jézus!

A lány az ujjain számlált tovább:

Gróf Starhemberg Gundakár! Salm Dávid! Mondja-e még? Gróf Windischgrätz Ernő! Althann Mihály és Wilzek Henrik gróf urak! Ki bírná őket mind felsorolni? De ennyiből is meggyőződhetik az

úrnő, hogy vannak igénylők, szép számmal. Hadvezérek, tábornokok.

— És Batthyányné? Hol vezetett hadat?

— Sehol. Annál többet Savoyai Eugén herceg...

— Hol itt az összefüggés?

A megkínzott teremtés olyan ártatlan szemeket nyitott, hogy Mária szinte elirigyelte érte és belepirt a saját válaszába. Hogy a szép „Lorel“, Sinzendorf főkamrás úr házánál szokott kártyázni, esténkint... Valahányszor a princ hazafut a harctérről, az udvari tanács gyűléseire, véletlenül ő is fellátogat mindég a főkamrásékhoz, egy partíra... Batthyánynét a fővezér úr híres, rózsaszín-szerszámos Izabelljei szokták aztán haza szállítani, a Himmelpfort-utcai palotájába... Olyan járatosak arrafelé, hogy már maguktól is eltalálnak. Megesik, hogy a princ holtfáradtan érkezik Bécsbe, szolgálival együtt s elalszik a hintóban. A kocsis a bakon, a lakáj meg hátul. De a lovak megállnak a kapu előtt...

— Útálat!

Mária vállatvont.

— Vannak érdemei is a szép Lorelnek.

Első ura után Batthyányné — valóban — örök házájának vallotta Magyarországot és sohase mulasztotta el, szót emelni érdekében, Eugén hercegnél, ha ideát kezdtek nagyon cseh-módra menni a dolgok. Sokszor a harctérre is kiutazott. Most pedig, hogy Bécsben mindenki veszett ügynek tekintette a fölkelést, gyászruhát öltött.

— És beül a gyermekeim örökébe! — intett Károlyiné, keserű-könnyesen. — Nagy magyarság! Nagy befolyás! A princ hangoskodik ellenünk mindég a legjobban.

— Kifelé, — bölintott a lány. — Hogy annál többet tehessen a suba alatt. Figyelje meg kegyelmed!

De az úrasszony fáradtan legyintett.

Ugyan honnan figyelhessen? A temető árkából, ahová a földönfutó koldúsokat szokták vetni? Vagy valahonnan idegenből, ahová a magyar szó híre se

jut el? Hajlékából és gyermekei jussából kiüzve, ugyan mi gondja lesz már neki a princere?

— Hiszen kegyelmed még nem földönfutó és gyermekei nem hajléktalanok! — fogódzott meg a lány az ellenmondásban. — S nem is kell, hogy ezek a szerencsétlenségek bekövetkezzenek. Ha a fővezér úr útján sikerülne békére hangolnunk a fejedelmet, senki se háborgatná többé a kegyelmed gyermekeit.

Károlyiné nem felelt azonnal. Mérlegelni látszott. Aztán hirtelen fölkel. Arcáról nagy eltökélés tükrözött:

— Beszélnem kell anyámmal. Isten a tanúm, hogy a magam nyomorúságára meg nem indultam!

Hogy pedig vendége ne várakozzék egyedül, az úrasszony beígérte neki — „Gábort“ ... S azzal már le is nyomta a kilincset.

A gyermekek örömszivajjal csaptak le anyjukra.

És ezúttal Károlyiné se hessentette el őket magától, nagyanyai rontást kiegyenlítő szigorával. El-lágyultan szorította szívére mind a kettőt. Aztán ment tovább, kézen futtatva oldala mellett fenyegetett vé-reit.

Valaki pedig, akinek szemben áliására éppúgy vágyott Mária, mint ahogy rettegett tőle, bejött helyette.

Mi lesz ebből a találkozásból? Élete-e szerelmüknek, vagy halála? Mit fog mondani ez az ember? Meg tudja-e győzni őt?

Úgy érezte, hogy elvitathatatlan igazságú magyarázatra lenne szüksége ehez, a látottak után. Valami olyan egész új indokolására Gábor viselkedésének, amire ő nem is gondolt. Mert ami eshetőségeket végigvett, azok közül egy se állta meg a helyét szerelmes szívének ítélőszéke előtt. Filozófusnak és rétornak, orvosnak és kinyilatkoztató papnak kell lennie egyben ennek a belépő férfinak most ahoz, hogy visszaadja a hitét, becsülését. Hogy fenntarthassa vele tovább is, a holnapra kötött szövetségüket. Olyan végtelen szerelmet akart látni a másokban, amilyen az

övé volt. Szerelmet, melynek nem ütközik a túlsó partja.

Megfordult és hideg-fehéren, szembe fogadta jegyesét.

Az sietve tartott felé. Keze után mohóskodott. Ő azonban elhárította.

— Nem, — szólt — még nem. Nekünk számadásunk van együtt.

— Mária..!

Az őrnagy úr megtorpant.

— Mária! — ismételte újból, szinte kiáltva. — Ennyi tenger idő után, így fogadsz engem? Számadás..!

A lány lebocsátkozott előbbi helyére. Gábornak is széket mutatott a kandallónál.

— Nem olyan számvetés ez, amiben multiplikálni vagy extrahálni kell, — lehelte. — Nincs itt a számokkal semmi baj.

— Hanem..!

— Reméljük, hogy azzal se lesz, amire legtöbb szükség van a mi állapotunkban: az őszinteséggel.

Az őrnagy úr körülvizsgálta a plafónt, mintha arról akarna meggyőződni, hogy nem lett-e hirtelenében álmjáró?

Aztán csak megjött a szava is.

— Hát mikor hazudott az én szám, életemben? De Mária szenvedően ingatta a fejét.

Nem jó lesz az így, ha ők kérdésre kérdést adnak egymásnak! Nincs és nem lehet itt több, egy kérdésnél:

— Nem érzi-e kegyelmed, mintha egy kicsit... szorítaná az a gyűrű, amit egyszer az újjára húztam?

— Mária..!

De most már a fiatal ember se tüzelt. Épp hogy lehelte ő is a menyasszonya nevét és ijesztően elszürkültek a kicsattanó orcái.

— Mire vélsz ezzel? — tagolta rekedten. — Mi gonosz hírt tartogatsz számomra, mondjad!

Ám a válaszra időt se hagyott. Tiltólag emelte föl a kezét.

— Ne még..! Ha veszedelemmel jár kettőnk dolgára a közlésed, akkor várd be, míg átfordulok a barlangomba, az aprópuskámért. Aztán hallgatni foglak, szép türelmesen, ha kell, egész addig, míg talpammal előre visznek ki ebből a szobából... No... Menjek? Maradjak?

— Gábor!

A lány szeméből egyszerre csapott ki a sós forrás. Előbuggyantak soká visszafojtott könnyei. De az ízüket nem érezte már keserűnek.

Csudát várt kívülről, mástól s benne magában történt a csuda. Völegénye első szavaira, nyomát se találta többé a szívébe futott tüskéknek. Ragyogott a hite megint, mint a nap. És teli lett gyönyörűséggel, szépséggel, a cipőcskéje orráig.

Csak nézett föl az előtte ziháló óriásra, mint valami égi jelenésre. Elámult a fölötte való korlátlan hatalmán, mellyel egyik percről a másikra, kárhozottból üdvözültté képes őt tenni.

— Oh, micsoda erő a szerelem! — sikított föl benne a nyilalló öröm, míg keze, mely az előbb még elbujt a jegyes csókja elől, most önként rebbent a fiatalember felé.

— Gábor! Gábor!

És maga mellé vonta.

— Gábor..!

Mármeg kacagott rá, bűgva, mint a galamb. Sírt is, nevetett is, boldog izgalmában.

— Nincs semmi baj, ha ez volt a kegyelmed első szava... Ha így tennéd, így gondolnád... Legföljebb egy kérdésem lesz még. Arra is ráérünk.

— Rá bizony!

Az őrnagy úr bólogatott. Hintáltak az acélfényes fűrtjei.

— Kell egy kis szuszogó, azután, hogy így rányesztettél! Füh, be csúnya áprilist járattál velem! Ejszen, ezért meg is lakoltatlak, ráemlékezz!

S levetette magát oda, az úrasszony üresen hagyott székébe. Két tenyere közé símogatta busa fejét.

— Ni! — mondta. — Csurom víz lett. Ilyen mókát aztán nem játszunk többé, úgy-e?

Mária újjai beleboronáltak a kemény hajba. Simogatták, jóvátevő gyöngédséggel.

— Nem, nem. De olyan játékot se, úgy-e, amilyenre idetoppantam? Azt hittem, mindjárt szörnyet halok!

— Várjunk csak..!

Gábor hátra rázta a haját. Roppant gondolkozó képet vágott.

— Hát nem mókáztál, mégse? Igazi igazság volt, amire beköszöntem? Micsoda tilalmas játékról példálózatsz te itt akkor?

— Nem tilalmas éppen. Mindössze egy kicsit — illetlen.

Már ő szépítgette, ami történt! Már ő sütötte le a szemét. Pirult. A keszkenőjével babrálva duruzsolta halkan:

— ... olyan valakihez, aki mátkagyűrűt hord az újján, mint kegyelmed... Nem való vőlegénynek úgy enyelegni más kisasszonyokkal... Aztán meg, mért engedi, hogy a kisebbik nevén szólogassák, mint valami családtagot?

Az őrnagy úr csak a szemét kerekítgette eddig. De most a nevetés is kivakkant belőle.

Nézd el nézd, a kis ceremónia-mesterét! Meglátszik rajta bezzeg, hogy Bécsből pottyant ez! Egyenesen a kájzeri hókusz-pókusz-iskolából!

— Kisasszony? A Klára? Károlyi Klára? Egy tizenhárom esztendő csipisz?

Úgy dobálta a vígsága, hogy előre-hátra hobbant vele a szék.

— Ūh, be jól mulatok! Jajjaj az oldalam!

Nagy magacsudálatára, Mária is belesodródott a nevetésbe. Hiszen olyan nevetnivaló is lett egyszerre, az ő egész nagy égszakadás-földindulása..! Akkorának se látszott, hogy a szemébe csöppenthetne volna.

Hanem azért ő csitult elsőnek, ebből a virágos kergülésből. Akármilyen elérhetetlen messziségbe repül-

tek is innen: elválás, halál, a holnappal gondolni so-hase árt.

Figyelmezően emelte a lámpa fénye felé kurta orrocskáját.

— Elhiszem, hogy kegyelmed kislánynak nézi a frajlát. De az én szemem mást mond.

— Mit?

— Azt, hogy rosszul lát. Nem gyerek többé, akit annak vél. Arcra, kézre, ruhára, korra: lehet. Máskép azonban kész nő, akivel nem pajtáskodhatik órá, vagy magunkra való veszedelem nélkül... A szülék is félreérthetnék könnyen, az ilyen bizalmaskodásokat. Sőt az az érzésem, mintha a báróné máris kedvére értette volna... Hát ezeket szívlelje meg, szívem, az én kedvemért.

Gábor is föl hagyott a bomlással, a komoly hangra. Megcsókolta az ő szoknyás kis bölcsének hamvas virág-kezeit.

— Egyet se meditálok én tovább azon, hogy igazad van-e, vagy sem. Elég, hogy kívántál valamit és akkor: úgylegyen! Bár a csillagokat leszaggathatnám neked, hogy égi aranyon járassalak, halálos holtomig! Több parancsod nincsen?

— Nincs.

— Akkor most az én törvény-ülésem következik, a rémítgetésért!

— Mi lesz a büntetés?

Az őrnagy úr fölkelt. Nekicihelődött.

— Nem szó, bizony, ami elpukkan!

Két kötélizmú kar fonódott Mária elrebbenő dereka köré.

A lány fölsikkant. Hát a száját is meg kellett büntetni ezért. Olyan csókkal, aminek volt ugyan kezdete, vége azonban sehogyse akart szakadni.

— Fogsz még ijesztgetni?

— Pogány katona...! Bocsásson kegyelmed, tüstént!

— Hát a hátralék?

Hanem a törlesztés, bizony, elmaradt.

Futva közeledő léptek hallatszottak az ajtó felől.

— Leüljön kegyelmed!

— Igenis, kisasszony húgom!

A zár föl pattant. A küszöbön Károlyi Klára állt. Bűnök és büntetések oka. Az asszony-csemete... Zavartan imbolygott előbb, mint a paripa, mely akadályra számított, de váratlanul síma utat talált.

Aztán körüljártatta a szemét.

Izzott az a két nagynyílású, fekete szem, magátólvaló világozással. Majd a jövevény odatoppant a jegyesek közé Megragadta Gábor kezét s húzni kezdte.

— Gyere!

Mária vőlegényére pillantott. Az meg vissza, órá. Az őrnagy úr elvörösödött a füle hegyéig. Kissé talán túlnyersen is, találta lerázni a csimbajkozó kezét.

— Eredj fiam öcsikédhez! Nem vagyok én pulya. Nem illünk mink össze.

És — különös! Klára, akit egyébként az egész háznép, minden prefektusostól és magiszterestől se tudott szófogadásra bírni, ha egyszer valamit a fejébe vett, ezúttal nem várt még egy küldést. Néhány pillanatra leejtette a száját, mint valami szárazra vetett kis potyka. Aztán egy tekintet Máriára s már kint is volt. Hanem az a tekintet...!

— Láttad?

— Bolond gyerek! — vont vállat az úrfi s a bajusza tövét rágta.

Csak kisvártatva szólalt újból.

— Kár lenne, ha beigazolódna a sejtelked. Tudja Isten...! Ragaszkodtam ehez a csitrihez. Az övéi mind félreismerik. Fékezhetetlen kis vadóc, igaz, de csupa egyenes őszinteség, szeretet. Ha figyereknek születik, azt mondanám, hogy olyan hős válik belőle, aki után a nap is megfordul. Mert ez ugyan nem ért megalkuvást! S ha majd egyszer igazán belenől a főkörtöbe és ha a jövendőbelije el is találja vele a bánást, nem jár rosszul. Tigrisasszony lesz ez, aki tízkörömmel védi az urához való jussát s a maga, meg a családi fészke tisztaságát. Szívesen kísértem volna figyelemmel, hogy vajon mivé fejlődik. De hát

persze... Így már semmi se lesz a bátyai örökökből...

Megköhécselt egy kicsit. Zavarba ejtették a saját szavai, melyek mögött Mária mintha egy kis szomorúságot érzett volna. Úgy örült azonban a meggyőzetésének és olyan görcsösen kapaszkodott visszanyert hitébe, hogy nem engedett nagyobb felhőt szállni a lelkébe. Később meg a tanácskozók jöttek vissza.

Jöttek? Viharzottak bizony azok, inkább! Hiszen az öreg grófné járt elől!

— Mi az? Mit hallok? — vijjogott, megállva meredeken, a szoba közepén. — Hogy valahára került egy jótét lélek, aki szemébe meri mondani az én híres lányomasszonynak a botorságát?

A bot vége letoppant.

Mit: „jólélek..!“ Nem akárki fia-borja bíz'az! Nem öreg Koháry Judith! Nem vén szajkó, akit senki se tiszteljen. Pálffy grófkisasszony, a generális lány! Hej, hogy ő ezt mindjárt érkezése percében megérezte, mikor végigtapogatta! De most mégegyszer végig akarta tapogatni.

— Végig én! Ezzel az áldó két kezmmel! Azt a derék teremtetst, aki ilyen okosan beszélt! Ide hozzám! Hadd öleljem meg újból, egész vendéglátó barátságommal!

Tárogatta karját a matróna s járt hozzá a botja, hogy Mária csak ügyyel közeledhetett. Mire azonban megoldalozta volna nagynehezen, addigra az el is felejtkezett az áldás osztogatásról. Egyet billent, kettőt zökkent és azzal már a túlsó részen veszélyeztette a többiek szemevilágát.

— Konfiskálni? Az én drága pipikéim jószágocskáit? — sipolt. — Hogy Fercsikéből „Hallode-Gyeride“ legyen? Akinek semmi sincs az árva lelkecskéje körött? Hajdemák, szegénylegény, bujdosó, csiripoló betyár legyen belőle?

Olyan berzenkedve rázta fejét, mint egy megbőszült csatamén. Hogy az ő Klárája egyszál pendelykében fusson az ura házába, báróné asszonyságnak? Hogy minden cseléd kiugassa, gólya leheppentse, ipa-mpa

megpökdösse, ángya a szakadt szoknyácskáját rázogassa, kétujjal, a szapulóban? Hogy az ura a nyűtt vánkosciháit vesse tányérjára, ha összezördülnek?

— Hallgass csak, hallgass, jófirma! — irányodott félelmes jogara, a vendéglány nagy megütközésére egyenesen Gábor felé, aki pedig egy árva mukkanás nem sok, annyit se szólt. — Ilyenkor még fogadkozatok, tudom! Mert a lánynak mindene cukros! De majd „aztán“ beszélj, hékás! Aztán . . .!

Mária készült odabizonykodni a vőlegényére, hogy:

— „Nem megjósoltam?“

Gábor azonban elfordulva állt. Csak Károlyiné merészkedett a vén égedelem közelébe. Keserves nagy gyakorlattal, lefogta csápoló kezét. Istenkedett neki, bársonyszelíden:

— Csöndesednék talán, lelkem! Mit izgatódik? Nem való az, kedves kegyelmed korában! Megérthetjük egymást, szép nyugodtan is.

— Ihol ni! — rikkant a békétlen, csöndesedés helyett. — Mármeg nyugosztalna! Dugnál a koporsóba, úgy-e? Ha én úgy engedném dugdosni magam! A királyt! A császárt! Azt dugdosd, hogy kezét ne tegyen az unokáim jussára! Haj, ha Koháry Judith úgy itt nem lenne, hogy azt mondja: „Elég!“

De azt mondta. Még pedig olyan harsányan, hogy egy svadron süket huszár is érthetett volna belőle.

Nem lesz tovább háborúsdí! Vágja csak tokjába vőmuram is a laskametélőjét s pusztuljon haza! Köszönje meg, emberségesen, a király-úr emberségét, sőt ha kell, csapjon egy pukeránclit a miniszter urak felé is! Nem törik csontja. Akinek család kellett, aki gyermekeket szaporított erre a világra, az tegyen le a politizálásról, uraskodásról!

Végre valahára elszakadt a zsinór-beszéd. Az öreg hölgy lélekzetet vett. Próbálkozhatott másvalaki is a szóval.

Mária szíve esett meg Károlyinén, akinek az eltelt, rövid órák alatt, jobban belelátott elnyomott éle-

tébe, mintha esztendőkön át szépelegtek volna, a parádés szoba pamlagán.

Vélve, hogy kegyben áll s hogy több szabad most neki, mint bárki másnak, fordult a karosszékre zökkent dámához:

— Semmi szükség, úrasszony néném, hogy a fővezér úr cserbenhagyja a fejedelmet...

Oh, hogy miért nem hallgatott inkább!

Koháry Judit megint kinyitotta félelmes száját.

— A fejedelem! — sivalkodott fel, böszülten. — Ki beszél itt arról a tivornyáról, aki selyemágyban hált, míg jó Ocskay brigadéros úröcsém térdig gázolt a vérben? Lakadárékat ad, míg másokat fölvet az inség! A lengyel dámáját, Szienyowszkáját kocsikáztatja, mialatt a hitese-felesége idegen országokban rágja az elhagyatottak keserű kenyerét! Ő maga se ismer se családot, se gyermeket. Hát aki utána igazodik, hogy ismerne akkor? Ne féljeteK, azt is tudja a nép, hogy hová lett a temérdek ezüst-pengő! Mért járt szerte csak kongó! Hogy muszkát hozna a nyakunkra! Török, tatár, bajor, polyák, francia, porosz, velencei, — a kiskutya is jó lenne már neki a magyar trónra. Ha elég bolondok volnánk, elfogadni! Főzted: edd is meg! Ide ugyan nem szabadít semmi idegen frekvenciát! Az én kis tubáim ágyába nem fekteti a Szavója herceg mákvirágát! Majd én megmutatom!

De már csak Károlyinénak hetvenkedhetett a harcias amazon. A többieket lassanként sikerült kipusztítania a környezetéből. Gábor, nyilván, megelégette a fejedelem-gyalázást. Mária is utána surrant. Mit növelje még nagyobbra a szegény báróné orca-
pirulását?

Soha ehez fogható égető vágyat nem érzett életében: menni! Menni, neki a világnak, itthagyni ezt a szerencsétlen, zenebonás házat, azokkal az emlékekkel együtt, amiket a lelkébe-égettek. Kint azonban sűrűn gomolygott az éjszaka. Az utak járhatók is, nem is. Kocsisa kifagyva. Lovai elcsigázva. Kész istenkísértés

lett volna, nekivágni. Meg sértés is, Károlyiné iránt. Az jobbat érdemelt ennél, szegény.

Maradt hát. És — szerencsére — az estelinél meg is pihent végre a füle. Az öreg grófasszony korán szokott nyugovóra térni, mert hajnalban ő serdült föl elsőnek, hogy a szolgálokat felpiszkálja.

Föllélekezett az egész ház. Az arcok kigömbölyödtek. Károlyiné: mint aki húsz esztendőt ifjodott. Járt kelt szabadon s édes mosolygással csillogtak a szemei.

Csak Klára maradt az asztalnál, kedvrontónak. Sötéten parázsló tekintetét le nem vette a vendégkisasszonyról. Olyan komoran nézte, hogy Máriának szinte megesett volna rajta a lelke, ha szobájába térve nem vár ott rá a gonosz meglepetések egész sora.

Előbb az ajtó esett ki a forgójából. Majd a tűzifából sustorgott ki bűzös puskapor. A mosdóvizében egy rusnya, nagy béka pislogott, lábánál fogva a tükör szuperlátjához kötve. Az ágyból pedig kilazítva a deszkák, csapok, hogy ágyúlövésnyit durrant a lefekvésnél.

Nem maradt hátra egyéb, mint kiköltözni a szőnyegre s ott virrasztani át az éjszakát, a pogánykemény pallón.

Most már biztos volt Mária abban, amit eddig csak sejtett. Hogy nem gyermek Károlyi Klára, akinek rajta és szülein kívül mindenki gondolná. Hanem igenis az, akinek ő ítélte. Korán kipattant asszonyhimbó. A vetélytársa.

Égette a párna, nyomta a takaró. Alig várta a derengést. Korán reggel búcsúzással köszöntött háziasszonyára. Kocsija befogva, málhája együtt, lovai és emberei megpihenve: kötéllel se köthették volna tovább.

A keserű kétkedés sebe ismét megfakadt szívében. Vádolta Gábort, amiért vakságában ilyen messzi engedte futni Károlyiék reményét. Hiszen itt már nyíltan beszéltek egy kötendő frigyről! A matróna titkot

se csinált belőle, hogy Gábort az unokája leendő férjének tekinti. Mindenki tudta itt, hogy Klárát az őrnagy úrnak szánták, egyedül az ő szerelmese nem tudott semmit. Játszott a tüzzel, vétkes-könnyelműen!

Nem értette, hogy is hagyhatta megvesztegetni magát minap, néhány üresen puffanó szavával. Hogy megszelekedett tőlük! Milyen nevetséges lehetett, ostoba lelkendezésében!

Oh, csak menni, menni innen! Mindegy, hogy hová, a végzet melyik gyászos kapujának fejjel. Csak itt nem lenni! Nem látni, nem hallani, nem csöppenként elvérezni! Megoldja talán egy-csapásra, céltalanná lett életének csomóját, az országszerte duló Fekete Rém. Hiszen már kifogyott ellenállásából. Meglohadt erejében. Elbukott a kemény akaratában. Nem védi többé a hite.

— Indulok, — mosolygott a mártirnők lázhalovány mosolyával Károlyinéra. — Haladjon kegyelmed is, a mutatott nyomon. Míg én ittjártam, atyámnak is meg kellett érkeznie Pestre, hogy átvegye új nagy tisztségét. És a báró úr is olvassa azóta, bizonynal, a leveléből mindazt, amiket én itt élőszóval elmondoztam.

Remélte, hogy magyar a magyart meg fogja érteni hamar, hiába másszínű a tolluk, amit a kalpagjuk mellé tűzve viselnek.

— Nincs mitől félnie a kegyelmed gyermekeinek, ha itthonról se tüzelik a fővezér urat az okos ész parancsa ellen. Ha kegyelmed is segít meggyőzni, rajta keresztül, a fejedelmet. Isten áldja meg, úraszszony néném! — halkult egész csöndesre az imbolygó hangja. — Hallunk talán még egymásról ez életben.

Károlyiné látta, hogy hasztalan marasztalgatná vendégét. Megszorította hát a kezét s ha megölelni a lányt éppoly kevésbé jutott is eszébe, mint annak őt átkarolni, szép megbecsülés volt, ami a kétpár aszszonyi szemből csillant.

— Gábortól el se köszön, húgom?

Mária a tarsolykájában keresgélt. Egy elzárt borítékot vett ki belőle.

— Aki bejelentés nélkül jött, el is mehet ugyan-
 úgy, — felelte, könnyeivel küzdve.

Egyébként néhány sort üzent mégis a báró úr-
 nak, ebben a kis bilétában. Ne vétsen kelleténél na-
 gyobbat, az illendőség ellen!

— Lesz kegyes átadni neki úrasszony néném,
 majd amikor fölkel...

— Átveszi ő maga! — csendült váratlanul egy
 friss, fiatal hang, a háta mögött.

Mintha varázsütés érte volna, megfordult.

Gábor állt előtte, nyusztprémesen, kardosan, sü-
 vegeesen. Távolabb a lovásza, két jó, markos paripát
 táncoltatott. Útra készen, hasonlóképp. Csak éppen a
 búcsú volt hátra. Meg hogy pár szót vessen az őrnagy
 úr, azokra az elhült kérdésekre, melyekre Károlyiné
 rádöbbsent:

— Elkísérem a dámát, úrasszony néném. Leg-
 alább ameddig a magam kötelessége engedi — sodo-
 rintott a bajuszán.

Aztán megfeszegette a dolmányát, vállban.

— Ennek a komótizálásnak úgylis végét kellett
 szakítani! Nem lennék katona és igaz magyar, ha
 paplanyos ágyban várnám a csatahíreket, mialatt a
 véreim az ikerhalállal komáznak.

Ha itt volna, bizonyára a fővezér úr se kívánná
 tovább a veszteglését. Hiszen semmi veszedelem se
 fenyegeti ez idő szerint a familiáját.

— És — — — és Klára? — hullatta összekul-
 csolt két kezét az ölébe Károlyiné, szinte aléldozva.

Hanem eddigre már lovon ült Gábor. És tisztes-
 ségtudó, nagy karéjt szelve süvegével, felelt indulóban:

— Adja ki neki, úrasszony-néném, a vasárnapló
 bubáját a sifonérból!

A major udvar végében Mária „megállj“-t paran-
 csolt kocsisának. Kinyújtotta kezét a hintóablakból.

Gábor ott-termett nyomban. Fejhosszal nőtt meg.
 Sugárzó vídamsággal nézett a sírtában nevető, nevet-
 tében rívó jegyesére:

— Hát így gondoltad?

— Vagy így, vagy sehogy. Áldja meg érte kegyelmedet az Isten.

És a kocsi megint elindult. Mellette a lovas. Se annak, se a dámának nem jutott eszébe, visszaneézni a rosszlelkű házra. Pedig láthattak volna valamit. Vagy Valakit inkább. Egy csitri lánykát, aki még álmától borzasan, egyszál hálóköntöskében, tágraszakadt szemmel mered a tovarobogó hintó után.

A szél fujt, fujdogált. Belekapott a lenge patyolatba. Lobogtatta-lapogatta a mezítelen didergő láb-szárakhoz. Az egész, gömbölyödő kis testhez. Talán hogy segítsen bizonyítani a távozó igazságát. Azt, hogy nő ez a riadt némasággal bámuló hajadonka, valóban... Nő, teli érzésekkel, ösztönökkel, homlokán az ő szenvedő nemének láthatatlan, gyászos bélyegével. Nő, akinek egyszerre elfacsarodik a szíve, megizlettetve a könnyeket azokkal a parázsló szemekkel, melyek az asszony-fájdalom gyöngyeit eddig még nem ismerték.

A sósvíz kibuggyant. Végiggurulni a hideg széltől kicsípett, büszke arcocskán, azonban nem maradt ideje.

A némán búcsúzó egy pillanat alatt fönt termett a szénapadlás létráján. Mert soha-soha, szüléje keblén se fog sopánkodni a parányi Éva, a kudarcos vetélytárs; a kigúnyolt, szerelmes, árva kis Károlyi Klára.

III.

Úgy látszott, hogy korán akar befogni a tél. Lógott a felhők lába. Déltájig se melegedett föl a nyirkos levegő. A lehelet meglátszott benne. Szürke volt a világ, egyik sarkától másikig.

Az utasok borzadoztak. Mária helyes kis orrocskája előbb csak gyöngén hajnallott, aztán egész neki

pirosodott. Gábor is, minduntalan megrázogatta lábát a kengyelvason, míg a lány meg nem szánta s át nem invitálta a hintóba.

Az úrfi nem várt két biztatást. Lovát odakötötték a kocsi hátuljához, az őrnagy úr meg befészkelődött a décbundák közé. Hálálkodva temette izmos tenyérébe Mária kezét.

— Micsoda csöppnyi jószág s menni, jót tud tenni...!

— Bizony keveset, ha egymagára hagyják! — fénylett a dámácska szeme, egyszerre megint leg-tetejére repülve a boldogság hintájának.

Majd belepirult a prémes gallérkájába.

— Félemler az asszony, kedves, ha nincs mellette, akit a sorsa gazdájának uraljon! Űtődik, ve-tődik.

— De hiszen én melletted vagyok!

— Most!

— Egyedül rajtad áll, hogy olyan közel kerül-jünk, mikor egymás gondolatát is meghallhatjuk. Százszor megajánltam. Papot mindenütt találnánk. Annyi alkalmunk adódik, ahányat akarunk.

— Csak egy.

A kisasszony tagadólag rázogatta fürtös fejecs-kéjét. Mély tekintetet vetett vőlegényére.

— Emlékszik-e még kegyelmed, mikor Bécsbe indultam?

— Emlékszem.

— Hát a Vöröskőn túl való találkozásunkra?

— A labanc kerubinjaidra? Hogyne! Nemigen akart lángot fogni a pallósuk... — nyikkant el ne-vetve Gábor.

A lány is mosolyra derengett. De alatta komoly maradt az arca.

— Másról is volt szó. Többről, mint két ember ügye. Azokról a nyomoruságokról, amik ezt a sze-gény országot szántogatják. Rávél még?

— A kisújjad moccanására is, Báborkám!

— Én most is, mint akkor, csak a köz-békesség-ben látom a holnapunk zálogát.

Az úrfi oldalán megzördült a kard.

— Én pedig ebben, ni!

— Máig se engedett? Nem látja, hová jutottunk? Mondja kegyelmed, hiszi-e még mindég, lelkéből, szavára, hogy a háború jóvégre vezethet?

Gábor nem válaszolt mindjárt. Nyeldesett. Hümmögött. Aztán meghúzta a vállát.

— Ha másképp hinném is, köt a hűség.

— És ha a fejedelem maga hajlana a békére?

— Holnap már Pest felé hajszolnám a lovam.

Szép, nagy sugárzás lobbant át a fiatal ember arcán. Szinte megvilágosodott tőle a világra-szakadt, roppant szürkesség.

— Miért? — koccantak össze Mária apró fogacskái, valami édes sejtelemtől.

Az úrfi kalpagja széléig húzta föl a szemöldökét:

— Hát, hogy megkérdezzem Pálffy generális uramat: nem volna-e szüksége még egy fiúra, a megélvők mellé? Hogy édesapámnak tiszteljem és testvéreimnek mindazokat, akiknek szívéből olyan rég kell már előrőzsát nyitogatnunk, a kardunk hegyével...

Azt a sok derék magyart értette, akik más mód szerint akarják ugyan az ország jobb jövődjét, mint ők, de akik azért mégis mind csak azt akarják.

Mária figyelten figyelte vőlegénye arcát. Megtelt a lelke boldog szégyenérzéssel, a hitetlenségeért. Megtelt rajongással. Szerelmes szíve jóllakott. Hanem azért a másik énje se maradt éhen.

Lehetetlen volt észre nem vennie, hogy most is ég ugyan a fiatalos tűz a jegyese homlokán, de más az a tűz, mint az eddigiek! Új és sóvárgó. A béke vágya sziporkázik benne. Ugyanaz a vágy, mely az országban minden emberi arcukra rányomta már a jegyét.

Megszorította Gábor kezét.

— Talán nem is sejti kegyelmed, hogy milyen közel jár a megvalósuláshoz mindaz, amit kíván! Radványban nem láthatott túl a báróné asszony kötőjén. De tudja meg, hogy ami a palánkon belül szellő, az a palánkon kívül, maholnap vihar lesz.

Igen, áldott vihar, béke-vihar! Nagy vezérek,

kiváló férfiak hajtogatják, egyre sűrűbben, hogy minden hősi szándéka ellenére is, a fölkelés — bukik. Ki lehet számítani papiroson a vesztét, ha itt-ott fel is lobog néha még a kuruc csillag. A nép koldús. Elégedetlen. A vezérek elvesztették győzelembe vetett bizalmukat. A külső segítség, melyet a fejedelem megnyerni próbált: délibáb. Mindenki fáradt már és mindtöbben fordulnak ö nagysága felé, várakozó ábrázattal.

— Miért mondd ezeket? — lohadt csöndesre Gábor szava.

— Mert akarom, hogy lássa kegyelmed: milyen szép földadat várakoznék arra, aki a fejedelem mellett a háborúra tüzelő Bercsényi úr helyét betölti, mióta a gróf úr az északi szövetség ügyében járkal.

— Károlyi! — kapta föl fejét az úrfi.

És Mária ráintett.

— Az. Aki annyi csatát vérzett, annyi babért szerzett s aki felé olyan korlátlanul árad a fejedelem bizalma.

— Méltán! — lelkesült az örnagy úr. — Tudod-e, virágom, micsoda a fővezér úr, ö nagysága mellett? Ami Krisztusnak a pápa. Néven megszólítható, kézzel elérhető földi énje. Amit rendel, a fejedelem érdeke. Amit gondol, annak a java. Urunk saját igéi ezek!

— Így hát merné követni, amerre irányodik?

— Bekötött szemmel!

— És ha Károlyi úr ezalatt új ösvényt törne?

— Adnám magamat fejszének az út-töréséhez. Mária ujjai közé kapcsolta völegénye ujjait.

— Édes, jövődő uram...! — rebegette elérzékenyülten. — Imádkozzunk...

A két fiatal szeme megkapaszkodott az ég szürke felhőin. Pillájuk se verdéselt, a nagy, bízó odanézésben, ahol az embersorsok hatalmas kormányzója trónol.

A lány aztán keresztet vont a jegyesére.

— Ámen.

— Mire imádkoztunk?

— Arra a gondolatomra, hogy Károlyi uram, ez órában, talán már meg is indult a béke útján. Legyen erőssége s vele együtt a fejedelem lelkének megmunkálója. Segítse meg kegyelmeiteket az Isten.

Most meg Gábor mondta rá az áment. S a buksi feje odazökkent valahogy az ő szárnyatlan békegalambjának gömbölykés vállára. Ott is maradt a rózsás filiceske alatt. Hosszas sügni-valója lehetett. Mária pedig hallgatta, édes figyelemmel. Még a szemét is becsukta, nagy hallgattában...

Így köszöntött rájuk a Glória. Igaz, hogy torony nélkül, harang nélkül. De hát Isten temploma van, ahol két szeplőtlen fiatal szív egy-ütemre dobban, a téliesre deresedett pusztaság közepett is!

*

Nem volt kevésbé viszontagságos Mária útja visszafelé se. Csak most nem érzett fáradságot. Szél ha cibálta, észre se vette. Eső ha verte, mosolygott rajta. Játékosan csillogott a szeme a zökkenők-nél. Ha meg éjszakánként bekéredztek szállásra, valamelyik úri portán, alig hajtotta le a fejét, máris aludt. Aludtában folytatta az egésznap tündér-álmot. Másnap pedig nem azt az utat panaszolta, ami előttük állt, hanem amit hátuk mögött hagytak. De azt se igazi szomorúsággal.

Mióta vőlegénye kezét a kezében érezte, megszépült és megkönnyebbült minden terhe. Mióta rávilágosodott, hogy nincs a lelkük közt áthidalhatatlan gondolatbeli ellentét, csupán az esküdött kötelesség parancsszava, egyszerre rózsás színt öltött a jövőjük képe is.

Valami megmagyarázhatatlan, belső érzése azt súgta, hogy ez az utolsó próbatevő esztendejük. Sorsuk rohan végső kifejlése felé. Nem lehet többé hosszú az idő, melyet fényes rabságában, a lélek elhagyatottságában töltenie kell. Annyi hányatás után végre igazságot kell hogy mérjen számára is a sors, mely ötödik hosszú éve, egyre a gonosz arcát mutogatta

neki. A végzet is röhöghatott, mindég egy-nyomon jární. Bizonyára l... a szerencsel

Abban, hogy völegényét ép-egészségesen találta föl, hogy gyötrelmes gyanúi elmúltak, mint a beteg álmok, csak egy új, boldogabb korszak kezdetét láthatta. Amelyiknek végén nem kell bujkálniok többé! Nem búcsút venni a kapufélfáknál, hogy külön-hajlékot valljanak befogadó otthonuknak! Közel az óra, aniben majd ország-világ előtt, emelt fejjel, pirulás és aláztatások nélkül hirdetheti élete választott társának, az ó legkedvesebbjét...

Gyorsan és változatosan teltek így a napok, míg Kerecsendnél aztán ütött a válás órája. Gábornak fordulnia kellett, hogy kompániájához csatlakozzék.

Megölelték egymást, hosszan, szent elragadtatással s azzal Gábor megint kihámlott a gereznákból. Átült a lovára.

— Áldjon meg a Teremtő!

— Veled! — susogta Mária a kiegészítést.

Fényesebb és égőbb volt ugyan a szokottnál a szeme, de nem sírt. Állta hősileg azt a csudálatos pillanatot, mikor két szerelmes olyan nagyra érzi nőni a másik drága lényét, hogy talán már kicsiny is a szegény emberi szív, ekkora kincs befogadására.

— Vigyázz az útban! — reszelte a torkát Gábor.

— Kegyelmed pedig — — — Tudja...!

— Mit?

A lány elszínesült, mint az érő barack.

— Semmi... Ostobaság...! Igazán véletlenül szaladt ki a számon!

— Mondd csak azért! Ajándék minden szó.

— Ha lehet — — kerülje el Radványt...

— Hiszen a nagyasszonyék is tovább készülnek onnan!

— Ne menjen utánuk.

— Nem, ha parancsot nem adnak rá.

— Akkor is... Próbálja valahogy kimódolni...

Gábor a fejét csóválta.

— Ó asszony, asszony! Bizalmatlanság a neved! Hanem hát, ne alkudozzunk. Ne vétsünk a csudánk

égi szépsége ellen. Jobb, ha arra kérlek, hogy olyan tisztasággal és hűséggel szeress te csak engem, amilyen tisztán és híven én fogok rád várni. Akkor egyikőnknek se lehet panasza.

Mária fölnézett az ő élete Nagyurára. Nézte, hogy kevesbedjék a kínja annak a nyilalló fájásnak, melyet a törzsében kettéhasadó fa, meg a búcsúzó szerelmes szíve érez. Nézte, hogy ne kelljen figyelnie a kerekein megdőccenő hintó mozdulására.

Sokáig látta ott a domb magaslatán állni azt a vasbaöntött lovas, ahogy bámul az is, merően, a tovarobogó batár után. Még mikor első külön-éjszakázásra hajtotta árva fejét, akkor is fülében muzsikált az a mélyzengésű férfihang:

— „... amilyen tisztán és híven én fogok rád várni...!”

Maga se értette, hogy mért épp ez a pár szó kapaszkodott meg oly szívósan az emlékezetében.

REX JOSEPHUS HŰSÉGES MAGYARJA.

T

Ecsednél kellemetlen meglepetés várt az utasokra. Az utat keresztbe fektetett nagy szálfákkal eltorlaszolva találták. Nem először botlottak már ilyen tilalomba s tudták, hogy mit jelent. A császáriak védekeznek a „fekete halál“ behurcolása ellen. Tett az bennük úgysis elég kárt! Hozzá Lengyelország felől friss rohama érkezett a bajnak. Erről is gyűjthettek tapasztalatokat, bőven!

Negyven napot kellett volna időzniök Ecseden, megfigyelés alatt, míg ronggyá füstölik irataikat, pókhálóvá súrolják ruháikat, hogy csak a veszedelem csíráit elöljék. Ennyi tenger késedelmet nem heverhettek.

Mária kihajolt a hintóból.

— Fordulj vissza! — mondta kocsisának.

Más úttal próbálkoztak, de nem több sikerrel. Bevágva találták maguk előtt azt is. Nagy keringőzés és előzködés után végül, egész rajtavesztettek. A sorompó körül barakokban lappangó katonák lefűlelték a batárt. Füstölő-góréba hurcolták, a málhával együtt. A kocsist meszes istállóba, a kisasszonyt pedig valami hivatalos kalibába. Kezdődött a jólismert cécó. Bár itt legalább tudott magyarul az alkomiszár. Érzett, hogy magyar főparancsnok regulázta.

A dáma reá hivatkozott.

Korainak bizonyult azonban a reménye. Az alkomszár egy írást teregelett elő.

— Ismeri méltóságod ezeket a betűket?

— Atyus kezevonásai! — bölintott a hölgy.

— Ime, ő maga parancsolja, hogy a zárlat alól ne tegyünk kivételt, senki halandóval! Pedig őexcellenciája nem ért tréfát!

Ismerte erről az oldaláról Mária is. De a tilomba mégse nyugodhatott bele, a szabadulás kísérlete nélkül.

A komiszár pillogott.

— Egyet megpróbálhatunk!

A vesztegzáraktól időnkint be szokták küldeni a főparancsnokságra a jelentést, a megbetegedettek és halottak számáról.

— Egy ilyen postával kérhetünk utasítást.

— Mikor indul a legközelebbi staféta? -

— Két napon belül.

— S mikorra tér vissza?

— Rámegy vagy hat nap.

— Az november vége. December elsejével indulhatnék is.

A kisasszony a mindenható férfiúra emelte szemét.

— Írhatok apámnak?

Micsoda gondolat! Míg a fölmentés meg nem érkezik, a komiszár — vérző szívvel bár — de kénytelen volt „gyanusnak“ tekinteni őméltóságát, mindazon tárgyakkal együtt, melyekhez hozzányúlt.

Megérthette ebből, hogy a dolgok szigorú rendje ellen nincs apelláta. Kénytelen kelleitlen beletörődött hát a hat napi rostokolásba.

A komiszár azonban dámának számította a mértéket. Vagyis: java-eshetőséggel. Csak karácsony havának hatodik napján vergődött elő a küldönc. Igaz, hogy a szabadulás kegyelmével. Ám a malaszt ráadásaképpen, egy orvossal is. Ennek előbb végig kellett tapogatnia a gyanus hölgy mirigyait, belekukucskálni a torkába, fülébe, meghallgatni szívverését, lélekzetét, sőt — biztonság okáért — még három gerezd szentelt

húsvéti barkát is elnyeletni vele. Csak így adta meg a szigorú apa az engedélyt, hogy lánya a megszabott idő előtt léphesse át a sorompót. Aki engedelmességet követelt másoktól, saját vérén mutatta a példát.

Harmadnapra köszöntött be Mária a főparancsnok úr pesti szállására.

A gróf összevont szemöldökkel fogadta.

— Anyja is, én is, Bécsben hittük önt. Hol kószált, szépen?

A lány rászalutált örömpajkosan a brummogó katonára:

— Jelentem alásan, utat egyengettem.

— Miféle utat?

— Ugyanazt, amit atyus tapod.

— Félre a tréfákkal! Nem értem önt.

A generális úr igyekezett mentől emberevőbb arcot vágni kedvencére. De az bátran állta zord tekintetét.

— Érthetőbb, ha azt mondom, hogy Károlyi Sándor báró úr familiájánál tisztelkedtem? Gondoltam: nem árthat a mostani változott levegőjű világban...

— Úgylátszik, ön mélyebben talált kóstolgatni a politika üstjébe, semmint kívánatos!

Pálffy kivont egy széket s lezökkent. A lányát szándékosan állni hagyta. Hadd érezze, hogy nagyrangú dáma létére is csak gyermek maradt az ő szemében! És hozzá hibában-talált gyermek, akit pirongatnak.

Mária megmosolyogta ezeket a mord atyai rendszabályokat.

— Lehet, — ütött vissza a dorgatóriumra. — De atyustól tanultam éppen, hogy félmunkát sohase végezzek s ha siker kecsegtet, vágjak be merészen.

— Siker...

A főparancsnok úr gúnyosan nyomta meg a szót.

— Lássuk hát, miféle nagy eredményekkel dicselkedhetik az újdonsült diplomata!

— Bár atyus is elvinné ugyanennyire, a saját felevel! Mert az én felem, Károlyiné: — hajlik!

Pálffy szeme villant egyet. A vizsgáztató hangján azonban nem lágyított.

— És mi történik, ha az udvar, vagy a király-
őfelsége, rosszul találná értelmezni egy dámájától az
ilyen kuruc ögyelgéseket?

— Az ő baja! — biggyesztette el szájacskáját ké-
nyeskedve a kedvenc.

De ez egyszer túlvetette a sulykot. Mert a gene-
rális úr — mint apa — megengesztelődhetett. Mint
katona is, megszólaltathatta titkon néha a szívét. Ám
ebben az egy kérdésben — a koronás fő tiszteletében
— nem ismert pardont.

Ezúttal már komolyan megharagudott.

-- A király baja nem magánügy! A király baja
ügye minden tisztességes magyar embernek, aki tart
még valamit az ősi virtusokra, ebben a fejtetőre-állt
világban! A király személye szent, akarata törvény,
hajlandósága pedig a legfőbb kincs ezen a földön,
ahol, Krisztus helytartója után, ő a legnagyobb úr!
Krisztus, a pápa és a király, kisasszony! Egyik ott
fönn, a másik kettő itt lent, joggal várhatja el min-
denkitől, ha kell, az életét is! Megkövetelem, hogy ezt
első sorban családom tagjai tudják!

Mária rászéppent a haragvóra. Először életében
látta ilyen fölindultnak a mindég-hűvös nagyurat. El-
nézte egy darabig. Alakja, hangja, szavai, különös éles-
séggel vésődtek az emlékezetébe. Aztán tarsolyába
nyúlt s egy négyrét hajtott iratot vett ki belőle. Nyuj-
totta békéltetőül.

— Mi ez? — készült elhárítani Pálffy az elétar-
tott papirost, vélve, hogy csak valami asszonyi má-
konyhinta lesz az.

De Mária nem tágított.

Erre hát mégis rászánta fél-szemét. Majd nyom-
ban a másikat is tágra nyitotta. Az aláírásra hökkent.

— ... Rex Josephus ... — mormolta megillető-
dötten.

És tovább:

— „Pálffy komteszt fölhatalmaztuk, közvetítését
érvényesíteni, ott, ahol azt célra vezetőnek ítéli...”

Nem volt több pattogás, pirogatás. A főparancsnok úr magához karolta lányát.

— Így már más...! — mondta. — Ha ön ilyen férfiakat is megszegyenítő jártasságra vitte, komoly, országos ügyekben, mint ez a legfelső írás sejteni enged, akkor a mai naptól kezdve hozzám méltó félnek kell tekintenem. Hogy jutott ön ennek a fölhatalmazásnak birtokába, ma belle?

— Öfelsége küldte, Lamberg herceg által, elindulásom napján. Kéretlenül.

A gróf sugárzott. És úgy érezte, hogy nem maradhat a bizalomban az ő felséges ura mögött.

A csengőért nyúlt. Intett a belépő lakájnak:

— Komáromy Csipkés György úr megérkezett?

— Kevéssel a méltóságos kisasszony után.

— Bocsásd be.

— Nem ismerem ökegyelmét — élénkült a kisasszony.

De a főparancsnok már csak a jövevény bemutatásával felelhetett:

— Károlyi Sándor báró perszonálissa, Bihar megye alispánja, — leányom...

S itt a vendégre emelte szemét. Megnyugtatta, hogy bizvást értekezhetnek, mert leánya által küldi a tárgyalásuk hírét Bécsbe. Aztán — jó katonásan — dologra is tért mindjárt: Remélte, hogy méltóságos úr-öccse, Károlyi Sándor báró, jó hírekkel traktálja. Hogy eszébe se jut, hosszú levele után, eddigi rebelliójában megátalkodni!

A vicispán bütykös Ádámcsutkája nagyokat járt. Hogy hiszen a fővezér úr már válaszolt a főparancsnok úrnak, ama bizonyos, felszólító levelére...!

— Magán úton, igen.

De úgy vélte a gróf, hogy egy országos ügynél ezt nem tekintheti alapnak. Azért kívánta, hogy akár a báróval, akár teljes hatalmú megbizottjával, *de ore ad os* tárgyalhasson.

— Megvan méltóságodnak ez a fölhatalmazása?

— Úgy az általános traktára, mint fővezér uram személyes dolgában.

— Ezt már szeretem! — volt az elismerés. — A jó ecet hamar savanyodik, vicispán öcsém!

Első sorban is arra a kérdésére kívánt feleletet a gróf, hogy milyen fogadtatásban részesült ama bizonyos, békülékenységre hívó levél?

— Hivatalos oldalról értem...!

A nyurga ember meghúzogatta hosszú nyakát.

— Önagysága, a fejedelem, szerfölött megörvendezett annak, — bölintott. — S ha nagyméltóságaitok közt nem állnának egyelőre még a politikai ellentétek vaskorlátjai, el se engedte volna, hogy kongratulációját, kegyelmed új, nagy tisztségéhez, írásban is ne tolmácsolja. Így Károlyi báró urat utasította arra is, hogy köszönje igen nagyméltóságod fenntartott barátságát s annak rendi-módja szerint offerálja jószándékát a béke előmozdítására. Ime, Károlyi fővezér uram levele! — végződött a hivatalos csikorgású beszéd.

Pálffy föltépte a borítékot. Látszott rajta a feszült figyelem. Mikor pedig az írást a borítékba visszacsúsztatta, egy futó pillantással Máriát is fölvilágosította a levél kedvező tartalmáról.

— Nagyon derék — mondta. — Bár egyebekben is ilyen jó választ hozna, úröcsém!

De az „úröcsém“ csak vizsgolt. Kiülő, nagy barna szeméit úszkáltatta, öszülő szemöldöke alatt. Hogy sajnos, sajnos...! A pozsonyi országgyűlés dolgában nem engedhet önagysága. Maga-alázása lenne. Meg sérelem, a rendekre nézve is, akiknek kooperációt ígért, vármegyénkint, a békeegyezség létrehozásában.

No, ez rossz folytatás volt, a jól indult bevezetés után! Pálffy össze is ráncolta a homlokát.

— Rákóczi herceg úr, — felelt célzatos nyomatékot adva a „herceg“ szónak — híveivel együtt kárát fogja vallani. Ha esztendők tanúsága se elég, ha Szolnok, Tokaj, Sárospatak, ha Eger, Jászóvára, Krasznahorka eleste se kellő figyelmeztetés, ha Bártfa, Eperjes megvétele se elegendő jóslat a további kardoskodásra, bizony-bizony, varsába szorulnak mind, akikért pedig a lelkem vérzik! Figyelmeztesse híveiket úr-

őcsém, hogy így a legjobb szándék mellett se boldogulhatok. És — emelkedett meg hangja — nem maradna más választásom, mint fegyverhez nyúlni.

De Komáromy sem engedte egykönnyen megfélemlíteni magát! Visszavágott.

— A *fejedelem* nézete az, hogy nincs mit tartania a császári hadak konvergens támadásától...

És a célzás talált. Pálffy az ajkába harapott.

Felsorolt győzelmeiket ugyan nem lehetett vitatni, ezek azonban nem a császári hadak erősségét, hanem csak a felkelők még nagyobb gyöngeségét bizonyították. Valójában, a labanc-népnek se ment sokkal jobban a dolga, mint a kuruc részen. A tisztek és a legények ki nem fogytak a panaszból, amiért évek óta, emberséges téli szállásuk se volt, nem hogy élelmet, ruhát, zsoldot kaptak volna. Fölváltás nélkül, szakadatlan csigázták őket, hol az ellenség, hol meg a járvánnyal kellve dulakodniok. Hasztalan jelentette Bécsbe a főparancsnok úr a haderő válságos állapotját, a legfőbb haditanács se tudott segíteni. Sőt az erdélyi sereg főparancsnokával, Steinvillle gróffal való kapcsolatot se bírta megteremteni.

De az égető bajok beismerése hiba lett volna most! Pálffy érezte, hogy haderejének minden megmenthető hitelére szüksége van, ha nem akarja kibocsátani kezéből azt a hatalmat, melyet a trón és a népe kibékítésére nyert.

— Steinvillével való összeköttetésünk csak rövid idő kérdése, — vonta föl hát a vállát, telhető közömbösséggel. — Addig megmarad számunkra a részlet-ütközetek lehetősége.

Komáromy azonban erre is talált választ:

— Azokba önagysága bizvást belebocsátkozhat!

— Abban a bódulásban is, amiben seregei leledzenek?

És itt most őexcellenciájára került a sor: beigazolni jól értesültségét. Mária, mintha a saját úti tapasztalatait hallotta volna felsorakoztatva. És mintha a beszéd végén Komáromy — megrebbent volna kissé:

— A vitézlő rendek harci kedve azóta meg-
növekedett...

A gyöngé ellenvetés fájdalmas mosolyra indította Pálffy. Úgy gondolta, hogy azt a csudálatosképpen fölbuzdult csatakedvet elsöpörni, elég lesz az első megdördülő ütegük.

— A harcok kimenetelének egyedül az Uristen a megmondhatója! — vélte Komáromy. Majd föl-
villant, mint aki észbe kapott.

— Excellenciátoknak is megvannak rémeik!

— Ugyan?

— Értésültünk Heister Sigbert gróf ármánykodá-
sairól...!

— A volt főparancsnok a múlté! Kegyetlenkedé-
sei az udvar előtt is diszgráciába ejtették. Egyébként
ő maga kérte szabadságolását. „Egészségi okból...!“
Tudjuk, mit értsünk alatta! — iparkodott elhárítani
a gróf az újabb oldaltámadást, mellyel legérzékenyebb
oldalát, Heister örökös ármánykodásait vette célba a
követ.

De Komáromy is örült, hogy végre ő terítheti
excellenciás ellenfelére a vizes pokrócot.

— És a *Wienerisches Diarium*, főparancsnok
uram...? Akármilyen messzi esünk Béctől, mihoz-
zánk is elvetődik egy-egy száma az újságnak. Olvastuk
azt a sokat jelentő hírt, mely nagyméltóságod ki-
nevezésekor megjelent benne! Hogy Heister gróf *meg-
gyógyult* s bármikor átveheti újból a főparancsnok-
ságot... Ha a szerencse hozzánk szegődne és kegyel-
med magyarországi hadjáratát kudarc érné, ez könny-
nyen díszes pozíciójának elvesztésébe kerülhetne!

Pálffy elbíborodott, a parókája tövéig. Ám a nyu-
godtsága hamar visszatért. Sajnálkozó gúnnyal vono-
gatta síma, szigorú ajkait.

Ugyan-ugyan, ki vallaná legkeservesebb kárát, ha
a fölkelők Heistert kapnák helyette a nyakukba?

— Még ha egész hadainkat szétverné, se helyez-
hetjük állandóságra a császár dolgát. Mert a fejede-
lem eltökélte, hogy kényre-kegyre a fegyvert lerakni
nem fogja.

Érezni lehetett, hogy a követ a hivatalos üzenet végére ért. A főparancsnok nem is szorongatta tovább. Fölkelt, válasz nélkül. Komáromy is fölemelkedett. De nem látszott rajta, mintha menni akarna. Iratai közt kapirgált.

— Mostanság, — szólt egy kicsit tétován — egy... izé járja köztünk. Egy névtelen brosúra... Azt gondoltam, nem lesz érdek nélkül való, se nagyméltóságod, se az udvar számára, megismerni a miéink fölfogását... Ezt hát engedelemmel itthagynom...

A főparancsnok beleegyezőleg intett. Majd áttért a tárgyalás nem hivatalos részére, nem mulasztva el, egy jelentőségteljes pillantást vetni a leányára. Mintha azt mondaná neki:

— „No, most figyelj“

Komáromy könnyebb hangot pendített. Hogy Károlyi Sándor fővezér úr teljes egészében sajátjává adoptálja őexcellenciájának béketörekvését, sőt a király őfelsége előtt való meghódolás javaslatától se idegenkedik.

— Ha ... ?

— Ha az udvar a fejedelemre és minden főemberekre is kiterjeszti jó hajlandóságát.

A gróf ónt vett elő és jegyzett. A követ pedig folytatta:

— Izeni, hogy a fejedelem úr ma még merev. De épp ezt a merevséget meglágyítani érti a báró úr legeminensebb föladatának...

Nagyon helyeselte ezt a főparancsnok úr. Sőt bevallotta, hogy ez a személyi üzenet az egész hivatalos értekezésüknél fontosabb előtte. Zálog a jövő reményére és őfelsége kegyeire, melyeket a közbenjárótól bizonyára nem fog megtagadni.

— Addig is, van a báró úrnak valamilyen magántermészetű kívánsága?

— Restitúció in integrum birtokai, gyermekeinek örökségére nézve.

Pálffy a kezét nyújtotta.

— Ezt én cavallerica parola megígérem. Csak-hogy nekem is föltételem van hozzá!

— És pedig?

— A báró úrnak, legrövidebb időn belül, le kell tennie a hűségnyilatkozatot.

Komáromy mély meghajlással búcsúzott.

— Átadom az izenetet, ahogy vettem, Isten áldását kérve nagyméltóságodra.

— A béke munkájára! — helyesbítette a tábornok úr.

Aztán a becsukódó ajtótól egyenesen munkasztalához ment. Az otthagyoitt írásba pillantott.

— „Egy igaz magyarnak hazája dolgai felől való elmélkedése..!” — mormolta megindult hangon, a címet.

Majd tovább lapozott a füzetben, melyet behajtva, ismét visszatett előbbi helyére.

— „Igaz magyar..!” — sóhajtotta. — Meg-
ösmerem a stílusáról...

— Kicsoda?

— Rákóczi Ferenc, a tragikus álmodó. Mekkora áldozatába kerülhet az ilyen alakoskodás annak a hatalmas jellemű embernek..!

Néhány percnyi súlyos csend horult a szobára.

Később Pálffy megállt a leánya előtt.

— A mi mérlegünk azonban, amint látja ön, egyformán áll.

— Ha Károlyiékén kívül más befolyás nem jut érvényre Rákóczi mellett!

— Bercsényivel kivonult az országból az engesztelhetetlenség. Kérdés, hogy visszatérhet-e még valaha a gróf..? — felelt a generális.

És tünődve tette hozzá:

— Nagy szív, de rossz számoló. Mindent az orosz szövetségre épít! Hiszen papíron nyélbe is lehet ütni azt! De a valóságban a cár, aki maga is bajban van, csak annyira fogja mindég értékelni Rákóczi szövetségét, amennyi hasznot ő remél tőle. Ma, amikor a belső állapotok a fölkelés torkára tették a kést, mikor a szövetség-fogások csütörtököt mondtak, úgy Versaillesben, mint Velencében, mint a porosz és bajor udvarokban, keserűségnél egyebet nem fognak a cári

udvarban érne azok, akik segedelemért fordulnak oda!

A főparanesnok elnémult. A lány pedig őrizkedett szétzavarni azt a meleg árnyéket, mely atyja homlokán borongott. Megvárta csöndben, míg amaz visszafordítja rá a figyelmét. Akkor aztán őrá került a kérdezősködés sora. Hogy Salm grófnak jelentse-e Bécsben a hallottakat?

— Salm!

A gróf csak legyintett.

Hol volt már azóta Salm...! Nem hallgat bizony semmi földi tájékoztatásra többé, a vén iskolamester. Megtért őseihez, az aacheni családi sírboltba. Utódja Trautson János Lipót lett. Premier és első birodalmi herceg. Mária persze nem tudhatott ezekről. Szidi húga lakzijával kiszakadt az udvari események sodrából.

— Hogy hullnak az emberek! — döbönt maga elé. — Múlik minden.

— Alakul az új világ, gyermekem!

Pálffy keményvonalú, férfias arca feltündökölt. Megsímogatta a leánya gödrös állát. Majd kijelölte az útját. Hogy Bécsben megint csak Wratiszláv grófot keresse. Annak számoljon be. Kérje meg, hogy azonnal jelentse tovább a híreket, őfelségének. Üljön össze a minisztertanács és egy hozzá címzett okiratban, ünnepelesen biztosítsa Károlyit a király kegyelméről, valamint birtokai és főispáni rangja visszaadásáról.

— Ez minden, atyus?

A főparancsnok, mielőtt válaszolt volna, előbb följárta néhányszor a szobát. Aztán a keze lágyan ráterült az ő büszkeségének bodros fejére.

— Ön látni fogja őfelségét, a királyt, — mondta, szinte áhítatosan. — Írásaiból az tűnik ki, hogy őfelsége nem ejtette ki bizalmából. Sőt, hogy azzal fokozott mértékben megtiszteli.

— Úgy gondolom... — bocsátotta le Mária sűrű szempilláit. És elpirult. Pedig hőség helyett inkább mintha egy fuvalatnyi hideg áramlat futotta volna át.

A gróf azonban nem tudott erről. Folytatta:

— Kíséreljen meg nála valamit, amiért egykor talán százezrek áldhatnak mind a kettőnket.

— Igen.

— Ruházzon föl engem a felség a Károlyival való tovább tárgyalás teljhatalmával. Sietnünk kell. Heister ármánykodása nem légbőlkapott hír. Visszaterzte megsemmisítené ennek a nyomorult népnek minden reményét. A béke, Rákóczi és vele együtt minden híve: elvesznének... Van önnek reménye?

— Meg fogom azt teremteni.

— Akkor végeztünk is.

Mária fölkel. Ösztönszerűleg libbent az ő nagy erős apjához. Átkarolta, mint valami hatalmas kőoszlopot, melybe kapaszkodva semmi baj se érheti őt. Mosolygást akart, a csöppnyit elfakult szájával.

— Eltűnhet a diplomata és jogaiba léphet a kislány?

— Mind a kettő büszkeségére válik az apának.

A főparancsnok úr karját ajánlotta. Úgy vezette kijelölt lakosztályába a lányát, mint egy gáláns lovag az eszményképét.

*

Arra készült Mária, hogy apjának biztonságos oltalma alatt egy kicsit visszafelejtkezik a boldog gyermekkorba, mikor még az angyalok tenyerének rózsaszín szűrőjén át nézhette a világ folyását. De már az első éjszaka, melyet a főparancsnoki szállás födele alatt töltött, arról győzte meg, hogy vágya megvalósíthatatlan. Alig aludt el, mikor — éjfél tájban — vad szívdobogásra ébredt.

Rettenetes álma volt. A nemes úrfiak gavallér-kompániáját látta a kapu elé vágatni. Véresek, rongyosak, agyonhajszoltak mind. Gáborral együtt. Dörömböznek a kapun, kétségbeesetten. És ő nem nyitja, nem nyithatja ki! Helybe kövül a kedvesei után fenekező vasas-németek láttára. Kard csattan kardhoz. Vértek csörömpölnek. Támadók és támadottak egyetlen, rémületesen zshivajló gubancba kavarnak. Míg-

nem lövés villan és Gábor, a szívéhez kapva, ott terül el holtan, a kapu előtt.

Éleset sikoltott, az költötte föl a lidércnyomásból. Megdörzsölte szemét. A gyertya ott égett még, az éjszakai asztalkán.

Tudta már, hogy a képzelet gonosz káprázata játszott vele. De azt is, hogy nem lehet több ébredése ebben a palotában, selyemágyában, míg végére nem járt annak a küldetésnek, mely talán semmivel se kevésbé sürgős, mint lett volna az álom-kapu kinyitása.

Reggelre kelve úti bundában állt a főparancsnok elé. Nem volt hatalom, ami megmarassza.

Éjt-napot egybe robogott tovább, a messzi, veszedelmes város felé, melytől pedig minden láncos börtönnél jobban horzadt a gyöngéd anyagból véttetett, szegény kis asszonyszíve.

Oh, mire képes egy gyűrű, mely bízva öleli a női ujjat! Mire képes ez a néhány aranyba vésett szó:

„Istenadtának az Istenadta..!”

Meg se szállt Bécsig sehohé éjszakázni a vasgenerális kisasszony-lánya, a Gavallér-Urfiak őrnagyának édes mátkája, Mária.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

LÁNCZ-LÁNCZ, ESZTERLÁNCZ...

I.

Karácsony havának tizennegyedik napján a hintó megállt a Burg kapuja előtt. A szabadságos dáma kiszállt és fölsietett a lépcsőn. A lakájok cipelték utána a málhát.

Nem minden nyugtalanság nélkül fogott a kikapolásuknak. Hiszen — Istenem! — megvoltak már a keserves tapasztalatai az ilyen visszatérésekről! Mit tudhatta, hogy milyen munkát végzett megint távollétében ellene az irigység?

De aggodalma később eloszlott. Amerre fordult, nyájas arcok napraforgói mosolyogtak felé. A szolgák csajbókolásán tisztelet érzett. A kulcsárné háromszor csókolt kezét. Sőt rövidesen egy magán-billet kegyében is részesült Mária, a császárné főudvarmestere részéről. A felség „anyai hajlandósággal“, „családiás beszélgetésre“ várta, mégpedig azonnal..!

Alig maradt ideje, hogy fürteit legalább némiképp helyrelopogassa, mikor már kopogtattak is ajtaján. Vélte, hogy a szubrettje jelent valami sürgető udvari hivatalnokot s megkiáltotta az „*antré*“-t.

Nagy megdöbbenésére — Caraffa asszony libbent a szobába.

— Megbocsát, carissima, égtem a vágytól... S a drága fölség is..!

Nem kellett nógatni a leányt. Elég volt neki a

gondolat, hogy ez a rosszemlékű asszony egy-levegőt szí vele.

Gyorsan perdült öltöző fürkájébe, hogy profán ruháját szabályszerű, spanyol köntössel cserélje föl. Hiszen még a kettesnél is lehetett valami nyugtalanítóbb! Hogy a főudvarmesternő ezalatt egyedül tartózkodik meghitt szobájában. Hozzáérhet azokhoz a tárgyakhoz, melyeket ő napjában megérint!

A selyemszoknya nehéz vasabroncsa keresztül hullt Mária fején. Aztán egyszerre csaknem megkövült az ijedelemtől.

— Gábor...!

Kevéssel előbb bontotta ki kézi-podgyászából vőlegényének elefántcsontra festett kis képét, melyet még összeégerkezésük első idejében kapott tőle s melyet azóta, bárhol járt, mindég magával hordott.

A képen átírva a név...! Hátsó lapján a városok nevei s a dátumok, amikor találkoztak...!

Egy szökéssel az ajtónál termett. És — nem csaldott. Caraffa asszony ott állt a szoba közepén, kezében a képpel. Mária váratlan betoppanására megrezdült s egy pillanatig tétovázott, a tárgy helyét keresve. Aztán fölülkerekedett impertinenciája. Fehér fogait csillogtatva föl kacagott.

No, most rajtaért, kicsikém! Gyógyíthatatlan kíváncsiság...! Se baj, vállalom a szidást, cserébe azért a gyönyörűségért, amit a miniatűr nyújtott! Mesteri munka. És ez az arc...! Ez a sastekintet...!

Eszébe se jutott többé, szabadulni a képtől. Sőt valósággal kéjesen forgatta ujjai között.

— Haller báró, Haller báró...! Ismeretlen név az udvarnál... De a városok nevét ismerem. Hiszen tudja ön, hogy sok időt töltöttem Magyarországon...?

Mária szinte reszketett fölindulásában. Ösztöne arra sarkalta, hogy pattanjon oda és tépje ki hamar azt a drága ereklyét a gyűlöletes kezekből. Másrészt az illem udvariasságot parancsolt. Meg nem is lett volna okos, holmi hirtelenkedésekkel fölkelteni az olasz asszony gyanuját. Hátha nem is sejti, hogy milyen halálos kockázatú tárgyat tart most a kezében?

Nem, csakugyan nem sejthette, mert az arca egykedvű maradt. És miután még egyszer meglegeltette a szemét, végül is kitette kezéből a képet. Szórakozottan vállaltvont.

— Értékes darab. Igazi dísz tárgy.

A lány föllélegzett. Azt azonban megfogadta, hogy tanul a leckéből. Ezentúl, ha egyedül is van, egy percre se hagyja födetlenül a képet. Elrejtí a szekrény legmélyebb zugába, ahogy visszatér.

Dobogó szívvel indult meg látogatója oldalán.

A kamarás kisasszony tüstént nyitotta előttük az ajtót. Trónformájú széken ülve, sárgábban és rútabban mint valaha, a császárné bizalmas mosolyra nyitotta nagy, lapátfogú száját. Fejének gyászparipára emlékeztető biccentésével odaintette a belépőket s csókra nyújtotta hideg kezét.

— Nagy tanácskozásaink voltak ön miatt, leánykám! — kezdte, szokott tapintatlanságával egyenesen nekifutva annak, ami az oldalát nyomta. — Megengedem, hogy taburettet foglalhassanak, — vetette közbe. — Ön is, Catherine! Maradhat . . . Lehet, hogy a grófnőnek tapasztalt barátnőre lesz szüksége, édesanyja helyett. És őfelsége bizonytal megengedi, hogy hölgyeim, szűk körben, részesülhessenek családi melegségünkben.

Őfelsége . . . ?

Mária követte a császárné tekintetét. És — összeborzadt. A szoba homályos beszögelésében, ólomszürkén, lesorvadva, szinte apatikus mozdulatlanásban, valóban ott ült — az uralkodó. Mint valami bálvány. De mint egy nagyon elkínzott istenség bálványszobra.

Lelke mélyéig megrendült ettől a látványtól. És egyszerre megmagyarázhatatlan félelem fogta el.

Teremtő egék . . . ! Mire jött? Micsoda előkészületek ezek itt? Mit fog megtudni? Milyen hír lehet az, melynek ez a bűnös olasz asszony volt a hírnöke? Micsoda új megpróbáltatás les reá?

Szerencsére Amália nem sokáig váratta. Fontoskodva hajolt felé.

— Gyerme kem, nem kisebb dologról van szó, mint az ön jövőjéről. Büszkék vagyunk rá, hogy olyan elő-

elő, gazdag és művelt hölgyet tartunk szolgálatunkban, mint ön, aki — lám — valóságos forradalmat keltett udvarunk gavallérjai között! Nem titkolom, hogy az ifjú lovagok, mióta ön odajárt, szinte kétségbe estek. Nemde Catherine?

— Úgyvan, felség — tódította a főudvarmesternő. — Adoniszaink megrémültek, hogy az aranymadár talán vissza se repül többé.

Mária csak nézett, egyik nyájaskodóról a másikra. Nem értette, hogy mit akarnak vele.

Amália pedig bölintott és folytatta:

— A signora eltalálta az igazat, mint mindég. Ez lehetett az oka, hogy gavallérjaink, akik eddig beérték távolból keringeni ön körül, most egyszerre valósággal megostromolták őfelségét az ön kezéért s engem közbenjárásomért. Nemde, Catherine?

Catherine megint helyeselt, mint a leckét kihallgató tanítómesternő.

— Igen, felség. A szellemes Wels gróf, a költői hajlandóságú Thyrhaim gróf és a mi gáláns hercegünk, Liechtenstein József. Alig pár napi időközben fordultak esedezésükkel mindnyájunk gondviselő Atyjához, őfelségéhez.

— És a grófnőnek döntenie kell a derék lovagok sorsa fölött! Ugye, Catherine?

A főudvarmesternő csendesítette a tempót. Figyelmeztette úrnőjét, hogy nem hallgathatják el a dáma előtt az anyacsászárnő ajánlatát se.

— Ha kegyeskedik gondolni...

— Hogyne! Persze! Köszönöm.

És Amália az elsápadt lányra szegezte szemét.

— Tudnia kell, gyermekem hogy míg mi világmódra óhajtanánk az ön boldogságát, addig szeretett Anyánk a szentek glóriáját szánná feje köré. Catherine, mondja el ön a többit!

Caraffa asszony nem kínáltatta magát. Ecsetelte az anyacsászárnő kegyét, mellyel minden hölgye irányában viseltetik és közölte azt a régi nagy óhaját, hogy Mária apáca legyen. Beleegyezése esetén kilátásba helyezte, hogy saját kezével szőné, meg vélumát,

fonná meg vezeklő övét és fogadalmának letétele után is gyakran meglátogatná.

— És most signora, hogy hölgyünk mindent tud, ami szükséges, — intett közbe Amália — felszólítjuk, hogy döntsön a szentek lajtorjája, vagy a kérők bármelyike között.

— Annyival is inkább, felség, mert a kicsike veszedelmeknek van kitéve. Hiszen olyan ígézően fiatal és szép...!

Ezt a tódalékot csak úgy melleleg motyogta Caraffa asszony. De Amália mégis meghallotta és fölkapta rá a fejét. Rémmült kifejezés szökött arcára. Előre hajolt és feszült figyelemmel végigmustrálta a leányt. Egész más szemmel, mint eddig, amikor egyedül roppant vagyonában és előkelő származásában kereste a kérők nagy számának magyarázatát.

— Szép! — kiáltott föl, egyszerre olyan élénk riadalommal, melyet képtelen volt palástolni. — Szép...! Oh, igen... Oh Catherine, cseréljen helyet a gyermekkel, hogy jobban láthassam! Ófelsége kegyes lesz neki megbocsátani ezt a kis elfordulást... A műélvezet...! Az én mű — — —

Nem tudta végigdadogni, amit mondani akart. Az izgalom szavát szegte. Mária pedig szédülten bódorgott a kavarodás közepett. Értett most már mindent, amit eddig nem értett! És elfehérült a szíve, a küzdelemnek attól az új fajtájától, mely e perctől kezdve osztályrésze lesz, e közt a két asszony között, akik mind-egyikének útjában áll.

Fölkelt és helyet cserélt Caraffánéval.

— Felség, — szólt könnyes elfogultsággal küzdve, — mély hálával köszönöm mindkét koronás patrónám kegyes gondosságát. Ami őfelsége, az anyacsászárnő tervét illeti — — —

— Nos? — dobbantott Amália csontos lába az emelvényen.

— Nos? — visszhangzott a signora is.

A leány lecsüggesztette fejét.

— Megsemmisülve a sajnálattól, hogy a magas

kegyben nem részesülhetek, híjján kell maradnom a szerzetesi élet áldásainak.

— Ön ... ön ... visszautasítja az ajánlatot?

— Nem, fölség. Csak lemondok róla. Ez kettő.

Néhány pillanatnyi dermedt csönd feküdt a szobára. Mária hallotta a saját szívverését.

Aztán Caraffa asszony széke mozdult.

— Az ok? Ha ugyan szabad kérdést emelnem a felség színe előtt?

— Az ok, signora, ugyanaz, amiért excellenciád is csupán alkalmi jelmezként ölti föl az apácáfátyolt... Nem érzek igazi elhivatást.

Mária nem tudott elfojtani egy szilaj tekintetet. A császárné rémült kapadozásában nem fogta föl. De Caraffáné annál inkább elérte. És a szeme sötét lángot lobbantott.

— Felség, bátorkodom megjegyezni, hogy a mi kicsikénk vonakodása fölöttébb érthető!

— Hogyan...?

— Ő a lemondással csak azt akarja kiemelni, hogy fölséged áldott anyai szíve találta el azt, amit az ő szívecskéje kíván. A családi boldogságot. Fogadok, hogy azóta már választott is a gáláns lovagok közül! Honnan is venné magát olyan vakmerő dőlyf és hálátlanság egy ilyen romlatlan kis teremtszenben, hogy legfőbb pártfogójának kegyét visszadobja?

Késpenge-éle volt minden szónak és hurok minden mondat. Az olasz asszony fizetett a kihívásért.

Mária érezte. De egyben azt is, hogy nincs a világnak az a kínoz-padja, amin ő a jövő, édes urát megtagadná, mással fölcserélné. Ez a gondolat visszamelegítette szívébe az életet.

— Felség, — emelte föl immár nyugodt biztonnággal a fejét, — kegyeskedett kijelenteni az előbb, hogy a signora sohasem téved. Magam bizonyíthatom. Íme, csakugyan eszembe se jut királynőm kegyét visszautasítani.

Amit ő tett, mindössze alázatos esedezés volt, a halasztásért. A felsorolt gavallérok, mindegyikét

nagyra tartotta, de egyikben sem látta azt a férfiút, akihez az életét kötni szeretné.

— Bizom felségedben, hogy fenntartja anyai jó-ságát szolgálója számára, azon időre, majd mikor a szívem önként szólal.

Megint csönd lett, még nyomasztóbb, mint az előbbi. Amália levegő után kapkodott. Riadalmában azt se tudta, hogy hányadán is áll. Tiltakozást is hal-lott, meg beleegyezést is. Melyik most már az igazi? A szabadulás öröme, vagy az új veszedelem, ami en-nek a leánynak szépségével rászakadt?

Segélykérően nézett elválhatatlanjára.

És Caraffa asszony sietett is a kívánt segítséggel. Mosolygott, hogy az ilyen csacska kis teremtések rend-szerint maguk síncsenek tisztában azzal, amit éreznek. Szűzies lelkük tiltakozik a megnyilatkozás ellen. Sőt talán holmi apró, gyerekes aggodalmak is..! A szép nemnél érthető hiúsági kérdés... Hiszen őfelsége még mit se árult el azokból a nagylelkű tervekből, melyeket a kis menyasszony számára kigondolt! No lám-lám..! Pedig azt se lehet elhallgatni, hogy még fő-udvarmesterének, Lobkowitz hercegnek Schwarzen-berg hercegnővel kötött házasságánál is solennisebbet tervez! Így, így..! A gyémántkoszorút, melyet a menyasszony-udvarhölgy, hagyományokhoz híven, vő-legénye homlokára tartozik illeszteni, őfelsége aján-dékba adná kis védencének! S a megtiszteltetés, hogy a császárné saját ékszereivel díszíti föl az esküvős dá-mát..! Az ám, bizony..!

A két nő egymásra licitált. Nagyon buzgók voltak. Ők tudták, hogy miért.

Amália már csaknem rikácsolt:

— A kopulációnál járó illetéket, ami nagy összegre fut, mi elengedjük önöknek!

— Én pedig saját kezemmel varrom meg a mi kedves kicsikénk számára az előírtos fehér szatin-ruhát, fölséged utasítása szerint!

— Nos?

— Nos?

Mária csak állt a szavak záporában. Nézte keserű-

nyugodt szemmel: hogy árulják..! Hogy kiáltják túl egymást! Hogy kiáltanak mind többet érte! Hogy irtanák, pusztítanak ki innen! Hogy hintenék tele gyémántporral, aranyfüsttel a szemét! Hogy tántorítanak el a hűségétől.

A császárné megnógatta.

— Mit szól ön mind ezekhez?

Erre keresztbe tette mellén a két kezét.

— Még több reménnyel tekintek a holnap elé, fölség, mely mind ezeket a kitüntetések meg hozza egyszer talán nekem.

— Jövő..? Így hát megmarad első szava mellett?

— Felsőged szolgálója nagyon szerény. Csak egy szava van.

— Hogy nem megy férjhez?

— Hogy várok valakire, aki eljövendő.

— Ah..!

Amália kiejtette kezéből a repülő-sós flakónt.

De Caraffa asszonyt keményebb anyagból gyúrták. Az még erősködött. Hogy az új menyecskének — kivételesen — a kopuláció éjszakáján se kellene elhagynia a Burgot, hanem az úgynevezett „menyasszony-kamrát“ nyitnatnák ki neki, mely oly ritka ritka halandóknak tárult föl eddig..! Hogy amit aztán az új házasok a nász-szobában találnak, az utolsó ezüst girandoláig mind az övék! Végezetül pedig, hogy az udvarba-lépés szabadalma későbbre is megmaradna a menyecskének. Ha nem is laknék bent, „Zutritts“-dáma lesz!

— És mindvégig pártfogoltam..! — rebegte Amália.

Mária meghajolt.

— Alázatos szolgálója felsőgednek, mind e kecsgetető javak nélkül is.

De a császárné most már fölemelte csontos kezét. Látszott, hogy nem tud tovább uralkodni magán. Hangja kétségbeesett dühvel felvicsorodott.

— És ha parancsolnánk? Ha egyszerűen utasítjuk önt?

— A kisasszonynak joga, minden kényszertől menten határozni, saját ügyében.

A császár mondta ezt, aki váratlanul megmozdult székében, ahol letargikusan hevert. Fölkelt s míg tagjain borzongató reszketés futott keresztül, egyenesen császári élettársához intézte szavait:

— Becsüljük a grófnőt, amiért nem engedi elcsábíttatni magát a nagyravágyás ördögétől. Így gondolkozik bizonyára felséged is, akinek köszönjük ezt a sikerült próbát. Íme, láthatjuk, hogy a dáma megállta helyét s épp ezért dicséretünk mellett bocsátjuk őt el, kegyelmünkben. Távozzon kisasszony!

Mária kezét csókolt és vitte az ő pyrrhusi győzelmét. Tudta, hogy engesztelhet'én gyűlölet árad utána a szobából. Gyűlölet ezekből a falakból. Gyűlölet, gyűlölet, minden kőből. Lesujtotta a megfélemledés, de fölemelte és lábon tartotta a mégis-szép, mégis-jó, mégis-boldog jövődőbe vetett hite.

Gyűlölték?

Szeretett.

*

Már egész földerült kedvvel ért lakosztályába.

Örült, hogy próbát állhatott azért, akinek az életét odaszánta és egy kicsit büszke is volt, erre a trón színe előtt tett próbára. Az otthoni földről hozott reményei keresztül segítették annak kínos emlékein. A császárné féltékenysége? — gondolta. — Majd lecsillapodik, ha nem talál tápot! A jámbor kis Eleonóra is letesz majd kolostori tervéről. Hiszen nem erőszakos természet. Fő, hogy atyja előtt vállalt, nagy feladatát be tudja teljesíteni.

De a nap elmúlt, a legkisebb előhaladás nélkül. Wratislaw a külföldön, a fölséges házaspár egymás ellen borzolódba...! Az eredménytelenség tetejébe még az estéjét is megzavarták. A szabadnapos Pucharmin grófné tört rá, viharos gyöngédségével s megtöltötte mindenféle udvari hiábavalóságokkal a fejét.

Másnapra az álmokapu dörömbölése már meg-

dübörödött a fülében. Nyugtalansága fölébredt s elüzte bizakodó jókedvét.

Hova fog vezetni ez a halogatás? — kérdezgette. — Mi lesz, ha a következő napok is így akarnak telni? Már szorult a szíve és feszült a lelke.

Ilyen hangulatban köszöntött rá a harmadik nap és Lamberg herceg meghívása.

Csüggedése erre elszállt. A nap kisütött.

Elhatározta, hogy Wratiszlaw híjján Lambergen keresztül kísérel meg a császár tájékoztatását. A herceg fogadó termében hömpölygő, színes áradat, jó köpeny is lesz titkos közléseire.

Alig várta, hogy leszálljon az alkony. A kitűzött órában megindult a főistálló-mester úr fogadó terme felé. Mekkora meglepetés várta azonban! Nemhogy társaságot nem talált, még Lamberget se. Helyette olyan valakit, akire álmában se számított.

A — császárt.

Ott állt, a fényesen kivilágított szála közepén, mellén összefont karokkal, mozdulatlanul. Nem választotta Mária reveránsaira. Talán észre se vette a tisztelgést. Mintha valami mély-mély kábulat tartotta volna fogva. Csak a kezét érintő csókra eszmélt.

— Kisasszony, — mondta, halk-vontatottan — ügylátszik, számolnunk kell vele, hogy rövidesen elveszítjük önt... Azért ez a különösség, amivel fogadjuk.

Ólmos súllyal lezokkant a pamlagra s a mellette álló székre mutatott:

— Szólni kívántunk ügyéről, tanuk nélkül.

Máriának nagyot dobbant a szíve. Mintha valami megnevezhetetlen veszedelem ólalkodnék itt köröttük...?

De vállalt feladata, melynek megoldásához most ilyen nem-remélt alkalma kínálkozott, elfojtotta nyugtalanságát.

Hiszen a császár okát ígerte adni ennek a különös, négyzetközti fogadtatásnak! Bizonyára csak a császárné még nagyobb neheztelését akarja megaka-

dályozni azzal, hogy tudta nélkül és nem saját kabinetjében fogadja.

Összeszedte magát s telhető nyugalommal felelt.

— Felség, a választ volt szerencsém közölni magas patrónámmal. Ez a válasz tagadó volt.

— Ma! — hullt le József hangja.

— Ma. — ismételte és leírhatatlan szomorúan elmosolyodott. — A gyűjtemény nem felelt meg. De az udvar népe folyton változik. Holnapra jöhetnek mások s köztük olyan is, aki majd elég szerencsés lesz, elnyerni az ön tetszését. Mi lesz akkor?

— Nem fog jönni olyan valakil!

Mária hevesen megrázta a fejét. Nem bírta mire vélni ezeket a kérdéseket s a császár sajtáságos szomorúságát. Fürkészte lopva, mint kandikáló rigó a madár-hessentőt, melyről nem tudni, hogy lakik-e benne ártó erő, vagy se.

József mégis elfogott egy ilyen rejtett pillantást és kihunytt tűzű szeme felvillant. Keze — mintegy véletlenül — a lány kezéhez ért.

— Bizonyos ebben?

— Bizonyos vagyok, — húzódott vissza Mária ösztönszerűleg, a váratlan érintéstől. És bólintott, mintha valami távoli, drága jelenésnek intene. — Igen bizonyos vagyok...

A császár elbocsátotta vonakodó kezét. Megtörülte homlokát, melyre nehéz verejtékcseppek ütköztek ki.

Egy tekintet arra a szenvedő homlokra és a lány egyszerre halálos pontosan látta azt a veszedelmet, melyet az előbb még csak távolról borzongott.

— Felség..! — hebegte eliszonyodva. — Felséged indiszpozícióval küzd. Hívok valakit!

És önkéntelenül úgy hátrált, hogy az asztal, a közepén álló súlyos bronz-órával, kettejük közé kerüljön. De a férfi tagadólag intett. Elérzékenyülésével birkózott.

— Nem, senkit se hívjon.

Elég lesz neki az a néhány szó, amit hallott. És ami... igen! Annyi tépelődéstől mentette meg! Attól, hogy minden ujonan fölbukkanó férfi arcába

gyanakodással kelljen néznie: nem ez lesz-e az a valaki, aki elrabolja tőle a Burg aranymadarát?

Egy percre elcsuklott suttogó hangja, ám, csak hogy annál szenvedélyesebben folytassa:

— Ne keresse ön most bennünk az uralkodót. Csupán azt, aki egyformán alkotja a császárt és kol-dúst: az embert!

Hitte, hogy nem kell azért az ő rejtett második énjéért se szégyenkeznie. Nem önző az és nem kicsinyeskedő. Tudta állni, évek hosszú hónapján át, a legnehezebb próbát, amit halandó állhat. A lemondást

— De a próbáknak is, az erőknek is megvannak a határai! Tovább nem bírjuk. Másnak nem engedjük bárki legyen is az a „más“, ma, holnap, vagy akár-mikor. Nem, ezt nem . . . !

József ökle a mellére döbrent. Láztól cserepes ajkai megvonaglottak.

— Soha! Sohase bírnám elveszíteni! Mert ön több számomra, mint a trónom, császári és királyi koronám, több, mint valamennyi birodalmam együtt. Több az egész fényes komédiánál, az üdvösségemnél is! Mert szeretem, az első naptól! Meglátásának első órájától kezdve, Mária . . . !

Utolsó szavai már szinte kiáltássá növekedtek. Kifelejtődött belőlük a fejedelmi többszám és lekopott róluk a gőg. Alázatosan esdeklők s egyben szilajak voltak, mint a nehéz kínban eljajdult ima.

A lány egyszerre rémült rájuk, azzal a kézzel együtt, mely elől az előbb önkéntelenül meghátrált, mely azonban most nyomon követte, hogy vak sodródással dereka köré kapcsolódják.

Egy pillanat s a császár tikkadt ajkai szájára égtek.

Csaknem eszét vesztette irtózatában. Megfeszült erővel igyekezett kibontakozni azokból a szentségtörő karokból, melyek nem az ő jövődő uráéi, akinek képét szívében, mátkagyűrűjét pedig az ujján hordja. És tagolatlan kiáltást hallatott:

— Felség . . . !

De hiábavaló volt minden menekülő kísérlete: Az

a hatalmas ragadozó nem azért tépte, a kétségbeesés vadságával, birtokába, hogy gyönyörűségét alig-megízlelten, máris elengedje!

Az asztalon álló óra megingott és lezuhant Üveg-takarója fülsértő csattanással zúzódtott porrá. Megroncsolt belső szerkezetéből egy álmodozó kis meüett néhány elhaló hangja dadogott elő.

Akkor váratlanul mégis lemúlt a roham. József karjai lehanyatlottak.

Valaki belépett.

Nem szolgaféle! Ezek az esküvel elnémított ember-árnyékok mit sem segíthettek volna a megtámadott leányon ott, ahol a Burg legfőbb istensége a támadó. Olyan valaki volt a jövevény, akit a császárnak is ember számba kellett vennie, ha már gyermekkora óta annak vette és kegyeivel halmozta.

Halványan sugárzó arccal, fekete gyapjúköntösben: Lamberg állt a viaskodók előtt.

A császár rábámult, ködös szemmel.

— Herceg..! Te... Ön..?

A kegyenc maga is olyan fölindultnak látszott, mint soha. Aztán egyszercsak ott térdelt a lopott boldogságában megzavart ura lábainál.

— Felség, bocsánat..! — mormolta. — Csupán egy rendkívül nagy ok ragadhatott erre a vakmerőségre. Hosszasan kopogtattam.

— Kopogtattál..!

József agya még mindig botladozott a szó értelme után. Majd fölkapta fejét. Szeme egy éles vilámot vetett. Sötét dühvel buggyant ki belőle a hang:

— Ön otromba és arcátlan!

— Legyek, — futotta el a bíbor Lamberg szelíd, szőke arcát. — Legyek otromba és megalázott inkább, mint felséged boldogtalan. Uram, a császárné s a Dominák bármely percben megérkezhetnek. Ha itt találnák fölségedet, ebben a helyzetben..!

A császár nem talált szavakat. Helyette Mária lépett elő, még zsibbadtan bár a lezajlott eseményektől, de eltökélten, hogy a célzás szégyenletes közösségből kivonja magát.

— Herceg, én... — kezdte.

József azonban már lélegzethez jutott és elhárította.

— Egy szót se! Megtiltjuk! Semmi magyarázat! Mától fogva ön egyedül nekünk tartozik számadással, ezen a világon. Értse meg ezt és óvakodjék beleelegyedni abba, ami egyedül a mi kettőnk dolga itt.

És Lambergre mutatott.

— A kímélet csak ürügy! A császárnének eszébe se jut, látogatást tenni, ilyen szokatlan időben.

— Ime felség, a főudvarmesteri hivatal írott jelentése, amit röviddel előbb vettünk, — ha régi szolgájának szavában nem bízik többé. Uram... És itt a csatolt indokolás... Fölséged látogatása ma kimaradt. A császárné nyugtalan... Az Isten irgalmáért, hallgasson rám fölséged..!

De beszélhetett az elvakult embernek!

József egy rántással repesztette ketté az írást.

— Rád hallgatni..! — tajtékozott föl a dühe. — Rád hallgatni és távozni..! Ma, most, amikor annyi szenvedés után — — — Így gondoltad, ugye, hűséges jóbarát, akivel mi testvér-módjára bántunk?

Lamberg fölkelte. A lágyság eltűnt róla. Egyenesnyugodtan pillantott a császár szenvedélytől ködös szemébe.

— Igen, felség, — szólt — így értettem. A legmagasabb Ház érdekében.

— Sohase hivatkoztál rá!

— Kénytelen vagyok azt tenni, Uram, amit sohase tettem.

— Hiába!

József hátra dobta fejét. Érdesen fölnevetett.

— Elkéstél, herceg! Mától fogva az a Ház, amire hivatkozol, idegen nekünk.

— A Ház válhat idegenné, Uram, de a házasság nem. Fölséged férje a császárnének, akihez eskü köti! Fölséged, mint a legkatholikusabb szülők fenkölt sarja, jól tudja, hogy az eskü örökre szól.

— Ohó..! — vetődött előre József erős álla. — Csak amíg tűrjük, rabszolga módon görnyedezve

mindenféle idegen akaratok igája alatt! Csak amíg föl nem bontjuk!

— Fájdalom, ez az egy túlnőtt felséged világi hatalmán.

— A pápáén nem!

Lamberg búsan intett.

— Öszentsége sohase fogja felbontani fölséged házasságát.

— Megint tévedsz! Fel fogja bontani! Hiszen te is tudod, hogy ez a szerencsétlen frigy nem szabad-akaratból, hanem a politikai kényszer nyomása alatt jött létre. Nem is láttuk azt az asszonyt, akit szá- munkra rendelték!

— És mégis, megesküdött vele fölséged!

— A prokurátorok! Igen! — dobbantott a császár. — Mi nem! Viseltük a jármot, amit nyakunkba kötöttek. Mostanra vége! Felszabadítottuk magunkat és mindent, ami korlátoz, odavágunk!

Ám a herceg csak a fejét rázta.

— Uram, a prokurátoroknak adott szavunk is szó. Eltart a sírig.

— Könnyen beszélsz!

— Igen, felség. Mert nem terheli többé az életemet semmi öröm. Minap temettem el a feleségemet.

— Mi... mit mondasz?

— Azt, Uram, hogy Mária Claudia, az én falusi lánykám, szüzi asszonyom: sohase énekel nekem többé. Örökre hallgatni fog...

Lamberg szemét könnyek lepték el. Csöndesen állt ott, lehorgadt fővel.

József pedig megrendülten nézte. Csak most tűnt föl neki, hogy a herceg — gyászruhát hord. Mint egy villámcsapás, hasított át rajta ez a ráeszmélés. Hirtelen kinyúlt barátja után. Megszégyenülten és jóvátevő bensőséggel magához ölelte.

— Oh Leo, ne vedd szívedre a hevességünket s egy hang se legyen többé! A mi dolgunk úgylis elvégeztetett.

— Még nem, egyetlen Uram!

A fiatal ember szelíd konoksággal nézett, könnyein át.

— Föltett célom, hogy felségedet távozásra bírjam — lehelte.

— Hagyd, Leo! Mindennel leszámoltunk.

— A rossz példával is, amit fölséged népeinek mutatna?

— Csak emberi példa, kedves hívünk!

Lamberg azonban nem tágitott.

— Fölséged, — mondta — élhet házasságon-kívüli életet. Odavághat minden akadályt. De a birodalmat nem vághatja sutba.

— Nem is szándékunk. Egyszerűen átruházzuk Carolus öcsénkre, aki éppúgy Habsburg-ivadék, mint mi. Te pedig majd beletörödsz lassankint, hogy barátod környezetéből elpárologtak a hízelgő érdekbogarak. Hogy „felség“ helyett Burg Józsefnek fogják hívni s ezen a néven boldogabb lesz, valamennyi koronátviselő elődjénél. Ugye, eltaláltuk?

A császár hangja is szelíd volt már, szinte esdeklő. Átkarolva tartotta a herceg vállát, úgy beszélt hozzá. Hogy pattogott az előbb, de akkor is tudta, hogy az egész világban csalódhat, egy-valakin, barátján kívül. Így aztán azt se bánta többé, hogy a herceg tanúja lett annak, aminek nemsokára méltóbb formában lesz tanuja...

— Leopoldus, te nem mondatsz ellen!

A kegyenc összekulcsolta kezét:

— De igen, Uram. Az Isten legyen nekem irgalmas érte. Ellenmondok, fölséged iránti szeretetből. Könyörgöm, ne cselekedjék megfontolatlanul! Lehetetlen, pillanatok alatt, ilyen elhatározó lépést bölcs körültekintéssel megtenni!

— Pusztuljon minden, ami az útban áll! — volt rá a válasz.

És Lamberg látszólag legyőzve térdet hajtott.

— Megértettem felség. „Pusztuljon minden.“ A grófnő is.

A némaságba parancsolt lányra mutatott.

Mert a „mindenbe“, természetesen, ő is beletarto-

zott. A botrány, mely itt nyomban ki fog törni, reá is áthárul majd s többé az se moshatja tisztára, ha öfölsége felborítja érte trónját, házasságát, az örökösödés rendjét. Legföljebb megoszthatja vele azt a gúnynevet, melyet irigyei majd nem késlekednek rá-cégérezni.

— Megértettem, hogy fölséged ezt akarja, mint-hogy visszautasítja alázatos tanácsomat s ime, még mindég ittvan, ahelyett, hogy sietne a katasztrófának elejét venni.

Egy tekintet az uralkodó arcába és Lamberg tudta, hogy megnyerte a csatát.

A császár még babrált a szék faragványán, de már csak botladozva. Aztán egyszerre lehanyatlott a dacos feje.

— Igazad van, Leo, mint mindég, — dünnyögte. — Jogunk mindent elvetni, ami a miénk. „Tőle“ azonban nem fogadhatjuk el, ami mindhármónk életénél több, csupán azért, hogy még ez órában kényyszerítsük dűlőre azt, amihez korlátlan idő áll rendelkezésünkre. Köszönjük, hogy erre figyelmeztettél...

— Tehát távozik fölséged?

A herceg már megint térdelt. Szinte vallásos tisztelettel csókolta meg ura kezét.

József igent bólintott.

— Egy kikötéssel. Meg fogsz mondani a kasszonynak mindent, amit mi el nem mondhattunk. Bocsánatát kéred féktelenségünkért. Isten látja, hogy a legőszintébb hajlandóság vezetett... Keressetek módokat és határozatok, ahogy ő akarja. A választán, a felségek távozása után, meghozod nekünk.

— Meglesz, — felelt Lamberg, egy mozdulattal leszorítva Mária tiltakozásra emelt kezét.

El se bocsátotta, míg a császár ki nem fordult az ajtón.

Hogy a császár távozott, Lamberg is elbocsátotta végre foglyát. Mária pilledezett egy darabig, hangtalanul. Fehér volt, mint a napszívott len. Szemei úgy nyíltak lassú-nagyokat, mintha álom kerülgetné. Csak az arca meg-megrándulásáról lehetett látni, hogy nem álom az, amivel küzd. Hogy el van borzadva és megviselve, az utoisó porcikájáig.

Majd lehajolt. Fölvette lesiklott, csipkés kendőjét s a vállára terítette. Azzal indult is. Akkor a herceg útját állta:

— Méltóságod magamra hágy?

— Amint látja, excellenciád!

— De hiszen nekünk válaszolnunk kell?

A lány levont ujjáról egy gyűrűt s halk koppánással odatette a herceg elé, az asztalra.

— Ime a válaszom, — felelt. — Szíveskedjék Excellenciád a császárnak tudomására hozni.

És fölszegte fejét. Hosszú pillái felvetődtek, kitérva szemének két kék virágát.

Lamberg a gyűrűért nyúlt. Megnézte figyelmesen s közbe halkan morzsolta a bevéselt jelmondatot:

— „*Adeodatae Adeodatus...*“ Istenadtának, az Istenadta...

Föltekintett.

— Így vagyunk?

— Így.

Csend hullt közéjük.

Aztán a herceg megint megszólalt:

— Udvari ember?

— Nem.

— Közülünk való?

— Nem. Egyike azoknak, akik fölött állandóan ott fenyeget a végzet.

— Tehát magyar!

— Igen.

— A lázadókból?

Mária kurtán fölvil'ant.

— A jogkeresőkből! És most tud hercegséged mindent, amit két halandón kívül itt eddig senki se tudott. Informálhatja fölséges barátját, miután más mó-

dom nincs megértetni vele, hogy nem tűrhetek el bizalmaskodást senki teremtet-lélektől, aki a férfi-nem-hez tartozik. Ha mindjárt koronát visel is! Ha a történelem legnagyobb áldozatait hozná is meg értem! Ez kész.

Fölvette a gyűrűt s indult tovább.

— Az ilyen közlések következménye könnyen kiszámítható, úgy az udvarnál, mint a szülői háznál, — mondta, megvonagló szájjal.

De Lamberg megint útjába állt.

— Nem addig, amíg engem is meg nem hallgatott!

— Mi beszédünk lehetne még?

— Csupán ennyi: lovagi szavamra fogadom, hogy a császár nem fog megtudni tőlem az ön közléséből semmit. Találok számára más magyarázatot.

A lány halkán felsikoltott. Szája megszűnt vonaglani. Arcára visszaköltözött az élet színe.

— Herceg...!

És önkéntelenül kezét nyújtotta.

Lamberg tiszteletteljes csókot nyomott rá.

— Szegény gyermek! — símogatott a hangja, apáskodóan. — Nehéz órát élt, tudom. Ez azonban nem elég ok arra, hogy bennem egy hitvány fajankót lászon! Sem pedig, hogy esztelenségekre ragadtassa ezt az okos kis fejét! Szó sincs semmiféle vesszőfutásokról, se szülői kitagadásról! Leül ide mellém és meg-hányjuk-vetjük a dolgokat, jó testvérekként.

Ő maga is lebecsátkozott. Majd nyugtató hangon elkezdte boncolni a nagy kázust.

Hogy hát: mi is történt itt tulajdonképpen? Nos, igen. Öfelsége kissé túl temperamentumosan talált viselkedni... És hát, igen...! Tagadhatatlanul, megillette ajkával az udvar egyik hölgyét. Fölháborító valami lenne, ha nem az uralkodó, hanem másvalaki anya-fia merészkednék ilyesmire! De ezt a különbséget nem szabad ám, csacska módon, szem elől téveszteni! Vannak gesztusok, melyek bizonyos magas személyek részéről, egész más elbírálás alá esnek, mint a többi embereknél!

Az ellenkezést példákkal némította el.

— Ugyebár, konfirmáció alkalmával a püspök meglegyinti a bérmandó arcát? Lám..! És nem számít ütésnek. A nagymester is megüti a lovag-jelölt vállát. Nem számít ütésnek. A császár is megcsókolhat valakit. Nem számít csóknak. Nem szégyen. Oh, gyermek, gyermek! — ingatta a fejét mosolyogva — be szerencsés is, hogy egy ilyen nagy udvar szövevényei közt, csak annyi megalkudni-valója van, mint egy ártatlan, elrepülő kis csók..! Aztán hát mi is az a csók? Pusztá üdvözlési forma!

És népeket sorolt föl, melyeknél a csók nem több, mint másutt a főbólítás.

— De őfelsége nem barbár! — lobbant közbe Mária, észre se véve, hogy nagy-ügyesen már belecsalógatták a vitába. — A bécsi udvarnál az etikett szentség!

— Halkabban! — intett vissza amaz. S a telhető legtermészetesebb hangon magyarázta:

— Ez a terem ugyanis, szomszédos a császár kabinetjével. A felségek pedig beérkeztek.

— Ha meg is maradok az udvarnál, a felséges asszony oltalma alá fogok helyezkedni! — kapott az ötleten a lány.

Ezt azonban megint nagyon szerencsétlen gondolatnak ítélte Lamberg.

Hogyan..! Pálffy generális leánya, mint — vádaskodó? S még hozzá koronás uralkodóját denuncióálná? Ég őrizze a „testvérkét“ minden effélettől

— Akkor hát — — —?

Közvetlen válasz helyett a herceg ismét mesélésbe fogott. Ecsetelte, hogy milyen heves vérmérséklettel jött világra a felséges úr. Hogy míg a kis boszorkány föl nem tűnt az udvarnál, bizony-bizony, a galantériákból is kivette részét! De mióta a tündérke testi-lelki szépségeivel bilincsekbe verte, olyan tiszta életet él, mint egy gyermek. Elmesélte nagy fogadalmát, megható lemondását, melyből nem is lépett ki, míg az egymást-követő kérők föl nem ébresztették benne a rettegést, hogy míg ő szemét sem emeli bálványára, jöhet valaki más és elragadja.

Mária elhallgatta a mesét, mely olyan lágyhangú és nyugtató volt, mint egy bölcsődal. Hanem azért végül is csak legyintett.

— Excellenciád minden férfi-igazsága se ellensúlyozhatja az asszony örök igazságát s azt a bántódást, melyet elviselnem kellett!

— Ön figyelmen kívül hagyja, hogy öfelsége a hibáért bocsánatot kért! — pattant vissza a védő. — Hogy felajánlotta a legtöbbet, amit férfi asszonynak felajánlhat: hogy törvényesíti szerelmét! Nem túlzott. Olyan lelkiállapotban van, mikor semmi sem lehetetlen nála. Meg fogja tagadni családjá hagyományait, feleségét, gyermekeit, vallását, odadobja trónját, koronáit is, ha kell s ha ön úgy akarja.

Hogy akarta-e!

A puszta föltevéstől is eldőbent.

— Ez a házassági ajánlat, kívül minden erkölcsi törvényen, nem elégtétel, hanem tetézett bűn! — vont össze a szemöldökét.

És keserűen tette hozzá, hogy ilyesmi nem érhetne volna azok közt, akiket őexcellenciája „lázaadónak“ bélyegezett! Akiknek tegnapjuk a nyomorúság, májuk a hányódás, holnapjuk pedig talán a pallós lesz, ha Isten nem cselekszik értük.

Szemrehányás csengett szavaiban, a herceg s az őt körülvevő egész ledér világ ellen. Lamberg mégse tiltakozott. Ellenkezőleg, hirtelen megélénkült.

— Isten? — kérdezte. — Nem, grófnő, nem! A bibliai idők elmúltak. Jehova nem nyilatkozik ki többé a felhőkből, villámlás és mennydörgés közepett. A csodat nem ő maga műveli, hanem arra kiszemelt eszközei útján művelteti.

— Ej, excellenciád játszik a szavakkal!

De még milyen gyakorlattal játszott! Hogy eltalálta azt a húrt, amit pengetnie kell, ha a kívánt melódiát akarja kicsalni ebből az igazságában háborgó kis lélekből! Hogy osztott-szorzott! Hogy forgatta a hányadosokat abban a számvetésben, melynek tétje — a császár nyugalma, botrányoktól, végzetes össze-

morzsoltatástól való menekülése — minden eddigi kockáztatásánál nagyobb volt!

Keményen Mária szemébe nézett.

— Ön pedig ember-sorsokkal játszik! Hiszen most módjában állna végbevinni szenvedő véreiért azt a kegyelmet, amit odafentről vár számukra! Ne keressen mindenáron megtorlást, még ha sérelmet lát is! Gyakoroljon elnézést egy szenvedő ember tévedése fölött! Legyen könyörületes s ezen a krisztusi áron váltson javakat azok részére, akik nyomorúságáról olyan meggyőző képet nyújtott. Szabjon föltételeket a bocsánatáért. Kérjen szabad-kezet abban, amit helyesnek ítél. Végül aztán segítse dűlőre a béke művét, aminél szebb célja asszonynak nem lehet. Nem szégyenkő: nagy-nagy hatalom, amit a kezében tart!

Mondhatott-e ennél többet?

Mária egész megszedült attól a perspektívától, mely fölszakadt előtte. Percekig hanghoz se jutott.

És Lamberg sem zavarta. Hagyta lelkendezni. Csak idők teltén szólalt meg ismét. Hogy hát: mit is mondott ő? „Kérjen“ szabadkezet a testvérke? Akkor rosszul mondta. Ne kérjen semmit. Követeljen! Ő maga tanácsolja ezt, aki a bocsánatot közvetíteni fogja majd, őfelségéhez, kizárva természetesen a felforgató terveknek még pusztá gondolatát is.

— Már most aztán méltóságodon a sor, dönteni: egy parányi szánó elnézés és országos boldog béke, vagy kicsinyeskedés, fölé borítva egy nagy gyász-zászló, a magyar címerrel. Ami talán az ön jegyesének is szemfödele lesz! Nem, — emelte föl a kezét elhárítólag. — Ne válaszoljon mindjárt! Fontoljon meg előbb mindent!

És hogy ne csupán ajánlja, hanem elő is mozdítsa, amit ajánlott, fölkel s eltávolodott. A puha szőnyegek felfogták lépteinek zaját. Csak Mária gyors, szakadozott lélegzete hallatszott a csöndben.

Majd a herceg ismét megállt. Lebámult az ablakon át, a Burg udvarára. Vagy talán nem is hatolt olyan messzi a tekintete?

Az ablaküveg visszaverte a mögötte hagyott lány

alakjának tükörképét. Azt figyelte. Hogy marad ott, szinte megbűvölten? Milyen nagyra tágulnak a szemei? Hogy vonaglik érzékeny szája, melyen még ott a romlatlanság gyermeki vonása...

Sóhajtás feszítette a mellét.

Az ő romlatlan gyermeke, Mária Claudia jutott eszébe, aki egy egész hosszú napot feküdt már végig törékeny kis hátán, egy sötét, rideg pinceboltozatban. Anélkül, hogy ő az emléke elé térdelhetett volna, az eseményeknek ebben a bolond forgatagában...

De visszafojtotta sóhaját. Elködösítette volna az azt a képet, melyet figyelnie kellett. Elveszíthette volna azt a pillanatot, mikor a révület elfoszlik s a tűnődő magához eszmél.

A lány ujjai a levont gyűrűvel babráltak.

Rábólintott:

— Küzd.

Majd egyszerre megint helyére siklott az aranykarika.

— Kész, — állapította meg erre s ismét visszatért.

Mária már állva, kezét nyújtva fogadta. S az a kéz nem remegett többé.

— A döntés?

— Elfogadom a tanácsot.

— Megbocsát?

— És föltételeket szabok.

A herceg kezét csókolt.

— Mik a föltételek?

— Restitutio in integrum. Károlyi Sándor báró úr birtokaira vonatkozólag. A szatmári főispánság, azesetre, ha a föltételeknek megfelel. Üljön össze a minisztertanács s erről a határozatról, egy szabályszerű okiratban, ünnepélyesen biztosítsa a báró urat. Az okmányt én magam kívánom rendeltetési helyére juttatni.

— Ez minden?

A lány tagadólag intett.

— Hátravan a legfontosabb. Ruházza föl a felség

a Károlyival való továbbtárgyalások teljhatalmával azt, akinek először sikerült őt mérlegelésre bírni.

— Bocsánat, — mosolyodott közbe Lamberg, mentegetőzve — nem foglalkozom politikával. Ki az a szerencsés fickó, akire méltóságod céloz?

— Az apám! — nőtt meg Mária fejhosszal.

A herceg meghajolt.

— Grácia..! Több nincs?

— De igen. Egy kérdés.

— Parancs!

— Ha ittmaradok, mi biztosítja az én — — —

az én — — —

Lamberg tudta, hol kell közbevágni.

— Háborítatlanságát!

— Úgyvan!

— Sajátmagam.

A herceg nem hallgatta el, hogy itt ma a házigazda is égett ember kissé... Megperzselődött az emberi önuralmukba vetett túlnagy hite. Nem fog többé eltávolodni vendéglátó otthonából, ahová a dáma mindég nyugodt szívvel léphet be ezentúl. Sőt kell is találkoznia a felséggel, másképp hogy érvényesíthetné fölötte befolyását?

— Ön lehet a birodalom áldott diktátora! — végezte be szavait. — Csak hárman fogjuk tudni. Meg-elégszik ennyivel?

— Ez az, amit akarok.

És Mária ismét kezét nyújtotta.

Lamberg nem marasztotta tovább. Pillanatnyilag legalább, elért mindent, amire törekedett. Megállította urát azon a végzetes úton, melyen minden ellene ágaskodott volna, hogy a saját kezével megbontott, évszázados hagyomány-falak végül romjaik alá temessék, menthetetlenül. Átadhatta magát a végzett kötelesség nyugalmanak. Ernyedtségében észre se vette, hogy odaát, a császári kabinet felől, apró lépések topognak s egy kis kéz elválasztja az ajtó egyik szárnyát a másiktól.

Néhány ujnyinál nem volt több az így támadt rés. De ez a hasíték épp szembe esett azzal a szár-

nyas nagy ajtóval, melyen át Mária távozott a terem-
ből. A fenséges gyermekek nevelőnője még elkaphatta
tekintetével a dáma uszályának egy tovafelhődző fod-
rát, ahogy a kilincset a rakoncátlan kezeckéből ki-
szabadítva, az ajtót megint betette.

A nagy, fekete szemek tág örvényt nyitottak. Mé-
lyükben két baljóslatú, sötét pont villant.

Guitana összeszorította a száját, hogy föl ne ki-
áltson.

Jól látott? Úristen...! Jól látott? A magyar
hölggy? Lambergnél? A császári kabinet tőszomszéd-
ságában..?

Majd elszédült. A fölfedezés úgy érte, mint egy
oldalába mélyülő tör hideg, éles hegye.

II.

A padjához láncolt gályarab nem érezhette las-
súbbnak és kínosabbnak az idő múlását, mint Gui-
tana azokat a perceket, míg a császári pár „családias“
együttléte tartott. A felség megszokott vizsga-kérdései
feszegették most az idege szálait. A gyermekek éret-
len, éles hangja sértette fülét. Amália kényeskedése
pedig — ez a szárnalmas és reménytelen kokettéria —
megtöltötte rémülettel.

Mintha a császár ingerülten válaszolgatna..?

Mintha?

Nem, egészen bizonyosan ingerült volt a felség!
Társalgása szórakozott, mosolygása mesterkélrt.

— Ez az ember színlel! — gondolta elször-
nyedve.

Nem kételte, hogy a császárral történt valami. És
próbálta összegezni a tapasztaltakat, amennyire kú-
szált agyától kitelt.

Íme, a magyar dáma visszatért. Ittjárt, Lamberg-

nél. Egyedül. S az ajtó nyitva ..! Tehát: a császárnál is ..! És öfelsege egész kicserélődött ettől a találkozástól. Már nem senkié többé. Ezé a senki-asszonyé. Már valakié ..!

Hogy következtetésével idáig jutott, nem ügyelt többé a vizsgából felszabadult gyermekekre. Nem bánta, ha zajt ütnek is. Elnézett fö'öttük, mikor megrohantak egy-egy bútordarabot. Sőt szinte örült, mikor hajbakaptak a koncon.

Amália, a kisebbik, toporzékolt:

— Nagyasszony, a könyvet kegyeskedjék ..!

De a csöpp „Nagyasszony“, Jozefa se volt rest! Beleragódkodott a képes bibliába.

— Fenséged szamárr! A könyv az enyém! Domina csak másodszület!

— Majd én megmutatom ..!

A két gyerek visított. És míg Guitana csupán mímelte a szétválasztás buzgalmát, a császárné szeméből valósággal gyűlölködő pillantás lövelt dulakodó palántáira. Meg tudta volna fojtani őket, amiért meghiusítva trónörökös-váró reményeit, lányoknak születtek s mert tetejébe most még, illetlen lármájukkal, azt a néhány drága percet is megrabolták, melyeket a sóvárgott férfi oldalán tölthetett volna.

Igen, lám, Josephus össze is vonja szemöldökét! Már emelkedik is, a visszavonulásra, anélkül, hogy legutóbbi összezördülésükből kiengesztelődnék és régebbi közös életmódjuk újból-fölvételének reményét nyitná!

— Felségednek több gondot kellene fordítania a gyermekek jó modorára, — mondta zordul. — Jozefa vásott, Amália pedig kezd egyszerűen túrheterlenné válni.

A kettőjük testvéri érzését nem találta kielégítőnek az uralkodó. Szerinte Carolus öccse és közte, egész más volt a viszony, az ő korukban!

— Elégedetlenek vagyunk a tapasztaltak miatt, a nevelőnővel is!

— Esti táblánál, felséged jöttékor, a gyermekek bocsánatot fognak kérni, — hebegte Amália, kétség-

beesett kísérletet téve, hogy férje figyelmét otthonukra terelje.

De a császár elutasító mozdulatot tett.

— Estére nem terheljük felségteket! A gyermekek feküdjenek ezentúl korán, mert talán épp a hosszas fennmaradások ártanak nekik. Az éjfél előtti álmot felségednél se pótolja a késői kelés. Magunk szándékozunk e tekintetben jópéldával járni elől...

Guitana majdnem rábólintott. Gyilkos gúny vonaglott a száján. Érteni vélt mindent, míg úrnője csak annyit látott férje szavaiból, hogy váratlanul ráterült boldogságának e percben éppoly váratlanul, megint vége is szakadt.

Oh, az a gyűlöletes fantom megint kísértett a Burgban! Visszajött a magyar dáma s innen a császár megváltozott viselkedése..!

Úgy megzavarodott Guitana, a saját nagy bizonyosságától, hogy majdnem elvétette volna rangelsőség szerint léptetni ki a főhercegnőket az ajtón s hajsál híjján, rátaposott a császárné uszályára.

De Amália se volt jobb állapotban, mint ő. Zokogással küzdve, vonszolta végig megrokkant testét a folyosón. Lakosztályába érkezve aztán, az elmaradhatatlan Caraffa asszony keblén, kitört belőle a kétségbeesés furórja, úgy, hogy az udvarmesternő azt se tudta, mihez is kapjon előbb. A derék halhépáncélját nyissa-e meg, ablakot rántson-e, vagy a szagos üvegcset hozza?

A császárné azonban tiltóan hadonászott.

— Nem, — rikácsolta, szinte eszelősen. — Ne érij hozzám. Catherine! Levegő, repülő, mindez semmit se használ most nekem! A virgácsot hozd!

S a megszeppent gyermekekre mutatott.

— Fizetni fognak az átkozottak, azért, amit velem tettek! Hagyjatok egyedül!

De már akkor meg is suhant a vessző, csontváz karommá görbült kezében.

Caraffáné sietve tuszkolta előre hugát.

Csak saját otthonában hökken rá, hogy az is tá-molyog, mint a megszedült pille.

— *Porco di Dio* ..! — szisszent rá. — Mit jelent-sen hát mindez?

— Ránk nézve a legrosszabbat, — mormolta Gui-tana s az ajtónak támaszkodott.

— Rébuszokban beszél, kedvesem!

— Szolgálhatok tényekkel is! — nevetett sötéten a lány. — A magyar hölgy visszatért.

— Nagy ujság ..! Az egész udvar tudja.

— Az udvar semmit se tud, néném! Az a — — — kreatura Lambergnél járt...

— Járnak a herceghez mások is.

— De nem egyedül!

— Oh ..! *Diavolo* ..!

Az úrasszony most már felkapta a fejét.

— Ki látta?

— Én magam. Az a perszóna találkozik a csá-szárral. Mindennek vége.

— Még nem!

És Caraffáné szeme nagyot villant.

— Hagyj gondolkozni!

Azzal kivonta írószékes asztalának székét. Mielőtt azonban belemerülhetett volna a kemény feladatba, melynek megoldása kétségkívül az ő leleményességére várt, meglepődve nyujtotta ki kezét.

— Hát ez mi?

Az asztalon egy boríték hevert.

Gyors mozdulattal föltépte. Aranyozott szélű bil-let került elő. Oldalt — a címer helyén — keresztbe-tett csontok s egy halálfej. Ruggiero pecsétje...

A dáma egy percre lefuggönyözte pilláival sze-mét. Végigfutott a rövid sorokon. Aztán gögösen el-mosolyodott.

— No lám ..! Caetano ... Ez jókor jött!

A másik sötét keserúséggel nézte.

— Asszonyom itt leveleket olvasgat, míg én kín-padra feszülök?

— Ostoba! — volt a kurta, nyers válasz. — Az én bőröm se olcsóbb, mint a tiéd.

És Caraffáné odafricskázta az írást.

— A magisterhez nevezetes ügyfél érkezett!

— Mit érdekel az most engem?

— Sőt nagyon is! Mert a kliens nem kisebb le-
gény, mint a cseh helytartó. A maestro bizonyára nem
ok nélkül hivat minket...

— Nem. Prechorowsky jószoltatni akar, a ma-
gister pedig bajban van, minthogy friss híreink nélkül
mukkanni se bír.

— Hát szolgálunk neki friss hírekkel és közben
magunk is tájékozódunk. Nem érted?

Az úrnő toppantott.

— Elfelejtet, hogy Prechorowsky egyike a ma-
gyar dáma titkos hódolóinak? Vedd a köpenyedet és
kövess!

Ezúttal Guitana se várt több biztatást. A gyűlölt
vetélytárs nevét hallva, egyszerre neki lett a legsür-
gösebb. A két asszony, fojtott szavakat váltva, hussant
le az emeletről.

A laboratórium ajtajában Caraffáné félretolta a
két törpét, akik a bejáratot őrizték. Neki szabad be-
lépése volt ide.

Csakugyan, ott találták már a helytartót. Jöttükre
kényszeredett udvariassággal kelt föl a háromlábú kis
székről, mely fölbillent súlyos teste után. „Kedves
meglepetésről“ csicsergett, bár mérges elpirosodása
meghazudtolta.

— Húgom és én, mindennaposak vagyunk a la-
boratóriumban, — túrt el az úrnő egy tapodós kéz-
csókot, gyors jelet adva, Prechorowsky lehajtott
feje fölött Guitánának:

— Kösd le a figyelmét!

Így maradt ideje, néhány legsürgösebb szót vál-
tani Ruggieroval.

— Baj van, messere..!

— Nos?

Hamar megértették egymást.

Az olasz aztán a helytartó felé hunyorított:

— ... ez is hasonló járatban!

— Két legyet egy csapásra..?

— Ha sikerül...

Rövidesen Caetano visszafordult. Áldatta Prechorowskyval a szerencsését. Hiszen — mint mondta — az óhajtott jóslat föltétlenül mágikus kapcsolatot kívánt! A hölgyek pedig, akik jeles tanítványai, tartóztatás helyett, megígérték segítségüket!

S már szét is vonta szentélyének függönyét. Rejtélyes formájú lombikokat hozott. Meglehetősen távol-ságba, háromlábú asztalt, annak közepére nagy üveg-edényt állított. Majd meghajolt Caraffáné előtt.

— Kezdhetjük.

— Igen, igen! — élnetetlenkedett Prechorowsky, nyugtalanul. — Hanem ezzel az én titkom megszűnik titok lenni!

Az úrnő épp az üveg-edénnyel babrált. Különbéféle tinktúrákat csöpögtetett a vízbe. Az ellenvetésre elmosolyodott.

— Excellenciád titka már se titok — mondta. — A mi szép kis magyar dámánk miatt kívánja tudni a jövőt! Írva van ebben a bűvös edényben.

Prechorowsky hát nem szabódott tovább. Visszazökkent helyére és azontúl megadólag nézte a varázslatos tudományú asszonyt, akihez most a magiszter is társul szegődött.

A kettő egymással szemközt hajolt a tál fölé, úgy, hogy szájuk suttogása — mindenki mástól hallatlanul — átborzolódhatott a felhődző folyadék tükrén.

És Prechorowsky föladta a kérdést:

— Mit művel hát e pillanatban a kisasszony?

— Éppen lakásába érkezett, — válaszolt az úrnő. Kis szünet és újabb csöppek után Ruggiero vette át a szót.

— Egy nőszemély van nála.

— Miféle?

— Valószínűleg komorna. A hölgyet vetkeztetik.

— Ah...! Csak gyorsan! Tovább!

— A dáma levetkezve áll tükre előtt...

A helytartó úr pufók arca rákvörös lett. Hirtelen hátratolta székét.

— Istenem..! — botladozott a nyelve. — Kissé magam is beletekintenek a kedves edénykébe...

— Egy lépést se! Ön szétszakítaná a delejes kört! A csésze csupán avatott mesterei előtt nyilatkozik meg!

A helytartó úr homlokát törülgetve hibbant megint vissza Guitana mellé.

— Mi... mért toalettezik a szép gyermek, ilyen szokatlan órában? — kérdezte.

— Mintha jönne valahonnan! — vágott Caraffané a mester elé. — Nézze csak, messere? Ez különös..! Hajoljon jobban a tál fölé, míg én a kabalát mondom..!

Valóban halk suttogást hallott.

Ruggiero szeme egész kidülledt, feszült figyeltben. Végre megszólalt:

— *Per Bacco*..! Méltóságodnak ördöge van! Nem hiába tanítványom. Igen, én is követem visszafelé! Egy folyosó... Ah, hát ez — — — Mi ez?

És megdörzsölte szemét, mintha nem akarna hinni neki:

— Tisztára olyan, mint Lamberg herceg szalonja! Lehetetlen! És mégis... A Madonnára..! Ófeliségét látom!

— Bizalmas kettesben, a mi szép kedvencünkkel! — sikított közbe az úrnő. — A légyottot megzavarja valaki... De mit művel excellenciád? Megrántotta a szőnyeget! A folyadék hullámot vetett, semmit se mutat többé.

Most Ruggiero is fölegyenesült.

— Jobb is talán, — szólt jelentőségteljesen. — Ilyen abszurdum..!

— Csak önöknek! Én már rég sejtettem, — legyintett elhárítólag Prechorowsky. — Egy kis játék... Istenkém..! Efelől még bizvást helytartónévá tehetném a szép dámát, ha nem volna olyan harapós! De hát ez mind semmi. Ebből nem lettem okosabb.

— Excellenciád megveti a pazar mutatóványt? — sötétült el az olasz, sértődötten. — Első esetem volna!

A helytartó úr kezdett megszeppenni. Engesztelőleg veregette a magiszter vállát.

— Félreért, barátocskám! Félreért! A mutatvány elsőrangú volt. De én nem a multat és nem is a jelent, hanem a jövőt akarom tudni! Azt, hogy mit kell tennem? Egy kis tanács, Don Dominico..! Egy kis tanács..!

Caraffa asszony is előjött az asztal mellől. Ruhájára mutatott, melyen vízcseppek fénylettek. Ő is duzzogott.

— Excellenciád, meggondolatlan mozdulatával, nemcsak sokat ígérő mutatványunkat szakította félbe, hanem még drága csipkéimet is tönkretett! Méltatlan volna bármi követelőzés! Nincs mindennap egy öltözetem arra, hogy szívességet tegyek hálátlan barátainak s tetejébe kárt is szenvedjek végettük.

— Méltóságod megtagadná a jóslat folytatását? — hűlt el Prechorowsky. — Lehetetlen, hogy ilyen szigorúan büntessen!

— Az én számomra pedig lehetetlen az efajta tékozlás!

— De hát mekkora az a kár? — jajdult föl a helytartóban a rosszatsejtő fősvény.

Az úrnő Guitanához fordult.

— Minap hozták a ruhát a szabótól. Ön vette át, húgom. Mennyit is fizettünk érte?

— Ezer forintot, — vágta rá a kérdezett, szemrebbenés nélkül.

— Ezer — — —

Prechorowsky levegő után kapott.

— Jóságos egek..! De hát miből készült az a ruha?

— A csipkék valódiak! — hajlongott Ruggiero, gáláns mosollyal. — Nem gyerekjáték...

A kíváncsiság végül is győzött a vén emberen.

— Megtérítem a kárt. Folytassuk! — rendelkezett.

Ám az olasz csak állt, egyhelyben, tovább.

— Excellenc, vígasztalhatatlan vagyok... Míg itt tanakodtunk, a folyadék — elromlott...

— De hát töltsön be helyette frisset, szerencsétlen! — kezdett kijönni sodrából a kliens. — Mit gondol, messere? Lopom én az időt? Hogy minden két-napban idesétálhatok Prágából? És a tartomány ügyei..? Csak lel talán egész Viennában még annyit, abból a kotyvalékból, amennyi nekem szükséges? Zavarjon érte valami naplopót, egy-kettőt!

— Fölösleges, — vont vállat nyeglén az olasz. — Van szerem készenlétben, amennyi kell.

— Akkor nem értem...

— Uram, a szer drága! Excellenciád nem kívánhatja egy szegény ördögtől, akinek a tudományánál egyebe sincs...

— Szegény ördög! — csapta össze kövér kezeit a helytartó, egy újabb érvágás sejtelmétől felizgulva. — Nincs egyebe..! Hiszen zsebében tartja a fél birodalmat?

— Az egész se sok. A kincstár üres, a császár zsebe üres, a császárnék erszénye üres. A — — —

— Ne tovább, ne tovább!

Prechorowsky befogta a fülét, bár legszívesebben arculütötte volna a vigyorgó olaszt.

— Töltsön be új folyadékot! Fizetem.

— Csupán, ha excellenciád saját jószántából..! — vedlett vissza tüstént előkelő udvaronccá a kalmár. — Nálam klienseim kedve a fő.

Azzal hozta is az új üvegsét.

A dáma szakértően rázogatta az edényt.

— Várjuk a kérdést!

— Mit látnak számomra? — pöfögött mérgében még mindig a póruljárt.

Caraffáné szája szélei gyorsan mozogtak. Ruggiero pedig emelt hangon felelt:

— Excellenciád a szerencse fia! Magáénak fogja vállalni az isteni hölgyet, ha eszén jár.

— Hogyan? — fulladt bele a hájgombócba a szó.

— Hogyan? — ismételte Guitana is.

— Ki kell fürkészní a szép kisasszony multját...

A dáma gyakran tesz hosszú útakat, idegen országban.

— Magyarország..!

— Ki kell kémlelni, hogy mit művelt ott?

Az úrnő közbevágott, az edény mellől:

— Neveket látok! „Semptel! Kistapolcsány! Nyitra! Érsekújvár..!” És számokat: 1706, május 1! Május 3! Május 19..! 1710. November. „Radvány“... S egy arcot is..!

— Miféle?

— Dalia. Magasnövésű. Szép, fiatal, előkelő...

— Tovább! — kiáltották Prechorowsky és Guitana, egyszerre. — A nevét.

— Báró... báró... Haller.

— Tovább!

Most megint Ruggiero beszélt:

— Kopókat kell eresztetni a nyomába, aztán leleplezni a dámát.

— Hogyan? — integetett már kézzel-lábbal a helytartó.

— Hogyan? — zihált Guitana is.

De a válasz vontatottan jött.

— A felségek... Excellenciádnak a két császárné kegyeibe kell férkőznie...

A két jós egyszerre emelkedett föl. Az úrnő vállát vonogatta.

— A szer elvesztette erejét. Nagyon kihasználtuk.

— Hiszen éppen elég is volt ennyi, egy lélekzetre!

A kliens sugárzott a megelégedéstől. Így már azt az áldozatot se sajnálta, amit hoznia kellett. Annak meg éppenséggel örült, hogy a kitűnő hölgyekkel így összebarátkoztak! Ha megtartják kegyükben szolgáljukat, nagyon értékes szövetség válhat még ebből!

— Szabályszerű kvadrupel-alliansz! — szíveskedett Caraffa asszony.

— Melyben mind a négy fél életre-halálra támogatja egymást! — lelkesedett Prechorowsky. S kevésen múlt, hogy sorba nem ölelt mindenkit.

— *Creazione*..! Nagyméltóságod túlságosan megtisztel! — hajlongott Ruggiero is, átszellemülten, de nem felejtve, hogy búcsúzásnál egy ékkövekkel kirakott pénzesztálcát tartson Prechorowsky elé:

— Gyorspostával továbbítom a csipke-rendelést

Brüsszelbe... Legközelebb pedig még hatékonyabb szert — — —

Kétezer dupla forint verte a tálca fenekét.

Míg a pénzdarabok halk csendüléssel összecskölöztek, a három olasz gyors pillantást váltott.

A magiszter és Caraffa asszony tekintete mosolygott. Guitanáé villódzott. S öklei úgy szorultak össze, mintha máris ott fogná köztük a Lamberg ajtajában látott fehér fantomnak nem az uszályát, hanem a szép fehér nyakát.

— És a cinkos? Lamberg? — kérdezte a fogai közül.

Ruggiero legyintett.

— Az én dolgom.

Nem lehetett valami nehéz dolog, mert mialatt a pénzt a ládába szórta, egy vidám gondoliera dúdolásába kezdett.

III.

Lamberg nem felejtette el vállalt kötelezettségét. Előszedte minden találékonyságát, hogy kellőképp megmunkálja a talajt Mária követelései előtt.

Elsősorban a minisztertanács fafejű urait kellett sorba puhítgatnia. Majd a szerelmében föllángolt császárral beláttatni felforgató terveinek felmérhetetlen következményeit, úgy a birodalom és egyház, mint a dinasztia, de legfőképp persze az udvarhölgy szempontjából. Az — erős katolikus szellemben nevelkedvén — sohase lehetne zavartalanul boldog, egy ilyen erkölceit sértő együttélés laza keretei közt.

Az utóbbi érvelés végül megingatta a császárt. Mind több és több engedékenységre hajlott. Akkor a herceg, egy vértzetlen pillanatban, az udvar papjait is rászabadította s a tárgyalásokból a fölség egész megmunkáltan került ki. Letett vallástörő tervéről, a

názasságbontásról és előhozatta a minisztertanács előterjesztését.

— „Meglesz!” — ígérte volt Lamberg, Máriának.

— Legyen! — bólintott valahára az uralkodó is és aláírta az előterjesztést. Sőt, nagy sóhajtvá bár, de abba is beleegyezett, hogy a lány maga utazhasson vissza a határozat jó-hírével Magyarországra. Hadd büszkélkedhessék az apja előtt.

Míg azonban az iratokat a kancelláriában kellő stílus curialissal megfogalmazták, míg azok megjárták hivatalos útjukat s a koncipisták, kancellisták, szekretáriusok, protokollisták és regisztrátorok kezén át az expeditorhoz kerültek, huszonhárom levél fordult a krakói kalendáriumban, a nagy ígéret óta. És Mária már csak hült helyét találta apjaurának Pesten. Újesztendő napján előre vonultak a császári hadak. Utána kellett azoknak eredni, követve Kőrösön és Szolnokon át, mindenütt azt a nyomot, melyet az ágyúk, társzekerek vágtak a csonttá fagyott földön.

Január hó első hetében, Nádudvaron aztán, sarkára léphetett végre a hírhozó az előtte járóknak. Oda lehetett volna toppanni az excellenciás papa elé és meglengetni előtte a vállalt megbízatás büszke sikerét, ha az akadályoknak meg nincs az a rossz természetük, hogy egymást követik!

A főszállásmester elállta a kisasszony útját. Nem repülhetett az a generális úr elé, akinek a hadak előrevezetésével ugyancsak meggyült a gondja! Várnia kellett türelmesen, abban a szomszédos szobában, ahová kommandirozták, míg a főparancsnok dolgát végzi.

De legalább hallhatta atyjának lépteit, ahogy végigjárt a csikorgó pallón. És tisztán kivehette érces hangját:

— Beérkeztek a portyázóink?

Egy pár sarkantyú csendült.

— Igenis, excellenc.

— Hoztak híreket?

— Hoztak.

— Vezesd be a tisztet!

Ajtónyítás és újabb bokázás jelezte, hogy a parancsnak nyomban elég tétetett.

— Mennyire tehető a Tiszán túl tanyázó rebellek száma?

— Legalább tizenöt ezredre.

— Egykorpuszban?

— Nem, excellenc. Kisebb egységekre oszlottak.

— Ok?

— Az élelmezés nehézsége, excellenc.

— Lám..! — fénylett föl a főparancsnok új hangjában a keserű elégtétel. — Odaát se találtak hál rejtett búzavermet..! Ezt a hírt ön a nap folyamán igyekszik elterjeszteni a legénység közt. A tizenöt ezredről, persze, hallgasson!

— Igenis, excellenc.

— Meddig bírtak haladni?

— Csak Debrecenig, excellenc. Öt-hat mérföldnyire onnan, már előőrsekre bukkantunk. Tovább haladni nem kaptunk parancsot.

— Tudom — hangzott a válasz.

Aztán kicsit nyomottabban tevődött hozzá:

— Tehát a sereg ellátásával megint bajunk lesz! Ilyen körülmények közt nem rekvirálhatunk. A kör, amin mozoghatunk, csekély.

— És még az eddigiéknél is kiéltebb, excellenc! A hajdu városok siralmasak. A lakosság, aki el nem vándorolt, inséggel és rémülettel küzd.

Meggyőződhetett erről az igazságról a főparancsnok úr, hamar.

Hogy a tiszt elcsörtetett, Mária nagy talpköszőrülésre és mozgolódásra neszelt. Odaát a debreceniek deputációztak. A hadak közeledésének híre riasztotta őket ide. Eljött a teljes tanács, a sedes minor, eljöttek a pusztabírák, építő-, vásár-, piac- és székbírák. Töltési János — a város könyvnyomtató házának vezetője — még a ser és égettbor-inspektorok se hiányoztak. Igaz, hogy ők már kívül szorultak az udvaron, mert a nagytanács egymaga harminchárom taggal járt, fele-létszámban... De Albisi Ferenc városi prókátor, szívéen hordta azért az ő ügyüket is. Azon

kezdte, hogy szép rendbe igazította a szárnya alá vett küldöttség tagjait s mielőtt a főparancsnok a meglepődésből helyre ocsúdíthatott volna, fölcsendült szívetépő sirámmal a régi dal:

„— Magyarország kincse mind idegen kézben aka-
[dott,

Aranytallér s egyéb itt meg nem maradott
A Tiszántúl való mind megkárosodott,
Szegény hódoltság is itt mind megromlott . . .“

Akarattal se vághatta útját többé senki ennek a különös köszöntőnek, amelyet a rettegő kétségbeesés sajtolt az ajkakra.

A kórus újból nekilélekzett:

„— Nem volt ilyen romlás soha Debrecenben,
Török, tatár, Szejdi ily kegyetlenképpen
Várost nem rontotta ily ellenségképpen . . .!“

Fele térdelt eddigre a deputációnak.

Hanem azért csak énekeltek:

„Sir kint a szegénység, ott-fenn vígan laknak,
Nem kérdik: hol termett? Paramétát fúnak . . .“

De most aztán a küldöttség-fogadó házigazda se állta tovább a dolgot! Két acélsillanású szeme, amit soha teremtett halandó ellágyultnak nem látott, egyszerre gyanusan pillogni kezdett, sorba-próbálgatva erejét a térdelő magyarokon.

— Mit akarnak velem kegyelmeitek? — riadt ki végül belőle a kérdés. — Leverni engem a lábamról, hogy eggyel többen heverjünk a porban? Hagyjanak föl az énekekkel, keljenek föl kegyelmeitek s szóljunk egymással világosan.

Ám, ha ettől a szóértéstől akart megenyhülni a kommandáns úr, nagyot csalódott. Mert a folyó-szava se volt vidítőbb Albisinak, mint az ének.

— Uram! — fordult a fölindulását nyeldeső házigazda felé — jó helyre jöttünk mink ide, a mi nyomorúságunkkal! Magyar ember, mint nagyméltóságod, aki Héder nemzetségéből szakadt, nem zárhatja el szívét a saját népe elől! Nem mondhatja, mint az idegen: „Fizess cívis s dögölj!“ Mert hiába is mondaná, uram! Harminchat esztendeje, Strassoldó átko-

zott beköszöntése óta, ez a város egyebet sem tesz, mint vérzik, pusztul és fizet. Huszonhat éve tört ránk az első Caraffa-járás, huszonöt éve nyögjük a másodikat. És kiált ez a nép a prófétával: „Vagyon-e olyan bánat, mint a miénk?” Akkora sarcot vetettek ránk, uram, amekkorát város a világ fennállása óta nem fizetett, soha! Négymillió és nyolcszáz ezer rénes forintokat, egylélekzetre! Majd még hatvanezret ráadásnak! Míg be nem tette ide a lábát az istenverte, kétezzer néhány-száz jókarban lévő hajlékot számlált Debrecen. Távozása óta már csak kilencvennégy földel kerül. Az is nádtetejű, fából-guvadt. Híres kalmarkodásunknak vége. Idegen be nem bátorkodik, a mi nyomorúságunk miatt, hozzánk. Még a miénk is szökdösnek. Földjeink, szölleink pedig míveletlenek. Hát mit akarnak mivelünk, uram? Mi csépelni-valót lelnek az üres szalmán? Mi tépni-valót a tollatlan madáron? Nincs nekünk vaskapunk többé, ami mögé megint összehajtsanak bennünket, mint a barmot, hogy korbáccsal verjék ki a sarcot belőlünk! Nekünk már csak léckapuink vannak, azok is a temetőben! Nincsenek utcáink, amikre megint ágyút szögezzenek! Nekünk már csak düledékeink vannak és tisztos családunk helyén nehézkegyesek, sántáink, bénáink, megbecstelenített hajadonaink és halottaink!

Albisi kifulladt. Meg kellett szünetelnie, legalább annyi időre, míg a szakadó-veríték üstökét a kopott ujjasába fente.

De a főparancsnok úr se állt a szarítón. Annak homlokát is kiverték a finom gyöngyök, arcát pedig az ónos sápadtság.

— Micsoda rém-álmodat lát itt kegyelmed! — döbent a szónokra. — Nehézkegyesek? Sánták, bénák? Megilletett hajadonok . . ?

— Úgyvan — kapott új lélekzetre a gyászhozó. — Úgyvan, excellenciás uram! Némelyeknek kezét-lábát összeláncolván, úgy hajtották össze a fejükkel s verték adóba! Másokat ujjajknál fogva gerendába akasztottak föl, vagy a mellükön gyujtottak tüzet. Kétkedik, excellenciád?

Az ember kinyurgult és föltartotta dúlt arcát a menyezet felé. Úgy sorolta, mintha onnan olvasná:

— Bátori István! Idézlek tanuságra, hogy kezed-lábad ujjai közét, csontig, vasfűrészszel hegedülték-e? Dobozi János! Idézlek tanuságtételre! Sütögették-e neked égő fáklyával a melled, ameddig beomlott? Illyés Gábor! Kitépték-e elevenen a te körmeidet? Munkácsi Márton! Megerősítet-e a szavam, hogy lábad ikráit csontig levertek s csak a mezítelen inaidat hagyták meg a gazok? Barha Imre, prókátor-elődöm! Kilencedik kínoztatásod után nem hóhérkezek közt múltál-e ki? S veled egyszerre tizenegyen, java-férfiak, asszonyok?

— Elég, uram, elég!

A főparancsnok hangja túlharsant a szörnyű temrehíváson.

— Ki tette mindezt?

— Caraffa, a császár generálisa!

— Legyen átkozott a halóporában is! — zuhant le Pálffy kemény ökle. — Legyen átkozott, kegyelmeitek pedig ösmerjenek irgalmat! Mit akarnak tőlem, hogy ezt a sok szörnyűséget mind belémojtogadják? Föltámaszthatom-e én a halottaikat? Visszahívhatom-e a tegnapijukat? Elmúlathatom-e, ami megtörtént?

— Nem, uram, — intett Albisi. — Mink ilyen lehetlent nem kívánunk. Nem a tegnapot követeljük mink, csak a holnapot féljük. Mert uram — megint sarc van kivette Debrecen városára. Reánk! Ötven-ezer forint, a rommálott utcáink, míveletlen földjeink, elhajtott barmaink és nádtetős fakunyhóink után! Cusani lovassági generális vetette ránk, uram s a fizetség órája közel. . .! Mi tudjuk, hogy ez mit jelent és kérjük excellenciádat, mentse meg ezt a nyomorult népet, mely megátkozza az anyját, aki világra hozta! Könyörüljön saját fajtáján, összetett kezekkel esdünk! Szállítsák le a sarcot, mert negyvenötezer forintnál többet, koldulva se bírunk előteremteni.

A szónok szeméből kibuggyant a könny. Szé-

gyenkezve takarta elé a kezét, míg másikkal az írást nyujtotta.

A főparancsnok nem felelt. Átvette az instanciát és fölébe hajolt. Mozgott az írószerszámja. Majd visszaadta a kérvényt.

— Jó lesz így?

Egy kiáltás volt a válasz. Szinte nem is emberi hang. Albisi a szomszédja vállára borult. Az meg a mögötte állóra. Egyetlen ölelkező, zokogó gubanc lett az egész küldöttség.

— Héder vére velünk!

— Felét elengedte a magyar generális!

— A másik felét pedig ő maga fizeti ki értünk!
— járt szájról-szájra.

Mire a lelkendezők összeszedelődztek, nem volt már, akit áldjanak. A főparancsnok sietve elhagyta a szobát. Áttermett a másikban. Onnan süvített ki a hangja, végig a hosszú folyosón:

— Hé ordonánc! Kibocsátani a kuruc foglyokat! Minden magyar foglyot! Minden magyar vérem! Minden magyar szabad!

Most aztán le lehetett roskadni, ott a karosszékbe, s föllélekzeni.

„Héder vére“, a labanc-generális, nem-látó szemmel meredt a semmibe. Észre se vette, hogy nyílik mögötte az ajtó és egy villi-lebegésű kis asszonyi teremtmény, a széke mögé suhant. Csak arra eszmélt, hogy papír csörrent s terült szét előtte az asztalon és valaki átfonta a térdét.

— Mária . . !

— Igen.

A lány az okmányra mutatott.

— Helybehagyás, atyus, „arra“ az intézkedésre...

Apa és vére egymás szívére szakadt. Egyik se tudott szólni egy szót se többet.

De azért megértették ők egymást, így is.

IV.

A viszontlátás örömei azonban nem tarthattak soká. Pálffy nem szándékozott Nádudvart megheverni. A hadak még ugyanazon nap felcihelődtek. Megindultak Debrecen felé, ahová a főparancsnok főhadiszállását helyezni akarta, részint a falvakból lehetetlenné vált élelmezés miatt, legfőképpen pedig, hogy ő maga ügyelhessen a sokat-szenvedett város háborítatlanságára.

Kevéssel az indulás előtt, este, váratlan utitárs csatlakozott a felvonulókhoz. Mária, a gyorsan leszakadó téli homály ellenére is, nyomban megismerte Komáromy vicispánt, a Károlyi báró perszonálisát.

Sugárzott az arca a jóembernek, ahogy egyszerre két kézzel szorongatta excellenciás urabátyjának jobbját.

— Dereka-útban kaptam a küldöttséget! Hallottam mindent s áldom érte excellenciádat!

— Nem érdem, — vetette föl vállát Pálffy. — Nem válik vízzé a vér. A labanc se mind kutya... Arról beszéljünk inkább, ami kegyelmedet hozta, mert aligha jókedvéből sétál ebben a pogány hidegben.

Komáromy nem húzódozott. Tudta már, hogy a főparancsnok lánya közéjük számítódik. Nyugodtan kihalászhajta előtte, a lova-tarsolyában őrzött két levelet.

— Egyik excellenciádé, a fővezértől, a másik meg szíves tovább juttatás céljából...

— Meglesz!

És Pálffy odaugratta vasderesét az egyik fáklyavivő mellé. Lemaradt egy kicsit, míg a többiek előrehaladtak.

Máriának került alkalma kihajolni a hintóablakból.

— Miféle levél az a „másik“, vicispán uram?

— A fejedelem küldi, Ágost-Keresztély sachsenzeitzi hercegnek.

— Az esztergomi érseknek?

— Igen. Nagy befolyása van a felséges Háznál. Úgy gondolta önagysága, hogy nem fog ártani, az egyezkedés érdekében...

Pálffy azonban más véleményen volt. Igen elborult kedvvel tért vissza.

— Megmondhatja otthon, uramöcsém, hogy tovább küldöm úri illendőséggel a rámbízott levelet. Bár nem helyeslem. Mért kezdeni fűvel-fával, amikor a trakta dolga egyszer rámhagyatott? Tisztelem-becsülöm a zeitzi herceget, de maguk-vérénel többet ne várjanak tőle. Én erre a bizalmatlanságra kegyelmeiteknek okot nem offeráltam.

Szabadkozott Komáromy, nagyon! Hogy nem őexcellenciájával, hanem Béccsel szemben táplálnak kétkedést az urai. Emlékeznek sok tapasztalatra és Bethlen Gábor példája sincs még olyan messze...

— Önagysága hát, a közösség rovására, nem könnyelműsködhet...

Pálffy azonban vállatvont.

— Értsenek különbséget kegyelmeitek II. Ferdinánd és fiatal királyunk közt, aki telivan jóindulattal!

— Adja Isten, hogy így bizonyuljon.

Válasz helyett a főparancsnok odaintette útitársát, egy fáklyavivővel együtt.

— Ami Károlyi báró uramat illeti, őt módomban áll meggyőzni. Ime, tekintsen bele vicispán öcsém ezekbe az iratokba.

— Teljes meghatalmazás, a fővezér urunkkal való tovább tárgyalásra..! És restitutio in integrum, birtokaira! A főispáni méltóság..! — derült fel Komáromy. — Ez aztán beszéd, excellenc, ha ugyan hí-rét vihetem!

— Ne csak hírét vigye kegyelmed, de maga-írott másolatát is. Súlyt helyezek erre. Te, hé! — kopogtatta meg a főparancsnok egy előtte kocogó legény vállát. — Állj meg fiam, tartsd a hátad őméltóságának! El fog kelni, jobb íróasztal híjján.

Hogy most meg Komáromy maradt vissza, Mária

az apját fogta kérdőre. Csillogott hozzá a szeme, még a homályban is.

— Jó hírek?

Pálffy mosolygott.

— Ügylátszik, a hadak előre vonulása kellő hatást tesz. Tudja jól a báró, hogy más volt a nagy távolságokon keresztül postázgatni, huzakodni, s megint más, mikor már itt állok a torkában. Le kell tenniük ősi hibáinkról, a halogatásról.

— Károlyi hát hajol?

— Kell, hogy hajoljon!

Többet aztán nem vallott a főparancsnok. Bevárta Komáromyt és átvette tőle az okmányokat.

— Megvan, uramöcsém?

— Minden, excellenc, a szóbeli üzeneten kívül. Most már csak az is olyan legyen, mint a bevezető!

— Én az enyémet megtettem, a többi kegyelmeitől függ. Attól, hogy Rákóczi herceg átlátja-e a további ellenállás céltalan voltát?

Nem hallgatta el Pálffy, hogy a fejedelem kívánságait — azok legutolsó formájában — túlzottaknak találja.

— Vigye hírét ennek kegyelmed, addig is, míg én megírhatom — fordult a vicispánhoz. — Országgyűlésről, vagy holmi „frigyről“, míg fegyverben meresztünk egymásra szemet, persze nem is beszélhetünk. Sem pedig arról, hogy minden fölkelőnek birtoka máról holnapra egyszerűen visszaadassék. Hát hogy képzelik azt odaát kegyelmeiteknél? Hogy a király-öfelsege tétlen nézhetné jó híveinek kipusztulását? Lassan a testtel!

Komáromy jókedve kezdett olvadozni.

— Excellenciád, ezek szerint, visszautasítja a levélben foglalt kívánságokat?

Pálffy a fejét ingatta.

Ő csak több józan mérlegelést akart. Ráébredést arra, hogy itt egy veszendőbe indult fölkelés velejáróival kell számolni, nem pedig valami törvényes alapon viselt és megnyert háború diktátori lehetőségével.

— Többre mennénk mind, akik ennek a szerencsétlen országnak javát rettegjük — egészítette ki szavait, — ha Rákóczi herceg letenne a fejedelmi álomról és engesztelő levelet írna öfelségének, akit fegyverfogásával megbántott. Kérjen elnézést, mind maga, mind hívei számára és hogy a király az országot pusztult állapotában vigasztalja s régi szabadságaiban tartsa meg. Hiszem, hogy a kívánt eredmény nem fog elmaradni. De addig tegye ezt, míg ideje engedi. Mert ha órája lejárt, semmi jót se remélhet többé.

— Azt kívánja excellenciád, hogy a legbüszkébb magyar, igaz ügyeink szószólója, megalázkodjék? — riadt fel a követ. — Kegyelmet kérjen „amattól“?

— *Amaz* — nyomta meg a választ Pálffy, kérlelhetetlenül — törvényesen megkoronázott király. *Emez* pedig alattvaló. Nem egyenlők.

— És excellenciád képes lenne ilyen alázkodásra a fejedelem helyén?

— Én egyáltalán nem is kerülhettem volna Rákóczi herceg helyébe, mert megőriztem a régi magyar virtust, Szent István örökének tiszteletét, uram. Kettőnket hát nem lehet hasonlítani, — válaszolt a főparancsnok, fölvetett fejjel.

Egy darabig kocogtak egymás mellett, némán. Komáromy lova csetlett-botlott. Látszott, hogy nem ügyel rá a gazdája.

— Bizony — sóhajtott idők multán — jómódjával elutasító válasz ez, akárhogy forgassam. Már legalább ami a fejedelmet illeti...

— Ellensúlyozza akkor vicispán öcsém azzal, amit Károlyi báró úr számára viszen.

Pálffy a hintóablak mellé szöktetett, hogy a bent ülő is hallgassa, amit hozzátesz:

— Ki tudja? Talán a grófi cím megadásától se riadna vissza öfelsége, idők multán, ha Károlyi báró nem soká késik a hűségre-téréssel...! Ma ezt még javára írják, míg később, kényszerhelyzetben, persze más elbírálás alá fog esni a dolog. Ez a kényszerhelyzet pedig elkerülhetetlen. Az erdélyi hadakkal is meg-

van már az összeköttetésünk, amit legutóbb hiányoltak kegyelmeitek! A többi kiszámítható. Kétségbevonhatatlan bizonyítékokat küldjön hát a báró úr, ígéretések helyett, az ország jóvoltáért.

— Excellenciádnak külön követeléseik vannak a fővezérrel szemben? — hökkent meg a perszonális.

Pálffy rábólintott.

— Aki az első derék lépést megtette, ne álljon meg félútban. Üzenem a báró úrnak, hogy a hangoztatott jószándék záloga: — Sarkad katonai kiürítése...

Komáromy lova hirtelen megtorpant. Felnyihogott fájdalomában, úgy szájába hasított a zabla.

— Sarkad...! kiürítése...! — dadogott a követ. És sóbálvánnyá kövült.

Időbe telt, míg megint utólérte a csapatot. Akkor már tudott beszélni rendesen, csak épp hogy nagyon dercés lett a hangja:

— A fővezér úr joga válaszolni, — mondta.

— A döntéssel Debrecenben talál rám, vicispán öcsém, — fogadta el Pálffy a búcsúzóban felényujtott kezét. — Járjon szerencsével s lássuk mihamarabb!

Hogy a perszonális elvágatott, Mária kihajolt a kocsi-ablaktól. Megragadta édesapja kezét.

— Atyus...! — kiáltott ijedten.

— Nos?

— De — — — de hiszen ez már túlszaladt a célon!

— Micsoda?

— Oh...! Nagyon erősek a követelések Károlyival szemben!

A főparancsnok vállatvont.

— Szorítanom kell, hogy ő is szorítsa Rákóczit. Másképp sohase lesz itt béke. Ne búsuljon, ma bellet Ők ketten egymást hozzák.

Jó, megnyugtató volt ez a hang. Mária ijedelme el is oszlott. Rámosolygott a hatalmas emberre.

— Hej, ha egyszer minden eligazodik, nekem is lesz ám egy szívbeli, nagy kívánságom...!

— Károlyitól?

— Hogy is ne! Annak a szolgálatában járom én az utakat, ugy-e atyus..!

— No lám! Adta kis kalmárja..! — húzódott el a főparancsnok úr hűvös szája. — Nem kvittelhetnék mindjárt?

A lány a fejcskóját rázta. Fölfelé nézett, áhítatosan. Úgy válaszolt, mintha valami nagy-nagy hatalommal társalogna ott, a téli éjszaka viharfelhőin túl:

— Majd ha elérünk a célhoz. Majd ha ránköszönt a béke.

V.

Alig helyezkedett el a főhadiszállás Debrecenben, Komáromy megint mihamarább beköszöntött. Sóhajtozott s a padlón tévedező tekintettel mondta:

— Hát excellenc, Károlyi fővezér uramnak nincs sok válogatása. Sarkadot, a Maros-Kőrös kapuját, kiűrtjük.

Ismét sóhajtott, aztán fölpillantott. Várta a hatást. De Pálffy elnézett fölötte. Egy arcizma se rebent.

— Már késő, — felelt keményen. — Épp most veszem a hírt, hogy az erőd önként kapitulált. Így a báró úr elé szabott követelésemet Sólyomköre viszem át.

— Sólyomkö..!

Komáromyval egyet fordult a világ. Elsárgult az arca, mint a kénezett gyümölcs.

A főparancsnok, mintha észre se vette volna.

— És Ecsed vára! — tette hozzá szilárd hangon. — Ecsed, a késedelmesség fejében...

A követ feljajdult. Két kezével kapott a homlokához.

— A legjobban megerősített váraink!

— Szükségtelen, olyanok számára, akik őszintén akarják a békét.

— Uram! Értse meg: Ecsed a Tiszántúl kulcsa!

— És a bizalom kulcsa.

Komáromy köszönni is elfelejtett. Úgy támolygott ki az ajtón, mint egy ittas.

*

De azért pár nap multán csak ott volt, megint. Igaz, hogy a főhadiszálláson majd félre nem ismerték! Egész elváltozott. A ruha lődörgött rajta. A színe is, mint a hideglelésnek, fakó. Szájaszéle hebegős, tartása fáradt. Kínálatot se várt, úgy zökkent le egy székre.

— Jaj uram, — tört ki. — Mit csinál excellenciád belőlem? Gyászmadarat csinál belőlem..! Azt. Hiób-hírek hurcolóját! Ami bánatot minden jöttöm-tértem okoz, nincs szó, ami azt lefessel! Rossz nézni a fővezér urat, csak amikor rámtekint is! Hogy vajon mi szörnyűségekre fakadok? Mi keserves árát szabják ismét a békés szándékába való hitnek!

— Ej, úröcsém! Ne sopánkodjunk!

Pálffy legyintett.

— Károlyi Sándor férfi, aki tudja: mit tesz. Ha azt is tudja, hogy mért teszi, akkor nincs szüksége lamentálásra. Halljuk az üzenetet! Mit felel a herceg?

— Uram, a fejedelem nem válaszolhat semmit..

— Micsoda?

A perszonális az ádámcsutkáját járatta. Mintha sértené a torkát, úgy reszelt ki minden hangot. Hogy a fejedelem nincs otthon. Pár napra a felesége elé kellett utaznia, Lengyelbe. Távollétében az ügyeket ugyan Károlyira bízta, de a fővezér nem játszhat épp a legjobb erősségeikkel... Hátha a fejedelem mégis rossznéven venné? Megneheztelne? A báró úrnak gondolnia kell arra, hogy neje, gyermekei és összes értékei Munkácson vannak, önnagysága udvarában...

— Lári-fári! — ráncolta homlokát a főparancsnok. — Mindez, amit itt felsorol kegyelmed, csak kibúvó. Rákóczi herceg eddig se kényeztette valami

túlságosan a feleségét. Károlyi báró pedig tudja, hogy míg az ő gyermekei a herceg udvarában tartózkodnak, addig Rákóczi fiai viszont Bécsben túsok. Kéz-től esnének, ha éppen szeméért szemre mennének!

Mást neszelt itt Pálffy! Nem amikkel Komáromy előhozakodott!

Meg is mondta neki:

— A lengyelországi, a drohobiczai tárgyalások, úröcsém..! Megint az északi szövetség! Megint egy kis szivárványkergetés! Vagy azt hiszik kegyelmeitek, hogy én süketen és vakon járom a világot?

A fáradt ember nem védekezett. Csak lógatta tovább a fejét, búsan. Amaz elnézte egy darabig. És ahogy nézte, lágyulni érezte a szívét. Mit gyötörje? Mért faggassa? Roskadtt az már, eléggé! Ha kerülő-utakon jár, kiderül az ügyis, hamar!

Valamivel szelídebben szólalt:

— Isten neki! Ne firtassuk hát öcsém, hogy diplomataznál-e velem odaát, kegyelmeiteknel, vagy se. Játsszák ki magukat Lengyelben is, nem bánom. Végezni úgyse fognak. Hogy ezt belássák, adok egy hetet. Addig szüneteltetem a fegyvereket. De aztán — — ?

Kívül sortűz dördült. A katonák gyakorlatoztak.

Nem fejezte be a mondatot. Kifelé mutatott az ablakon.

VII.

Az idő egész belecsikordult a télbe. Mária mégse indult. Be akarta várni, hogy milyen fordulatot vesznek a Károlyival fölvelt tárgyalások. Mennyi épül abból az álompalotából, melynek áldozatokból rakta az alapját? Halad-e? Lesz-e? Hozza-e az ő boldogságával együtt mindannyiokét, a béke?

Atyja is nyugtatta, marasztotta. Hiszen nem

hagyja ő azért hír nélkül az udvart! Segédtsízzel küldi el jelentését a haditanácsnak.

— Ha csak — — —

A főparancsnok oldalt szegett fejfel fürkészett az ő legfőbb segédtsíztjére.

— Ha csak a kisasszony rá nem únt, folyvást dörögő medvéket és otromba katonákat látni, selyemstrimflis, gáláns uracsok helyett. Mi?

A lány apja nyakába szökött. Odadörzsölődött hozzá. Beszédesebb válasz volt ez, minden magyarázkodásnál. Pálffy aztán nem is firtatódott tovább. Jártkelt a dolgai után. Igaz, hogy a napok teltevel mind türelmetlenebbé vált a jövés-menése.

Mióta Komáromy legutóbb fordult, se híre se pora többé. Amodaát a levél se rezdült. És Mária úgy vette észre, mintha a generális úr kezdené a szokottnál keményebben kezelni a kilincset... Az ögyelgő katonákon is meg-megakadt Pálffy szeme. Ilyenkor czettermordiózott. Majd meg azt vette fejébe, hogy ő maga ügyel föl a legénység gyakorlataira. Persze, hogy nem talált rendjén semmit! Az emberek tökfűek voltak, a tisztek balkezesek, az egész mindenség együtt pedig fölháborító.

— Ilyen gyülevész néppel menjek én oroszlanok ellen? — csattant ki végül elégedetlensége. — Vagy lesz itt rend, vagy saját kezemmel verem szét ezt az egész pernahájder bandát!

No erre nem került sor. Egész másvalamire.

Január havának huszonegyedik napján, csak arra ébredt Mária, hogy inog vele a hevenyészett szállásuk. A fali óra mindenestől együtt játssza az inga szerepét. Egy ijedtszemű szent pedig le is pottyant az ágyára. Felszökött, hogy megnézzze az égszakadás-földindulás okát.

Nem más volt az, mint egy sor ágyú. Ott dübörögtek el a ház előtt. Közel és távol futó katonák. A közember parancsnokát keresi, a tiszt meg az embe-reit kurjantja. Akik összetalálkoznak, mennek is tovább. Végig a hosszú utca, hullámszik a vonuló hadtól.

Mária gyorsan öltözött és jól tette. Alig készült el, mikor megkopogtatták ajtaját. Maga a főparancsnok úr toppant be. Gondterhelten borongott az arca, bár a szava változatlanul gyöngéden hangzott:

— Mit szólna hozzá, ma petite, ha azt jósolnám, hogy mihamarabb hadi élményekben lesz része? Remélem, hogy az apja-lánya és egy kis pufogatástól se ijed meg?

— Attól nem. De ettől a csúnyaságtól, igen, — mutatott a lány az apai homlok közepén húzódó, mély ráncra. — Mi történt atyus?

— Valami igen természetes dolog, ilyen háborús időkben. Előnyomulunk.

— És — — — és Károlyi?

— Eh! Még ha én győzném is, lesni a tétovázásukat, ez a nyomorult ország már nem győzi. Kiéltük az egész környéket. Vagy jobbra, vagy balra!

Mária elfordult. Könnyei egyszerre kibuggyantak.

Szivárogtak azok út alatt is, de ott legalább nem látta őket senki. A főparancsnok ur hol az embereivel vesződött, hol meg a tisztjeit kurancírozta. Csak déltájt ötlött az eszébe, a nagy katonásdi közepett, mintha neki a regimentjén kívül — egy lánya is volna, valahol..? Addigra azonban Mária szemei is fölszikkadtak. Nagy bátran nézett az apjára.

— Kérdeznék valamit!

— Nos?

— Nem kockáztatja-e vajon ez a mi barátság-talan vizitünk azt a nagy sikert, amit az én drága jó atyusom kímélettel, szívvel ért el eddig? Ijedelem helyett, engedékenységgel helyett, nem dacot fog-e fakasztani inkább, odaát? Ha ostobát szoltam, kérem kegyelmedet, bocsássa meg nekem...

És a kérdezősködő alázatosan megcsókolta az apai kezét.

A főkommandáns továbbszöktetett. Nem mondott véleményt. A legközelebbi községbe, Téglásra érve azonban, hiába várta a sereg délebed után a harci riasztót. A had — megvesztegelt.

Estére kigyulladtak, szerte, az őrtüzek. De Mária lelkében is kigyulladt a derű. Az excellenciás papa bekukkant hozzá egy percre, jóéjszakát kívánni...

A küszöbön — mint aki majdnem elfelejtett valamit — visszanézett.

— Igaz, ni...! — dünnyögte. — Nálam meg látogató járt!

— Kicsoda?

— Én bizony nem jegyeztem meg a nevét! Csak annyit tudok, hogy Károlyi hátramoszdítója... Menlevelet kért. A báró személyesen tisztel meg minket holnap...

Az ajtó becsukódott. És Mária felmosolyodott, boldog megkönnyebbülésében. De azért a saját számára is esett egy picurka, ebből a vígságból.

Biztosra vette, hogy a küszöbről oda-véletlenkedett pár szó volt az a legfőbb valami, ami a generális urat idehozta...

És most már föl is kacagott. Úgy nevetett, olyan szívből jövő kedvvel, mint egy pajkos gyermek.

Oh, hogy milyen rossz komédiás is volt az a jótona...!

VII.

— „Lánc-lánc, Eszterlánc,
Eszterláncon cérna,
Cérna volna, arany volna,
Mégis kifordulna...!”

Kanyargott az ének, sikongva, hús apró kis torokból, hogy az angyalok is kikandikáltak rá talán a szürke, téli felhőfüggönyök mögül, az égen.

Mária kipirultan, csillogó szemmel hancúzott a hancúzókkal. Nem győzte áldani azt az ötletét, mely ma reggel támadt, mikor kitekintve, meglátta az ablakon át ezt a játékos kis csapatot, ott az ő nagy regimentjük közepén.

Pálffy hadainak előre futott a híre. Az agyonriasztott nép megértette, hogy nincs miért féljen. „Hiszen csak a magyar generális úr hadai jönnek..! Az nem tűri a martalóckodást.“

Igy esett, hogy a téglási gyermekek vígan jártak-keltek a katonák közt s még a szokott játékukat se hagyták félbe. Ez a kis csapat ott sikáncózott reggel, az ablak alatt, egy tenyérnyi jegecskén. Egymást borogatták szegények, a szűk férőhelyen. Mária megszakozott rajtuk. Beterelte őket a tágas szállás-udvarra. Valóságos jégpáncél borította azt, mert kút volt a közepén. Itt itatták meg minap a főparancsnok úr lovait. Itt mosták tisztára a hintót. Hát a kilocsolt víz, bizony, megfagyott éjszakán át, a csikorgó hidegben.

— „Lánc-lánc, Eszterlánc...“

Soha jobb mulatságot..!

Mária maga is beállt a körbe, gyermekké lenni egy kicsit, a pirosuló embervirágocskák közt. Bánta is ő most, hogy azok nem aranybölcsőben látták meg a napvilágot..! A gyermek egyforma mind. Mennyből-szállott galambpehely, ezen a vértől, bűnöktől elgyalázott földön.

— „Lánc-lánc, Eszterlánc...“

Isten tudja, hogy hányadszor fordult. De ahányat fordult, mindég több és több hámlott le róla a nyomasztó gondokból, a tegnaptól, Bécsből, az egész odatúli idegen világból. Egyszerre nem ismert nagyobb ambíciót, mint jól megállni azon a két darabka hulladék fán, melyet puskatisztító kenderkóccal kötött a talpára, jó csimbókosan. Nem ismert nagyobb feladatot, mint kisiklani a felé kapdosó, maszatos kis kezekből. Nem mert azok maszatosak voltak, hanem a játék kedvéért.

Csak akkor ijedt rá, hogy neki ugyan más dolga is lenne, mint amit úz, mikor már nyílt a kapu. Ad-digra azonban elkésett az eszmélkedéssel! A kapuboltozatot ellepte a befelé iparkodó nép, úgy, hogy hamarjában azt se lehetett tudni: melyik a vezető, melyik meg az igazi vendég?

Melyik az igazi..?

Bámult, hogy egész elsúlyosodott tőle a szeme. Még a zshivajló kis fogdmegeket elhárítani is elfelejtkezett, akkorát ütött a mellében valami. Egy ismeretlen hadi méltóság mögül — Gábor elgyönyörködött pillantása állt rajta.

Nem az angyal-álmom folytatódik itt?

El kellett hinnie a csudát. Mert míg a vendég előkelőség előre hibbangatott a garádicson, nagy-komolyan, addig az a selyma kísértet csókot küldött neki. Igaz, hogy csak akkorát, mintha szálkát szíjna az ujjja hegyéből. De ez is elég. Ki lehet érteni belőle az életet is, meg egy titkos jelt is:

— „Megéreztem, hogy a közelemben vagy... Miattad jöttem!“

— Jó, — csukta le a szemét, rózsaszín szédülettel.
— Követlek, mindjárt...

Pedig bizony nem volt könnyű feladat, kibontakozni a nagypajtásnak a kispajtások közül, akik úgy hozzá bátorodtak már! Ahány ujjacska, mind fogta volna. Ahány kis gézengúz, mind az útját állta. Úgy kellett köztük szórni a váltság-csókot, mint galambfiókáknak a búzaszemecskét. Azzal végre mehetett a fogoly. Fogságból egy mégnagyobb rabságba, amivel a földkerekség minden szabadsága se ér föl a szerelmes asszonynak.

— „Lánc-lánc, Eszterlánc...“

A bécsi Burg Hófdámája kenderkóc-madzagos farkorsolyán hussant át a téres-sikos, falusi udvaron.

VIII.

Szerencsésen jártak a fiatalok, hogy tanuk nélkül találkozhattak előbb. Így áruló jel nélkül úszták meg a prezentálódást. A „Haller“ névre megbillegette ugyan szemöldökét a főparancsnok úr, de ki érne rá, holmi ködlő semmiségekkel vesződni, mikor országos érdekű dolgok dandára szakad a nyakába?

Pálffy kezét szorított fiatal vendégével s a lánya terítéke mellé mutatta helyét. Mert úgy gondolta, hogy nem lesz rossz tanácsadó itt most a fehér asztal... Közvetlenebbé melegedhetnek mellette, ha a vendég se kifogásolja.

Nem kifogásolta. Miért? Hiszen, ha különutakra vitte is őket a sorsuk, nem idegenek ők azért. Inkább még ő kért elnézést, amiért így megváratta excellenciás házigazdáját. De hát úgy volt, ahogy Komáromyval izente. A fejedelem kint járt Lengyelben. Hírt akart küldeni neki. Meg a főemberekkel, Vayval, Sennyeyvel is szót kellett értenie.

— Ha pedig netalán bizalmatlanságra fakadt volna excellenciád, a késedelem miatt — — —

Pálffy nem engedte végigbeszélni a mentegőzést. Meghajolt udvariasan.

— Úröcsém személyes megmutatkozása elhárított minden félreértést. Olybá veszem, mintha Sólyomkő, Ecsed és a többi garanciák máris likvidáltattak volna. De mi az? Kemény darabját lelte talán kegyelmed a sódarnak?

Csakugyan, Károlyi köhögött. Egész belepirult. Nem tudott válaszolni mindjárt, csupán a kezével intette, hogy: nem. A kenyérmorzsa...!

Mária elnézte figyelmesebben.

Széles, csontos homlok, nagy, dióbarna szemek, magyarosan kiszögellő orca, lefelé fonnyadó bajusz, erős váll. A lebukó hajjal kurucosan övezett fő széles vállak közt, kemény nyakon ül. Ám a szemek tekintetéből, mintha hiányoznék a kellő szilárdság... És az a köhögés is ott, a morzsányi kenyérrrel...!

Különös rossz érzés futotta el. Összevonta szemöldökét.

Oh..! Mi ez megint?

A vendég idő közben kiköhécselte magát, atyja felé fordult.

— Istenre imádtam a fejedelem önnagyságát, hogy jöjjön ki hamar közénk! — mondta. — Mert én osztozni akarok. Nekem osztoznom kell valakivel, a roppant felelősségben! Mert én hogy tegyem azt, hogy sorba a legjava várainkban tágítsak helyet excellenciáitoknak? Hogy adhassam oda Sólymot? Hogy nyissam ki Ecsed kapuját?

A főparancsnok megállt a serleggel, ajka előtt.

Felgondolkozott:

— Hiszen úröcsém bírja a herceg teljes meghatalmazását, mint én a királyét...?

— No igen, igen, igen...

— És, tudomásom szerint, Rákóczi herceg maga is kész a hűségre térni?

— Persze, persze...!

Ez már megint sajtószerű volt. Ez a nagy bizonygatás, az előbbi, istenre-imádó jajdulás után!

Két nagy mézesbábot tett ki tányérjára s a bort is színültig futtatta a vendég, úgy erősítette:

— Amit én mondok, azt a fejedelem tartani fogja, akár Lengyelből, akár itthonról!

— Akkor mért vonakodik mégis méltóságod, a várak átadásától?

— Mert, mert — — —

Kicsit megkapta a fejét Károlyi, mint akit váratlan oldalról ért a hang.

Aztán megfelelt Máriának:

— Mert igen a szívemhez nőttek. Hiszen ha tető alá hozzuk a békét, úgyis közös lesz minden! Mért rázogassuk gyümölcsért a virágjában lévő fát?

Érzékeny felelet volt. Asszonykérdésre, asszonyok kedvére való. A lány meg is nyugodott rajta. Sőt le is szidta magát egy kicsit. Ugyan mi ütött hozzá? Micsoda esztelenség háborgatja, hogy Bécsben, ellensé-

gekkel, tud nyugodtan kanalazni egy-tálból, a vérét meg nézi itt, mint csóka a szántást?

Örült, hogy apja vette át a szót és hogy az a szó elégtételt adott, őhelyette is:

— Én hiszek a kegyelmed igaz, békülő szándékában, úröcsém. De azokat is meg akarom győzni oda-fönt, a haditanácsban.

Most már Károlyi is félretolta a tányért.

— Ha ezen múlik az ország sanyarúságának jófordulata: Legyen! Kiürítjük mind a két várat.

És fölkelt. A többiek követték a példát.

— Ez hát megtörtént. A fejedelem jóvá fogja hagyni... Kétségkívül jóváhagyja... Olyannyira bízik bennem. A bizalom teljes...

Mintha vitatkozott volna valakivel, a vendég? Pedig senki se ellenkezett vele. Sőt! A ház ura igen szívesen kínálhatta egy kis papramorgóval. Nyomtatékul. Mert jó az, ilyen pogány, hideg világban és az elme-élnek se árt! Könnyebben lehet megjárthatni, míg a fiatalok majd körülnéznek, valami nekik-alkalmas szórakozásért, hogy ami veleje, ők ketten lássák, akikre tartozik.

— Veleje...?

Károlyi a gyorsan kereket oldó fiatalok után hökkent. Hát még csak ezentúl következnek a veleje? Az után, ami a szívéből szakadt, annak két élő darabjával? Az ő két szép, az ő híres két szép vára után?

Pedig úgy volt, ahogy Pálffy jósolta. Föltétel föltételt követett. Lelket rázott, sebet hasogatott minden egyik. Visszavonulni Szatmárba! Annál is tovább! Kiüríteni egész Szabolcs megyét! Szükséges! Kell! Elengedhetetlen!

Károlyi kiejtette kezéből a finakot. Olyan halovány lett, mint a sírból kilépő Lázár.

— Hát meg akar fojtani excellenciád?

— Csak a tanakodást akarom sürgetni.

— Hiszen én minden ígéretemet beváltottam eddig!

— Felejtí úröcsém, hogy nekem ezért az ígéret-beváltásért Pesttől előbb Debrecenig, majd meg ide,

Téglásig kellett rukkolnom a hadakkal! Vezéri állapotban mért magyarázzassuk az ilyen különbségeket? A haruspexek értik egymást...

Nem lehetett vitatkozni, alkudozni. És ami még cudarabb, a fogakat megcsikorítani, egy jó nagyot ordítani se lehetett. Egy olyan jó nagyot, hogy kiszabaduljon tőle onnan bentről, a szorongatott ember melléből, az a kegyetlen fájás.

— Nos?

Károlyi feje lecsüggedt.

— Megígérem, — mondta, beteg-fakó hangon. — Megígérem, ha ezen fordul meg a köznyomorúság. Excellenciádtól csak egyet kérek...

— Örömet, ha tehetem!

— Találkozzanak kegyelmeitek személyesen.

— Kivel?

— A fejedelemmel.

Károlyi mélyen lecsukta szemét. Mintha végtelen fáradságába került volna az a szó, mely kiszakadt belőle.

Pálffy meglepődve pillantott föl. De nem tiltakozott.

— Kegyelmed akarja, nem firtatom, hogy mért. Igaz ugyan, hogy alig néhány napja utasítottak Bécsből: tartózkodón viselkedni a herceg irányában. Hanem azért mindjárt tanácskozom a tábornokaimmal!

IX.

Hosszú lehetett a tanácskozás ideje Károlyi Sándornak, a fiatalok felett azonban gyorsan elsuhant.

A sakkos tábla nyitva feküdt az asztalon. Gábornak a királynéja, Mária részén meg a király állt az élen. Isten tudja, hogy repülhettek ki, mikor semmi út se volt még bontva előttük...! De a fiatalokat nem nyugtalanította ez a rejtelmes ugrás, se az elesett lo-

vak, futók, bástyák, melyek megfoghatatlan mód kerültek a tábla mellé. Akadt okosabb dolguk is, mint az elhullt figurák sorsával törődni.

Hogy micsoda?

Elég nagy ügy lehetett, mert Máriának egész kipirult tőle a fülecskéje töve, ott, ahol a nyak a keményített vállbodorba hajlik... Gábornak pedig a homlokán égett valami rózsaszínű bélyeg...

— Okoskodjék kegyelmed! — bontakozott ki végül a lány a különös sakkjátékból. — Szalad az óramutató és keresni találhatnának bennünket.

— Hamar elunta kegyelmed..!

— Csak holnapra is megtakarítok.

Mária a kezét nyujtotta.

— Ha Isten segít, úgyse soká tart már a bujosdi játékunk...

Elindultak, amerről jöttek.

Persze, hogy az utolsó küszöbnél azért a bölcset vezető is megstációzott!

— Szólt valamit kegyelmed?

Valami szólt, valóban. De nem beszédhang. Talán egy rejtező tündérke csapta össze a rózsás tenyerét... Csattant.

— Most aztán már igazán siessünk!

— Adós maradt, szépem, egy kérdésemre!

— Hallom!

— Nem mondta: hogy tetszik ez az én gazdám? Az én kedves, nagyságos, dicső jó uram! Úgy-e, nagyszerű férfiú?

Mária elnézett a másik sugárzása fölött. Kendője rojtjaival babrált.

— Lehet, hogy kegyelmed olyankor is látja, mikor nagyszerű. Ami engem illet, nekem úgy tűnik, mintha csak egy nagyon elkínzott ember volna, — válaszolt halkán.

— Hiszen nem gyöngy az életem!

— Nem. De mégis... Másnak képzeltem vala-

hogy. Dacosabbnak. Fölöttünk-állóbbnak. Több ke-
ménység, kevesebb fogadkozás. Több véna, kevesebb
szív... Nem tudom, megért-e kegyelmed? Én orosz-
lán-csatától félttem. Hálaistennek, hogy nem az lett.

— Asszonybeszéd...!

— Annál jobb!

A kisasszony félretolta az ajtókárpitot. Hűvös
mosolygásba igazgatta a szájacskáját:

— Erre báró úr! Errel!

Ideje volt, bevégezni a sakk-játszmát! Amazok
odaát már a búcsúzásnál tartottak.

A főparancsnok Károlyi paroláját fogta.

— Eszerint úröcsém, kész az egyezségünk!

— Én a magamét állom. Sólyomkő, Ecsed, Szat-
már környéke és Szabolcs megye...

— Részemről pedig öt napi fegyvernyugvás.
Rendben! Tartom szerencsémnek, ha Rákóczi her-
ceget személyében megismerhetem. Istennel járjon
méltóságod!

Míg a két főember eldöntötte az ajtón előrebo-
csátás rendjét, a segédtsízt úr is fölkapdoshatta a hol-
miját. Kinek lett volna most szeme arra, hogy a
medvebőr süvegének csótárja mellett éppolyan kis
fenyőgallyacska díszeleg, mint a főparancsnoki szállás
virág-csuporjában? Senki se ügyelt rá. A két lovas el-
vágatott. A visszamaradtak pedig bementek a házba.

— Hümm-hümm... — mondta odabent az excellenc.
Aztán megint:

— Hümm hümm...

Mária igyekezett, még a léleketvételével se tá-
masztani zajt. Bizonyára valami roppant körülményes
politikai csavarulaton jár épp a nagy diplomata
esze...!

Annál hangosabbat dobbant a szíve, mikor az
excellenc, váratlanul, egyszers csak a homlokára ütött.

— Te, ez a Haller...!

— Mi van vele, atyus?

— Fejem tenném rá, hogy láttam már valaholl
Csak azt nem tudom, hogy holl

— Hümm hümm . . .

Most meg Mária dűnnyögött. De ezúttal egy csöppet se sietett, útbaigazítani a kátyúba-zökkent atyai memóriát.

X.

A fegyverszünetet kidobolták. A had elpihent.

Azaz hogy mégse volt éppen heverésnek mondható az a pihenés! A főparancsnok úr nagyon rá talált jönni az ízére, hogy milyen is az, mikor az ember maga ügyel a tábornokai körmére és a legényeire. A diplomáciai tanakodások elvonták eddig katonáitól a katonát. Azoknak azt most vissza kellett adni.

Pálffy alig mutatkozott a szállásán. Ha jött, az se sok köszönettel járt. Arról a sarkas csizmáról csak le lehetett törülni a ráverődött párát, de a lélekről nem. És Mária mihamarább megkóstolta, hogy milyen is az ő selyemcsipkés, hajporos udvaronc-apja, a kastélyuk kapuján kívül?

Egy ilyen külső járatból hírrel várt rá. Levelet tett elé, szép illedelmesen

— Károlyi úr küldte. Ettől bizonyára helyreigazodik a kedv, atyus!

Nagyot csalódott. Alig olvasta el a zord férfiú a postát, szilánkokba is tépte.

— Határidő-kitolás! — mordult. — Újabb fegyverszünet, úgy-e? Mert a herceg úr őnagysága, meg a hercegasszony: Zavatkára méltóztattak menni . . ! Pulyának néz engem ez az ember, vajjon? Vagy fabábnak?

Alig lehetett lecsöndesíteni. Ám a csöndje se sokat ért. Mert akkor meg olyan komoran bámult maga elé, mintha merő kárhozott lelkeket látna.

— Hiszen, ha én úgy állnék, amilyen a hírel! — csapott ki újból lefojtott haragja. — Ha nekem egy rendes, kellőleg táplált, ruházott, becsületesen fizetett seregem volna..! Majd nem várnám én, hogy mivel hiteget Károlyi! De ilyen gyülevész néppel..!

— Talán görbére kötötte megint a kardját valamelyik hadastyán, atyus? — próbálkozott Mária, a tréfával is.

Ez se használt azonban. A főparancsnok tehetetlen keserűséggel nevetett.

— Kard? Azon kezdené ön talán inkább, hogy fele katonám ma is pokrócha csavart lábbal állt ki a glédába! Hol hallottuk mi hírét csizma-szállításnak? Posztó? Új agyusztírung? A holdban! És ez nekik zsoldos sereg..! És ezt én lehordjam, vagy megtizedeljem, ha morog a parancsra, vagy sehogyse végzi... Nem visz rá a lelkem! Ingyen-hadsereget instálni illik. Parancsolni meg próbáljon neki az a híres bécsi haditanács, amelyiknek csak nyugat felé van szeme! Hiszen ha ezt a király tudná..! Vagy legalább, ha én ne tudnám, hogy mekkora érdeke forog itt kockán ennek a boldogtalan országnak..! Hej, de odacsapnám a főparancsnoki diplomámat, a vasfejűek elé..! Nézzék, hogy verik előre a csontig-koplalt gebéiket, rókalyukakban telelő embereiket, harcot vívni, váratvenni, vagy legalább mumust ijeszteni amazokra!

Hosszú beszéd volt, egy lélekezetre. Szokatlan is a vasférfiúnál. De legalább hát beszélhetett. Megfelelhetett az aggódo lányának:

— Mit teszünk, ma mignonne? Amit tehetünk. Megköszönjük Károlyi báró úr kedves levelét, illendően jómulatást kívánunk Rákóczi hercegnek, meg a nőjének, Zavadvában, a fővezér úrnak pedig — „igaz magyar“ voltunkra hivatkozva — teljesítjük minden óhaját. Meghosszabbítjuk a fegyverszünetet és várjuk a jószerecsét, vagy Heister Sigbert ránktoppanását.

A haragos ember hátratolta székét.

— Azt azonban megírom Károlyinak, — szorult ökölbe a keze — hogy ha velem járattják is a bolondját, öfelsége fenkölt személyét orránál fogva hurcolni

nekem ne merészkedjenek! Mert az úri szavára emlékezni tartozik, ki-ki!

Nagyon örült most Mária ennek az irandó levélnek. Le is hűti majd a drága homlok tüzét, meg neki is enged időt arra, ami terv megfogant benne.

Mikorra Pálffy rávezette Károlyi levelére a címet, odaállt elé.

— Atyus! Maradt-e legalább még két pár jó gyors, hintójáró lovunk?

— Mire az önnek?

— A legközelebbi póstáltató házig.

— Sürgős levele van, valamerre?

— Levélnél sürgősebb. Én magam. Mert utazom, atyus!

A főparancsnok úr csak nézte a kipirult lányát. Nézte a határozott-tekintetű, nagy szemeit. Meglátta bennük a saját énjét és mindazt, amit kérdezgetni ugyan mire is lett volna?

Széles mellére ölelte a hajadont.

— Te! — buggyant ki belőle az apai büszkeség. — Többet érsz, mint egy ármádia. Te szemem fényel

*

Még azon-nap egy négylovas, úri hintó robogott ki a faluból. Pálffy fejecsóválva intett utána.

Má: nem nyugtalanította többé a rongyos regimentje.

„TALÁN AZ IDŐ MEGFORDUL...!”

I.

Ha tudta volna Pálffy, hogy a dörgedelme egy éppolyan ketrecbe zárt oroszánt fog találni, mint amilyen ő, talán nem nyomja meg úgy a tollat. Sőt talán megsánja azt, akire pedig olyan igen haragudott.

Alig lézengett Károlyi, mióta megkapta a főparancsnok levelét. Tarthatott tőle, hogy az egész jólindult tárgyalás megsemmisül. Hogy ez a szerencsétlen ország továbbrohan, abba a veszedelembé, melyet számára magas polcáról, végehosszatlan, éber éjszakákön látott. Elvész mind fejedelmestől, mind népestől, akiknek gondja most az ő vállát terheli, ezekben a magános, sorsfordító órákban.

Az övét...!

De hát ki ő? Átlász? Vagy csak araszos-létű, véges-tekintetű, gyarló halandó?

Nem, nem lehetett tovább így ezt az állapotot bírni.

A fővezér málháztatott és ment Skoljéba, a fejedelem után, ahogy a lovai inától tellett. Ment, olyan gyorsan, mintha lakodalomba menne, nem pedig — számadásra. Az átengedett várairól, kiürített erősségeiről, amikre talán mégse gondolt a nagyúr, mikor őt a távollétében való tovább tárgyalásokra meghatalmazta...?

Oh, ha így lenne! Ha az a ragyogó félisten, akit

bálványaképp hódolt, más szemmel nézné az ő sáfárkodásait, mint ami szándék őt azokra indította...! Ha elszomorodnék az az egyenes tekintet, hallva mindama kicsinyes nyűgösségeket, melyek pedig elmaradhatatlan velejárói a nagy dolgoknak! Ha elsokálná azokat az engedményeket, amiket ő a remélhető, általános jólét zálogaképpen tett...!

Sólyomkő! Ecsed...!

Kis falun robogtak át. A templom tornyában megkondult a harang.

A szorongó ember fölfedte a fejét.

— Uram, segíts rajtam! Uram, emlékezz meg rólam!

Jó nyugalom költözött a szívébe a fohászzkodás után. Nem érezte többé a szél hasogatását, hideg mardosását. Bízni akart! Bízni!

Fordította jobbik színére a dolgát.

Hiszen akármelyik zugába néz a szívének, az önzés árnyékát se találja benne. Abból, amit művel, a saját hasznára egy morzsányit se vár. Mindent másokért! Mindent szeretetből, féltő, oltalmazó célzattól és mert onnan, ahol áll, tisztán-világosan látja, amit a holnap hozhat...

Mért hanyatná hát magát? És mért rontana neki az ő urának, olyan dolgokkal, melyek azt elszomoríthatnák? Mért lenne, elé hozakodni mindenféle aprócsepredékkal?

— Elég, ha a lényegét megtudja!

Már melegedni kezdett mellében az a roppant nagy fagyosság. Bátrabban merte végiggondolni a gondolatait.

Hogy — lám — a valóságot se szükséges éppen annak egész gyatra mivoltában előadni! A baráti kéz megszépíthet mindent. Megkímélheti a fölötte-állót attól, hogy érzetében csorbát szenvedjen.

„*Pia fraus*“... Kegyes csalás... Nem megengedett eszköze-e a jóakaratsnak? Mikor volna helyén, ha nem ilyen esetekben, mikor egy fejedelmi főt kell védeni a töviskoszorútól?

Amilyen rettegéssel nézett eddig a Skoljéba közeledés elé, lassankint épp úgy nekihevült.

Igen, igen, meg fogja kímélni urát, minden fölösleges fájdalomtól!

Ez az eltökélés szinte csodát mívelt benne. Mintha nem is az az éjszakai viaskodó szólt volna a fejedelemmel, aki ő volt, hétköznapjaiban, hanem valaki ékesbeszédű poéta! Maga is meglepődött, hogy ilyen gyöngéd megvilágításban, milyen másoknak tűntek föl ugyanazok a dolgok, melyekkel a saját lelke békéjét gyötörte eddig! Örömhír lett a hióbhírekből s az engedményekből: diadal.

Hogy mi van? Nagy szerencse van! Nyugosznak a fáradt fegyverek. Ejtődzik és szedelkőzik a had, ha ugyan lesz még: miért? Mert igenjó indulatot kezd tanusítani őnagysága iránt a megtévedt, fiatal császár. És Pálffy generális uramban is, megforrt a magyar vér! Mióta ők ketten olyan szépen megtanakodják az ország állapotát, nincs is más óhajtása a magyar főkommandánsnak se, mint ezt az értekezést most már a fejedelemmel magával tovább-vinni s be is végezni. Ha Isten megengedi. Azt a nézetet vallja Pálffy, hogy őnagyságával szemtől-szembe lévén, egy óra alatt többet végezne, mint másokkal napokig tartó konferenciákon...

A fejedelem kiegyenesedett. Hátravetette leomló fürtjeit.

— Ha a fogvatkozás egyedül énrajtam áll, azonnal induljunk! — mondta és olyan nagyra nőtt büszke elhatározásában, hogy Károlyi lelke megtelt reménységgel.

— Úristen! Csak hogy haza kaphatom tenagyságodat! — kiáltott. És úgy tárta ki a két karját, mint aki az egész világot gyszerre készül átölelni.

II.

Öröm jegyében lett az indulás, de az út a fájdalom szögeivel volt kiverve. Amerre a menet fordult: kiélt vidék, fölperzselt falvak, feketén ásító szájú, üres házak. Mérhetetlen szenvedés és nyomorúság. Ami csapatokkal, saját híveikből, találkoztak, Isten őrizte bennük a lelket.

— Ne ügyeljen rájuk tenagyságod! — próbálta kiesdekelni Károlyi, ura szeméből a látást.

A fejedelem azonban búsan ingatta fejét.

— Bizony, ha kegyelmed Pálffy-t nem tartóztatja, legkisebb hírével is mótusának, vége lett volna dolgainknak, — hangzott csöndes válasza. S a fejedelem megszorította hívének kezét.

— Csak magunkban és egymásban bízhatunk ezentúl. A külföldi segítségre — ahogy odakünn látom — vajmi kevés reményünk maradt. Legföljebb annyi, hogy az európai nagy-béke megkötésébe, talán-talán, minket is belefoglalnak. Ha ugyan addig meg nem gondolják azt is . . . Helybehagyom és köszönöm a kegyelmed minden intézkedéseit.

Károlyi arca földerült, mint aki a mennyországot látja meghasadni a szeme előtt. Üdvözült érzésében szólni se bírt. Csupán a jégcsapokat tördelte a bajusza rojtjáról.

Csöndesen telt azontúl az út hátralevő része. Mindössze Munkács előtt hullámozott föl még egyszer a rájukterülő nyugalom, míg az egyik ló elhányt patkóját cserélte ki újjal a kovács. Nem láthatta, képről se, soha, munkáltatóját az emberséges ember, mert nagyon el találta csordítani, ami a szívét nyomta.

— Mondják, — dünnyögte, sorba ütögetve be a szögeket — hogy amodaát, a magyar generális, igen tartaná a békét! Ha ő nagysága, a mi fejedelmünk, írna a Kájzernek, meg is lehetne mingyárt . . . Már hogyne írna az? Hiszen megesküdött, hogy ha kell, önnön magát se sajnálja! Eddig, míg bírtuk: mink érte . . . Most rajta a sor, értünk. Így az igazság!

Nem mondott erre semmit a téli vándor. Hanem

azokat a szögeket, mintha az ő lelkébe kalapálták volna.

Még aznap beértek Munkácsra. Még aznap összehívatta bizalmas embereit: Vayt, Sennyeit, Forgáchot. Nyomban értekezni akart. A tanácskozás eredménye aztán egy levél lett, melyet a póstáltatással megbízott Károlyi úgy vitt a kebelén, mintha az életét oltalmazó pajzs lett volna.

— „Imádom Istenemet, hogy ennyi hadakozás után is, magyar a magyarral, hazánk boldogulásáról konferálhatunk“ — írta benne a fejedelem.

A levél — Pálffy-nak szólt.

III.

Kállóban, a császári hadak új fészkében, csigalépésben múladoztak a napok. Hogy meneküljön önmagától, a főparancsnok tábornokai körében időzött. Állandó, nagy gondján kívül, egy új aggodalom is nyomni kezdte. Ha Károlyi előtte szaladt néha a meghatalmazásának, ő se éppen hivatalos engedéllyel tevékenykedett mostanában! Sőt! Nyert utasítása egyenesen óvta a Rákóczival való, közvetlen tárgyalásoktól...

— De hát nem futhatok minden percben Bécsbe és a leányomat se stafétának nevelte az anyja, — fordult az urak felé.

Tábornokai bólogattak. Ám a főparancsnok mégse bírt szabadulni nyomasztó érzésétől, míg végre, a hó harmincadik napján, egycsapásra elfelejtette minden nyugtalanságát.

Károlyi báró jelentkezett a kállai szálláson.

A két férfi olyan örömmel szorított kezet, mintha sohase álltak volna egymás ágyúcsövei előtt.

— Soká várattak, uramöcsém...! — ez a kis lapangó szemrehányás volt minden, ami a hosszú napok vádbeszédéből Pálffyban megmaradt. — De ke-

gyelmedre nézve, akár ne is kérdezzem a késedelem okát!

— Kihoztam önagyságát Lengyelből! — ujongott föl Károlyi.

És úgy mosolygott, hogy tíz évet fiatalodott bele, az utolsó ittjárta óta.

Hamar tisztába jöttek a dolgukkal. Pálffy a fejedelemre bízta, megállapítani a találkozás helyét. Vaját határozták, Rákóczi udvari kapitányának házáat, mint ahol bizonyára legszívesebben szállna meg önagysága. Egyforma kísérettel fognak oda menni.

— Öhercegségére bízom, hogy mint parancsoló fővezérrel és meghatalmazottal, vagy csak mint „Pálffyval“ kíván-e szemben-lenni velem. Küldje vissza emberét az üzenettel, úrócsém! — végezte szavait a házigazda.

— Hát ne én magam menjek? — lepődött meg Károlyi.

Amaz kicsit selymán méregette.

— Cserélünk öhercegségével. Kegyelmed ittmarad, túszként, mellette meg én pótolom a hiányt.

Fölkelt és átnyitotta az ajtót.

Csörömpölve, egy nagy, nyurga katona lépett a szobába. Tábornoki egyenruhában feszített, roppant előkelően. Montecuccoli grófnak derült ki, a kölcsönös bemutatásnál. Pálffy néhány sort kanyarított neki egy lap papirosra. Aztán Károlyi kezén át nyujtotta a generális felé.

„Hercegséged szekurálására küldöm Montecuccoli grófit, én pedig úri parolámat és keresztényi hitemet küldöm, hogy semmitől se tartson“ — állt az írásban.

A „tús“ megszorította a főparancsnok kezét. Mintha azóta is, hogy a küszöböt átlépte, már megint fiatalodott volna...! És úgy aludt ezen az éjszakán, az „ellenséges“ főhadiszállás közepett, mint hosszú idők óta egyszer sem. Nem neki kellett határoznia! Nem rajta áll ezrek és ezrek sorsa...!

IV.

Szüzi fehérségben köszöntött be az 1711-ik év január havának harmincegyedik napja. Az éjszakai, csikorgó fagy, keménnyé állatta a föld takaróját, mely villogott és sziporkázott a nappali fényben. Mintha csipkefátyolt vetettek volna az országutat szegélyező, csupasz fák ágaira, fehérek voltak azok is, a dértől. Néha-néha meg-megrezdültek s lehullatták habkönnyű díszüket. A villogó jégcsapok kristályos hangon összecsőrdültek.

Széles sorban, díszes menetben, egy lovas csapat haladozik az úton. Az élen két főrangú katona. Mögöttük is kettő. Az elülsők magyarul társalognak, a második pár franciául, a többi kétszáz dragonyos meg sehogy. De ha nem szorítaná őket a reglama, bizonyára németül emlegetnék a fagyos szenteket.

A csapat Pálffy János császári főhadparancsnok díszkísérete. Elül ő maga, jobbára engedve a kuruc ármádia fővezérének, Károlyi Sándort. Nem túsznak veszi: vendégének. S úgy is bánik vele. Nyájaskodások közepett telik az idő Vajáig, ahová délután két órára bekanyarodik az eszkort. A legénység letáborozik a kastély előtt, az urak pedig bemennek a házba.

Elő volt ott már készítve számukra minden komóció. A különvalókat az épület külön szárnyaiban helyezték el. Fűtött szobák, aprólékos figyelem, készséges szolgák, csak épp — a házigazda nem mutatkozott sehol.

— Vay uram önagysága kíséretében gyön — adta Károlyi a különös jelenség okát.

A vendégek megnyugodtak rajta. Valami derűs bizakodás szállt meg itt mindenkit, a fehér boltozatos falak közt. Még a képekről ledölyfösködő, marcona férfiakon se bántódott meg az idegen uraságok szeme. (Pedig azok közt nemigen találkozott udvari-érezelmű!) Elnézegették őket sorba, a kastély más nevezetességeivel együtt. Alig is vették észre így, hogy rájuk borult a korán leszálló, téli alkony. Mikor aztán az esthajnali csillag is kigyújtotta halvány lámpácskáját az égen,

Pálffy otthagya a kvaterkázó urakat. Kiment segéd-tisztjével, a katonái közé. Lóra parancsolta a szét-ögyelgett legényeket. Szép négyszöget formáltatott belőlük, a kastély elé, meg sorfalat a kapubejárathoz. Az első sorokkal fáklyát gyujtatott

— Mit művel excellenciád? — csendült meg mögötte egyszercsak, egy derűs-kíváncsi hang.

— Látja, úrócsém! Maguk módjára tisztelkedni kívánunk a magas vendég előtt.

Ha a „fejedelem“-szót nem is ejtette volna ki Pálffy a száján, de azért azt sem felejtette el, hogy akit várnak, a római Szentbirodalom hercege...

Nem kellett most már soká várakozniok. Az országút ellentett oldaláról kürt szava harsant:

— *„Talán az idő megfordul,
Katonacsillag megújul...“*

Hosszú sor fáklyás bukkant elő, a kiserdő mögül. A kürt hangjára a belül maradottak is kisereglettek. Tisztelegve álltak fel a főparancsnok mögött. Az pedig födetlen fejfel lépett az érkező elé.

— Pálffy János, vezénylő tábornagy, tartom szerencsémnek, hercegségedet elsőben üdvözölni!

A két férfi tekintete hosszan összekapcsolódott. Megszorították egymás kezét. Olyan csend lett körülük, hogy a föld szívedobbanását, talán még a megindult hópelyhek lehullását is meg lehetett volna hallani benne.

Aztán elszakadt a delejes varázs.

A fejedelem, aki sugár-egyenesen ült nyergében, kíséretére mutatott:

— Vendéglő házigazdánk, Vay Ádám.

— ...aki engedelmet kér, amért szolgálata eddig távortartotta — hajolt meg a bemutatott.

Szentpétery Imre, Ottlyk Sándor és Máriássy Ádám következtek sorba.

— Komáromy Csipkés György vicispán urat már ösmeri, tábornagy uram!

Pálffy egymásután kezelt a bemutatottakkal. Majd ő szólította elő a főembereit.

— Croix tábornok és Acton ezredes...

A két kíséret kölcsönös udvariaskodások közepett indult be a házba. A fejedelmet Pálffy vezette, míg a kastély ura Montecuccoli mellett haladt. A többiek keverve, ki hogy igazodott.

A fejedelem lakosztályában terített asztal várt, dús lakomával. Ónagysága megmarasztotta az összes főembereket.

— Kérem uraim, legyenek vendégeim.

És tudta úgy vezetni a társalgást, hol magyarul, hol németül, hol meg latinul, franciául, hogy senki se érzett, egy mákszemnyi idegenkedést se. Rövid időre elfelejtődött az a két hadsereg, mely a kastély kapuján, fáklyatartókon, erdőkön és mezőkön túl, évek óta mereszt egymással farkasszemet.

A fejedelemnek mindenkihez volt szava. Mosolyában szívesség érzett, de ugyanakkor utánozhatatlan méltóság is. Férfias, büszke szépsége pedig úgy pompázott, hogy még Pálffyt is elkápráztatta.

A főparancsnok azon érte magát, hogy valami sajtáságos, jó melegség kezd lassankint fészket verni a szíve körül és hogy az a melegség mindegyre nő, terjed... Hogy oda nem adná semmiért, amiért amazok — az ő hívei — látják így most ezt a hódító külsejű, előkelő, bölcs-beszédű, egyenes nézésű embert, az — ellenségét... Büszke volt rá. Várta a szavát, megmagyarázhatatlan derű öntötte el, valahányszor amaz elmosolyodott s éjfélíg is elhallgatta volna társalgásának könnyed, szellemes fordulatait.

De hát nem azért jöttek ők ide, hogy fehér asztal mellett, Epikúrnak áldozzanak! Akármekkorára nőtt is az az ígézet, mely a fejedelmi férfiúból kisugárzott, a két nagy tábornok, ott kívül, a fáklyák fénykörén túl: úgy egészen mégse lehetett elfelejteni. Meg kellett hogy szűnjék az ínyek öröme, szívnek lágyulása, vérnek büszke egymásra ösmerése. Parancsolt a kötelesség.

A fejedelem fölkel és keresztet vetett:

— *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen.*

Megadta a jelt az asztalbontásra.

A két legfőbb vezető elbúcsúzott. A lakáj betette rájuk a szomszéd szoba kemény, faragott tölgyfa-ajtáját.

Bent helyet foglaltak, egymással szemközt. Néhány percig hallgattak, mind a ketten. A levegőben benne volt a nagy órák áhitata. Érezték a súlyát. Majd a fejedelem megszólalt. Nyugalom és határozottság csengett a hangjában.

— Most pedig térjünk dolgainkra, tábornagy uram! Mint láthatja, aggodalom és vonakodás nélkül bíztam személyemet a kezére. Remélem, hogy ügyeinkben is megtarthatom ezt a bizalmat. Várom a szavát.

— Az én szavam, — emelte föl fejét Pálffy — kettős hang kell, hogy legyen. Öfelsége, a király véleménye s a saját meggyőződés. A király jó hajlandósággal fordul hercegséged felé. Ami pedig engem illet, én épp ebben a királyi hajlandóságban látom a mi problémánk kulcsát. Ha nagyméltóságod fölmérné az uralkodó jóindulatát és hasonlóval felelne neki, hiszem, hogy célját nem tévesztené...

A fejedelem nem élt a közbe hagyott szünettel. Intéssel jelezte, hogy várja a folytatást.

Pálffy aztán föl is tekintett, megint.

— Egy ízben már — mondta — ajánlottam követünk útján, hogy írjon hercegséged a királynak. Ismerje el uralkodónak a levélben. Ha ez megtörténnék, át lenne hidalva az a mély szakadék, mely eddig tántogott köztünk. Elégtételt nyerve királyi érzetében, öfelsége meg fogja adni a nemzet törvényes jogait és szabadságát. Nem kétlem, hogy ebben a sarkalatos kérdésben rejlik a viszály mozgató rugója.

Hangja lehullt. Érezni lehetett belőle, hogy egyelőre elkészült s most ő az, aki a másik szavát várja.

A fejedelem rábólintott, jelezve, hogy megértette. De nem válaszolt mindjárt. Boltozatos melle sóhajtással küzdött. Majd csak, hogy az utat-talált, szólalt meg, elfátyolosodott hangon:

— Ha jól értettem meg közlését, tábornagy uram, akkor bizony szomorú közlés ez, nagyon. Hogyan? Hát a jog nem erő önmagáért? A szabadságok és törvények betartása nem minden körülmények közt való kötelessége egy koronás főnek? Lehet s szabad ezeket jutalom-fejében osztogatni? Ha Rex Josephus igazán át van hatva törvényeinknek és saját uralkodói kötelességeinek ismeretétől, mért nem proklamálja jogaink megadását? Mért kívánja, hogy kegyelemképpen fogadjuk azokat? Rosszemplékű apjának bűneit fedezve, mért erőltet minket arra, hogy vétkesnek nyilatkozzuk magunkat, mikor pedig éppen mi voltunk azok, akik a törvények megoltalmazását esküd-tük célunknak? Higyje el, tábornagy uram, hogy azzal a kívánt levéllel csak felfuvalkodást fognánk aratni, nem mást...! Ha az udvar szándéka őszinte lenne, akkor nem kívánná tőlünk, hogy már a béke megkötése előtt átadogassuk várainkat!

Pálffy mozdulatlanul ült helyén. Hogy a fejedelem elnémult, csak a hideg acélszeme villant.

— Hercegséged azt véli talán, hogy hiú ábrándokkal akarom kecsegtetni?

Nem, azt nem gondolta Rákócz: Ferenc. Nagyon szelíd pillantással nyugtatta, borzolódo ellenfelét. Hitte, élő hittel, hogy az legjobb tudása szerint beszélt. De nem volt biztos ugyanebben az udvar részéről is, mely évszázadokon át csalódásnál egyebet nem szerzett az ő népének.

— Ahogy minket félrevezettek, tábornagy uramat is félrevezethetik, — egészítette ki szavait, melyek most meg Pálffy arcára vontak borulatot.

A főparancsnok ajkai körül keserű vonás jelent meg.

— Ha hercegséged eltökélten vallja azt az álláspontot, melyet kifejtett, akkor én is azt mondhatom, hogy szomorú a közlés — szólt. — Mert ha elmulasztjuk az áldatlan háborúnak olyan szerződéssel való befejezését, ami a törvényeket és szabadságokat biztosítaná, öfelségét tanácsadói könnyen felingerelhetnék és felhasználhatnák a kínálkozó alkalmat az összes

magyar törvények eltörlésére, éppenúgy, mint ez a fehérhegyi ütközet után, Csehországban is történt. Míg ha hercegséged most engedékenynek mutatkozik, meggyőződésem, hogy nincs olyan becsület, méltóság, se kedvezés, se vagyon, amit — az erdélyi fejedelemség kivételével — idők múltán ne remélhetne.

A fejedelem hagyta elcsengni Pálffy hangját. Mély pillantást vetett reá. Nézte, csöndes tünődéssel. Nézte és fájdalomra csudálkozott a szíve. Egy-nyelvet beszélnek mind a ketten, s mégis, hogy tágul szét, egyre messzibb, az az összekötő kapcsolat, mely az első kézszorításukban volt...! Néhány perc s egy világnyi szakadék tátong már köztük. Egy a vérük s amaz mégse érti őt...!

Megpróbálta, szóval kitoldani azt a hiányt, mely a lelkük távolodásával nyílt. Kifejtette, hogy az erdélyi fejedelemség kérdésében jobbra vagy balra dönteni, nem az ő személyi joga, hanem egyedül a rendké, akik őt megválasztották. Törvényt követelve, nem eshet hát ő maga is törvénytelenységbe. Aztán a közbékesség dolgára tért. Előtartha aggodalmát, hogy ha sikerülne is az áldott szerződést jó-formában megkötniük, félős, nem fogják-e annak végrehajtó hatalmát a tábornagy becsületos kezéből kivenni? Végül pedig a javára vonatkozó kecsegtetésekét háritotta el. Ha a saját hasznát nézi, akkor nem vetette volna kockára mindenét s nem áll a fölkelés élére, hanem ott sütkéreznék ma is, az udvar fényében, ahonnan kiszakadt.

— De azért ne higye valamiképp tábornagy uram, — símogattak meleg bársonyukkal nagy, barna szemei — mintha én nem hajlanék tanácsára, melyet bizonytal legjobb tudása sugalmaz!

— Hercegséged mégis kész megírni a királynak küldendő levelet? — derült föl Pálffy.

A fejedelem igent intett.

— Annak ellenére, hogy talán feleletet se fogok kapni. Ne mondassék azonban, hogy bármi az én kevélységemen múlt. Hogy elszalajtottam egy alkalmat,

mikor az ország békességét helyreállíthattam volna.

— Mikor vehetem át a levelet?

— Amint annak, kellő megfontolás után, ideje érkezik.

— Hát nem mindjárt?

— Hamar-munkában nincs köszönet.

A főparancsnok nem erősködött. Az ő számára már ez az ígéret is nagy dolog volt. Aki adta, nem olyannak látszott, mint aki a szavát megmásítaná.

A két férfi kezet szorított s azon túl barátságos eszmecserébe merült. Úgy köszöntött rájuk a késő éjszaka, közös fedél alatt.

De a fejedelem napja ezzel még nem fejeződött be. Alig tért belső szobáiba, mikor Károlyi és Komáromy rajtajöttek. Nem birták volna álmra hunyni a szemüket, míg a döntésnek hírét nem veszik.

Akkor ébredtek föl csak igazán, mikor azt megtudták! Károlyi arca egész kikelt. Tekintetébe megint visszaköltözött az alig kilobbant szorongás. Imádkozólag görcsölte össze az ujjait.

— Uram! Fejedelem! — kiáltott, esdve. — Hígyjen nekem tenagyságod! Ne halogassuk a dolgot! Az a levél megvan gyorsan s akkor legalább letettük a gondját!

— Kegyelmed azt hiszi, hogy a fáradság tartóztat?

A fejedelem azzal a meleg, bánatos mosolyával nézett hívére, amivel apa nézheti tévedező fiát, aki fájdalmat okozott neki.

— Azt hiszi kegyelmed, Károlyi Sándor, hogy aki milliós dominiumot, családot, födelet hagyott oda, hogy csak osztozzék a köznyomorúságban, most egyszerre egy gyűszűnyi kis tehertől hátrál?

— Nem, Uram!

Károlyi ökle a mellére döbbsent.

— Verjen meg engem az Isten, ha előre meg gondoltam, ami kifutott a számon! Én csupán azt érzem, valami súgja itt belül, hogy el ne szalasszam a pillanatot, mikor nagyságaitokra együtt borul a földél!

Mikor maga személyében vihetné végbe mindazt, amihez holnap már közvetítő szükséges! Az én közvetítem, uram, aki bárhogy imádjam is tenagyságodat, az elméjébe mégse láthatok...! Higyje meg, Uram, vegye le rólam ezt a terhet! Irja meg a levelet nyomban! Reggel aztán megmutatjuk Pálffynak. Ha tetszik neki: jó. Ha pedig nem, a következő nyomorúságokért se minket nem okozhat senki, sem mink sajátmagunkat. Oh, Uram! — forrósult még rimánkodóbbra hangja — Nagyságod bizalma engem ajándékozott meg a fővezérlettel. Nagyságodat én kímélni akartam! De tudom, hogy haza-szerte hatalmat vett már a lelkekben a béke vágya és azt is, hogy nehéz veszteségek után, jóformán a határon állunk. Ha rajtunkjönnének, az sincs többé, ahova visszavonuljunk. Családjának gondja is terhel... Uram, Uram! Esdekelve kérem, írja meg tenagyságod a levelet!

A fejedelem hallgatott. Mellén összefont karokkal, messzi-tűnődő szemmel nézett el a könyörgő ember fölött.

— És kegyelmed? — rezdült aztán az éberálomból, Komáromyra.

Az térdre bocsátkozott. Imára kulcsolta a kezét, ő is.

— Debrecenbe való vagyok! — örölte tompán, de minden kérlelő szónál beszédesebben.

Majd megismételte:

— Debrecenbe való vagyok...

Látszott, hogy nem tud ennél nagyobb-valamit mondani.

A fejedelem hang nélkül megfordult.

Leült írószeres asztalához s bemártotta tintába a tollát.

*

Másnap reggelre kész volt a levél fogalmazványa. A fejedelem fölolvasta Pálffy és főemberei előtt, megígérve, hogy a tisztázatot mielőbb elküldi otthonról.

A főparancsnok nem repróbálta, csak az Arany-

bulláról és András királyról tett emlékezetet. Törültek. Aztán önagysága eltette a fogalmazványt.

— Úgy gondolom, egyelőre befejeztük.

A két férfi mégegyszer egymás szemébe nézett. Mégegyszer megszorították egymás kezét. Szavukban megindulás csendült:

— Istennel járjon hercegséged!

— Ég őrizze meg továbbra is, tábornagy uram magyar szívét!

A kapuk kitárultak. A lovasok kirobogtak.

— Olcsvára! — mondta a fejedelem.

— Nagykállóba! — rendelkezett Pálffy.

A két csapat különvált. Megindultak, ki jobbra, ki balra.

Bár hiszen, ki tudhatná azt véges emberi ésszel, hogy merre a jobb és merre a bal az élet rögs országútján?

Más főparancsnok érkezett vissza Kállóba, mint aki onnan elment. Pálffy: mint akit kicseréltek. Csupa bizakodás lett, a generálisaival szemben. Remélték a kiegyezést s remélték, hogy ennek fejében az udvar se fogja olyan szigorúan venni ezt a kis túlsiklást az engedelmén . . .

Alig várta már az excellenc, hogy kezében legyen a császárhoz tovább-küldendő levél! Nem nagyított, mikor azt állította, hogy legjobbra számít a benne-foglalt hódolat viszonzásaképp, a gavallér természetű, fiatal királytól.

De Rákóczi levele csak nem jött. Két napig semmi. Míg harmadnap végre ott-tartotta kezében Pálffy a nehezen-bőjtölt, nyitva hagyott borítékot!

Mohón temetkezett a sorok közé.

Minél tovább olvasott azonban, annál inkább hamvadt tekintetében a tűz. Majd egyszerre félre-vetette az írást.

Mi háborította vajon föl ennyire, a mindég hűvös, higgadt embert? Az edzett katonát?

Az embert, a katonát: semmi. Hanem az udvar

eszejárását ismerő férfiú, az csakugyan fölgaskodhattott egy kicsit Pálffy gróf úrban!

A levél — hibásan volt megcímezve, a mindenható stílus Curialis szerint... „*Sacratissima et Clementissime Caesarea*“ helyett csupán „*Sacra Caesarea Domine Benignissime*“ állt a felzetén...! A végén pedig „*servus*“ helyett — hasonló rangúak módjára — „*servitor*“... S hozzá még vitatkoztak a levélben! Jogokat emlegetnek, a fölket király színe előtt való, teljes meghódolás helyén...!

Hisz ezt az írást talán kezébe se adják a királynak?

A főparancsnok úr néhányszor végigrobogott a szobán. Majd borítékba tette nagy csalódásának tárgyát. Leült, papírra vetni kísérő jelentését.

*

De a sorsnak is megvannak a szeszélyei! Ha egyik nap zsugori, lehet, hogy másnap megnyitogatja a markát. Alig ment el Bécsbe a keserves jelentés, talán derékútjában keresztezte a minisztertanács leíratát. Teljhatalom foglaltatott abban, a tábornagy számára, — a Rákóczi herceggel való, személyes találkozáshoz is.

Vesztett fejszéből a nyele...!

Az a nyél is több a semminél. Rá lehet támaszkodni és biztosságba helyezni az embernek saját magát, ha már mások nem engedik, hogy segítsen rajtuk.

HEJ RÁKÓCZI, BERCSÉNYI...!

I.

Egész sereg viszontagság után, Bécsbe érkezve, Máriát meglepték a Burg környékén tapasztalt furcsaságok. Az utca két végén feltartják és visszaforgatják a jövő-menő kocsikat! A gyalogjárók bokáig hintve fűrészporral! A császár ablakai lefüggönyözve. Odabent is, lábujja hegyén táncikál mindenki. A lakájok szőrpapucsban.

— Ófelsége gyöngélkedik, — hangzott a felvilágosítás, melyre Mária elpirult egy csöppet.

Megszégyenkezett. Résztét helyett — örömmön érte magát...

Hiszen így talán mégse mulasztott túl sokat? Talán kipótolhatja késedelmét, ha kétszeres buzgalommal fog a kitűzött feladatához?

Lábujjhegyre se kellett ágaskodnia, hogy zajt ne üssön. Repült.

Otthonában újabb meglepetés fogadta. Az asztalon malomkeréknyi virágcsokor. Dél legritkább virágai...! Február havának tizedik napján...! Igaz, hogy a virágok hervadtak voltak. Rég küldhették őket.

Hogy kicsoda?

Erre a kérdésre is megfelelt egy, az asztalon heverő billet:

„A béke érdekében tett szolgálatokért...”

Tudta már, hogy ki az ajándékozó...! A császári címert viselő kártyán — Lamberg betűi árulkodtak.

Kevéssel rá aztán, a herceg maga is betoppant. Neszét vette a dámácska visszajöttének. Hozta öfel-sége ismételt öröm-üdvözlését...

Mária szórakozott-türelmetlenül várta a köszöntő végét. Mit érdekelték őt most holmi galantériák? Egész másfajta kíváncsiság emésztette. Hogy mi minden történt az ő hátrahagyott szerencsétlenjeivel, amíg ő ide befutott?

Mondott is híreket a herceg. Csak nem volt köszönet bennük.

— A vajai találkozás sokat rontott, fejezte be végül históriázását.

— Miféle találkozásra céloz ön?

De hát természetesen arra, mely a főparancsnok úr és Rákóczi közt történt! Lamberg szerint erről a „testvérkének“ még tudnia kellett.

Mária lecsüggesztette a fejét.

— Nem tudok én, semmit. Kétszer négy-négy napot hevertünk, hófuvásban. Majd eltévedtünk. Oda bukkantunk vissza, ahonnet elindultunk. A staféták élémbe vághattak. Sejtettem.

Nagyon neki-szontyolodott.

Ám, ha már ennyin túlesett, a többi baljóslatú híreket is kikövetelte. Jöttek azok, csöstül!

Hogy a levél — amit az excellenciás papa a fejedelem részéről továbbküldött — valóságos forradalmat keltett az udvarban. A gróf urat hibáztatják, amiért ilyen levél közvetítésére vállalkozott. Egyszerűen vissza kellett volna dobni! Mit: fegyverszünet...! Mire annyi időt fecsérelni a lázadókkal!

— És senki se akadt, aki szót emeljen atyus mellett?

Lamberg odahunyorgott a kisasszonyra. És saját-ságosképpen, gyöngéd vigasztalás helyett, csak még keményebben nyomogatta meg szavait:

Hogy savoyai Eugén princ — szokott műharagjának leple alatt — megpróbálta ugyan menteni, ami menthető, de csupán az egy Wratiszlav csatlakozott hozzá. Ketten is alig bírtak annyit elérni, hogy leg-

alább a határozat hozatalt elodázzák s összehívassák a nagy minisztertanácsot...

— Bár, — emelgette szemöldökeit a herceg, sokatmondóan — ennek is megmaradnak azért a rendkívül veszedelmes eshetőségei. Úgy a főparancsnok úr további megbízatása, mint az odaáti egyéb dolgok szempontjából..!

Bízást beszüntethette most már a kémlést. Ami hatást várt, bekövetkezett. A lány felszökött.

— Semmi körülmények közt se leshetjük ölbetett kézzel a fejleményeket!

— Mit szándékozik tenni az én húgocskám?

— Mit!

Elsősorban is tudni akarta, hogy kik vesznek részt azon a nyaktörő tanácskozáson.

— Nagyjából ugyanazok, akik az elsön. Hozzájukvéve még egy csomó, birtokait féltő embert...

A közlés lesújtó volt. Tehát a megelőzőnél is rosszindulatúbb hangulatra lehetett számítani!

Mária görcsösen fogódzott meg utolsó reményében. Képtelenségnek tartotta, hogy a kapzsiság döntő győzelmet arathasson egy egész nép sorsa fölött. Hogy ne lenne hatalom, ami megfékezhesse!

Lamberg hagyta vívódni. Mikor aztán megelégette tehetetlen vergődését, odaállt elé:

— Ni, — mondta, játszva a fölwillanyozottat. — Valamiről megfeledkeztem...

— Miről?

— Hogy amikor kedve tartja, őfelsége néha maga gyakorolja az elnöki tisztet...

— Gondolja ön, hogy ez alkalommal..?

— Ha valaki megkérné: talán.

— Hiszen a felség beteg?

— Csak neuróztás... Őfelségét izgatta a... Burgba érkező kocsik zörgése. Ma már jobban van.

Mária esdőleg pillantott föl.

— Oh, ön nem fogja megtagadni közbenjárását!

Pedig azt tette Lamberg, éppen! Fogadkozott, hogy szívesebben fejest ugrik inkább a bástyatetőről, a sáncárokba, vagy tüzes kanócot nyel, mint hogy bár-

miféle politikába beleártakozzék. Nem, az édes testvérének se!

— Tudok azonban valakit, aki nemkevésbé áll gráciában a felség előtt, mint az én érdemtelen csekélységem! Aki...

A lány végigmondani se engedte.

— A nevét!

— Pálffy komtesz, — hajolt meg a herceg és finoman mosolygott hozzá. — Ugyanaz a kiváltságos lény, akit egy császári kegy valóságos virágözönében látok itt, amiért — szó köztünk maradjon — egy kurta kis reveránsz mindenképpen kijár őfelségének.

Mária nem ellenkezett.

— Módolja ki a bebocsáttatásomat!

— Mikorra?

— Azonnal!

Lamberg előre engedte a lányt.

Finom mosolyából — mostanig — elégedett mosolygás lett.

Annyi remegés, az idegek összeroppanásáig feszített vágyakozás után, végre, végre, egy boldog pillanat vár hát a fölséges barátira...!

Nem szánt volna kezetsókolni magának, ezért a jólsikerült kis ravaszságért.

Egyébként Mária se panaszkodhatott. A császár, a viszontlátás örömeiben, megígért mindent, anélkül, hogy három lépésnél közelebb jönni csak meg is kísérelte volna. Negyednapra pedig saját szemével láthatta átvonulni, a tanácsterembe.

*

Hogy mit végzett ott, mit se, bajos lett volna kihámozni a gyűlést követő hangulatból. A vélemények megoszlottak. A miniszter urak egyrésze dühöngött, amiért a császár jóváhagyta a magyarországi főparancsnok eddig tett intézkedéseit. A másik csoport pedig örült diadalának. Sikerült a hangulat nyomásával kicsikarniuk, hogy őfelsége, a jövőre nézve — megkötötte Pálffy szabad kezét, a haditanács egyik tagjának, Locher Károly referendáriusnak melléadása által.

— Megbízuk Eugén savoyai herceget, a tábor-nagynak küldendő utasítás megfogalmazásával. Ön pedig, referendárius, jelentkezzék késedelem nélkül, hogy részletes magyarázatainkat tőlünk élőszóval átvehesse, — volt az uralkodó utolsó szava, mielőtt a tanácssteremből kivonult.

A legbékétlenebb, Waldstein főkamrás, vállába húzta fejét.

— Azt azonban, — súgta — hogy a sárosi grófcska szenny-levele a külföldi követeknek legalább konfidencialiter megmutattassék, hogy a lázadó kutya merészsége s a mi kegyességünk ebből kitünjék, fölöt-
tebb tanácsosnak találnám . . .

Senki se ügyelt rá az egy Starhemberg kancelláron kívül. Az meg földüket volt, az istenadta.

II.

Nem tudhatta meg az udvar, hogy milyen szóbeli utasításokat kapott Locher őfelségétől, mert a referendárius a Burgból egyenesen haza hajtatott és nyomban málházott. Estére kelve már, messzi háta mögött hagyta a császárvárost, kíváncsi minisztereivel és udvaroncaival együtt.

Budára érve azonban, olyan híreket vett, melyek arra bírták, hogy végét szakítsa ennek az árkonbokon át való törtetésnek.

Nem más volt a hír, mint hogy akihez készült, a magyarországi főkommandáns, Pesten tartózkodik éppen, valamilyen hadsereg-ellátási ügyben. Alig egy órával Locher előtt járt a budai várparancsnokságon. Azóta bizonyosan szállására tért, mert odarendelte a Váci-kapu melletti hajóhid felügyelőségének tisztjét és a hajóhid bérlőjét.

Nagy mulasztáson érődtek azok, mint ez a he-

lyettes várparancsnok dörögéséből kitűnt! A hajóhidat, legkésőbb Karácsony havának első napján, be kellett volna vonni. Most pedig február huszonnegyedikét írtak már s a hajóhid még mindég a kampóján lóg! Beakasztva és befagyva, egyrészt az őrtiszt hanyagsága, másrészt a bérlő kapzsisága miatt. Azért a tíz *Ungerlé-ért*, amit az ögyelgő zsellérnép szekerei után szedhet, a bitang! Nem törődve vele, hogy mi lesz majd, ha tavasszal a jégár megindul? Hogy továbbítják a sereg szállítmányait? Ki viseli a híd fagykárát, mikor a város olyan földhözragadt, hogy íme, két éve itt hever az akta arról az öt szál gyertyáról, melynek árát, az egész pesti városi tanács, közerővel se, azóta se képes a gyertyamártónak kifizetni...!

— „*Nach besseren Zeiten, und wann die Stadt bey Mittel sein wird...*“ Na ja! — mutogatott a magisztrátusi végzésre epésen, a helyettes várparancsnok, akiből — melleleg szólva — szinte dúlt az égettbor illata. Úgylátszik, ha perben állt is a hídbérlővel, a városi tanáccsal, meg az egész rongy, koldús magyar világgal, a budai hegyek messze-híres levére nem haragudott azért...

Locher nézte, hogy szabaduljon a megoldódott nyelvű embertől. És ha már egyszer állt az a fránya hajóhid, hát akkor hasznát vette.

Csakugyan, otthon érte a főparancsnokot. Az udvart méregette éppen, saját szemével meggyőződést szerezni róla, ha vajon a nyereszkeskedő, gaz bérlő megkapja-e a ráadást is, arra a huszonöt botra, amit ráolvastatott.

Nem csuda persze, ha ilyen körülmények közt nem volt valami rózsás a kedve. De akkor borult el csak igazán, mikor a jövevény előadta a bécsi ajándékot, a savoyai herceg írott dörgedelmét! Amiért úgy kezeli a lázadókat, mintha a nemzetközi jog szerint azok rendes ellenfelek volnának! És amiért a főlázas Rákóczi levelét lezárt borítékban küldte meg neki! Hát kicsoda-micsoda ő, a legfőbb haditanács elnöke, hogy zsákba-macskát akarjunk vétetni vele? Vagy mióta vált ő méltatlanná a bizalomra?

Füh, hogy pattogott Eugén herceg! Csattant minden szava. Értette a módját, hogy elégtételt vegyen a sérelmeért! Csak az volt már most a kérdés, hogy a főparancsnok úr miképp szerez elégtételt, a kurucmódra szavoyárd lehordásért, meg Locher uram nyakára-küldetéseért, a sebzett büszkeségének? Hol keres orvosságot rája?

Nem messze, bizony. Csak ott, az oldalán.

Pálffy első bántódásában a kardjához kapott.

— Sacrament...! — futott ki a száján.

De aztán szépen visszacsöndesedett megint.

Hiszen ugyan, mire is tenne kárt a papírosban? Az nem vétett. Aki pedig olyan-igen megalázta, az messze ide. A kardját se csaphatja a lábához, minden méltóságostól együtt. Mert abból se Eugén savoyai hercegnek lenne kára. Se a fafejű bécsi minisztereknek. Hanem egyes-egyedül az ő nyomorult népének, melynek fővárosában, az egész városi tanácsnak összevéve se telik — öt szál mártott gyertyára...

Egész szelíd lett a haragvó főúr, mikorra mindezt így szépen végiggondolta. Még meg is hajtotta a büszke fejét.

— Rendben van, referendárius uram. Hát csak igazgasson, tologasson ezentúl. Meglátjuk, jár-e valami haszonnal, azért a célért, amit magam elé tűztem. Ha igen, fogadom, hogy két-ekkora gombócot is megpróbálok lenyelni. Ha pedig nem, később is ráérek levonni a konzekvenciákat...

Locher nézte, egykedvű arccal, az elkeseredett magyart.

— Hiszen végigbeszélni se hagyott excellenciád!

— Még más dicső végzésre is számíthatok?

— A legfenköltebbre, uram. Ófelsége szóbeli üzenetére.

— Hallom.

Pálffy összeszorította fogait, hogy annál keményebben bírja állni ezt a betetéző, mindennél fájdalmasabb csapást.

De a német furcsán készült azt neki oda osztani. Kinyurgult, amilyen hosszúra nőtt. Fölszegte állát a plafond felé s tisztelgőre emelte a jobbját.

— Jelentkezem alárendelt tisztelettel excellenciád szolgálatára és eddigi céljainak mindenben való előmozdítására . . .

— Micsoda? — rezdült meg Pálffy. És gyors pirosság futotta el síma arcát. Nézte a németet. De az csak állt.

— Őfelsége szóbeli utasítása, a minisztertanács határozatának alkalmazási módjáról . . .

Ez volt minden, amit mondott, míg a főtábornagy ki nem szabadította feszes tisztelgéséből. Aztán vallott többet is. Mindenről részletesen. Meg néhány szekérsor élelemről, posztóról, lábbeliről, melyek Béctől nyomon követik . . .

Pálffy nem hitt a fülének.

— Hiszen ez homlokegyenest ellenkezik a minisztertanács végzésével?

— Parancs, parancs! — vont a föl Locher a vállát. — Katonák vagyunk excellenc és tudjuk, hogy ez mit jelent.

A tábornok homlokán nagy fényesség gyulladt.

— Azt, referendárius uram, hogy ha eddig bízam őfelsége, a király nemes szívében, ezentúl vakon fogok hinni abban!

Locher azt se bánta. Mit értett az ő taplós, német agya az ilyen felbuzdulásokhoz? Ő csak rendeleteket értett, melyeknek oka ugyan nem mindég világos, de amik azért nem kevésbé teljesítendőök.

Megcsörrent:

— Mikor indulunk Debrezinbe, excellenc?

— Ahogy a szállítmányok beérkeznek. Két héten belül bizonyosan. Addig ráérünk tanácskozni.

Búcsúzásnál Pálffy tekintete az asztalon hagyott, rosszlemlékű levélre tévedt. Nem állhatta kérdés nélkül.

— És a savoyai herceg . . . ?

Locher közömbösen pislogott.

— A herceg maga segített öfelségének, a szóbeli üzenet pontjait összehozni...

A főparancsnok nem válaszolt. Csak megsímogatta a kardmarkolatát.

Kígyófejet ábrázolt az. Ravaszat. Okosat.

És a tábornagy hűvös szája elmosolyodott.

*

Mialatt a császári főhadiszálláson föllélegzettek, a munkácsi vár környéke komor hallgatásba merült. Tél csikorgott. Február rázta deres szakállát. Az országutakat varjúsereg járta. Nem óvatosan: kevély nyugalommal.

Ki mondja meg ennek a madárnak, hogy a vízmosott utakon egymásba-akadó szekerek hosszú soraitól nincs mit félnie? Hogy azok a félmeztelen, kiéhezett emberek, akik csak vándorolnak egyre, bús menetben: nem tesznek benne kárt? Nem akadályozzák bölcs szemlélődésében? Ki adja belé a tudást, hogy nem fészkelődő-vérű katonák ezek a vonulók többé, csak kísértetei egy büszke fejedelmi álomnak, mely kakas-szoltán, holdnak fogytán, elfogyott maga is, hold-sápadtan. Hogy az utakat lepő rongyos had már csupán bujdosók gyászmenete, mely sereget, várat, zászlót hagyott oda, hogy mentse azokat a halálarcú asszonyokat, gyermekeket, akikért Isten orcája előtt számolni tartozik? Oh, ki oltja ki, ezekben az állatokba a rettenetes bizonyosságot, hogy préda vár itt rájuk, a hosszú téli utakban, nem pusztulás?

Amerre ösvény szaladt, gázló szakadt, amerre lépett, amerre nézett, egyebet se látott a fejedelem, mint széledő kurucokat. Ahol fordult, ahol mozdult, egyebet se hallott jaj-kiáltásoknál.

Érsekujvár megvétele óta, a nyomuló császári ármádia maga előtt terelte nyugat felől, Erdély felől, a földönfutókat. A falvak megteltek menekültekkel, a befogadó hajlékok rémülettel. A riadt tömeg felszaporodott s útjában felélve mindent és sodorva a bomlott sereg roncsait, törtetett előre, föltartóztathatatla-

nul. Mint egy élő, végzetes ár. Már a lengyel határ küszöbén állt — ami még állt — az egykor pompázó, daliás hadból. Esztendők véráldozatai, pestis és sáska-járás után, egyéb se hiányzott neki, mint ez az általános bódulás. Sajat véreinek rettentő példája!

Mi lesz itt, ha a fegyverszünet ideje letelik?

A fejedelem nem ringatózhatott többé hiú harci reményekben. Arra se számíthatott, hogy Európa népeinek általános, nagy összebékülése, megerősíti majd a magyar jogok és szabadságok biztosítékában, Erdély fejedelmi székében. A francia segítség álomlétrájáról is le kellett bocsátkoznia. Hiszen szövetségese, XIV. Lajos is, úgy leromlott az esztendők óta emésztő háborúskodásban, hogy arany-ezüst asztali készségeit kényszerült zálogba vetni. Mit várjon tőle? Mitévő legyen?

Nehéz tusakodásai közepett meg-megvillámlott lelkében Zrinyi Ilona örökének, Munkács várának dicső emlékezete. Ilyenkor elömlte a vágy: összekiáltani megmaradt híveit s ott dacolni velük, míg meg nem kondul mindnyájuk fölött a hősi halál harangja.

De nem egymagán állt a döntés. Ha szövetséges rendjeinek teljességét szét is rebbentette a tél, családjaik mentése, vagy a rájukragadt bujdosó kedv, szenátorai közül még lézengtek néhányan ezen az átokvert földön. Azokat ő korábban Salánkba, gyűlésre hívta. Megkérdezésük nélkül nem határozhatott.

Ment hát Salánkra s eléjük állt.

Nem fútt aranyfüstöt a szemekbe. Nem hintett mákonyt a lelkekbe. Nem kertelt és nem szépítgetett semmit. Könnyek közt, az igazság meztelen szavaival hasított bepillantást híveinek, szorongatott állapotukba. Föltette kérdéseit. Hogy a császáriak békealkudozásai esetén, engedhetnek-e azokból a föltételekből, melyeket valaha — dicsőségük tetőfokán — a szövetekezett rendek összessége szabott meg, Nagyszombatban? Vagy Észak felé tekintsenek-e inkább, akiket Nyugat cserbenhagyott? A cár Lengyelországba készül és biztat. Menjen-e, próbálkozni vele, ügyük javára? Vagy zárkózzék Munkácsba s ott kiáltsanak égre, utolsó

csöpp elomló vérükkel, az egész világ színe előtt, a nemzet ősi jogaiért, szabadságaiért? Vagy pedig feloldozzák őt fejedelmi esküje alól, hogy boldogulásuk útjában állnia ne kellessék?

Nehéz óra volt, végzettel terhes. Kardok próbája után a szívek próbája, a teremő Isten választóvizével: könnyek közt. De állták. Senki se akart engedni a dicsőséges idők határozataiból. Se a munkácsi vár óriás kőkoporsójába feküdni, szemfedélül vonva a közszabadságok utolsó reményét. Még kevésbé frigyét-törni, kötést-bontani.

— Készek vagyunk követni tenagyságotat, valamerre sorsa veti! Csak arra esdjük: idegenben ne hagyja inségre családjainkat!

— Inkább Lengyelben próbálni szerencsét, mint itthon azon mérnünk nyelvet a labanccal, hogy „*clementissimusnak*“, vagy „*benignissimusnak*“ tiszteljük-e a német Kájzert! — volt úgy a magyar, mint az erdélyországi urak döntése.

S ezzel el is dült a kocka.

Teleky Pál és Kemény Simon — kilencedmagukkal — aláírták jó uruknak a meghatalmazó *albát*. Tárgyaljon hívei nevében és jóvoltukra, a külső hatalmakkal Segítse az Isten.

A fejedelem aztán mégegyszer kezét szorított híveivel. Útlevelet ígért mindazoknak, akik Lengyelországba követni akarnák. Majd szétosztotta ecsedi javait a bujdosók, marháit a jobbágai közt és kedves cigányával átment Alsóverecskére, amerről nyolc év előtt az országba jött, népe megváltásának szent hitét hordozva szívében. Átment oda, ahol hajdanában annyi repeső kar, annyi bizakodó lélek tárult ki akkor még felé!

Mostanra egyedül volt már. Egyedül, kedves cigányával, aki egy új nóta rigmusait próbálgatta épp, mialatt ő a tintát-tollat fogyasztotta, ugyanazon hajlék asztalánál, ahol nyolc esztendőnek előtte.

Fővezérének, Károlyi Sándornak írt. Kitérta lelkét a jóbarát előtt, kezére adva nemes úrfijait, sere-

geit, háza és hazája minden belső dolgait. Sáfárkodjék velök hűségesen, míg ő maga kintjár, külső segítségért.

— „*Aratásra itthon leszek.*“ — záródott a levél.

— Soha-soha többé..! — dobbant bele valami nehéz, fájó sejtelem a melle boltozatába s két nagy, élő igazgyöngy-szem odakoppant a sárga pergament-lapra.

Mögötte pedig váratlanul fölsírt a hegedű nyírettyűje:

*„Tanácsoljuk felségednek, meg se is vesse,
Aranyait ezüstjeit rudakba veresse,
Rakassa fel, vitesse el,
Hordassa el és menjen el
Merre szeme lát...“*

A cigány megtalálta végre a rigmust, amit keresett.

*

Az égből sűrű hó szitált alá. Esett már reggel óta. A csillogó kristályok pász mákba gyűltek és súlyosan ülték meg a csupaszra vedlett fákat. Messze, ameddig ellátni, fehér takaró a világ. Mintha a halál vetett volna végtelen nagy ágyat magának. Mintha szemfedő alá bujt volna minden, ami derű, biztatás, szépség s mintha a nehéz halotti lepel alól nem is törhetne ki többé soha feltámadás.

A szél zúgva orgonázott keresztül a tájon. Egy-máshoz csapdosta a fagyos terhüket csörgető gallyak csontvázkarjait és robogott eszeveszetten, ameddig Óperenciáról hozott tajtékja bírta.

De valahol meg kellett állnia. Megállt, mégis. Ott, ahol fák a fákkal rengeteggé, bércek az ormokkal láncba-ölelkeznek, ahol magas tilalom-sorompót formáz a Kárpátok ősi, büszke koszorúja.

A Vereckeai hágó lábánál elomlott a vihar. Lélekzete kifullt, összetört vad ereje.

Az évezredes dolomitsziklákon egy férfi áll, földetlen fejjel, mellén összefont karokkal. Áll és nézi az elemek bokrosodott táncát, a halotti fehérséget, mely mögötte maradt. Azt a darab földet, ami abból az ősi

hantból való, melyért ő mindent, mindent áldozott eddig...

A vándor áll, mozdulatlanul, mint a vasszobor. Fagy marja. Nem érzi. Vállig omló gyűrűs haját, selymes, sötét haját zúzvara lepi el. Nem tudja. Csak áll és néz és néz, mintha bús-barna két szeme is megkövesült volna.

Míg aztán hirtelen megcsuklanak izmos térdei. Magas-délcegen hordott feje a vállába zokkan. A szobor leborul sziklapiedesztálján és kemény ujjai imára kulcsolódnak.

*„Mutass Jézus kies földet,
Lakásomra adj jó helyet.
Ez életben csöndességet,
Jövendőben üdvösséget...“*

Utoljára húzta el nótáját magyar földön — szentelt földön — II. Rákóczi Ferencnek hűséges cigánya.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ANNO DOMINI 1711. 14 MARTII...

I.

A fejedelem távozásával a kuruc fővezér, Károlyi Sándor uram, teljes szabadságot nyert az itthoni dolgokra. De tudta már, hogy mit jelent ez a nagy szabadság! És eltökélte keményen, hogy soha többé nem veszi vállára azt a roppant felelősséget, melynek még csak alig hogy letette gondját. Nem fut többé előre intézkedéseivel, az engedelem kétesre-mosott határáig. Nem rettegi végig még egyszer, azt a szörnyű aggodalmat, hogy vajon helybehagyják-e utólag, amit ő előre végzett? Nem, nem lesznek többé háborgásai, átvirrasztott éjszakái, mikor kísértetté nől a fal árnyéka és a pohár tiszta víz is méreggé gyalázódik! Őt esküje köti a fejedelemhez s ezt az esküt meg is fogja tartani. Ha lehet s ameddig lehet, elmegy a béke útján. Pálffyval szemben azonban tartózkodóbb lesz. Hiszen odakint Lengyelben, a fejedelem lelkében is elhomályosulnak majd bizonyára, mihamarabb, az itthon látott nyomorúságok képei! Más szemmel fogja nézni a dolgokat Bercsényi németgyűlölő befolyása alatt, mint itt, szenvedő, szerencsétlen vérei közt.

Nagyot sóhajtott a gondolatra. De azért nyugodt maradt. Éjszakai álmai is visszajárogattak hűségesen, akármennyi gonddal vesződött is napközben. Visszajártak mindaddig, míg egyszercsak üzenet jött megint, Pálffytól. Locher küldetéséről értesítette az és a tárgyalások „kedvező befejezését“ helyezve kilátásba, sürgősen Debrecenbe hívta.

Ezzel aztán vége is szakadt a nyugalomnak.

„*Kedvező befejezés*“ ..! Mikor a bujdosók rettenetes népvándorlása erősbödik, szünetelés helyett ..! Mikor a hegyek barlangjai, a mocsarak rejtekei, az egész környék telivan már az ő hajléktalan, boldogtalan véreivel ..! Ott feküdtek előtte a jelentések, egész zászlóaljokról, melyek máról-holnapra sehol se voltak, mert a félmeztelen katonák, a kegyetlen téiben, csapatostól hagyták el állomáshelyüket. Zsoldját egy se kapta és a legtöbbje nyolc esztendő óta nem látta már, szétszóratott családját, kietlenné kopárolt földjét, fölperzselt hajlékát ...

„*A tárgyalások kedvező befejezése — — —!*“

A fővezér málháztatott és haladék nélkül indult. De nem Debrecenbe. Munkácsra. Ahol a fejedelmi fészek még lehelte a kirepült sas testének-lelkének melegét ... Ahol felesége, gyermekei élvezték a biztonságot, nagyságos urak jóvoltából ...

„*Kedvező befejezés ...*“

Ott nem fogja majd hallani ezt a rettenetes kísértésű két szót, mely folyvást ott kalapál az eleven agyában. Ott majd megerősödik, hogy ne csak önmaga tudjon halni, ha kell, hanem bírja követelni ezt másoktól is. Katonáitól épúgy, mint a karonülő és rongyaikban éhhalált ordító, ártatlan gyermekektől ...

Oh, milyen megújulás volt ez a beköszöntő! Milyen röpösve sántikált elé a kis Fercsike, szegény! Hogy repült Klára! És az édes feleség, Krisztinka asszony szemében, milyen boldog ámulat nyílt!

El lehet felejteni ezek közt minden bút, minden gondot!

El ám, egész az első estebédig! Lakozott is, régi étvágyával, a kemencés, jó szobában a fővezér, míg odakint a vár bástya fokán meg nem szólalt a tárogató:

„*Széna fogytig,
Szalma elig,
Abrak termett,
Ásd a vermet!*“

„*Hús, kenyér, a kvártély,
S ha nem alszol, ne félj!
Igy él a kurucz ...*“

Akkor kiesett kezéből a kanál. Egyszerre nem látta többé Fercsikét, a kis sánta madarat, hanem azt az épkézláb vasgyúrot, akiből a hányatás formálta ilyen nyomorékká. S a Klára lány gyöngyfűzött nyakán se az ő vidám fejcskéje ült. Hanem azé a szilvákék gyermeké, akinek pöre holttestecskejét, indulásának órájában, ott lelték meg cselédei az olcsvai kastély árkában. Bizonyosan valami bujdosó asszony vette el magától a megátkozott édesanya-álmot . . !

De nem elég ez! Nem telik be vele a lidércnyomás káprázata! Előbb még rá kell riadni, hogy a feleség, Krisztinka helyén, egy eszelős, vén koldúsasszony ül, akibe nemrégén botlott, egy országút keresztje alatt, ahogy az egyre dajkálta ölében az üres semmit és ringatva motyogta hozzá:

— „Kuruc dobos az én fiam! Hazajön holnapra . . .“

Ördögök rontása!

Koháry Judith nagyasszony, a felszolgáló hajdúk, mind-mind elválnak és mind külön iszonyatot vicsorgatnak a fővezér úrral!

Nemcsak a kanál esett ki kezéből. Még jómaga is meghanyatlott egy kicsit. Szerencse, hogy Krisztinka elkapta. Másképp talán legördül a székről.

— Krisztus irgalmára . . ! Mi leli kegyelmedet?

Ott sudárodott már addig Koháry Judith szigorúmeredek alakja is. Meg a Klára! Fercsi! Mind vallatják. Mind firtatják. Hogy mijét fájlalja? Hol a hiba? Mit adjanak? Mit tegyenek?

— Semmit.

Szerette volna, ha ércesen pattog a hangja. Lehet, hogy sikerült is neki. De a feleség fülét, az öregasszony éber ösztönét mégse csalhatta meg. Azok nem tágitottak. Míg végül is aztán ők maradtak a győzők. A lelakatolt, befelé fortyogó lélek kibuggyant eléjük.

No, ha faggatták eddig, most ők feleljenek, hogy melyik feleser patika-ládájában találni orvosságot az ilyen nyavalyára? Meg arra a két, kísérteni irgalmatlan visszajáró szóra!

Öreg Koháry Judith csak összecsapta a két ke-

zét. Tüstént a szokott énjére lelt, a nagy ijedelem után.

— Ilyen-olyan gyámoltalanja..! Hát erigy, ha híjnak! Mindjárt kitisztul tőle a zavaros fejed!

— De nincs rá engedelmem, édes anyámasszony! Még hogy: „engedelem..!”

Állát is elejtette az öreg dáma. Mert ki hallott valaha olyat, hogy egy fővezérnek engedelem kellessék, minden bakugrásra..? Hiszen férfinak nézték, mikor azt a fránya méltóságot ráruházták! (Bár soha el ne fogadta volna!) De ha ez se elég nyugtatás, ott az ajtó, mire jó? El lehet lódítani valami szájtató hajdút. a várbeli urakért! Idehívatni Sennyei Istvánt, Szentiványi Jánost, akikkel jobbkezeként bánik a fejedelem. S akikkel közakaratan, meg lehet tanakodni mindent.

Végighallgatta Károlyi a buzdítást. A vége azonban mégis csak fejrázás lett:

— Nem kaptam külön hatalmat hozzá!

Egyéb se kellett Koháry Judithnak! Hatalom! Parancs! Ott, ahol ő van! A fővezéri házban!

Tiltakozni se vett időt, csak a botját kallantotta kezébe. Kitopogott.

— Parancs?

Hát majd parancsol ő! Hogy Sennyei fővárparancsnok, meg Szentiványi alparancsnok uraim, itt-teremjenek, ezen minutában! A fővezér izeni!

Biz ott egyszerűen ráküldte háborgó vejére a két főembert, a kemény matróna. Lássák, mire mennek hárman, ahol egy kevés!

Nagyon meglepődött Károlyi. Szakasztott úgy beszélt a két befentes ember, mintha a saját hangját hallotta volna! A fejedelem két legmeghittebb embere..!

De hiszen akkor még sincs egymagára? Akkor mégse vétek, hogy ő hánykolódik, hogy féli a népe és fejedelme sorsát? Hogy úgy a lelkébe hasított s olyan nagy visszhangot vert ott az a két szó, amitől idáig nyargalt?

— Menjen csak nyugodtan Debrecenbe, fővezér

uram! — tanácsolták az urak. — Hallgassa meg Pálffy-t és nézzük a mumust, a Kájzernak önegysága levelére adott, végső rezolúcióját. Tisztán-látni még nem bűn.

— Legföljebb szerencsétlenség! — harapott el egy készülődő sóhajást Károlyi és föl vonta a vállát.

— Ezzel azonban nem sokra haladunk, urak! Pálffynak jó értesülései szoktak lenni. Bizonyosan fölébe jutott azóta, hogy önegysága kiment az országból. Az is, hogy: mivégre... Ha mink odakívül szövetséget keresgélünk, hadak növelésére, aligha fogja meghosszabbítani nekünk a fegyverszünetet!

Az urak gondolkozóba estek. No, ez igaz!

De három fejből mégis kitelt a válasz.

Szentiványi mondta:

— Írjon kegyelmed a fejedelemnek! Tárja föl előtte a dolgot! Vegye bele a levélbe, hogy milyen fonárság is lenne az, ha a császárnak nemcsak válasza, de expressus embere is jövéen, se önegységát nem találná, se kegyelmedet színe elé nem kaphatja!

Még az éjjel megíródott a levél.

Mialatt azonban a posta az országutat róttá, Pálffyék is megjárták a magukét. Március hatodik napján megérkeztek Debrecenbe, referendárius urammal együtt. És minthogy út alatt bőven nyílt alkalmuk a fontolgatásra, úgy határoztak, hogy Károlyinak nem sok időt adnak többé, a húzódozásra.

A levél után egy szép napon csak Komáromy vicispán is betoppant a munkácsi várba.

— Értéküldtek kegyelmednek, fővezér uram! — rukkolt ki a hírrel. — Várják Debrecenbe. A császár válasza már megérkezett. Életben és jószágban való háborítatlanságot is nyerhet ott kegyelmed talán, a fejedelem számára, ha jól forgatja Pálffy-t!

Károlyi megrándult.

— Ma... Ebben az állapotban, amibe jutottunk...! Meggondolta kegyelmed?

— Az az érzésem.

De az érzés csak érzés. Az írott szó pedig — bizonyosság.

Alig fordult ki Komáromy az ajtón, staféta lépett a nyomába. Hozta a fejedelem válaszát.

— „Teljes lehetetlenség, hogy magyarnak leheszen reményleni jó békességet a honi trakta által! Azt senki egyéb a cárnál, véghez nem viheti!“ — állt az írásban. — „Megalázkodásunk csak felfuvalkodottá tenné a németet. Ellenben bizonyos, hogy a cár a kuruc hadakat szolgálatába fogadná, ha minden kötél szakadván, kijönnének csoportosan, rendben, környétesen, ahogy illik segélyhadakhoz. Ne irtózzék kegyelmed ettől az országtól, ahol mind becsülete, mint akkomodációja meglesz.“ — zárult a levél.

Károlyi kihullatta a kezéből.

Rámeredt tanácsosaira.

— Láthatják kegyelmeitek ..! Önagysága inkább választja a cár szövetségét, mintsem a némettel való traktát.

— Eh! Pálffy nem német! Pálffy jómagyar! Önagysága pedig éppenúgy ember, mint mink. Megcsalódhat bizakodásában! — vont a össze a szemöldökét Szentiványi.

— Hát kegyelmed ..!

Sennyey roppant körülményesen vizsgálgatta a padló fa-berakásait.

— Mit árthat, kétfelől próbálni? — dörmögte a bajusza alá. — Ha önagysága jó nyomon jár a muszkával, ráérünk hátat fordítani Bécsnek, mikor meggyönnnek a cári segítő hadak. Ha pedig csak szivárványt kergettetnek Bercsényiék a fejedelemmel, akkor mink állhatunk itt nekik kéztől. Fontos az, hogy az ország nyomorúságainak egyik, vagy másik módon, de mihamarább végét vessük, önagysága drága személyét meg biztosítsuk.

— Hát hiszen azt máris megtették, főkapitány öcsém!

Koháry Judith kiáltott közbe. Nem állta tovább a kemény matróna ezt a határozatlankodást. Belekoppant a szigorú botjával:

— Mit mondott Komáromy? Elfelejtettétek? És mi várna mindönkre, ha mink is az álom útjait jár-

nánk? Muszkaország! Koldústarisznya! Nyomorúság, idegen világban! Rászánátok a véreiteket?

Nem felelt senki. Az urak ölükbe néztek.

Az úrasszony hát külön fordult vejéhez:

— Egy sánta galambfiók nem elég neked, Károlyi? Még a másikat is tönkre pocsékítanád, Károlyi? Ezt a virágszálat? Asszonyod roskadó vállát le, a porba nyomnád, Károlyi? Erre kellett neked a család? A gyermek? A fejedelem iránt megtettétek tik már a magatokét, bővesen, nyolc esztendő alatt! Életét-vagyonát kimódolhatjátok! Hát hol az az Isten, aki még ennél is többet kívánhatna tőletek, egy vesztett háború után?

Héthatárra menekült volna a fővezér úr máskor, mikor az anyósa így a hangjára lelt. De most olyan nyugtató édességű lett egyszerre annak még a rikácsolása is, mint a sebet hűtő balzsam. Azt se bánta Károlyi, hogy amazok ott tanui az ő lepocskondiáztatásának! Hiszen csak a túlságosan szerető aggodalmasága miatt feddik! Az oktalan áldozatoktól óvják! Az pedig nem szégyen, senki igaz ember előtt.

Nem is látszott botránkozás az urakon. Inkább nagyon is fénylő szemekkel néztek a kemény öreg asszonyra, aki oly sok tanulságot látott ebben a világban, mint ők hárman együttvéve se.

Sennyei még föl is kelt. Megcsókolta a matróna hadonászó kezét. Szentiványi meg követte a példát.

— Igaza vagyon, grófasszony néném!

— De a fejedelem nem akarja, hogy szembesüljek Pálffyval...! — lehelt Károlyi halk ellenvetése.

A vak asszony odafordult rá. Látnoki arca támadt. Hangja pedig ünnepélyessé magasztosult, mint a kinyilatkoztatás:

— A muszka álm: föllegvár-építés! Legyen itt olyanvalaki is, aki gondolkozik. Ha nem akarja Rákóczi Ferenc, mentsétek meg hát akkor akarata ellenére!

Az urak összenéztek.

Nem akadt többé, aki ellentmondjon.

Csak egy kiáltásnyira volt Károlyi vendégszálása Debrecenben, „amazokétól“. A fővezér mégse bírta rászánni magát, hogy szembesüljön velük. Egy egész napot elődöngött, míg végre, másnap, rátért a főparancsnoksághoz vezető útra.

„*Mentsétek meg, ha kell, akarata ellenére is!*“ — csengett a fülében folyvást.

Igen, — bólíntott keserűen, — meg kell lennie . . ! Így kell történnie annak . . . Így kell a saját lelkéből, kínjaiból, palástot terítenie. Így kell kivéreznie a Palmárum virágait, annak számára, aki mindnyájuk megváltójának indult. És akire a csalódások Golgotajárása várna, ha hívei meg nem akadályozzák ezt a kereszt-utat, amit tisztán előre látnak.

— Legyen!

Lenyomta a kilincset és belépett a kapun.

— Legyen . . .

Már ott is állt „amazok“ előtt. Dacos-komorán. Fölvetett fejjel.

— Hívtak excellenciáitok. Ittvagyok. Jöttem megösmerni őfelsége válaszát s a végső rezolúciót.

— Derék dolog, báró uram! De csak rendre . . !

Az a „rend“ pedig egész másutt kezdte, mint ahol Károlyi Sándor akarta, gondolta is volna . . ! Nem a császári levél megmutatásán, hanem az ő személyén, emberein . . ! Addig nincs finális rezolúció, se további beszéd! Ennek a huzavonának meg kell szünnie valahára! Nem hagyható, hogy egészen tönkremenjen az ország!

— Szó se lehet róla, excellenc!

Károlyi keze elütött a levegőben. Pálffy meg rábólíntott. Egy vonás se rebbent az arcán, ahogy Locher felé fordult.

— Hallotta, referendárius uram! Így hát az intézkedéseket haladék nélkül meg kell tennünk. A szálásmester készüljön. A markotányosok is málházhatnak. A társzekereket rakhatják. A legénység gyülekezzék.

Locher meghajolt és indult.

Az ajtóban Károlyi útját állta. Fehér volt, mint a halott.

— Mi... mit akarnak excellenciátok...?

— Természetesen azonnal megindítani a hadakat. A kegyelmed válasza után, mi más tennivalónk is maradna? Nem engedik békés úton: hozzuk erőszakkal az ország javát. Nem kell az egyezés: hát majd diktáljuk a békét! Referendárius uram! — fordult Pálffy az ajtóban álló katonához. — Kérem, ne késlekedjék! Az ütegeink elé a java lovainkból válogassanak! Kaptunk bőven. Lőszer is legyen. Prima, ha várat venni kellenék...

— Nem!

Akkorát dördült Károlyi hangja, mint földrengésben a leomló ház.

— Nem...! Maradjon, uram!

A fővezér nekitámaszkodott vállal a falnak. Ijedelem volt nézni, ahogy megroskadt, megvénült, pillanatok alatt. Melle hatalmas hullámokat vetve horpadt, tágult. Homlokán megindult s folydogálni kezdett lefelé a hideg veríték.

Pálffy elfordult.

— Mást gondolt talán méltóságod? Belátja, hogy a drága vér pocsékolásának semmi értelme többé? Hogy nem szaporíthatjuk tovább a koldúsokat és a földönfutó magyarokat? Így véli, báró-úr öcsém?

Károlyi fogai összeverődtek. Akadozva felelt.

— Nem értem, amit excellenciád beszél... Nem... én nem tudom. Én — — — csak respiriumot kérek. Csak három napnyi lélegzetet legalább! Parolára! Egy... egy kis gondolkozást! Csak három kurta kis napot, uram!

A főparancsnok visszafordult. Intett.

Locher megmarkolta a kilincset.

— Excellenciád rendelkezése — — ?

— A hadak elindulnak, még ma este.

Maga se tudta Károlyi: hogy ért ki a házból. Egyszerre csak kintvolt. És egyszerre csak azon vette észre, hogy a szája mozog. Hangoosan beszél. Közbe nagyokat hördül. Neki-neki tántorodik a falnak, mint valami borbeteg. Mint aki lábon halódik. A katonák meg, akik a dísz-kíséretét adják, kerek szemeket nyitnak rá.

Sietősebbre fogta a lépteit. Majd meg hirtelen megállt. Intett az embereknek.

— Szabad járatom van... Menlevél... Visszaforodhattok...

Egy pillanatra megütődött rajta, hogy milyen vékony volt az a hang, amit kiadott. Vékony és didergő. Mint egy fázós gyermeké. Aztán már megfedkezett róla. Erről és mindenről. A szállásáról is. Háromszor haladt el előtte, mégse talált rá. A toronyban tizenkettőt dobbantott a harang. Azt se hallotta. A vihart se, ami kerekedett. A kora tavaszi fürgeteget, mely beletépett köpenyébe s arcába verte a haját. A jeges esőt se érezte, mely csontja velejéig járta. Csak ment előre, nagy lódulásokkal, mint az ittas.

Végezetül aztán egy árok keresztelte az útját. Mély volt és tele a márciusi zápor zavaros levével.

Fölemelte fejét és körülnézett.

A házak már fogyadoztak. Itt-ott, egy-egy ablakból, szövetnek bágyadt fénye villant. Alkonyodott.

Erre megfordult. Támolygott vissza, amerről jött. Nagynehezen szállására talált. Benyitott és mint egy tetem, végigzuhant a bontatlan ágyon.

— *Megindulnak a hadak, még az este..!*

Felordított rá, mint akit fenevad szagat:

— *Megindulnak..!*

Meg. Társzekerek, élelem, ágyúk, katonák... Mindaz, aminek ők híjján szükölködnek... Megindulnak a nép ellen, mely már a földön fetreng. Az ő népe, az ő népük ellen, mely számára nincs mentség többé, ha ez a vashenger átgördül rajta..! Egy fegyelmezett, megerősített, föltáplált, rendes had, mely után társzekerek görögnek! Nincs mentség, nincs.

Nincs az a külső hatalom, ami itt segítsen! Ha jönnek is Verecke felől a fehér cár katonái, be nem érhetnének többé idejére! Nem lesz mit erősíteni, nem lesz kit menteni! A tragédia itt addigra beteljesül.

— *Megindulnak a hadak, még az este...! Meg!*

Valami rettenetes hasítás szaladt végig rajta. Fölvetette fektéből.

Lehetetlen... Lehetetlen ezt így tétlen várni! Bevárni, míg a rémálom valóra válik és kimondatik fölöttük az örökös ámen. Mikor majd színe elé idézi őt a világ és megkérdi, hangos szóval:

— „Mivégre tetted, seregeidnek fővezére? Aki legjobban tudtad ti minden belső bajaitokat? Ti minden igen nagy fogyatékoságaitokat? Miért hagytad, hogy legyen, ami lett...?“

Kell, kell hogy nyoma maradjon az ő halálos tusakodásának, felelősségismeretének, mely soha, egy pillanatra se hunyt ki a szívéből! Kell, hogy a nagy törvénytevéskor odaállhasson világ-bírói, a késő maradékok elé s rámutathasson:

— Ime, a két rettenetes malom, mely kövei közt örölt! Ime, ahogy én láttam és ahogy mások parancsolták! Uram, a Nagyúr. Akinek esküt tettem! Ime, hogy nem én akartam a végpusztulásunkat! Hogy másképp akartam! Ime a protestációm, a jobbik-hitem, meggyőződésem, amely az adott eskümmel került szembe! Vesztünk! Mind-mind elvesztünk! Mert én azt az egy szót, amit adtam, nem tudtam megmá-sítani...

A botorkáló árnyék megindult a szobában, tétovátapogatózva. Csak most döbbsent rá, hogy idegenben van, nem otthon. Hogy írni akart és se tolla, se tintája hozzá. Papirosa sincs. Se értelme annak, amit tenni készült. Amibe pedig úgy kapott az előbb, mint utolsó menedékébe...

Hát mit is gondolt ő itt, tulajdonképpen?

Nekifogni, hosszú, hónapokat igénylő memoárt írni, egy ellenséges főhadiszállás közepett? Mikor már csupán órák kérdése, hogy meginduljon a végzetes sereg?

Homlokához kapott s a szeme elüvegesedett.

Nem, nem órák többé. Talán csak percek. Hiszen hallga...! Odakint dobbannak már a dobok, harsannak a kürtök... Rikoltják a gyülekezőt. Inog a ház, a képek táncolnak az elsötétült falon, a bútorok csörömpölnek, össze-vissza. Inog a talaj...

Most robognak elő az ütegek! Jó, bírós, fekete-szájú ágyúk, melyek az ő elkínzott, boldogtalan népét fogják elontani... Mindnyájuk népét és egy bűvös fejedelmi álmot, vele őmagával együtt...

Két marékkal az üstökébe kapott. Megdobta fejét a két öklével s tekintetében a téboly lángja villant.

— Uram, fejedelem!

És rémlátó szemeiben megképzett az idézett alak képe. Az Isten remekében faragott, drága büszke fő, a nagycsillogású, búsbarna szemek, az egész bálvány, akit lelke oltárán hordott. A látomás arca feléfordult s hallani vélte, ahogy szája lágy hullámmal megnyílik, fájdalmas-szelid szóra:

— „Mért tetted ezt velünk? Mért tetted ezt velem, aki helytartómul hívtalak? Mért nem láttad, amit én nem láthattam onnan messziről, fehér havak országából? Hogy ütött az utolsó óra, mikor postagalambot már nem válthatunk, egymásnak a bajt meg nem kiálthatjuk, kérdésre felelnünk nincs idő többé? Mért nem ismerted föl a percet s a percben azt a szót, amit, a te állapotodban, kimondanék most én is? Mért nem menttetted meg híveimet s velük engem is: ha kellett, szavad árán s mert *kellett*, tudtunk, akaratunk *ellenére* is? Nem jó urad voltam-e: Nagyúr? Hát hogy képzelheted te azt, Károlyi Sándor, hogy itt más választás is volna, mint az az egy, amitől a lelked füllik? Mért nem akadályoztad meg, hogy tovább álmodjak képzelet-vánkoson? Mért nem szeretnél jobban minket, mint mi magunkat? Mért nem mondtad ki ideje-órájában azt a szót, melytől életünk-halálunk függött s amit én utánad mondtam volna megint, mint ahogy jóváhagytam eddig is, úgy-e, minden határozatodat, amit hírem nélkül tenned parancsolt a szükség...?“

Kint szekerek vágattak el, csörtetve. Remegett a föld és morajlott a levegő.

Károlyi fölriadt. Utiládájához toppant. Fölmarokolta róla kalpagját, köpenyét. Kinyitotta, nyitva is hagyta szállásának ajtaját. Nyitva a kaput. Át az úton! Föl a sorompónál! Keresztül, a szájtató embereken, akik hadat-nézni csődültek. Azt se vette észre, hogy egy árnyék nőtt a sajátja mellett. Hogy vele jár, kérleli, nyugtatja valaki s hogy az az árnyék: Komáromy, az ő debreceni embere.

Lesodorta magáról s belökte, lihegve, a főparancsnokság ajtaját:

— Itt vagyok! Állítsa meg excellenciád a katonáit! Az Isten szerelmére...!

Locher félig fölkelte már az íróasztaltól, csak még a dátumot kanyarította alá annak a jelentésnek, amin dolgozott.

Halkan dünnyögte hozzá:

— „Anno Domini 1711., 14. Martii...“

Aztán letette a tollat.

Kint aranylott a márciusi verőfény. Rávilágított a fehér-terítős asztalon álló feszületre.

Pálffy átnyújtotta a kemény táblára kaligrafált írást a kuruc fővezérnek:

— A szöveg, báró úr...!

Érdes hang reccsent, mint mikor a koporsó födele beszakad:

— „Én, Károlyi Sándor, esküszöm az egy Istenre, égnek és földnek Teremtőjére, a legfölségesebb és leggyőzhetetlenebb fejedelemnek, I. Józsefnek, római császárnak, Magyarország, Dalmácia, Slavonia és Csehország királyának, Austria hercegének, legkegyelmesebb Uramnak...“

A hang mormolásba vészett. Föl-fölhintált olykor, majd megint visszahullt, míg végül megszakadt.

Károlyi visszaadta a táblát.

A főparancsnok parolára nyujtotta kezét:

— Üdvözlöm kegyelmedet, fölesküdt hűveink táborában. Az egyezséget pedig tartom.

És hogy az a két révedező szem olyan értetlenül nyílt rá, hozzátette:

— Nem fogjuk közhírré tenni a hűségesküt. Győzze meg s hozza magával kegyelmed Rákóczi herceget. Két hete van hozzá.

Károlyi rábólintott, lecsukló fejjel. És hangtalanul kifordult az ajtón. Nem ötlött rá, hogy amazok elképedve néznek utána. Arra se, hogy lépcsőre járt a lába. Csak mikor a tömjén fűszeres illata az arcába csapott, horkant föl, hogy templomba tévedt.

Üres volt az éppen. Mise után levegőztették. Krisztus élőnagy szobra alatt verdesett a mécses, a keresztülfutó fuvallatban.

A roskadozónak megcsuklott a térde. Ledobbant a szobor elé. Valami zokogva buggyanó hang tört ki a torkán:

— Engedd, Irgalmas! Engedd, hogy jöjjön, hajtson a szóra! Hiszen nem magamért tettem! Az ő jóvoltáért...!

A szobor állt tovább némán, szomorúan, titokzatosan.

SZENVEDÉSEK HÁZA.

I.

A császár névnapja lezajlott. Az udvar még heverte a fényes ünnepélyek fátalmait, de őfelségének elég volt egy napi pihenő. Másnap, kora hajnalban, kivonult vadászni. Így a konyha hamar munkának látott. A tűzhelyek megnépesültek. A főszakács elszírozott olykor az alszakácsok, kukták és felszolgáló palotás legények közt.

Egy nyurga fickó mellett végül megállt. Elnézte. A szolga a kövön térdelt. Előtte mozsár. Üvegcserepeket tört, finom porrá.

Ráhökkent.

— Mit csinálsz?

A legény fölpillantott.

Olajbarna arc, két nagy, sötéttüzű szem.

— *Romperel!* — mondja olaszul és mutogat.

— Azt látom. De miért?

A fickó fölvesz egy kanalat. Forgatja. A kanálon mintha halványka gyümölcsfoltok lennének.

— *Sucido... Raperrato...* Letisztogatni! — magyarázza olasz-német zagyvasággal s közbe hajtja oldalt a vállába húzott fejét. Hunyorog kémlelően.

A főszakácsnak azonban nem kell a kanál. A legényen áll a figyelme.

— Ki vagy te, hé?

— Giacomo. Kamaraszolga.

— Nem láttalak még itten.

— *Non. Garzone* egy hete lépni hivatal bele.

— Az írásaid?

Gyors bepillantás. A bizonyítvány szabályszerű.

— Fogd! Így hát téged Lamberg herceg úr szolgálatára rendelték?

— *Si, si..!* Teremszolgák közüile.

— És a régi inas?

Beszédes jelek, hogy az lakodalomba kéredzett.

— Na ja! — lépdelt tovább a nagytekintélyű férfiú. — Így már értem.

A legény tört buzgón tovább. Kisvártatva körül-úszkáltatta a szemét. Nem nézik-e ugyan? Nem. Erre betöltötte az üvegport egy papírzacskóba és gyorsan zsebetette. Elvegyült a többi inas-féle közé. Aztán megszólalt a hívó csengő.

Lambergnél is a szokottnál hamarébb virradt ma. Ófelsége megint rátoolta a minisztereit. De azért nem sietett túlságosan a herceg. Mint a császár kegyence, rákapatta az udvart, hogy ő is megtartja a maga „*lever*“-jét. Így hajfodorítás, puderezés, borotválás közben — ameddig elkészült — egy sor unalmas dolgon át is esett.

Ma azonban kedves vendége jött. Gyermekkori, közös játszópajtásuk, a felséggel. Az új premier s egyben főudvarmester.

Lamberg ledobta asztalkendőjét. Örvendezve sietett elé.

— Ni. Trautsonkám! — kiáltott, pajtáskodó hangon. — Az Isten hozott!

— Jöttem magam is, — mosolygott amaz. — Mert rád ugyan várhatnék..!

Lamberg elérte a szemrehányást. Trautson most, frissen, emelték hercegi rangra. Még nem üdvözölte. Igaz, hogy az se őt, a néhány nap előtt kapott birtokáért! Átestek a dolgon, cserébe.

— De hiszen mi állunk? — bontakozott ki végül a házigazda a bókolásoktól. — Jöjj, Trautsonkám, szerencsétless reggelire. Hamar, még egy terítéket!

Sajátját a vendégnek tolta.

Giacomo új töltést hozott. Lamberg előbbi csé-

széjét, egy észrevétlen mozdulattal, visszacsúsztatta neki.

— Lám, csokoládél — csettintett az újdonsült princ. — Spanyolok lettünk hát már, egészen? Bevezetjük, mint nemzeti italt?

— Hja, Carolus révén, tartjuk a rokonságot. Ami engem illet, képes vagyok hat csészével beszédni, egy-ültömben. Mi, Wilhelm?

Az inas megpótolta a cukorport.

— *Si, si signore...*

— Micsoda? — hökkent rá az ura.

Aztán csak legyintett.

— Vagy úgy..! Mindég elfelejtem, hogy Wilhelmet szabadságoltam. Jó, hogy a császárné udvartartása kisegített. Átkozott memória..!

— Kár! — szürcsölt bele Trautson a párolgó italba. — Nem bánám, ha öfelsége ma tűrhetően pontos értesülést nyerne.

— Súlyos ügy?

— Ahogy vesszük.

— Kérlek! — intett csészéje mögül a herceg. — Fülelni fogok, Johannes.

A másik arrább tolta a mézes-szilket. Aktákat terített ki.

— Jelentés, a mellékhadszíntérről...

— Magyarország!

— Az, — lepődött meg a vendég. — Bravó, Lambergkém! Kezded valóságos államférfiúi zsenivé kinőni magad!

— Pálffy érdekel, ennyi az egész.

— Ah..!

A herceg észrevette az elszólást. A főparancsnok lojális viselkedésével magyarázkodott. Trautson vállatvent rá.

— Íme tehát, a te Pálffyd arról ad hirt, hogy Károlyi Strybe, lengyel földre készül, a főrebellishez...

— Aligha számíthat valami lelkes fogadtatásra! — jegyezte meg Lamberg.

— Miért?

— No hallod? A hűségeskü után..?

— Tévedsz. A főrebellis semmit se tud erről. Új hívünk még korainak találta a közlést.

— És kissé kényelmetlennek! Nem csudálom. Trautson legyintett.

— Ne féltsd te azt!

— Olyan biztosak vagytok felőle?

— Valamikor, boldogult Lipót császár idejében, sok hasznát vettük.

— Aztán átpártolt a fölkelőkhöz!

— A lázadókat érted! — helyesbített a vendég. — Ez igaz. De ma megint a mi emberünk.

— Csak eszközötök, a szerencsétlen.

Lamberg kitette kezéből a csészét. Köhögött. Furcsa, bugyborékoló köhögés volt ez. A másik azonban nem ügyelt rá. A pástétomból csipegetett.

— Hát eszközünk! Mindegy, hogy minek nevezed. Fő, hogy van s hogy a tárgyalások súlypontja ráhelyeződjék. Így Rákóczi hadserege nélkül marad. Könnyen elszigetelhetjük. Okvetlen szakadást kell előidézniük kettejük közt! Méltóztass ezt közölni, legmagasabb helyen: „Károlyi báró és párthívei mindenáron megszerzendők, mert csupán ettől a diplomáciai sakkhúzástól remélhetünk sikert.“ A hadak állapotáról megint siralmas jelentést tesz a te Pálffy. Parancsolsz az aktába betekinteni?

— Szükségtelen.

Ujabb iratok kerültek elő. A felszolgált fogás enyhített valamit a keserűségükön.

Mert Trautsonnak rossz ujságjai voltak. Frigyes, a perfid porosz király, nyilván már a főrebellis nyomására, pátenst adott ki. „Szeretett barátjának és rokonának“ címezgeti benne Rákóczit s híveivel együtt védelmet és polgári jogokat biztosít számára, Poroszországban. Hiszen bár mennének! De erre kevés kilátás mutatkozott. Inkább lehetett várni egy orosz-magyar fegyver-közösség létrejöttét. A cári udvarral való sugdosások mind bosszantóbbakká fajultak. Szerencse, hogy ébredezni kezd már a titkos tanács is, valahára! Herberstein — a birodalom danzigi rendkívüli követe — valami Michelowsky nevű lengyel pernaháj-

derről tett jelentést, aki hajlandó volna Rákóczit és Bercsényit, saját felelősségére, hurokba keríteni és kiszolgáltatni, ha ellenértékül kamarásságot, grófi rangot s a császári tartományok valamelyikén, tízezer forintnyi jövedelmű birtokot kapna.

— Sőt még egyébre is hajlandó lenne a pollyák..! — hunyorított Trautson a süteményes táltra. — Érted, Lambergkém..! Olyasvalamire, amiről öfelségének nem okvetlen szükséges tudnia. De ami egyszerűen tárgytalanná tenne minden fejtörést... Hiszen a pártütő körött most nem olyan sűrű a testőrség, mint otthon...! Én azonban — fejezte be szavait, — hogy őszinte legyek, sokalnom a tízezer forintot. Hallgatsz?

— A herceg kitette kezéből a negyedik csészét. Mintha buggyant volna valami a mellében. Köhécselt.

— Gyalázat volna, — mormolta. — Orgyilkosság...

Trautson felkacagott.

— Leopoldus, visszavonom a dícséretemet. Te mégse vagy s nem is leszel soha igazi államférfiú! Ugyan kérlek..! Akkora feneket keríteni ilyen semmiségnek..! Orgyilkosság! Egy birodalomellenes gaffickó megbüntetése..! Nem több, mintha a rosszulapportírozó agaramat koppanttatnám fejbe. Mit érzenykedsz?

— Sérti a fületem.

— A te füled, barátom: gavalléri fül. Amazok pedig barbárok. Egyik, aki kezd fölöttébb kellemetlen lenni s a másik is notórius németfaló. Sose búsulj! Egyikért sel Ami meg Károlyit illeti...

Halkan kuncogott.

— Te Leopoldus! Fogadok veled, a tubákszelencegyűjteményem legszebb példányában, hogy azóta Stryben, mármeg Rákóczinak esküszik..! Roppant mulatságos! Míg mégnagyobbat nem szorítunk a hálón, amibe bogozódott! Ne félj, az ő számára nincs ki vezető út többé! De mi van veled?

A főudvarmester száján elhalt a csevegés. Hirtenlen átkapott az asztalon.

Lamberg falfehéren, lecsukott szemmel, mozdulatlanul ült helyén. Valami sajátságos, öblögető hangot hallatott, mint a víz alá merített palack. Trautson egész elhült. Már épp a csengőn tartotta a kezét, mikor az alélt ember szemei maguktól kinyíltak. A herceg ismét mosolygott.

— Hagyd...! Semmi! Ilyen ostobaság...! Megijesztettek?

Hogynem! Trautson megijedt. És csak nagynehezen lehetett meggyőzni róla, hogy barátjának semmi baja többé. Akkor szedelközött.

— Mégis, pihenj kissé — mondta. — Ne küldjem Ilmer doktort?

Lamberg a fejét rázta.

— Nagyképű tudatlanok. Nem szoktam igénybevenni őket.

— Szoktad...? Hát máskor is vannak hasonló kellemetlenségeid?

— Nem. Azaz... Néhány nap óta... Olykor. Mintha valami súrolná a belső részeimet. Ismétlem: jelentéktelen. Ófelségét nem kell nyugtalanítanunk vele.

S hogy egész meggyőzze aggodalmaskodó barátját, Lamberg maga is indult. Szemlét akart tartani a billard-eszközökön, mert estére a császár nagy mérkőzésre hívta.

Giacomo kitérte az ajtót. A herceg szórakozott pillantást vetett rá, elhaladtában.

A legény mozdulatlan volt. Tekintetében üresség tátongott.

— Életemben se láttam ennél bárgyúbb arcot! — készült megjegyezni, de azon mód el is felejtette.

Halkan füttyentett és elövette jegyzőkönyvét.

— Viaszk!! — írta bele.

És aláhúzta kétszer.

II.

Az estéli billard-játék fényesen sikerült. Az udvar hölgyei nem győztek virágokkal áldozni a két versenyzőnek, akik mindketten legjobb képességüket adták. A császár ügyes és hajlékony volt, mint soha. Lamberg pedig szellemes és elegáns, mint egy ifjú, római patrícius.

Végezetül persze, mégis József vitte el a pálmát. Örömeiben — mikor visszavonult — magával intette barátját. Valami váratlan pénz futott be aznap a kasz-szájába. Százötvenezer forint. Az utalványt a levért ellenfél csipkebodrába tűzte.

Lamberg elérzékenyülten csókolta meg az ajándékozó kezét. De csak térdelve maradt, tovább.

— Nos, Leo . . ?

A herceg szőke feje szelíden meghajolt.

— Uram, mondani is alig merem . . .

— Mondd, mond, szeretett hívünk!

— Engedje éreznem fölséged ezt a szeretetet, egy ölelésben . . .

József megölelte és homlokon csókolta kedvencét.

— Te bohó, te!

Az ajtóban visszafordult a távozó. Hosszú pillan-tással nyugtatta szemét fölséges barátján.

*

Másnap reggel hiába költögették.

Lamberg Lipót Mátyás, római birodalmi herceg, Ortenegg és Orenstein fejedelmi-, Leuchtenburg örökös grófi ura, a Steyer tartomány tulajdonosa s az aranygyapjas rend lovagja: lecsukott szemmel, halva feküdt ágyán. Hideg volt már és merev. De még akkor is mosolygott.

Az udvarra úgy zuhant a hír, mint egy tagló-csapás. Eleinte senki se akarta hinni. De a herceg csak mosolygott, végtelenbe révült mosolygással, elegánsan és szerényen és semmi költögetésre nem hajtott többé.

Csak mikor a császár jött s ledobbant halott barátja mellére, nyíltak szét kissé a megfagyott ajkak.

A sápadt száj szögletébe két kicsinyke, piros gyöngyszem szökött.

— Még „onnan“ is üzen a szentfölségnek...! — szorított egyet Pucharmin asszony Mária jéghideg kezén.

— Belső vérzés...! — bólogatott Ilmer doktor, szomorúan. — Mindég ajánlottam őhercegségének, hogy az ötlövetű Pentaphyllori-gyökér főzetéből igyon, éhomra. Az dacol minden bajjal...

Garelli professzor egy végső kísérletet tett.

— „*Démonok, menjetek
másról másra
Sancti szavamra
erek záruljatok
Spiritus Nomen*“,

— mormolta a vérzéseknél hatékony ráolvasó igéket. S hogy ez se használt, a két orvos a roskadozó császárt vette gondozásába.

Távozása után mindenki mondott egy rövid fohászt. Az udvar lassankint elszéledt. Csak ketten maradtak térdelve. Ruggiero és Caraffa asszony.

A magiszter fölvette, a dáma pedig lebocsátotta pilláit. Buzgón imádkozott a Madonnához, az elhunyt lelki üdvéért.

III.

Lamberg nem tartozott az uralkodóház belső kötelékébe. Mégis, az udvar talán jobban meggyászolta, mint egy vérbeli főherceget. Ezt a gyászt nem a főfourrier rendelte, hanem a szív törvénye.

Most tűnt ki csak, hogy mennyien szerették az elhunytat! Míg élt, meg-megirigyelték kiváltságaiért. Hogy elment, mindenki hiányolta és mindenki siratta, — az egy császár kivételével.

Mert József nem tudott sírni. Sokkal váratlanabb

volt a sebe, semhogy enyhülő könnyekbe oldódhatott volna. Csupán a tagjai reszketésén, arca vonaglásán és nagyra fölszakadt, üres tekintetű szemén látszott, hogy milyen mélyen, milyen határtalanul szenved.

Parancsba adta azt a kivételes szándékát, hogy a beszentelésen résztvesz. De a kitűzött órában olyan szaggató csuklás fogta el, melyet semmi szerrel se lehetett elállítani. Letett hát szándékáról és összetörten, egész elgyengülve, bezárkózott legbelső szobáiba.

Hosszú napokat töltött így, komor tépelődésekbe merülve, hol az elköltözött emlékét idézgetve, hol meg olyan kérdéseket adva föl, valami sohase felelő, rejtelmes hatalomnak, amiktől maga is megrémült.

Míg egyszercsak nem bírta tovább. Úgy érezte, hogy mindjárt megfullad, rettenetes egyedülvalóságában. Vagy megtébolyodik a csendtől, tétlenségtől.

Felszökött és ingadozó léptekkel járkálni kezdett. Aztán megint megállt ablaka előtt s órákon át bámulta, nem-látó szemmel, az alant keringő nyüzsgést. Majd meg a falon függő képekre meredt. Meg-megemelt, arrébb tolt eg-egy tárgyat, anélkül, hogy tudomásával bírt volna annak, amit tesz.

Végül dolgozó-asztalához vitték lábai. Az asztalon ottfeküdt, nyitva, a krakói kalendárium. Eleintén nem vette észre. De valami mégis oda ingerelte a szemét.

Piros aláhúzás volt a kalendáriumban. A másnap. — Március harmincegy..! — mondta ki, a csöndben valószínűtlenül ható hangon.

És elismételte, gépileg:

— Március harmincegy...

Aztán ráötlött, hogy a nap mellett titokzatos jelek is vannak és megismerte Lamberg kezevonását. Ez úgy megrázta, hogy valahára kibuggyant belőle a fölengesztelő sírás. Leborult a könyvre és zokogott, mint egy gyermek. Egész átáztatta könnyeivel a kalendárium laza matériájú lapjait.

— Leopoldus! Kedves jó hívünk..!

Soká eltartott a lélek kiömlése. De enyhet adott.

Elvitte a túrhetetlen, belső feszülést. Fölszikkasztotta az értelem kódét.

Mire szemeit megtörülte, már tudott gondolkozni. Igaz, hogy csak tipegtek-topogtak a gondolatai, mint a jární-tanuló gyermekek. De mégis gondolatok voltak azok! Ész nyilatkozott bennük, mely világosságra törekedett.

Hogy hát: mi is..? Hogy is..? Mit jelent ez az aláhúzás? Mire ez a nagy, hangos, piros szín ebben az égig érő feketeségben? Mire is figyelmeztetnek onnan átról, azok a lehanyatlott, drága kezek?

Mert József nem bírt beletörődni barátjának kegyetlen, végleges elmúlásába. Anélkül, hogy bevallotta volna, csak a megfogható, külső formák szerint való távollétének tényét fogadta el. De lelkük megszakítás nélküli közösségébe görcsösen kapaszkodott. Szentül hitte, hogy Lamberg csupán elrejtett az ő testi szemei előtt. Ám azért most is látja őt, valami titokzatos módon, — hogy hang nélkül is tovább társalog vele. Igazgatja lépteit és testének kénytelen, nagy tehetetlenségében, különféle gyöngéd, lelki jeleket ad neki. Éppen ezért mindent, ami vele összefüggött, a továbbfolytatódó élet tulajdonságaival ruházott fel és semmi tüneményt nem volt hajlandó a véletlen játékának betudni.

Mohón tapadt tekintetével az aláhúzott sorra. Aztán egyszerre átton át járta a megvilágosodás, hogy mit is jelent az a március harmincegy..!

Annak születése napja ez, aki tizenhét esztendő harmatos virágcsokrát hozta ide, hat év előtt, az ő aranybilincsekkel megláncolt, fényes börtönébe. S aki szüzi ártatlanságában, maga volt minden virágok legszébbik virága...

— Mária! — rezdült rajta végig a név.

És elámult, hogy mostanáig nem gondolt rá. De nem bántotta, sőt inkább megnyugtatta és fölemelte ez a szent feledékenység. Baráti érzésének tökéletességét, kegyeletének hiánytalan szépségét látta benne.

Nem panaszkodhatott hát megrövidülésről a ked-

ves halott! A végzetes napokban birtokába vette és egész betöltötte őt. Még szerelme se tudta háttérbe szorítani, ami pedig több, mint ő maga!

És most ezt az önzetlenséget viszonzozza az elköltözött! Saját kezének vonásaival figyelmezteti az élet törvényeire...!

Büszkeség és hála ömölte el. Gondolatai, ha szenvedőn is, de már tisztultan és egészségesen kezdtek működni.

Visszaemlékezett, hogy milyen izguló fejtöréssel tervezgették ők ezt a napot...! Hogy vetélkedtek egymással, az ötletekben!

Rásóhajtott, mély sóhajtással és megfordult. Szekreterjéhez ment, kinyitott egy rejtett fiókot. Nagyocska dobozzal tért vissza. Leült elébe s fölpattantotta fedelét.

Aztán csak elszomorodott, megint.

A dobozban ékszerek feküdtek. Arany foglalatuk harsányan ragyogott. Ez sértette most a sírás-gyuladt szemét. Bántotta a kövek hideg hivalkodása is.

Visszacukta a doboz födelét s a fejét ingatta.

— Nem, ez nem...

Nem találta többé alkalmasnak az ajándékot. Se az ő gyászához nem illett az, se ahoz, aki az egyetlen jóbarát elmúltával, ezentúl már igazán mindene, életének egyedüli célja, tartalma lesz.

Csak most tűnt föl neki, hogy az elrendelt gálán kívül, alig látott a lányon ékszert. Két kis igazgyöngyszemecske a rózsás fülekben, ez volt minden. Bizonyosan nem is szereti az ilyen csillogó hiábavalóságokat.

Nem ékszert kell adni annak, ha akkora örömet akar szerezni neki, mint amekkora az ő egész ráruházott, gazdátlan szeretete! De hát mit adjon akkor? Mit tegyen? Mivel találhatná kedvét? Mivel?

Higgadságot parancsolt magára s elkezdett fontolgatni. Sorba vette emlékeit. Mikor látta földerülni azt az édes arcot? Mikor, mire csillantak meg azok a kékvirágú szemek? Hol, mikor, miben érte örömmön a lányt?

Egyszerre, mintha homlokon ütötték volna. Lobbanó lángot vetett a szeme és úgy maradt, tágra nyílván, mintha nem lenne elég nagy: befogadni azt, amit látott. A rázuhant igézetben egy ideig mozdulni se bírt. Csak az ajkai morzsoltak, hangtalanul.

Aztán fölpattant. Az ékszertokot a fiókba dobta. Bibliotékájához ment, egy csomó összefűzött okmányt szórt szét az asztalán. Majd ismét leült. Szaggató sietőséggel papirost vett elő, tollat ragadott. És immár biztos, kemény kézvonásokkal, leírta a töretlen árkus felzetére:

— „A confederált rendek s a birodalom közt leg-sürgősebben megkötendő béke tervezete...”

A toll most már szinte repült:

— „Követendő irányeszmék...”

*

Az eldobott papirosok halomba gyűltek és világos reggel lett, mire kitette kezéből a tollat.

Akkor, félhangon mormogva, s ujjával le-ledobantva az egyes pontokat, olvasni kezdett:

— „...Rákóczi Ferencnek *gratia vitae* mellett összes ingó és ingatlan vagyona biztosítandó, Magyar országunkban éppúgy, mint Erdélyben és a Partiumban. Neki, cselédeinek és udvari népének barátságos lakhatás... Ha kész a kiengesztelődésre, de a hűség- eskü letételét még, bármi oknál fogva, halasztani kívánja, arra neki három-heti idő engedhető... A katonaságot természetesen ki kell vonnia és elbocsátania, összes váraiból. Ám, hogy ez a jövedelmeiben kárt ne okozzon, neki szavunkra megígérhető... A korábbi őrségeket császári zsoldon fogjuk tartani... Ha Rákóczi nem kívánna megmaradni az ország területén, ezt a szabadságot is biztosítjuk számára, letett hűség- esküje után, hogy hadainkat, külföldről, hátba ne támadhassa. A kívánalmak teljesítése esetén gondolko- zunk arról, hogy fiait részére kiadjuk...”

A mormolás megszűnt. József megmártotta a tollat. „Gondolkozunk arról” helyett, beírta: „nem vonakodunk.”

És folytatta az olvasást:

— „A magyar és erdélyországi főrendeknek, prelátusoknak és főtiszteknek, teljes *gratia vitae*-t engedünk, még akkor is, ha birtokaik jelenleg más kezekben vannak. A komissióktól senki se tartson, sem pedig a fegyver-átadást úgy ne értelmezze, mintha a jövőben senki se viselhetne fegyvert. Csak ellenséges szándékból tilos annak használata . . !“

A hosszú, vékony ujjak átfordították a lapot. József olvasott, tovább:

— „Nemcsak egyes vezető személyekre, a tömegre is kiterjedt gondunk. Teljes amnesztiában részesítjük a közkatonákat is. Tiltjuk, hogy szolgálatukból kilépve, bárki zsoldunkba kényszerítse őket! Térjenek haza, gazdálkodjanak békében és felejtsenek. Ne nevezze őket lázadóknak senki . . Vonuljanak el szabadon a külföldről hozott katonák is. Azok pedig, akik birodalmunk lakói és — bárha ebben a szerencsétlen háborúban is — előmenetelre váltak érdemesekké, megmaradhatnak libertinusokként.“

Rábólintott, aztán emelt hangján:

— „Az ország törvényeit meg fogjuk tartani s a vallás gyakorlatát biztosítjuk. Az esetleg szenvedett sérelmek orvoslására, országgyűlést hívunk egybe . . .“

Ezt a mondatot újból elolvasta, lassan, szótagonkint. Majd aláhúzta:

— „Az özvegyeknek és árváknak adassék vissza minden birtokuk, ha nincs idegen kezekben. Ha pedig igen: kárpótlásukról az országgyűlés gondoskodik. Akik az ország területét elhagyták és hűségükre kellő időben meg nem jelennének, de késedelmüket igazolják, részesüljenek szintén amnesztiában. Éppúgy azok is, akik régebbi lázadásokba voltak belekeverve. Remélhetik, hogy birtokaikat nemkülönben visszaadjuk . . .“

József megint törölt. „Lázadásokba“ helyett, odaírta: „mozgalmakba . . .“

És ismét fordított:

-- „A magyar és erdélyországi főnemeseknek, nemeseknek, háború előtt viselt méltóságait, folyamo-

dásuk esetén, támogatjuk, mert nem lehet kétségbevonni, hogy az összes jogokat és szabadságokat megtartani kívánjuk . . .“

Az olvasás abbamaradt.

Most fölnézett és büszkén, kigyulladt arccal, elmosolyodott. Aztán mégegyszer megmártotta tollát s pótlólag hozzátette:

— „Vonatkozik természetesen ez az amnesztia, minden magyar hadifogolyra is. A bizalmatlanság elosztatása végett pedig, kegyelmünk ünnepélyes formában bocsáttassék ki és országunk vármegyéinek küldessék meg. Nem szabad megengedni, hogy bárkit tovább zaklassanak . . .“

A toll kihullt fáradt kezéből. Fölkelt és hosszan kinyújtózott. Majd összefogta a papirokat és félrelökve az alabárdost, ügyet se vetve az elhültében sóbálvánnyá dermedt ceremónia-mesterre, kamarásokra, palotaszolgákra, kilépett az ajtón s eltűnt az udvarhölgyek folyosóján.

Mit törődött az egész világgal? Az ő világa más volt, más lett. Az, aki ma, ezen a sugárzó tavaszi napon bontakozott ki a nemlét homályából, hogy örömeivel megvigasztalja az ő szomorú szemeit. Beforassza elmagánosult ember-lelkének megontott sebét.

— Március harmincegy . . !

Mária úgy maradt ott, az ajándékozó előtt, megroskadva, mint egy édes fürtei terhétől elhajolt szőlőág.

— Felség . . ! — hebegte.

És a férfi csak fürösztötte sóvár szemeit ebben a mindennel fölérő, mindenért megfizető gyönyörűsége látványban.

— Meg van ön elégedve?

A lány megcsókolta a lefüggő kezét. Aztán fehér nyaka is előre csuklott.

— Rákóczi fejedelmi széke . . ! — suttogta, halk esdekléssel.

De József mégis meghallotta. Megmámorosította, hogy kérnek tőle és ő újból adhat.

— Császár vagyunk és király s egy nyert háború

ura, — mondta. — Szövetségeseink szeme, e pillanatban, rajtunk. Rákóczit azonban, amint lehet, föl fogjuk hívni magunkhoz és türelemre bírjuk, míg az általános európai béke létrejön és szövetségeseink figyelme elterelődik a birodalom belső dolgairól. Akkor nem lesz nehéz őt fejedelmi székébe visszaültetnünk. Reméljük, hogy csak nem halunk meg addig?

Mária leemelte az asztalán pompázó virágcsokrot. Hangtalanul az uralkodó lábaihoz hintette. Fehéren tündökölt és átszellemülten, mint egy túlvilági jelenés.

Sokkal megrázóbb volt a perc, semhogy nyujtani lehetett volna. József indult.

— Utasítjuk Lochert, az irányelvek betartására. Önt pedig, hogy naponta jelentkezzék nálunk. Lamberg herceg naplóját fogja nekünk felolvasni...

A lány nem felelt. Föl se kelt, hogy tisztelegjen az ő döbbenetes-hatalmú, érthetetlenül ideszakadt vendégének. Homlokkal borult előre a padlón.

IV.

De nagy épület volt a Burg! Egyik szárnya messzi esett a másiktól. Egyik lakójának öröme, a másiktól!

Mialatt Mária a boldogság súlyától roskadozott, a császári hitves sokat sírt. Legutóbbi összezőrdülésük óta, József nem mutatkozott többé. Pedig a gyermekek már rég folyékonyan tudták bocsánatkérő versikéjüket, Guitana a mentegetőzését, ő meg azokat a bensőségteljes szókat, melyeket bizalmas kettesben fog el-susogni, hogy az imádott férfi meginduljon, ennyi odaadás láttára és visszatérjen hozzá.

A napok egymásután múltak. A holdjárások szé-
szélyes lovagja, Április is betörtetett. A császár ré-
széről azonban csak nem történt közeledés. De Amá-
lia azért nem adta föl a reményt. Lehetetlennek tar-
totta, hogy férje tovább folytathassa ezt az ég és föld

közt lebegő viszonyt. Utasítást adott Caraffa asszonynak, hogy legelőnyösebb ruháiba öltöztesse. Bármikor toppan be a fölség, készen akarta várni.

A dáma szorgosan járt kelt. Egymás után hozta elő a megparancsolt holmikat. Közben pedig minduntalan elhullajtott egy-egy szót.

— Ezt a nyakbodrot tesszük! Így viseli a nagy komtesz is..!

Majd meg édesre csücsörített szájjal:

— A hajat így..! Ez teszi olyan elragadóvá a kedves gyermek arcát...

Amália elhallgatta egy darabig, szórakozottan. Végül mégis észbe kapott.

De hát mért kell neki azt a hálátlan perszónát utánoznia, akinek a felség egész duzzogását köszönheti?

— Hogy tetszést arasson, asszonyom! — szaladt ki Caraffáné száján.

Meg is bánta! Szítta volna vissza! Hanem a császárné már nagyra-nyitotta szemét.

— Mit akarsz mondani ezzel? Csak nem, hogy öfelsége — — — ?

A főudvarmesternő még az etiketről is megfeledkezett. A felség szavába vágott, úgy tiltakozott.

Teremtő Isten..! Gondolni se merne effélékrel. Hiszen a felség csak apáskodik, a kis komteszszel! Megdicséri szép ruhácskáját, jó ízlését, kecses mozgását, előkelő tartását és — nincs tovább. Néha egy-egy bohóságot, kis ékszert — mit juttat neki, mint ezt általában szokta és mint ahogy ez a birodalom első gavallérjához illik is...

Most aztán visszakapta a kölcsönt.

Amália reccsent a szavába, mint egy nagypénteki kereplő:

— Gavallér? Míg én itt gyötrődve várom? És hol gavallérkodhat? Hol, hogy van rá alkalma?

Caraffa asszony kotyogott, mint egy aggodalmas kotló, hogy csak lenyugtassa az ő magasztos, nagy gyermekét, aki íme, tüstént felizgul minden kicsiségen! Kérlelte, hogy ne rontsa el az ő gondos munká-

ját. Ülne vissza, nyugton! Ezt a tapasztát szeretné még szépen elhelyezni... Hiszen ugyan mire is heveskednének? Nem történt itt semmi szörnyűség! Hogy őfelsége olykor elszórakozik a lánykával? Csak mint egy pamutgombolyagot görgető kis cicával! Persze! És nem is holmi tilalmas helyen! A saját kabinetjében!

Amália egy mozdulattal kintvult a babráló kezekből. Megkapta hölgye vállát.

— Catherinel! Te tudsz valamit!

— Semmit, fölség. Az élő Istenre esküszöm!

— Az nekem nem elég! Kedvemért megcsalnád az élő Istent is. Csak engem soha! Az én életemre esküdj!

Nem jött válasz. Caraffa asszony két kezébe tette arcát.

Akkor a császárné eleresztette.

— No, lásd...! — mondta, kifulladásra. — Nem bírsz, nem mersz rám esküdni, te hűséges lélek! Hát valóban titkot rejtegetsz! Beszélj, hadd essek utána!

— Felsőged parancsolja?

— Követelem!

A dáma megadólag tette szívére a kezét.

— Akkor nem szegülhetek ellen... Nem lehetek szentségtörő. Bár fölséged téved, ha azt hiszi, hogy valami egetverő bűnt fogok itt föltárnival! Mindössze aggodom, hogy azok a délutáni fölolvasások — — —

— ... melyekre mi nem kaptunk meghívót!

Az udvarmesternő lecsüggesztette fejét.

— ... túlságosan ki ne fárasszák a fölséget, — helte, szemlesütve. — A kis komtesz egy csacska gyermek, aki elfelejti, hogy kíséret nélkül, nem illik soká tartózkodnia őfelségénél...

— Mit beszélsz? — zihált föl Amália. — Egyedül?

— Azt mondtam? Óh, én ügyetlen teremtes...!

Szépítgethetett és magyarázkodhatott azonban most már! A másik oda se hallgatott. Fölkapta uszályát s az ajtó felé rohant.

Caraffáné futott egy darabig úrnője mellett. Könyörgött neki:

— Oh felség, esedezem, gondolja meg! Mit fog szólni a császár? Még azt hihetné, hogy én vetemedtem — — ! Pedig fölséged a tanum, hogy egyebet se tettem, mint védtem Urunkat!

De a hosszú lábszárakkal nem tarthatott lépést. Lemaradt hát s visszafordult. Végigsimított tüzelő homlokán.

— Nehéz élet! Örökös intrikák, harcok . . ! Pfu! — sóhajtott és sírvafakadt.

V.

— „Öfelsége ma *Fehér Lizinek* nevezte Carolus jövendő spanyol király úr fenkölt menyasszonyát s nagy súlyt látszik helyezni erre a házasságra. Örül, hogy fenséges öccse beleegyezik a kötendő frigybe s ezt az örömet én is osztom. Semmi se képes olyan boldoggá tenni engem, mint ha a magas Ház ügyei rendén folyanak . . .“

Mária szünetet tartott a felolvasásban, mint ez neki a császár előre meghagyta. József mélyen emlékezetébe akarta vésní elhunyt jóbarátjának minden szavát.

Majd intett.

— „Anna főhercegnő“ — folytatta hát az udvarhölgy — „szintén elégedett a felség választásával . . .“

De nem jutott tovább. Valami csattant. A küszöbön ottállt a császárné. Arcvonásai dúltak voltak. Kezeivel a levegőbe kapott, mintha abban akarna megfogódzni. Egy riadt pillantást vetett körül, aztán betántorgott és lezökkent egy székre.

Olyan gyorsan történt mindez, hogy Máriának fölkelni se maradt ideje. Mikorra pedig felocsúdott, a császár szögezte helyére, egy parancsoló kézmozdulattal.

Akkor feleségéhez fordult.

Egy tekintet annak arcába, egyszerre világossá tett előtte mindent.

— Nagyon szép felségedtől, hogy kéretlenül részesít minket ebben a nemremélt szerencsében, — mondta hideg dühhel. — Mint látja, a grófnő épp szegény Lambergünk naplóját olvassa föl nekünk. Kérjük, áldozzék hát velünk kissé az elhunyt emlékezetének!

E szókkal visszadült hátasszékében s fölemelte jobbját:

— Folytassa, kisasszony!

Mintha amaz ott se lett volna.

Mária engedelmeskedett.

Idők multán József végül megelégette a leckét. Átvette a könyvet.

— Mára elég. A következő részt magunk akarjuk olvasni. Vagy talán felséged — — ?

Vágott a szava.

Mária sietve visszavonult. Érezte a vihar feszült-ségét. Vajon nem éppen körötte kavarog?

Vállatvont haladtában. Ő parancsra engedelmeskedett s egy kegyeletes kötelesség teljesítésében vett részt. Nem vádolhatta magát. Amália pedig — a gonosz házassági komédia óta — legjobb esetben is csak közömbös volt előtte.

*

Sejtette, hogy nem egymásnak kölcsönösen szépeket mondani maradtak mögötte a házasok. De hogy annyira mennek, mint ameddig jutottak, azt talán még ők maguk se gondolták.

Hogy az udvarhölgy távozott, a császárné gyanujában megszegyenülten és megfélemledve, a napló után nyúlt. Legjobb kibújónak látszott számára, ha szó szerint veszi férje fölkínálását.

József azonban félretolta a könyvet.

— Felséged hát valóban azt gondolja, hogy mi itt a történetek után jámbor olvasgatásba merülhetünk? — kérdezte, tompa hangon.

Amália újra-éledő gyanúval villant rá vissza.

— Nekem ne lenne szabad, ami az udvar egy alárendeltjének? Vagy olyan vallomásokat tartalmaznak a följegyzések, melyekről csak a rossznyelvek bírhatnak tudomással?

A császár összefonta mellén karjait s egy darabig némán nézte feleségét. Nem haragudott már. Indulata elszállt. Inkább valami sajtóságos, nagy csudálkozást érzett fölfakadni bensejében, a támadásnak erre az éles hangjára. Az eltávozott után, akivel még teli volt minden érzéke, aki élete lett az élete fölött, ez az acsarkodó arc most idegenebbnek tűnt föl előtte, mint bármi más alkalomkor.

Mély megdöbbenéssel csudálkozott rá, hogy ő ezzel az asszonnal itt, három gyermeket nemzett a világra! Hogy engedte ennyire belehatolni a sorsába és szenvedett tőle éveken át, mint akit élve parázzson sütnék. Szünetelt hatalmaskodásaitól, legártatlanabb örömeit is megrontó irigységétől, mérhetetlen önzésétől, mellyel magának követelte volna minden percét. Szünetelt, szenvedett, nyomorultul, mintha nem is a Gondviseléstől kapta, hanem tőle lopta volna az életét, amivel rabszolga-sorban tartozik neki!

Ki hát ez az asszony és micsoda hatalom jogán teszi mindezt vele? S meddig szándékozik még tenni? És ő meddig tűrje?

Érezte, hogy megroppant benne valami. Elszakadt egy belső fonál. Szája kimondta már egyszer a különutakra válást. Most a szíve mondta ki. Áthidalhatatlan ürt érzett tárulni kettejük közt és abból a mélységből fagyos fuvallat áramlott elő.

Fölemelte a fejét s megszólalt:

— Engedje el a választ, asszonyom és engedjük el egymásnak a nagy jeleneteket. Nem tehetnek jóvá semmit.

— Nem tehetik meg azt a mirákulumot, hogy feleséged szeressen engem, mint nőt és feleségét! — igyekezett Amália, szokott módján, fölülkerekedni.

De a dacos visszapattnás elmaradt. József csak állt, csöndesen.

— Nem, — bölintott. — Azt a mirákulumot, valóban, semmi se teheti. Nem rajtunk áll.

— Josephus . . . !

A császárné férjére hökkent.

Csak most tünt föl neki, hogy az milyen nyugodt. Csak most riadt rá, végtelen rémülettel, hogy ez a nyugalom nem véletlen. Ez a szelídség nem az ő győzelme. Hogy ez más szembenállás itt, mint ahogy ők egymással szemben állni szoktak. Csak most látta meg azt a hideg határozottságot a férfi arcán, amitől egyszerre megdermedt s melyből egyszerre megértette azt a halálos veszedelmet is, amiben forog.

Mint a nyilalás, termett férje oldalán s eszelős ijedelmében megragadta vállát.

— Josephus! Mit beszél ön? — rivalt. — Josephus . . . !

És megrázta.

— Ébredjen! Eszméljen! Vonja vissza nyomban, amit mondott! Haragjában mondta!

— Nem haragszunk.

— Keserűségében mondta és képtelenséget mondott! Nem igaz! Nem lehet igaz! Josephus . . . ! Háát szóljon?

S rázta és újból rázta. Aztán hirtelen eleresztette. Neki hátrált egy széknek.

— Mi . . . mi álltunk már egy kis koporsónál, együtt . . . — mormolt.

— Az volt az egyetlen közösségünk és nem is lesz több — zsongott mély zengéssel a férfi hangja. — Ön nem tudta beletalálni magát helyzetébe. Egy parányi elnézést, irgalmat nem ismert irántunk. Elfelejtette, hogy —

— Hogy idősebb vagyok felségednél . . . ?

Amália vizenyős szemei lecsukódtak. Gyöngeséggel küzdött. De a válság kockázata összeszedette vele minden maradék erejét. Megint fölneézett.

— Nem felejtettem el, Josephus, Isten a tanum! Mért próbáltam volna különben kínzó mesterkedésekkel visszavarázsolni arcom üdeségét, méhem termékenységét? Mért kerestem a tetszését?

— Méltóság és fölény talán többet értek volna. A természetet nem lehet meghazudtolni.

— És az nem a természet törvénye-e, hogy az apa vonzódjék gyermekei anyjához?

József elhárító mozdulatot tett.

— Már mindegy, hogy mit felelnék, asszonyom. A lényegen nem módosít.

— S a lényeg az, úgy-e, hogy ön elhagy engem?

— A lényeg az, — válaszolt József, maga is elhalványodva attól a fájdalomtól, melyet okozni készült — hogy mi most, átértve helyzetünket, kölcsönösen visszaadjuk egymás emberi szabadságát. A császár továbbra is a császárné oldalán fog élni, részesíti őt minden reverenciában. De a császárné megszűnik benne férjét, a férfit keresni s utaira bocsátja őt. A császár megmarad, de az ember meghalt az ön számára, felség.

Amália úgy nézett az előtte-állóra, mint valami rémre. Szembogarai szinte félelmesen megnagyobbodtak. Néhányszor összerándult, mint akit láthatatlan ostor csapásai sujtolnak. Aztán téveteg mozdulatokkal megindult az ajtó felé.

Ott mégegyszer megállt. Rettenetes kiáltás tört ki a torkán:

— Mégis az enyém lesz, egyszer!

Nem felelt senki. József már nem volt a szobában.

VI.

Amália környezete aznap nem ismert ágyat. A dámák, frájjok, lóttottak-futottak. A doktorok egymás kezébe adták a kilincset.

A császárnét a háborodástól lehetett féltetni. Hol jajveszékelt, hol a fejét öklözve tombolt, hol meg olyan görcsös sírások fogták el, hogy talán leharapja a nyelvét, ha Garelli professzornak eszébe nem jut: kanálvéget ékelni a fogai közé.

Másnap alkonyattájt aztán, valahára lemúlt a krízis. A könnyek forrása elapadt. Amália végső kísérletre határozta magát. Főudvarmesternőjére támaszkodva, átvánszorgott az anyacsászárnéhoz.

Türelmezniök kellett, mert a buzgó kis öreg épp Dávid király verses zsoltárát örölte. De hogy az elfogyott, személyesen sietett ritka vendége elé. Bevezette szegényes kamrácskájába a hölgyeket s nem nyugodott, míg meg nem engedték neki, hogy ő maga hozzon három lógóbelű széket, mindhármójuknak.

Mikor végezetül elfészkelődött, Amália a ráncos kis mókus-arca emelte sírás-részeg szemét.

— Anyám, — szólt elomolva saját terhétől — azért jöttem, hogy megmondjam önnek: a császár elhagyott engem . . .

És beteg hangon előadta a férje és közte történetet. Majd megtörölte csapzott pilláit és fölneézett. Várta az elszörnyedést, mely szavait követni fogja. S várta szomjan, mohón, a sajnálat elégtételét attól, aki anyja volt az ő szerencsétlensége okozójának.

Eleonóra fonnyadt kis arca azonban zárkózott maradt. Egyet fordított a titkon ölébe rejtett rózsafüzéren, aztán nyugodt-fásultan felelt:

— Krisztust is elhagyták, lányom. Elhagyta mindenki.

Amália csak nézte. Vélte, hogy rosszul hallott. Erősebben megnyomta hát a szót:

— De engem elűztek, anyám!

— Üldözi őt bűneivel az egész világ.

— Jól — csuklott el a császárné hangja, megértve, hogy a vágyott részvét melege nem számíthat itt. — De gyermekeim, az ön unokái, apa nélkül maradnak!

— „Ki ruházza a mezők liliomát?“

Ez a szent konokság már túlment Amália megpróbált türelmén. Csalódottsága fölháborodásba csapott. Fölrivalt, fájdalomdühödten:

— Önben hát nincs irgalom? Kegyetlen áhítatosságának nincs füle a földi bajokra?

— Oh, igen! — bólított a mókus-arc. — Van, lányom, van!

És Eleonóra elősorolta azokat, akik sohase tudhatják meg, mi az: újjászületni az eredendő bűnből, néhány csepp víztől, a kereszt jegyében... Akik nem ismerhetik meg az igazság útját, vagy pedig, botorul, letértek arról s az Anyaszentegyházon kívül, mindenféle eretnekségekben veszélyeztetik árva lelküket...

— Fölséged, menyem, ezeknek a boldogtalanoknak egyik osztályába se tartozik, — tette hozzá végezetül. — Ön nem pogány, se szakadár, hanem római katolikus és egyházunk gyermeke. Nincs hát miért nyugtalankodjak felségedért.

— És aki társamul adatott az oltár előtt?

— Azt a kötést nem is lehet eltépni.

— Eltépте az ön fia! Eltépте ő maga!

— Csak látszat szerint, — volt a megingathatatlan békességű válasz. — És csak időben, felség. Odaát felel érte a bűnös lelke.

Amália megdidergett, mint a hideglelős. A félelem, hogy ez a szív is csukva marad előtte, hogy ettől az asztaltól is elküldheti éhező Lázár-lelkét, egy parányi enyhülés nélkül — megtöltötte borzadállyal.

— S az én lelkem? — jajdult. — Az én lelkem, ami az övé nélkül meg nem lehet?

Most már megmozdult az anyacsászárnő áthatolhatatlan nyugalma. Összevonta szemöldökét.

— „Faragott képet ne csinálj magadnak, hogy azt imádjad!“ — felelt szigorúan. — Felséged férje csak ember, rajta kívül pedig van egy Istene! Az Egyisten, Jehova, aki semmiféle bálványokat nem tűr meg szentélyében. Biztos-e ön, lányom, abban, hogy szeretetével nem ment túl azon a határon, ameddig elmehe-tünk?

De választ se várva, folytatta tovább, egyre erősödő hangon:

— Biztos-e abban, hogy csupán az Örökkévaló képét és hasonlatosságát szerette férjében s nem azt, ami porból lett és porrá lészen? Ön nem felel — billegett az öreg fej vékony kis indáján. — Lássá

lássá...! Ítélni, ugyan ki vagyok én? Félek azonban, hogy felséged hibában lehet...

Amália szeméből kibuggyantak a könnyek.

Vígasztalás és segítség helyett még korholást kapott! Mikor pedig olyan tikkasztóan sóvárgott, nagy elhagyatottságában, legalább egy dédelgető, anyai szóra...!

— Én nem bírom az ön szent bölcsességét, — rázta a fejét. — Engem ha megvág a kés: fájlalom. Ha megbántanak és megvetnek, még érzem a földi szenvedést.

Az anyacsászárnő összecsapta sebhelyes kezeit. Szemének fénye, pókos homályosságán is keresztül tört.

— Ön szenved?

— Végtelenül.

— És még panaszkodik?

— Mi mást tehetnék?

— Mit! — szörnyedt a mennyezetre Eleonóra. — De hát jószágos egek...! Azt, hogy boruljon térdre és adjon hálát ezért a kegyelemért!

Oh, hogy cserélt volna most sorsot a másikkal a jámbor kis asszony! Talán meg is irigyelte. Szenvethetni s hozzá igaztalanul...! Kész, kövezett út volt ez, oda, ahová az ő lelke röpösött! Korlátlan lehetősége az érdemgyűjtésnek!

Amália csak ámult, a szeme ködfátyolán át, arra a csudálatos átalakulásra, melyen anyósa átment. Hogy megélénkült! Szinte megifjodott! Nézte s úgy érezte, mintha áthatolhatatlan sziklafal zuhant volna közéjük.

Megértette, hogy hiába jött ide. Hasztalan kopogtatott itt is. Ennek az asszonynak nincs semmi közösége a való élettel. Hasznavehetetlen az élet gyakorlati dolgai s az élők szempontjából. Elvész, az ő és mindenki számára, aki nem kő-piedesztálon áll, maga is kőből, templomoltáron...

Egyedülvalóságának vad félelme újból erőtvett rajta. Iszonyatában kiabálni és sikoltozni szeretett

volna. Szólítani, hívni, csak egy valakit legalább, ebben a rengeteg nagy házban, aki vele legyen, hozzásimuljon, befogja rémlátó szemét s résztvevő gyöngédséggel altatgassa a szíve kínját.

De nem jött ki hang a torkán. Különös módon, hirtelen belátott ennek a pompázó és színleg fenköll nyugalmú palotának egész örült, belső zűrzavarába.

Mit keresne itt érzés? Hiszen itt csak érdekek vannak! Itt mindenki valami eszelős ábránd lidércfénye után lót-fut. Itt ninesenek lelkek, csak selyembe göngyölt és toronysarkakon hajszolódó, lázbeteg párák. Mardosó becsvágy, vonszolva ikerszülötteit: a kielégületlenséget és fájdalmat. Fájdalom vonaglik minden kendőzött arc mögött, minden bíborgöngyölegben. Fájdalom lakik minden zugban, minden címer-veretes küszöb előtt s mindenütt, a bársonykárpitok mögött. Mérhetetlen, önző mód elhatárolt, lefojtott szenvedés. Az elevenen kárhozottak háza ez, nem az enyhületé.

Tudta, hogy nem remélhet. Ha itt, ennél az egy kivételes teremtésnél se ért célt, nincs mentség többé. Sorsa megpecsételtetett, fejedelmi sorsok módján.

Fölkelt és elvánszorgott. Azzal se törődött, hogy kísérője nem követi. Nem érdekelte többé, ő maga se. De sajátságosképpen a gyötrelme is hirtelen megszűnt. Nem értette az okát, csak érezte, hogy így van. Már akár orgiát is ülhetett volna előtte az, akiért az előbb még úgy vonaglott, mint egy megtiport féreg. Lelke elvesztette azt a képességét, hogy tovább-szenvedni tudjon. Elmúlt, gyász, virágok, virrasztás és siratás nélkül. Meghalt élő testben.

*

Caraffa asszony azonban annál lüktetőbben élt! Az a veszedelem, mely a magyar udvarhölgy mind-nagyobb térhódításával fenyegette, segített a vérenek pezsegni s az esze kerekeinek: járni.

Azért maradt vissza, hogy Mária mindennapos foglalatosságának, a császár körött, végét vesse. Rosz-

szul kezdte azonban s az első kísérlete nem is sikerült. A szent asszony nem akart gyanusítást, vagy éppen vádaskodást hallani. Akkor hangnemet változtatott. Azokról a kelepccékről kezdett beszélni, melyeket az ördög a tapasztalatlan és romlatlan lelkek számára állítani szokott. S elérte célját. Eleonóra megígérte, hogy eltiltja a felolvasásokat és szolgálatába vonja vissza a fenyegetett, szegény gyermekeket.

Egyedül maradva, hivatta is, azonnal.

Mária — zárdai gyengélkedése óta — császári meghagyásra, amolyan fél-szabadság féjét élvezett. Imitt-amott, apróbb szolgálatokra, ha kötelezték. Majd egy pártfogolt inségest kellett fölkeresnie, majd valamelyik kolostornak ajándékot vinnie. Azt gondolta, hogy megint ilyesvalamiért szólítják s jött gyanutlanul. Nagyotnézett, hogy a császárné Lucifer hatalmát kezdte fejtegetni. A botránkoztatókra tért át, akiknek jaj lesz odafönt! Végül elérkezett közlendőinek velejéhez:

— Be kell szüntetnie látogatásait öfelségénél, lánykám.

Ha váratlanul csakugyan a megidézett ördög toppan Mária elé, az se ijeszthette volna meg jobban, mint ez a közlés. Hát már kikezdték a gonosz nyelvek...! De ez a gondolata elködlött a másik, nagyobbik rémületében, hogy épp most akarják eltávolítani a császár közeléből, mikor céljának küszöbén áll! Mikor egy kellemetlen hangulat, egy más-oldalról utatnyert rossz befolyás: egész népének békességébe kerülhet!

Nem, ebbe nem egyezhetett bele. Ezt nem engedhette megtörténni.

Nyomban fölfogta tennivalóját.

— Madeleine asszony, — válaszolt — én felsőbb parancsra cselekedtem. Kérem, kegyeskedjék számomra öfelségétől feloldozást nyerni.

Tudta, hogy olyasmit kíván, amit a császár, önszántából, sohase fog megtenni. És azt is, hogy életében először, nem volt hiánytalanul őszinte, úrnőjéhez.

De a cél érdekében, melyet maga előtt látott, nem sokat válogathatott most az eszközök közt. És nem is csalódott abban, amelyikhez kényszerűségből nyúlt.

József, minden magyarázat nélkül, megtagadta a kérelem teljesítését.

*

Balsikerü követsége után, Eleonóra lelkiileg igyekezett tovább-munkálkodni a jónak ismert ügyért és búcsújárásra indult. A császár Lamberg naplójába temetkezett, Amália pedig odaomlott annak az élő halálnak, mely kimondatott rá. Eltávolított környezetéből mindenkit, még főudvarmesternőjét is. Így Caraffa asszony jóformán teljes szabadságot nyert.

Nagy ráérős idejében, rászánakozott hát arra a foglalkozásra, amit ugyan szívből gyűlölt, de melynek hasznosságát nem vitathatta. Előszedte magyarországi birtok-számadásait.

Nem voltak bizony valami szívderítőek a jószágkormányzó jelentései! A szorongatott ember egyébből se állt ki, mint jajveszékelésből. Hogy az úrnő horribilis kiadásai nemcsak a forgatható tőkét emésztik föl, hanem az adósságok nyögesztő súlyával is terhelik a jószágkormányzóságot. A hivatalnokokat, cselédséget, nincs miből fizetni. Az épületek roskadoznak, tatarozás híjján. Maholnap a kovács se akar többé hitelbe patkolni. Hozzá a termést is, elemi csapások tizedelik. Az állatok közt vész dühöng. A szőlőt megvette a fagy, a gyümölcsöt pedig mind kilopták a tárházakból a beszállásolt, lődörgő katonák.

Nem elég a baj! Még ezeken felül is állt valami a jelentésben. Egy olyan hír, melytől Caraffa asszony puha, fehér kacsói ökölbe szorultak.

Záradékképpen azt ujságolta az adminisztrátor, hogy odaát, a Lajtán túl, furcsa szelek kezdenek járni... Mindenki Pálffy tábornagy uramat dicsőíti és a közelesen megkötenő békéről beszél. Sőt akadnak, akik azt is tudni vélik, hogy béke esetén, az udvari méltóságok közt szétosztott birtokok nem okvetlenül maradnak mostani haszon-élvezőik kezén... Hogy

azok régi gazdáiknak, netalán visszaadtnak... Akkor pedig bizonyos Zimmermann Zsigáné, árva Keczer Zsuzsanna, alighanem előtérbe tolakszik majd az ő igényeivel, amiket hogy a grófnő miképp vitat el tőle, ám lássa ő maga!

— Árva Keczer Zsuzsa...!

Az úrasszony kiszalajtott egy szitkot.

— *Sia maledetta la tua generazione..!* Hogy nem tudták ezt is az ura után meneszteni, gyorspostával! Akkor legalább nem lenne „árva“!

Mínt hogy azonban ezzel az óhajtással már lekéste magyarországi kiskirályságának napjait a szép hölgy, más megoldásról kellett, hogy gondoskodjék.

Neki is dűlt a fejtörésnek, mikor váratlanul vendége érkezett. És még hozzá milyen vendég...!

A fehér kacsók egy mozdulattal összekapták a kellemetlen iratokat. Begyűrték a fiókba, a többi számlák, adóslevelek, sürgetések közé.

A dáma repült.

— A jószerecse hozta excellenciãdat...!

— Vagy én a jószerecsét!

Prechorowsky fontoskodva dörzsölgette kezeit. Lekiabált róla valami nagy, belső gyönyör. De nem lehetett addig „okosan“ beszélni vele, míg az úrnő a Kvadrupel Alliansz másik két tagját is elő nem teremtette s míg a dámák be nem számoltak az udvarnál történt eseményekről. Akkor is Ruggiero-hoz fordult:

— Hátra van, magister!

Az olasz főbólintással jelezte, hogy valóban, híreket tartogat. Igaz ugyan, hogy azok elsősorban őt érintették. De utóvégre, ő is számot tesz talán a baráti szövetségben...?

— Még pedig súlyos számot! — kacsintott a helytartó. — Hát csak ki vele, maestro! Mi szúrja a begyét, hogy ilyen savanyú képeket vág, mint aki vackorba harapott? Talán gyérebben látogatták ma a kliensei?

Ellenkezőleg! Az derült ki, hogy tulságosan is sokan jöttek-mentek a laboratóriumban. Épp hogy —

nem jóslatért. Különféle kancellisták s a polícia tintásfűlői tisztelegtek az olasznál. Az egyik előállt s azt kérdezte: „Don Dominico Manuel Caetano, Comte de Ruggiero Napolitano, — hány éve is került ön ide, az udvarhoz?“ Megkapta a választ s elhordta az irháját. De ki se hült a helye, jön a következő. „Don Dominico Manuel Caetano, Comte de Ruggiero Napolitano, — nem világosítana föl engem arról, hogy milyen oknál fogva és milyen körülmények közt került ön ide, az udvarhoz?“ Ez se elég! Érkezik a harmadik! „Igaz az messere, hogy ön a bajor választófejedelem-ség marsallja és államtanácsosa volt, mielőtt Bécsbe jött?“ No, ennek a fölvilágosításához talán már hozzá is tett valamicskét a mester... Utóvégre a délvidéki vér nem cibere! Erre aztán csak odatüszköli a tubákot a beamter: „Hallja uram! Jó lesz halkabban! Ne kívánja, hogy megmagyarázzam: miért..!“ És bevágta az ajtót.

— Hogy egy negyediknek adja a kilincset! — leleményeskedett Prechorowsky.

S az olasz rálógatta a fejét.

— Úgyvan. Ez meg azt kérdi: „Don Dominico Manuel Caetano, Comte de Ruggiero Napolitano, — járt ön Brüsszelben? Járt ön Poroszországban?“

Itt is, ott is.

— De hát ön járt-e már a pokolban, barátom? Mert ha nem, én odasegítem.

A mester elhallgatott. A dámák nevettek. Prechorowsky a körme rágcsálásából villant föl, sandán.

— No? És? Mi következik ebből?

Nem más, mint hogy, a magiszter szerint, a kopók alighanem megorrontották ezt a szép négyes szövetséget! Az udvarnál ma se valami bizalmas szemmel néznek Csehországra, a tartomány leigázása óta. Se a cseh urakra, se a cseh barátkozásokra.

— Még egy-két ilyen hivatalos jövés-menés s nekem felkophat az állam. Ha csak — — —?

Az olasz sejtelmesen dörzsölgette össze a három ujját.

A helytartó úrnál azonban rossz talajra lelt ma

ez a célozgatás. Elöntötte a pulykaméreg s odacsapott az asztalra:

— Hát ez már mégis sok! Nem leszek fejőstehene! Érti messere? Nem tűröm, az Atyaistennek se, ezt az archimedesi csavart! Még mit...! Hogy én tartsam ell — pöfögött dühében, mint a fortyogó kása. — Hát tudja mit mondok, messere? Én nem tartom ell! Inkább felelek azokra a kérdésekre, amikre, úgy látszik, mintha erős fáradságába került volna válaszolni! Megmondom először is, hogy az ön három nyelvből összetákolt nevét sohase viselte az ön tisztelt atyja! Megmondom továbbá, hogy ön hat éve nem más ok miatt jött Bajorországból Bécsbe, mint hogy megszökjék a tömlöc elől, melyet Miksa Emánuel választófejedelem mért a fejére. Ön tudja, hogy miért. Kell még több? Ugyanilyen jelesül vizsgázhatott le ön a porosz király előtt is, mert — ha jól emlékszem — már két éve fölakasztva tartja az ön becses képe mását, egyelőre ugyan csak szimbólice. Folytassam? Szolgálhatok hírekkel, jutányosan! Oh, minálunk, a helytartóság ügynökei, nem mérik olyan drágán a szót, mint Don... Don — — — Ördög tudja, hogy is hívják önt, azon az átkozott hosszú nevéen! Hát erre mit mond, Don Zsebrák? Mi?

Nem mondott bizony Don „Zsebrák“ egy mukkot se. Nagyon leszottyant a beszédes kedve. A hölgyeket is elnémította a rökönyödés, míg Caraffa asszony meg nem találta a nyelvét.

Mire ez a nagy tüszkölés, fújás? Megértik ők egymást! Afelől, hogy némi kis titkokat őrizget a magiszter, még lehet igen hasznavehető jós és szövetséges! Édes Istenem...! Kinek ne lenne holmi csínjánügyecskéje, amit nem szívesen kürtöltetne ki a piac közepén?

Utoljára elfakadt nevetve.

— Áprilisi tréfa az egész! Ne töltsük vele az időt! Ne ám, főképp akkor ne, mikor az öregagyú még hátravan! Az excellenc nagy híreket ígért.

Dagadozott is a büszkeségtől, ahogy hallgatóságán körülpillantott.

— Kibeszélték magukat, mind? Ön is, asszonyom? Ön is, szépem? Kegyed is, messere? Jó. Hát akkor következek most én.

Zsebébe nyúlt s egy szelet papirost halászott elő. Körülményesen az orra elé illesztette lorgnonját.

Csönd volt már, hogy a lélegzetvételt is meg lehetett hallani. Akkor megszólalt:

— Báró Haller Gábor, — született ezerhatszáznyolcvanötben, — jelenleg huszonhat éves, — nőtlen, — rendkívül előnyös külsejű lovag, — a Rákóczi-féle lázadó seregben szolgál, mint a nemes úrfiak Gavallér Csapatának őrnagya...

Két sikoltás hallatszott egyszerre.

A helytartó úr diadalmasan köszörülte meg tor-kát és folytatta:

— Ugyane férfiú, az Úrnak ezerhét százhatodik éve, május havában, annak harmadik napján, a magyar tartomány Sempte nevű falujában tartózkodott. Majd Kistapolcsányban, Nyitrán, Érsekújváron...

— Gyorsabban! Gyorsabban!

Ezt Guitana mondta. Tüzelt a vére, pompás, aranybarna bőre alatt. A szeme csillagokat hányt.

Prechorowsky rágyönyörködve folytatta:

— Ugyanez időben udvarunk ékessége, a szép magyar grófnő is ugyane helyeken rezideált, Rákóczi feleségének kíséretében...

— Találkoztak?

— Mit gondol, kisasszony?

— Azt, hogy igen.

— Hát nem! — csapott le a helytartó. — Nem találkoztak, hanem együtt voltak, sülvé-fővel! Nos, mit szólnak ehhez?

A két asszony a nyakába szökött. Sőt. Guitana még egy hálacsókra is elszánta magát. A feleletet pedig az úrnő adta meg:

— Azt szóljuk uram, hogy egy ilyen politikai baklövés után, a szép hajadonnak távoznia kell az udvartól. Kénytelen a legsürgősebben egy dinasztia-hű név mögé rejtőzni. Eh, mért kerteljünk? Ön ért en-

gem... Az a véleményem, hogy az ön választotta meg se állhat a prágai Hradsin kapujáig!

— És hogy a lázadó barbár metressze volt! — lobbant oda Guitana, vigyázatlanul.

A helytartó összeráncolta szemöldökét. De aztán föl vonta vállát.

— Lehet, lehet... Hiszen, jobban visszagondolva, Stepney lordról is hírelett valami... — motyogta. — Úgylátszik, a kis komtesz szenvedélyes gyűjtő... Mindegy! Hatvankét év..! Vállalom. Vállalom, ha kell, hatvankettőig, a gyűjteményt. Így legalább egyensúlyba kerülünk. Mi Prechorowskyak, nem szoktunk félútban meghátrálni. És a bájos gyermek — — —

— Még ez esetben is, valóságos kincs! — vetett az úrnő egy szemrehányó pillantást hűgára.

Nem maradt más hátra, mint ezt a nagyszerű hírt most már öfelségének tudomására adni s úgy kamatoztatni, hogy a helytartó még szívességet is tegyen az udvarnak, a saját szíve-vágya teljesülésével.

De nem volt könnyű eldönteni, hogy ki tartsa öfelsége elé a lámpást! Caraffa asszony nem vállalkozott. Guitana a magistert ajánlta. Az aztán kimondta az ítéletet:

— Döntsön a bűvös edény!

Persze, hogy Prechorowsky mellett döntött!

A holdog ember már azt se bánta. Sőt, közel-integető reménye úgy megszelesítette, hogy kéretlenül nyúlt a zsebébe:

— A tálcát maestro!

Hanem az olasz csak fejét ingatta.

— Semmivel se tartozik, uram.

— És a kísérlet..?

— Barátságból.

Furcsa barátság lehetett, mert Ruggiero megrázta öklét a helytartó utár

VII.

Még rendes időben se volt könnyű dolog a császár színe elé, kihallgatásra jutni. Mostanában meg — a felség gyásza óta — éppenséggel nehezen ment. De Prechorowsky áldhatta szerencsáját, mert benne maradt a rostában. Az uralkodó keresztet jegyzett neve mellé, az eléterjesztett audienciás könyvben.

Délutánra szólt az engedély.

A helytartó úr parádében várta az időt, harmadmagával, a szolgálatos főkamaráson kívül. Ő állt utoljára a sorrendben. Ráért gondolkozni. Eleintén viszolta egy kicsit az aggodalom, hogy hátha zokon veszi tőle a felség, amikor kitálatal elé? Mentől tovább fontolgotott azonban, annál inkább oszlott ez a nyugtalan-sága.

Mit...! Az ilyen császári szerelmek nem szoktak komoly, szívbeli ügyek lenni! Csak unaloműző csipegetései a paradicsomi gyümölcsnek! Rendszerint a szeszélyes magasságok örülnek legjobban, ha valaki elég látszatos okot ad nekik, hogy szépszerével megszabadulhassanak megelégtelt hölgyeiktől. A császár s a bájos magyar dáma közt, meg éppen elég ideje neszel valamit ahoz, hogy kelletlen vendég helyett, mint a felség hálára kötelezője vonuljon el innen...

Míg ennyire jutott a fontolgotással, szinte örült is, hogy őrá esett a követség. Ki-ki a saját szerencsájének kovácsa...!

Bár már szólítanak!

Valahára ütött a pillanat. A főkamarás bekiáltotta az ajtón. Egy darabig fülelt még utána, hogy ugyan mi nagy ügy hozhatta ide ezt a hájgombócot, amitől úgy sugárzott? De hamarosan beleúnt a kíváncsiskodásba és odébbállt. Hiszen odabent úgysis hangfogóval társalognak...!

Egydarabig! Hanem aztán, mintha erősbödött volna a beszéd... Sőt! Olykor felkiáltások szakítják meg!

— Ej ha . . ?

A főkamrás szemöldökéről potyogott a púder.

Vajon mivel tudta így fölviillanyozni ez a sündisznó-szemű firma, a bebúslakodott császárt? Merl hogy a kabinetben a legkellemesebb csevegés folyik, abban egy percig se kételkedett az udvaronc.

Kezdett bosszankodni magára. Patvarba is . . ! Csak nem volt ő itt létratartója valakinek? Még a végén kiderül, hogy egy új Lamberget ültetett a nyakába, ahelyett, hogy egy kis kenyérbéllel, szép óvatosan, kisegítette volna azt a kereszt jelet, abból a könyvből . . !

Ördög és pokol . . ! Ennek fele se tréfal

Újból a függönyhöz pipíszkedett.

— Gondom lesz rá, hogy a fák az egekbe ne nőjenek . . ! — dünnyögte, az inge bodráig sárgultan.

Pedig bizony, okosabb lett volna, ha a saját testi egyensúlyára gondol inkább. Mert alig cepperlizett az ajtóig, mikor az hirtelen fölcsapódott s valami úgy hengeredett rá, mint egy elomlott, mázsás liszteszsák.

A megírigyelt jelentkező volt az, fakult-sárgán, mint az érett túró. Gyors hátráltában a saját lábaiba gabalyodott . . .

No, precedens nélküli eset, az udvar történetében!

És még hallatlanabb dolog, ami a dísztelen visszavonulást befejezte. Az ajtó megtáruulásában maga az uralkodó is látható lett! Szikár ujjal a falnak futott emberre mutatott.

— További utasításunkig, internálják a palotában!

Mégse ártott, benthagyni azt a jelt az audienciás könyvben . . !

VIII.

Józsefet legsebezhetőbb pontján érintették. Prechorowsky mézes alázatba burkolt vádaskodásai. De szokott hevessége ezegyszer mégse lobbantotta tűzbe.

Haragudhat-e ugyan valaki egy lába elé cuppant, ocsmány békára, amiért az undok nedveket fröcsköl ki magából? — gondolta.

Nem, a békának természete ez. Éppúgy, mint az embernél is természetes, hogy félre veti útjából a förtelmes állatot.

— Nos, bámulhatnak odakint, a főkamarással együtt!

Elképzelte a kettőt, ahogy egymásra merednek, az ő megvető, császári elvonulása után és önkéntelenül föl kacagott.

Mióta utoljára bohóskodtak Lamberggel, meghitt, baráti évődésben, nem történt meg vele ez, hogy ne vessen. Egész neki-örült váratlanul megtalált életkedvének és kétszeresen örült, amiért az éppen most, ebben a kritikus órában fakadt ki belőle.

Hát megváltozott, egész! Nem a régi, éretlen, szeretlen-indulatú ember többé. A fiatalság vad tajtékja lemúlt róla. Megtanult sajátmaga fölött is uralkodni. Régente bezzeg . . ? Azóta tombolna már!

„Báró Haller?“

Talán ott helyt megfojtja a gaz Prechorowskyt!

Jól esett ez a hasonlítgatás a két énje közt. Növelte elégedettségét, önbizalmát. Nem kétkedett benne, hogy még egy évvel előbb is, képtelen lett volna ilyen kevély rövidséggel elnémítani az alávaló árulkodót. Végig akarta volna szüröcsölni a szerelemföltés utolsó csöppjét is. Hallani mindent, a legapróbb részletig. Aztán, — oh, ártatlan csengőzsinór! — az lakolt volna elsőnek:

— „Hé, valaki! Hozzák csak elő a titkos kamara könyveit, aktáit! Nem a *Kruna Cseszkáról* szólókat! Ott már minden csöndes. Hanem a másikat!“

Azt, amelyikbe szép, betűrend szerint, egy halom recsegő-ropogó név van bevezetve . . . Azok nevei, aki-

ket ott találni, nemzedékről nemzedékre, élén minden olyan mozgolódásnak, mely a trónnal dacoll

— „A magyarországiakat?“

— „Hát persze!“

No, lett volna keresgélés, lapozgatás...!

— „Haller... Báró Haller...!“

Félhangon morzsolta a nevet, hogy kipróbálja a ropogását. De a név nem ropogott. Egész könnyen ki tudta ejteni. Talán még tetszetős is lehet, ha egy szép száj gyöngéden idomul hozzá. Így, hogy: „Báró Haller... Gabriel Haller...“

— Vajon, hogy kicsinyítik ezt a nevet, magyarul? Gyorsan elvágta a gondolat fonálát.

Ohó...! Itt leselkedik az ördög! Ni, hogy ingerezné! Vinné veszedelmes mellékösvényekre! Csak-hogy abból semmi se lesz. Nem megy utána! Nem adja a nyugalma! Mi köze is neki ahoz a névhez? „Azok“ az ajkak sohase dédelgethettek egy lázadó barbárt! Pálffy főhadvezér lánya?

— Ostobaság! — vont a fel vállát és hanyag léptekkel bibliotékájához sétálgatott. Kivont egy könyvet, találomra. Braun Ágoston: „*Austriaci Imperatores et Principes Conseil de la Sagesse*“-e volt az.

— Majd elpárolognak ettől a mindenféle incselkedések! — hunyorított kárörvendően. S elkezdte forgatni a lapokat.

De a bölcsesség tanácsai nem kötötték le. Csak a szemei olvastak. Erre új kötetet húzott ki. Ám kedvence, Querera is hasonló sorsra jutott. Annak meg kívülről ismerte minden betűjét. Weberrel próbálkozott hát. A „*Jus Principalis*“-aival. Utóbb Caussinusz életbölcészetebe, a „*Vita Pulchra*-ba“ kapott. Ettől se lett azonban okosabb. Legtovább még az *Ehrenspegel*-nél időzött, bár a császárok viselkedésének szabályait s életük történetét, nemkevésbé tudta, már gyermek-kora óta. De a könyvet képek ékítették. Elődeinek képmásai.

Elnézegette őket. Rudolphust csúfnak találta, de a szemei szép, nyílt, férfinézésű szemek voltak. Miksának meg a szája körül lelt valamj érzékeny, tetszetős

vonást. Mátyáson a homloka nyugodt símasága tetszett meg neki, II. Ferdinándon pedig a merész-szabású orra.

— Ha ezek a külön-külön megkapó vonások, úgy mind, egy-arcban találkoznának — — — ?

Hirtelen összecsapta a könyvet.

Arra eszmélt, hogy nem az ősök fiziognómiáját tanulmányozgatja ő itt, hanem valami — hasonlóságot... Egy bizonyos valakihez, akit soha nem is látott, akiről mai napig nem is hallott.

— De akiről a *Kabinet Noárnak* bizonyára vannak pontos adatai! — énekelt föl, valahol a bensőjében, egy váratlan, kaján hang.

Erre fölemelte és a sarokba is vágta az Ehrenspiegelét.

— Hát nem! — toppantott, bosszúsan. — Nem haladunk a régi nyomokon! Nincsenek kételkedések s nem lesznek sértő gyanúsítgatások. Az a lány maga az égből szállt angyal.

Eszébe jutott a karmelita-kolostor és hajdani, nagy megszágyenülése. Nem akart több pirulást.

— „Haller...”

Csak nem fogja magát, a császárt, végezetül még egy inci-finci bárócskához méregetni? És az a világlátású, okos lány se vak, hogy föl ne fogja kettejük közt a különbséget..?

Először örült meg fejedelmi magaslatának s próbált horgonyt vetni ebben a gondolatban.

Nem tehetett-e vajon mélyebb hatást szerelme tárgyára?

— Miért ne?

Emlékezetébe ötlött az a levél, melyet Stepney lord útján kapott tőle, Érsekujvárból... Teli volt az gyöngéd buzdításokkal, kimélettel. Hogy egyengette az a fehér kis kéz az ő útját, a népe felé..! Vajon nem érette is sóvárogta-e a lány azt a döntő kiegyenlítő-dést? És nem keresi-e, kivált az utóbbi időkben, az ő folytonos közelségét? Nem kiveszi-e részét az ő gyászából, mint senki az udvarnál? Tenné-e mindezt, ha nem viseltetnék iránta hajlandósággal?

De az a bensejében kötözködő, gúnyos hang nem engedte örülni.

Rákiáltott gonoszul:

— Ha mindez igaz, mért taszította el mégis magától olyan riadtan, az első közeledéseket? Pusztán lányos tartózkodás volt ez? Nem több? Nem iszonyat? Nem egy már megszállott szív tiltakozása, egy terhes, új ostromoltatás ellen?

Fölvillant előtte Lambergnek egy régi, paradox mondása. Hogy semmi se védi meg biztosabban az asszonyt a szerelemtől, mint — egy másik szerelem. Az az érzés, melyet egy másik férfi iránt érez...

„Haller..!“

Már rá is taposott az Ehrenspiegelre, mintha az lenne oka, amiért észrevétlenül ilyen messzi-futott a töprengéseivel. Mikor pedig, alig egy kevés ideje még, nevetni is tudott..!

Nem, nem adja oda ezt az újból föllelt nevetést. A jó, szilárd biztosságát! Nem kutatja, hogy mi az, amit bálványa őiránta érez. Csak örül annak, hogy itt, a közelében él, az ő éber felügyelete alatt és ha ő nem, senki más se férhet hozzá. Ezt biztosítani is fogja, minden áron. Egyebekben pedig, el kell foglalnia magát valamivel, hogy a gondolatai ne csaponghassanak szerte.

Vajon mit tanácsolna most az elhunyt segítőtárs?

Sorbavette szokásos lelki orvosságait. Akkor egyszerre fülébe csendült a saját nevetése. Az a csúf nevetés, mikor a zárdába indulása előtt, lent a Burg kertjében, zenét javasolt szegény Leopoldus...

Hogy kigúnyolta! S később aztán, sohase nyílt alkalma többé, teljesíteni a bántóan elutasított kívánságot...

Készen állt az elhatározással. Nyomban kiadta a parancsot:

— Keressék össze a kórust!

Úgy megörült ennek a jóvátévő ötletének, mint egy felülről kapott ajándéknak.

Igen, ki fogja engesztelni Lamberg emlékét! A finom lélek beleköltözik majd az ő instrumentumába

és társalogni fognak. A lelkek üzengetésének ez az éteri módja, egész meg fogja nyugtatni. Megszilárdítja önuralmát, biztosságát.

Percről-percre növekvő türelmetlenséget érzett.

— Lám, a termékeny izgalom..! Alkotó izgalom! — mondogatta magának és előmlötte a sejtelem, hogy valami örökbecsű, csudálatos harmóniát fog ma szerezni. Valamit, ami a lélek hallelujás felszárnyalását, a hit és bizalom ujongó győzelmét fejezze ki.

*

Alig várta, hogy egybe gyűjtsék a kart.

De ez nem tartozott a kis feladatok közé.

Az énekesek, akiknek ilyenkor rendszerint nem volt dolguk, szerte széledtek a városban. Órák órák után múltak, estebéd ideje is beköszöntött s a kórust még mindég nem sikerült összeszedni. Már az asztalnál felszolgáló napos kamarások is készenlétben álltak, mikor végül a szólamvezető fő-eunuch megérkezett.

De addigra elkéstek már. A főkamarás elképedve tért vissza a dolgozó szobából. A császárt egy nagy könyvbe temetkezve találta.

— Valami művészeti tanulmány?

— Eh, urak..! A *Kabinet Noár* főkönyve!

— Mit mondott a felség?

— Csak ennyit: „Később!”

Később se járt azonban több eredménnyel a főkamarás. A császárt mármeg akták közt lelte. A Rákóczi féle lázadás iratai közt...

A végre valahára megkezdett vacsora alatt, öfefsége csupán jelképileg érintette a fogásokat. Majd felszökött és klavikordiumához ült. Nehéz, zuhogó hangok keltek s haltak el az ujjai nyomán.

Az udvar összenézett.

Jól hallottak?

A császár — gyászindulót intonált.

IX.

Hogy mi történt aztán, arról ő maga se tudott volna számot adni. Egyszer csak ott állt Mária előtt, a Mária szobájában. Elsiketült füle nem hallotta most a lány ijedt tiltakozását, se az ész, se az illem, se a hagyományok parancsait.

Odavetelte elé az asztalra azt a két kibontott ár-kust, melyet dolgozó szobájából hozott el.

— Olvassa!

Két kitöltött, halálos ítélet volt a két írás.

Hogy Mária eltántorodott tőlük, rábólintott.

— Igen. A kurír virradattal indul Magyarországra, hogy vagy megerősítse, vagy visszavonja a békepontokat. Emitt pedig — — — Hiszen látja..! Két emberélet. Ön fogja eldönteni, hogy melyik pusztuljon. Prechorowsky, ha rágalmazott, vagy Haller, ha közelebb állt önhöz, mint ezt eltűrhetjük.

A császár zihálva beszélt. Feje, az arca, rőt-vörös. Szeme vérködösült, mint az ittasnak. Rekedt hangjában is volt valami nem-szokott, valami nem is emberi.

Elvágta a lány szavát.

— Ne engedjen utat semmi hiú reménynek, — mondta, vékonyra összeszorított ajkai közül. — Ne mondja magában, hogy Haller báró olyan helyütt van, ahol nem éri utól a mi kezünk! Mert utól fogja érni, bárhová rejtőznék is! Erre császári szavunkat adjuk. Holnap szétrepülnek a rendeletek a birodalom s a szélrózsa minden irányába. A tízezer forint fejpénzt kidobolják a báróra, kifüggesztik. Titkos ügynökeink is szétmennek és Gabriel Haller, a legrövidebb időn belül, fogoly. Ibi-ubil! Holnap fogoly, holnapután pedig talán már halott. Ha száz lelke lenne is! Megértett ön?

Mária száján nem jött ki hang. Csak a feje bukott előre, igenlőleg. Szemét mélyen becsukta. Homlokán valami bágyadt fény gyulladt ki, mint a templomi viasz-szenteknek.

A többi gyorsan pergett.

A császár halk, szakadozott hangon beszélt:

— Két emberélet... Jól megfontolja és feleljen: igazat szolt-e Prechorowsky? Kedvese volt önnek az a — — — báró?

— Nem.

— De ismeril

— Ismerem.

— Szereti?

Az inkvizítor nem nézett föl. Csak a szembogarait úsztatta oldalt. Dúlt belőle a sötétség, mint egy feltárt sírveremből.

— Azt kérdeztük, hogy szereti-e ön a bárót?

— Nincs amiért gyűlöljem.

— És az — — — a báró?

— Felsőg, a lelkekben nem olvashatok.

A császár orr-öblei nagyot tágultak.

Megrázta az asztalt.

— Tovább, tovább, tovább! Hol találkoztak önök?

— Magyarországi utaimon, mint a többi magyar urakkal, — lehelt a válasz.

József keze lecsapott.

— Nem elég! Nem elég! Magyarország nagy! Válaszokat!

— Sempte, Kistapolcsány, Érsekújvár...

— Valami kimaradt!

— Radvány. Károlyi Sándor báró házánál...

Mária tétován végigsímított a homlokán. Valami nyiladozott mögötte. Egy gondolat, mely talán menekülés lehet, ebből a rettenetes kockázatú vallatásból, ahol minden kérdés hurok és minden elvétett szó: halál. Maga-halálánál nagyobb. Mindnyájuk veszte, akiket szeret.

Belefogódzott a gondolatba, mint hajótörött a libegő deszka-szálba.

— Károlyiéknál, — ismételte. — Ahol alkalmam volt meggyőződni a ház kisasszonyának hajlandóságáról, a kérdéses Haller iránt...

„Kérdéses.“

Utána bámult a saját szavának, sötét csudálattal.

„Kérdéses...“

Hogy bírta ezt így kimondani?

Ki sugalmaz a vértanuknak?

„Kérdéses...!”

Ráfagyott már a kőlárva. Eltakarta azt a fájdalmat, amit ez a rideg, közömbös szó a lelkébe hasított.

Hozzátette:

— A Károlyi szülők is szívesen vennék ezt a frigyet...

— Igaz ez?

— Legjobb tudomásom szerint.

— Kész rá megesküdni?

— Esküszöm.

Most meg a császár csukta le a szemét. De csak egy pillanatra. Aztán megfordult és merev, keményen lezökkenő léptekkel az ajtó felé indult, Kinyitotta.

Kikiáltott:

— Trautson herceg! Trautson!

Egy magasra gyűrt köpeny gallérú férfi lépett be. Térdet hajtott.

Erre József fölemelte az egyik írást.

— Készen tartotta ön, amit elrendeltünk?

— Felséged parancsa szerint.

— Helyes. Ön tehát azonnal érintkezésbe lép a rendőrminiszterrel.

— Igen, Uram.

— Meghagyja neki, hogy még ez órában. itt, a Burgban, helyezze szigorú zár alá a cseh helytartót.

— Pre... Prechorowskyt?

— Tudtunkkal csupán egy cseh helytartó van!

— De — — — mögötte Csehország, felség!

— Az csak *volt!* — toppantott le József és dölyfös, zsarnoki kifejezést öltött az arca. — Mi pedig a birodalom abszolút uralkodója... Egy-egy akadémikus premiért se nehéz pótolnunk... Megértett?

Már mindent!

És Trautson fejet hajtott.

— Fölség, a rendőrminiszter még ez órában le fogja tartóztatni a *volt* Csehország — — —

— Volt kormányzóját! — bólintott a császár. —
 Úgy van. Ez az!

A herceg átvette az iratot, térdet hajtott és ment. A kettő meg összebámult, az ezüst kandeláberek kormozó lángja mellett. Alvadozhattak a gyertyák, senki se törődött a koppantóval. A kettő egymást nézte, mintha egymás lelke legmélyéből akarnának olvasni.

Aztán Mária fölvetette a fejét. Odanyujtotta a második írást.

— Ezt pedig, most azonnal, tépje össze felséged! — mondta fojtott, parancsoló hangon.

De József csak a fejét rázta. Komor eltökéltség villant a szemében.

— Még nem... Még egy föltétel... Mária!

S egy ledöbbenő gépmozdulattal magához rántotta a lányt.

Mária iszonyodva bontakozott.

— Egy pillanat, fölség és végig harsogni fognak itt a folyosók..! Itt lesznek a teremőrök, az egész udvar és itt lesz a császárné!

— A futár pedig indul Magyarországra!

— Fölséged képes volna erre — — — a galád-
 ságra?

— Már mindenre. — válaszolt egy szenvedő, le-
 hulló hang. És hozzátette:

— Mindenre, a — bizonyosságért...

Az egyik gyertya kilobbant. A világosság felé-
 nyire csökkent utána.

József a csengőre emelte kezét.

— Visszahívjam Trautsont? Határozzon! Nem
 lesz több szavam.

Valaki sikoltott, metszőn, élesen.

Mária elrántotta a császár kezét a csengőről.

Olyan volt az érintése, mint egy halotté.

ÖSSZETÖRT BÁLVÁNYOK.

I.

A főkomiszár vállat vont és bevárta a roham végét. Majd, amikor Prechorowsky már kifogyott a hörgő jajveszékelésből, némileg enyhültebben toldta gyászos híréhez:

— Ha valami óhaja volna excellenciádnak, felhatalmazásom van, teljesíteni.

Persze, hogy megint az élni-akarásával hozakodott elő, a nyomorult! Csak nagynehezen sikerült megértetni vele, hogy a lehetőségek korlátai közt kell maradnia. Végasztalásul elárulta a komiszár, hogy az ítélet-végrehajtás időpontját, szerencsére, elfelejtette a parancsra rávezetni a fölség...

— Nyilván talált valamit, ami jobban lekötötte a figyelmét... Hm... — dünnyögte a zubbonyába.

Ezt a feledékenységet tudja be hát jó jelnek a fogoly s kívánjon olyasmit, ami teljesíthető.

Végre megtört a boldogtalan. Beérte annyival is, ha megkapja naponta friss váltó öltözeteit és parókáit. Igen megszokta ezt. Istenem, már hatvankét éve...! Ófelsége a császárnő főudvarmesternője majd lesz kegyes a holmik beszállításáról gondoskodni... Már ameddig szükségesek...

A komiszár megígérte közbenjárását. Langyosan köszönt és elment.

Csak mikor a kulcs megfordult utána a zárban, értette meg Prechorowsky, egész rettentő helyzetét.

Senki sem akadályozhatta meg abban, hogy ott ne kezdje, ahol félbehagyta. Szinte tombolt kétségbeesésében, míg torka kiszáradt, nyelve olyan lett, mint egy darab fa. Akkor, megverten és összezúzottan, felgubbasztott ágya szögletébe. Kivörösödött, apró szemei előtt, lepergett egész élete. Látta magát gyermeknek, ifjúnak. Végigvitte dolgait, hivatalos és emberi cselekedeteit, eddig a fényes tömlőcig, ahol maholnap minden földi ügyei befejeződnek.

Hogy a nagy ítélet után, melyet egy rajta kívül és fölül álló hatalom olvasott a fejére, mit szolt mind e sáfárkodásaihoz a bensőjében hordott bíró..? Ki tudhatná! Vastagak voltak a kéretlen, új otthon falai s mélységesen titoktartóak. De annyi bizonyos, hogy könnyei fogytán, aligha ismertek volna rá egykori barátai a tegnap még kevély udvaroncra. Mint ahogy ő maga se foglalkozott, rég tovatűnt gyermekkora óta, azzal a valamivel, amihez most kezdett...

II.

Caraffa asszony csakugyan beváltotta a szerencsétlenül járt szövetséges hozzá fűzött reményeit. Egy barnaképű, mogorva olasz legény, már másnap reggel megjelent a ruhákkal, parókával, a börtönben. A foglyár gondosan átvizsgálta minden ráncot, minden zsebet. Minthogy nem talált semmi gyanusát, Prechowsky birtokába vehette friss öltözetét. Egyedül a paróka maradt ott, ahová a szolgál akasztotta, a fogason, illetetlenül. Úgy látszik, frissen-bodorított fürtjeinek köszönhette, hogy megmenekült a goromba gyömszőléstől. Bár az is lehet, hogy elkerülte a porkoláb figyelmét.

Pedig ez a paróka megérdemelte volna, hogy ügyet vessenek rá! Kiderült ez akkor, mikor a rab, nagybúsan, öltözni kezdett. Az új fejdísz sehogyse

akart megülni a fején. Vagyis, hogy a féloldala nagyobb, mint a másik...

A fogoly nézi, tapogatja. Egyszer csak valami kemény tárgyba ütődik. Kis híjján felkiáltott. Egy darab író ónrudacska és egy szeletke papíros volt a duzzadt hajgöngyölegben! És a cédukán írás:

— „Ne féljen, barátai virrasztanak, mindent elkövetnek érdekében. Üzenetre használja ön a papíros túlsó oldalát.“

Nem több. De a rabnak, mégis, majd kiszakadt a szíve, örömeiben. Reszkető kezébe vette az ónrudacs-kát s azonnal fölírta a cédula hátsó lapjára:

— „Ha érdemes, mentsenek meg. Bármilyen áldozatra kész vagyok.“

Az óndarabka a párnába került, a papíros pedig vissza, a hajfürthe. És másnap megint kivándorolt, ugyanazon az úton, amelyiken jött.

III.

Az írás nem hazudott. Csak nem volt egész pontos. A két dáma, valóban, nem sokat fogyasztott az álom korsójából, az emlékezetes éjszakán. De ami a mágisztert illeti, ő egyáltalán nem vett részt ebben a baráti önfeláldozásban. Mérgesen jött-ment laboratóriumában, ahova másnap a hölgyek is leszálltak, tanácsot tartani.

— Nem értem! — sziszegte. — Megörültek önök? Szembe helyezkednek a császárral, ezért a semmirekellő, vén fickóért? Aki rajtavesztett, viselje a következményeket!

— Sőt, ön talán még örülne is, ha ezek a következmények mentől csiklandósabbak volnának! Nem? Szégyelje magát! Ilyen önzés!

Caraffa asszony megvetőleg méregette honfitársát.

— Persze! — mondta. — A Ruggiero-beli grófság..! Holmi kis szennyesek..!

— Eltalálta! — bölintott cinikusan az olasz. — Pártfogoltjuk többet tud a kelleténél...

— Eh! Ez az ön dolga!

— Szép! Engem szóval cserbenhagynának?

— Egy hűtlen s egy hű szövetséges közt nem nehéz választani.

A magiszter nem maradt adós a gúnnyal.

— Kolosszális! — villant ki, egy kékes gőzzel fortyogó lombik mögül. — Ennyi magasztos baráti hevület..! Kár, hogy pontosan ki lehet számítani a kezdődése idejét!

Ha jól vélte Ruggiero, akkor az első csipkeszállítmánynál volt az...

— Folytatódott — — —

De nem. Nem folytatódott.

Az úrnő közbetoppant.

— Ön orcátlan! Ha nem is utasítottam vissza, octobán, a helytartó kádóit, viszont az érdekeit is igyekeztem kiszolgálni.

— Újabb prezentek reményében!

— Oh, ennyivel most nem fogja megúszni!

— Hát! Talán a bőrét..? Cipellöcskének?

Lehet, hogy még tovább mérkőzik a kettő, de Guitana se néma szemlélőnek bocsátkozott alá a laboratóriumba.

Odafröccsent keserűen:

— Mind a kettejüknek igazuk van! Mind a ketten önzők! Sajátmagukra gondolnak, csak velem senkil!

— Neked talán nem érdeked, hogy Prechorowskyt kihúzzuk a csávából és nyakába varrjuk a vetélytársadat? — fordult Caraffa asszony váratlan támadója felé.

Guitánát azonban már nem volt olyan könnyű elhallgattatni, mint régen. A megpróbáltatásokkal teljes eredménytelen évek, ingerlékennyé tették.

Visszapattant.

— Távolítsák el az udvartól! Vigyék az utamból azt az átkozottat!

— Ha éppen ezen fordul meg — — — ?

Ruggiero elúnta az asszonyok veszekedését. Állványához lépett s leemelt róla egy ibolyaszínű kis flakont. Meglöttykölte az elégedetlen lány előtt.

— ... azon egyszerűbben is segíthetek, mint hogy Prechorowskyval vesződjünk! Pár csöpp egy viaszgyertyába, vagy bármi tárgyra és — — — a magyar kreatúra nem lábatlankodik többé...

Az úrnő egyszerűen kifordította a mester kezéből az üveget.

— Most meg én mondom, hogy megőrült, hogy nem számol a császárral! Vagy nem gondolja, hogy a dámáját jobban firtatná, mint Prechorowskyt? Ha úgy sikerülne, szépen kereket oldatnánk vele?

— Firtathatná, asszonyom! Ennek a tinktúrának nyomára nem jöhet, soha, senki.

— Egy szerelmes ember..? Mindennek! Oh, — sóhajtott fel az úrnő, futó szomorúsággal, mialatt az üveget a polcra visszaállította — ön már nagyonis elfelejtette a multat, Don — — — Don Dominico-Caetano...!

Az olasz vállatvont, mosolygott. A dáma tünődve lóbálta a fejét. Egyikőjük se figyelt rá, hogy Guitana le nem veszi szemét a flakonról. Úgy bámult utána, hosszan, mintha delejes vonzás áradna az üvegből. Míg végül le kellett csuknia pilláit, hogy megtörje a sajtóságos ígézetet. Azon túl aztán csendesen viselkedett. Meg se mukkant többé. Csak a kendőjét húzta össze a mellén, fázékonyan.

Caraffa asszony se folytatta a csatározást. A barnaképű legény jött, Prechorowsky levetett köntöseivel.

Fölélénkülve rebhent rá.

— Nos Giacomo! Baj nélkül jártál, *piccolo mio*?

— Mint mindég! — vigyorgott vissza a fickó, szemtelenül. — Hiszen Lamberg hercegnél is — — —

— Pszt! Arról meg, álmodni is felejts el!

A dáma a parókáért nyúlt.

— Mutasd!

Ott volt az üzenet. El lehetett az inast küldeni.

— Holnap reggel, a szokott időben, Giacomo...!

A legény távozott, az úrnő pedig egyet gondolt és hadakozás helyett az olasz nyaka köré fonta karját.

— *Caro mio*...! Látod, mi van ebben az írásban? „Bármilyen áldozatra kész...!” Légy hát okos! Ne makacskodjál. Segíts nekünk.

— Hagyjon!

— De nem hagylak, *favorito mio*! És sohase is foglak elhagyni, bármiféle... izé van a multadban. Csak most az egyszer légy az én ügyes, jó Caëtanóm!

— Eh! — bontakozott a magiszter, türelmetlenül.
— Felkötnék! Nem érti?

— Ugyan...! Ki merészelné?

— Nos, éppen az ön védelme! Hogy bár rég a pokol fenekére süllyedt volna!

— Nem fog beszélni! Míg fogoly: nincs neki kivel. Ha megszabadítjuk, nem lesz miért. Ellenkezőleg!

Most már másik karját is a duzzogó nyaka köré fonta, a szép hölgy. Azzal se törődött, hogy tanuja van az enyelgésüknek.

— Hiszen, — muzsikált a hangja, lágy, gyermekes énekléssel — ha éppen olyan nagyon kényelmetlen neked szegény Prechorowsky... később is... lerázhatod!

— Majd, amikor önnek már leolvasta a sápot! Ugy-e?

— Majd, ha meghozta azt a „bármilyen” áldozatot, amiből te is részesülni fogsz, hálátlan *carissimo*... Aztmondom, udvarképesebb kifejezéseket is használhatnál!

— Én meg azt mondom, — csattant föl hirtelen a férfi — hogy engem ugyan nem fog ön befönni! A terzattoi szűzre...! Képes lenne még az én bőrömet is vásárra vinni ez, néhány selyemrongyért!

Lerántotta a fogasról szásrétű adeptus-gallérját, félre rúgta a küszöbön gubbasztó majmát és két lépéssel kinttermett. Bevágta az ajtót. A cserbenhagyott szövetséges pedig, beérhette azokkal a szitkokkal, melyeket utána küldött, míg csak a Burg labirintusa el nem nyelte a magisztert.

IV.

Egyedül maradván hugával, az úrnő a mennyezetre emelte szemét.

— Oh! — szólt, kissé még mindég pihegősen — ez a Caetano igazán egy közönséges himpellér! Egy gyáva kukac! Ki hitte volna, hogy így csalódhassunk benne? Hiszen, — lágyult sóhajtásba a haragja — sikerüljön csak kiszabadítanunk Prechorowskyt...! Eligazítom én, helyette is, a maestro dolgát...! Ilyen cudarság!

Elhallgatott. Csak most vette észre, hogy önmagával társalog. A másik némán, gúnyosan nézi.

Ráripakodott.

De rosszkor. A lány kezdett már torkig lenni ezekkel az örökös jelenetekkel, melyekből neki semmi haszna.

— Még hogy semmi...!

Caraffa asszony összecsudálkozta a két párnás tenyerét.

— Elhallgass, adta békája! Hát a hintó, amiben grasszálsz? A Csillagkereszt? Az ékszeres ládád, amit alig tudsz bezárni? A nagy gála-ruhák? Az operakosztümök? A Toison-dísz? Ez neked mind semmi?

A kisasszony az adósságokat vetette vissza.

Egyéb se hiányzott, ebben a fölleprikázott hangulatban!

— Adósság! — rivalt rá az úrnő. — Hát nem én viselem-e mindet? És minden áldozatot?

— Hja, az eszközt megfelelő formába kell bujtatni, néném, ha azt kívánjuk, hogy hasson!

Különben: mit adósság! Mit: áldozat! Hiszen a méltóságos nagynéne eddig még egy huncut pfenniget se törlesztett, az egész garmaz adósságból!

De most már aztán igazán megelégette a dáma, a hálátlanságot is, meg az időfecsérlést is. Ha azt akarja a kisasszony, hogy a hitelezőket lecsendesíthessék s amellet ő is elérje célját: ám járjon utána! Ne várja ölbetett kézzel a szerencsét, mikor pedig éppen a dolgok melege érlelődik!

Nyomatékos főbólintás fejezte be a beszédet.

— A császárra, Prechorowsky érdekében, ez idő szerint csupán egyvalaki tudna befolyást gyakorolni, ha ügyesen megkörményékeznéd...

— Hogyan! Ön a magyar perszónához küldene engem? — sivített fel Guitana, elszörnyedésében.

Caraffa asszony elsöprő és igen méltóságteljes kézmozdulattal válaszolt. Oh..! Csak nem kell patogni! Nézze meg az ember a haszontalan fruskáját! Hát nem elég, hogy mindőjük helyett neki kell törnie a fejét? Hohó..! Van agy és vannak kezek-lábak. Az ötleteket meg is kell ám valósítani! Megdolgozni értük, mint ő dolgozott, világ életében! Áldozatokat hozni, mint ő hozott! Mosolyogni, mikor harapni szeretnénk és kérni, mikor parancsolni a célunk! Bókokat csöpögtetni, mikor legszívesebben kést mártogatnánk! Úgybizony!

Guitana rémülten bámult mesternőjére. Ismerte azt az óriási hatalmat, amit az fölötte gyakorolt és aminek — mint soha — úgy bizonyára most se lesz képes ellenállni. Mert ez az asszony, még mindég, kezében tartja az ő szenvedélyes reményének egy kurta kis szálát..!

De ha nem tévedett is, ha az a félelmes szívósságú másik akarat valóban megint fölébe került is az ő szilaj tiltakozásának: nem sokra mentek a kísérlettel. Mária egy teljes napja elzárkózott.

— Talán remete-nőnek készül! A császár meg bárátnak! Mert az meg a kolostorokat bujja! Kívül is

marad, estigl — szorongatta az öklét Guitana és várta, hogy a nagynéne most majd veleremeg az ő remegésével s együtt toporzékol az ő toporzékolásával.

De mindebből semmi se lett. Caraffa asszony, ellenkezőleg, egész megcsitult a hírre és igen nyugodtan íróasztalához ült.

— Add ide a parókát! — szolt.

S szántani kezdett a papiroson. Szép, szívformájú ajkai halkán morzsolták a szöveget:

— „Mai nap veszélytelen, császár kolostorban...”

Már éppen sodorgatni kezdte a levelet, mikor odalent, a Burg udvarában, megharsant a réz-túba. Erre fölneszelt s az ablakhoz futott.

Csakugyan, jól hallotta. A generálmarsot fujták. Az udvari hintó kanyarodott be, a város felől. A kocsiajtó kinyílt.

De — — — uramfia..! A császár nem a maga lábán lép ki! Két lakáj emeli le a hágóról... Az uralkodó — imbolyog!

— Ejha..?

Ennél többet nem mondott az úrnő. Egy szempillantás alatt rajta volt a köpeny s ő kint a szobából. Néhány perc múlva, lihegett is már, vissza. Tárva röpködtek a karjai.

— Guitana! — kiáltott. — Ilyen nemremélt haladék! A császár beteg! Forró-hideg töri! Most hívatják az orvosokat! Ide, a szívemre, lánykám!

A cédula kirepült a parókából. Sietős kézzel másikat rótt helyette a dáma.

— „Császár beteg, úgy pihen..“

És ráborította a porzót.

— A Madonna meghallgatott, — mormolta, érzékenyülten. — *Carissima*, ha sikerül kiszabadítanunk ezt a vén pénzeszsákot, Istenemre, első dolgom lesz, kifizetni az adósságokat. Ne legyen Catherine a nevem!

V.

Caraffa asszony értesülései, mint mindég, ezúttal is megállták helyüket. Ófelsége csakugyan rossz bőrben került haza. Nyomban ágyba fektették. De a baj oka, egyelőre, rejtély maradt. Alkonyatig se daganat, se egyéb elváltozás nem mutatkozott az uralkodón, aki, egy kis főfájáson és émelygésen kívül, nem is panaszkodott szenvedésről.

Akkor a császári család három belső professzora, Beckers, Ilmer és Garelli, tanácskozássra ültek össze.

Beckers rákbetegséget gyanított s minthogy a Cancert a tudomány külön élő állatnak tartotta, napokig háromszor, nyershús borogatást ajánlott, hogy a gonosz bestia ne a fölséges testből szíjjon életerőt.

Ilmer azonban lehurrogta kartársait. Ő gugavészt sejtett és friss viperából főzött levest, fekete-galamb-sültet javasolt, azzal, hogy a beteg kizárólag szenteltvizet igyék hozzá...

Garelli egyik álláspontot se tette magáévá. Emlékezni vélt rá, hogy a császárt, legutóbbi vadászatakor, egy hitvány eb fölségsértő módon megharapta s erősen kardoskodott, hogy a gonosz düh netaláni elhatalmasodása ellen, a beteg fejének bőre egy darabka helyen megnyittassék és a szentelt stóla egy foszlánya a nyílásba, preventíve, behelyeztessék...

Ott pirkadt rá a hajnal a tudósokra. De hogy az eszmecsere nem ment egész símán, tanusította egy törött lorgnon, egy hajporos páróka leszakadt farkincája s egy földön búslakodó krágli... Mielőtt egyéb apróságokra kerülhetett volna sor, végezetül is bepattant az ajtó és befutott rajta a császári kabinet — alkályhafűtője.

— Jőjjenek az urak! Ófelsége himlős!

Ezt akkor már a vak is látta.

— Megállapításunk helyes volt, felség! — bólintott Beckers, az üres lorgnon-keret mögül.

— És bámulatosan egybehangzó! — tódították Garelli, Ilmer,

A receptet is, közakarattal rendelték. Elzárni a beteget minden káros friss levegőtől és húsz könyéknyi vörös, angliai flanelbe göngyölni!

— De azért egy Szentháromság-képecskét éhomra elnyelni, semmikép se árt, — mondta távozóban Ilmer.

A kartársak pedig rábólintottak, helybenhagyólag.

VI.

Eltelt egy nap, Caraffa asszony április tizennegyedikére fordította át a kalendárium levelét, Prechorowsky ügyében azonban nem történt semmi előhaladás. A főudvarmesternő egyre nyugtalanabb lett. Igaz, hogy a császárt ez idő szerint ágyhoz szegezte betegsége, ám a baj csak jámbor bárányhimlőnek bizonyult. Maholnap a főltség felkél s akkor mi lesz az ő aranybányájával? A helytartóval?

Súlyos gondok gyötörték. Már előre tartott a reggeltől s a parókába rejtett sürgetéstől. Legnagyobb meglepetésére, a hajfürdő nem tartalmazott levelet, ami mégjobban megdöbbsentette.

— Akármilyen hitvány féreg is ez a Ruggiero, — fordult hűgához — meg kell békítenünk. Szükségünk van az eszére.

— Vallja be néném, hogy nem bírja el a duzzogását! — fordultak ki Guitana pirosbélésű ajkai, gúnyosan.

— Nos és ha úgy lenne...? Én is asszony vagyok talán még?

Nem is késedelmeskedett, hogy az asszony-szíve sugallatát kövesse.

— Várj, itt leszek, hamar!

De milyen hamar! Gyorsabban, mint hitte és meg-

veszekedettebben, mint amilyennek húga valaha is látta.

— Nyomorult! Oh, a nyomorult...!

Ezt hajtogatta egyre, tajtékozó szájjal, a fejét dúcolva, míg Guitana le nem fogta a kezét.

— Mi történt?

Biz ott nem kisebb dolog, mint hogy az érdemes magiszter — meglépett. A törpék sehol, az olvasztókemence lerontva. Lombikok, fiolák, szublimáló sisak, szilánkokban. Hűtők, szedők, kupellák, az üvegmozsár cserepei közt... Az asztal közepén a háromláb, azon egy — levél. Szép jó mulatást kívánt benne a megugrott szövetséges a dámáknak, a felséges bécsi udvarnál. Ugyanezt fogja keresni ő is, csak másutt. Kevésbé meleg helyen... Érthető, ha az ilyen bizonytalan utakra a pénzt magával viszi az ember... No, de se baj...! Kárpótlásul, a hölgyekre testált a maestro egy szimbólikus pelikán-képet, egy hordócska „*animát*“-t, egy üveg-kukurbitára tellő finom kénesőt, saját, titkos jegyekkel szerkesztett naplóját, a Rózsakeresztes lovag-jelvényeket és ráadásul a Frigyszekrényt ábrázoló szőnyeget a hét titkos ponttal. Egy hiánytalan demonológiát, meg a mágikus tükrét s néhány kitűnő receptet, az aranycsináláshoz. A hölgyek tudják legjobban, hogy mindez mennyit ér...!

— Elvitt az ön Ruggieroja, néném, mindent, az adósságokon kívül! — volt Guitana összefoglaló véleménye.

És hogy Caraffa asszony olyan baziliszkus-szemeket meresztett, úgy rájött megint a bolondóra: tanácsosabbnak ítélte, nem is folytatni az eszmecserét, hanem kereket oldani.

— Végem! Tönkretett! — hallotta a vad kiáltozást, még akkor is, mikor pedig már a harmadik szobában járt.

VII.

De nem olyan fából faragták a szép olasz aszszonyt, hogy tartósan elhagyja magát! Másnap friss lendülettel s az egyre növekvő veszedelmektől megacélozottnan, kétszeres erővel forgatta ismét tovább a sorsuk kerekét.

Guitánát újból a „remete-dámához“ küldte. És a lány nem is ellenkezett. Ráért meggondolni, hogy ha a hitelezők lármát csapnak, nekik okvetlenül távozniok kell a presztizsét féltő udvartól. Ez a császártól való végleges szakadást is jelentené.

Ezt nem akarhatta. Minthogy nagynénje gondosan eltitkolta előle Józsefnek a magyar hölgnél tett látogatását, még mindég hihette és hitte is görcsösen, hogy a császár egyszer végre is kigyógyul ostoba, új hóbortjából és visszatér hozzá.

Ezzel biztatta magát, míg sietve végig haladt a folyosón. Aztán elszántan nyitott be vetélytársnőjének előszobájába.

Valahára a siker jegyében járt! Mária nem térhetett ki az anyacsászárnőnél kötelező, reggeli ájtatosság elől s így, — míg a kápolnából vissza nem tért — nem lehetett az ajtaját elzárni se.

Most már szinte örült is Guitana, hogy szemben fog állni vele. Jól megmustrálhatja! Ki tudja? Talán olvashat is valamit a zárkózott, büszke vonásokból? Hogy szeretnek-e hát csakugyan, amögött a fehér márványhomlok mögött, mint ahogy ő szeret? És ha igen: meddig győzik még a mérközést, vele? Meddig bírja az a holdkóros, plátói nyavalygás a versenyt, az ő élő és perzselő, csupa-valóság szerelmével?

Úgy ült, hogy mindjárt belépése pillanatában szemügyre kaphassa jogainak bitorlóját. De, nagy bosszúságára, nem maradhatott egyedül. Kevés vártatva egy tinhal-képű, kopott, púpos kis gnóm hajlongott be az ajtón. És hozzá a beszédes fajhoz tartozott! Előbb azon jajveszékelt, hogy neki épp most kell itt alkalmatlankodnia. Majdmeg, hogy a szépséges és méltóság-

gos kisasszony bizonyára haragszik rá! Pedig ő igazán nem tehet semmiről. Ófelsége parancsa szent!

— A császár . . ?

Erre már fölfigyelt Guitana. Okosabbnak látta, hátforgatás helyett szóba ereszkedni az izgága kis emberrel. Hogy hát: kicsoda is az? Az új udvari ékszerész? No, derék! És őfelsége parancsára jár itt? Lám-lám! A gáláns nagyúr . . ! Biztosan valami szép agraf! Nem? Egy medál? Szabadna is talán látni?

Guitanát ingerelte a kíváncsiság, hogy vajon milyen ékszereket kap az ő címzetes utóda. Fölérik-e értékben azokat, melyeket ő hajdanában kapott? Vagy hogy ellenkezőleg, nem rendeznek-e túlságosan is heves ostromot a jégpáncél ellen . . ?

Mohón vette át az etüit. Megforgatta tenyerén a csillogó holmit és — vállatvont. Kétségkívül, szép darab volt a medál. Kövei értékesek és nagyok. De egésze véve . . . semmi különös . . !

Már éppen készült visszatenni az ékszert, mikor belülről hirtelen, mintha megrántották volna:

— A medál belseje . . !

A zár engedett és fölpattant. Ugyanakkor ő is. És éleset sikoltott. Majd sóbálvánnyá ijesztette az ember-séges Oppenheimer Salamont.

— Méltósága . . !

— Semmi . . . Csak . . . a zár közé csíptem az ujjam, — hebegte, elszíntelenülve.

Aztán elhátrált a dobozzal és nagy erőszakoltan, megpróbált mosolyogni. Hogy szeretné megmutatni . . . szakértőnek . . . A munka gyönyörű . . . Talán mások is rendelnének . . .

— Beleegyeznek?

Sőt egyenesen odavolt a dicsőségtől Oppenheimer! Azt se vette észre, hogy a szépséges és méltóságos dáma — mikor az ajtóhoz ért — egy kicsit megkapaszkodott.

VIII.

Caraffa asszony nem tartozott a gyöngeszívű nők közé. Ám a visszatérő hugától ez egyszer, megdöbbsent. Guitana túltett, még rajta is.

— De hát mi ütött önhöz? — adta vissza neki a minapi kérdését, egy székig támogatva a lányt.

Guitana ledobbant. Vaogott hangtalanul. Míg egyszerre kihördült belőle a kiáltás:

— Végem! A császár megcsalt!

— Elment az eszed, hogy így rikácsolsz?

— Itt a bizonyíték!

A lány az asztalra vetette a dobozt.

— Nyissa ki az érmet!

Olyan parancsoló volt a hangja, hogy Caraffa asszony önkéntelenül engedelmeskedett. Megnyomta az ékszer kidomborodó kis rugóját. Némán olvasta az aranyba vésett jelgét.

— Hangosan! — rivalt rá akkor Guitana. — Hangosan, hogy mégegyszer halljam!

— „*Devicta vinxit* . . .“ Győzött, aki legyőzetett . . .

A dáma nagyra nyitotta szemét. Egy percre úgy elámult, ő maga is, hogy nem jutott szóhoz. Olyan hatalmas bizonyítékot tartott a kezében, hogy egy-tekintetre föl se tudta mérni a következményeit.

Aztán bepattantotta megint a dobozt és diadalmasan kiegyenesítette karcsú, acélos testét.

— Nagyon helyes, hogy elhozta az ékszert! — intett fensőbbsséggel. — Lásd, most vagy a helyes nyomon! Csak valamivel több önfegyelmezés . . .! Így mindent le lehet olvasni rólad. El azzal az eszelős tekintettel! Szedd össze az erőd és a legártatlanabb öröm mosolyával járd sorba a hölgyeket. Dícsérd a felség izlését! Senkit ki ne felejts!

— Én?

Guitana fölhahotázott. Üresen kongott a hangja.

— Nem, asszonyom! Nekem elég volt, ez életre, amit láttam.

Egy tapodtat se akart mozdulni.

Az úrnő félig szánón, félig lekicsinylőn méregette.

— Bolond! — dünnyögte. — Ilyen fegyvert felhasználatlanul hagyna..! Ha én úgy itt nem volnék..? Mi?

Fölvette az ékszert és ment. Egy félórán belül még a Burg kövei is lihegtek az izgalomtól. Csak épp ott nem akart lángot vetni a csóva, ahol legjobban számított rá a főudvarmesternő!

Amália meredt ki, tovább, az ablakon, messze ívelő tekintettel:

— Nem érdekel...

Az anyacsászárnő is, mindössze annyit ígért, hogy a jövőben visszautasítja a megtévedt gyermek minden szolgálatát. És szent kilencedet kezd megtéréséért...

*

Caraffa asszony tehetetlenségében befelé szitkozódott. Föl volt háborodva, a lelke mélyéig.

Ez legyen a jutalma a fáradhatatlan szorgalomért! Ilyen gyöngye eredménnyel végződjék, ami olyan szépen indult! Ennyi legyen mindössze, amit az ő hatalmas bizonyítékával kiharcolt!

Pedig — ez idő szerint legalább — nem maradt hátra számára egyéb, mint visszatérni aranyhálójába és bevonni azokat a szálakat, melyeket kibocsátott. Várni, jobb időt, kedvezőbb közhangulatot.

Guitanát most is ott lelte, ugyanegy helyen ülve. Arcán ónos szürkeség terjengett. Tekintete botorkálva járt körül. Meg kellett ráznia, hogy a jelenlétéről tudomást vegyen. Akkor megszólalt, mint aki mély bódulat pincéjéből bukkan ki:

— A császár — — ?

Eh, törődött is most Caraffa asszony a császárral, aki olyan szép békességesen fekszik a hátán! Előbbre való dolgai voltak neki! Ezeket akarta megérettetni a lánnyal. De az csak egyet értett. Hogy a férfi, a szeretett, a szerető, már a valóságban is megszegte Érosz kötését... Máshoz tartozott. A vetélytársnőjéhez. Napok kérdése, hogy fölkeljen s akkor folytatódik tovább minden, ami félbemaradt...

Nem, ő nem ért rá többé, lassú és tekervényes ki-

bontakozásokat keresni! Végsőkig próbált türelme azonnali és biztos megoldást követelt. És szentül hitte, hogy néunje, akinek leleményességét annyiszor megcsudálta, talánna is illet, ha valahára az ő ügyére összpontosítaná figyelmét.

Az úrnőnél azonban süket fülekre talált. Az csak a hitelezők félelmes tömegét, a fiskus zaklató leveleit és főleg Prechorowsky váltságdíját emlegette, mint egyedül kivezető utat abból a fenyegető helyzetből, amibe került.

A lány nézte a beszélő ajkakat nem-látón, nem-tudón. Míg egyszerre rádöbbsent, hogy ők ketten itt tulajdonkép két egész külön malomban taposnak.

A megrettenés szilajságával szökött talpra és villant szembe nagynénjével.

— Mit nekem az ön pénze! — kiáltott. — Mit nekem az uzsorásai! Mit nekem az egész világ! Nekem azt adja ön vissza, akit évek óta ígér! Értse meg hát valahára: nekem a császár kell!

— Úgy?

Caraffa asszony félkört fordult. És e percben ő is rálátott arra a kettejük közt tátongó örvényre, amire előbb a huga.

Teremtő ég...! Hiszen ő egy idegennel élt együtt eddig! Hiába közös a családi nevük, a céljaik, érdekeik, természetük közt nincs, nincs, egy parányi közösség sincs! Ő a megtestesült céltudatosság, józan és értelmes gyakorlatiasság. Amaz ábrándokat kerget. Ő az asszonyszívét is el bírta némítani, mikor az élet kegyetlen parancsa így kívánta, emez pedig íme, még őt is prédájául dobná annak az önző hóbortnak, amit a fejébe vett s azoknak a gondoknak, melyekben nem-kevés része van!

— A császár — — ?

Megénekelte a szót és hideg tekintettel söpört végig a vérétől elfajzott ostoba teremtésen, akiben valaha önmagát akarta tovább folytatni s akiben ekkorát csalódott...!

— Attól pedig letörülheted a szádat, ma mig-nonnel — mártotta belé a bosszúját,

— Mit... mit mond ön?

— Csak azt, hogy halott szerelemből nem lesz többé élő, soha! A játszma elveszett, kisasszony. Ó, nem most, nem! Már réges rég. Az ön helyében a vak is látta volna! Köszönje, hogy meghagytam eddig a képzelődésében és aztán tessék ott az igényekkel lejjebb szállni! Ha nincs császár, jó lesz egy kamarás is! Fő, hogy az erszénye könnyen oldódjék. Mert ilyen költséges passziókat, mint ez az ön császárvadászata, én nem győzök tovább. Tessék egyszer hozni is, ne mindig csak vinni! Tessék másfelé kereskedni!

— Hát ez — — —

Guitana egy pillanatra a száját is nyitva hagyta.

— Hát így ..! — mormolta aztán, botladozó nyelvvel. — Így hurcolt ön engem, évek során keresztül, az orromnál fogva! Ezt tudva. Így élt vissza a hiszékenységgel, a nyomorúsággal! Bábja voltam. Pénzfelhajtó kopója, amíg reménykedett! Csalétek... Pusztá eszköz...

Az úrnő félvállán át mosolygott. Cipőcskéi hegyén ringatta magát.

— Eszköz? — szisszent. — Te mondtad. Legyen! Megfizettelek és fölhasználtalak.

— Jó.

Guitana feje a mellére horgadt. Nem hadonászott és nem acsarkodott többé.

— Jó, — ismételte még egyszer és anélkül, hogy visszafordult volna, kiment a szobából. Az ajtót is nyitva hagyta.

Az úrnő pedig kielégülten nyalta meg a száját.

— Kellett neki ez a lecke!

Legalább észretér. Nem untatja többé a császárjával.

*

Ugyancsak csudálkozhatott ezalatt a derék Openheimer Salamon! A szépséges és méltóságos kisasszony nem tért vissza az ékszerrel... Ha legalább

a nevét tudná! De azt bizony, elmulasztotta megkérdezni.

Baj, baj. Hanem azért nem való lármát csinálni, ugye, ha valakinek „kedves Oppenheimer“ és nem „te sárgafoltos zsidó“ a neve az udvarnál? Legrosszabb esetben, ha nem kerül elő a medál, az Oppenheimer újból elkészíti és — elteszi a tanulságot.

IX.

Otthonába érve, Guitana bezárkózott. Hogy mit művelt odabent? Ki tudhatná! Hűba kondították rá a delet, a vesperást is. Nem jött ki, csak mikor már le-sűrűsödött az éjszaka s a Burgban elült minden mozgás.

Egy ezüst keresztes, csattos imakönyvecskét szorongatott kezében. De nem a kápolna, hanem Ruggiero laboratóriuma felé tartott. Mindenütt a fal mentén haladt, köpenyének selyemcsuklyáját mélyen az arcába húzva.

A műhelyben tüzet gerjesztett. Meggyújtotta a lámpát és szétnézett.

Nagy rendetlenség, mindenütt. A komisszió még csak másnap készült itt leltározni. A boszorkánynyha egyedüli élő foltocskája, — egy emberképű kis selyemmajom — ott gubbasztott, elszontyolodva, az ablakdeszkán. Éhes lehetett, mert rámakogott, panaszosan, a késői vendégre és koldúlva nyújtogatta felé meztelen kis tenyereit.

Guitana lezavarta az alkalmatlan kis állatot és behajtotta az ablak vastábláit. Szükségtelen volt, őt itt most meglátnia, bárkinek. Nem is látta meg senki. A műhelyben ásított a magány. Mély csend merevedett a titokzatos falak közé. Az ijedt majmocska se mert mukkanni többé.

A lány a polchoz lépett. Figyelmesen sorba nézte az üvegeket. Egy ibolyaszínű, pergamennel lekötözött és lepecsételt flakonnál végre megállapodott. Leemelte s az asztalra tette. Kebléből csipkés kendőcskét vont elő és hosszában négyrét hajtogatva, átkötötte vele orrát-száját, úgy, hogy csak szemének mozdulatlan, fekete csillagai tündököltek elő. Aztán kinyitotta az imakönyvet.

Magától fordult az el, egyik lapra. „*Ima felső kegyelemért*“, állt a fölzetén.

Ónrudacskával aláhúzott két szót, az oldal különböző részein. Fönt: „*Emlékezz*“. És valamivel lejjebb: „*reám*.“

— Így.

Rábólintott. Majd felhúzta keztyűjét. Fölbontotta az üveg pecsétjét, leszaggatta a pergament és a kötőzsinórokat. Kinyitotta a dugót. Gyors kézzel, kis pergamenfoslányt mártott a folyadékba s ismét elzárta az üveg száját. A majomhoz lépett, mely reménykedve szökölt felé. Orra alá tartotta a pergamenszeletkét és figyelt, feszülten.

Az állat megnyalta a papírrongyot. Örvendező makogása hirtelen elhalt. Egész kis testében összerándulva, egy pillanatig végtelen szemrehányólag nézett a lányra. Aztán felrikácsolt és lezuhant a földre.

Guitana visszatért az asztalhoz. Az üveg szájára illesztette az imakönyv nyitott lapját. Megitatta azt is. Majd összekapcsolva a könyvet, gondosan bedugaszolva a flakont, magához vette mind a kettőt és elhagyta a sívár szobát. Ment, amerről jött, nesztelen, surranó léptekkel.

Igyekeznie kellett. Már rövidültek az éjszakák. Korán hajnalodott.

X.

József — bár csak egy elkésett gyermekhimlő csúfolta meg — környezete iránt való tapintatból, mégis eltiltotta a látogatásokat. Az érdeklődők nem hatolhattak a külső antekamerán túl. Egy asztalt állítottak be oda, minden nap új vendégkönyvvel, melybe a résztvevők beírhatták nevüket. Egyben ajándékaikat is lehelyezhették.

Virág, virág és megint virág! Ezüst-csokréta, arany-füstölő, ékkövekkel kirakott, medicinás kánálka...!

A felség — aki fürge volt már, mint a potyka és ingerült, mint minden lábadozó — kezdte szörnyen unni ezt a sok ötletlen holmit. Irigykedett a leleményes francia udvarra és durcás kifakadásaival, néha vérig keserítette az ágyánál őrködő, napos orvost. Sőt Franzin atyának se mindég sikerült, lecsöndesíteni.

Egyebet nem hoztak? Nem. Jól megnézték? És mindenki beírta nevét a vendégkönyvbe, aki itt járt?

Ugyan honnan tudhatta volna ezt a két szorongatott? Hiszen ők éppúgy nem hagyhatták el a betegszobát, mint ahogy a vendégek nem léphettek be ide. (Épp a felség parancsára!) Ők csak az ajtó forgatható szekrényéből szedegették ki, amit a szolgák oda beraktak. Azokat meg folyton cserélték.

A nyügölgödő felség ökle úgy lecsapott, hogy a vastag flanel-göngyöleg — melyben feküdt — egész porfelhőt füstölt ki utána.

Franzin páter, aki éppen most tért meg az ágyhoz, az utolsó ajándék-rakománnyal, szelíd-rosszalólag ingatta fejét.

— Ej, ej...! Így nehezíteni a Gondviselés munkáját...!

És jelentőségteljesen forgatott egy ezüst keresztes imakönyvecskét.

József szeme meg is akadt rajta. S ime, az égi kegyelem! Mindjárt a haragja is elszállt.

— Mi az ott?

— Valami jámbor lélek hozhatta...

— Páter, adjátok ide nekünk azt a könyvet!
És nagyot fénylett a tekintete.

Az atya is sugárzott. A Szentlélekről dűnnyögött valamit, kinek — lám! — ilyen egyszerű kis eszköz is elég ahoz, hogy a szívünkben munkálkodjék...

Bizonyára mondott volna még többet is, de József félbeszakította. Egyszerre sürgősen ájtatoskodni kívánt. És — egyedülmaradni... Bele lapozni abba a gyöngéd formájú kis könyvecskébe, melynek küldője felől nem kételkedett... Majd csenget ő, ha valamit óhajt!

Csöngetett? Nem. Pár perc multán valósággal megdördült a harang.

Ilmer fejet csóvált. A pap meg vissza neki.

— Hát eddig tartott a békesség?

Csak elmeredtek odabent.

A császár viaszszárgán feküdt az ágyon. Szemei le voltak zárva, szája összeszorult, kezei ökölbe zsugorodva. Körmeinek félholdas háza, szederjesen kék...

Ilmer doktor a fejéhez, Franzin a csengőhöz kapott. Megrántotta a vészjelt:

— A bécsi püspököt!

— A kollégákat!

Akkor megszólalt a császár is, fénytelen hangon:

— És... anyánkat...

Fölpattant a szeme.

— Különös, különös... — mormolta. — Az az érzésünk, hogy mindennek vége...

És megvonaglott a szája:

— Ha újból csöngetnének — — !

De sürgős volt. A vészharang első hívása már összeijesztette az udvart. Jött a klérus, jöttek kikelten a szabad idős orvosok, a miniszterek és az anyacsászárnő is. Rémségükben rangsort se ügyelve gomolyogtak be. Némán gyülekeztek le, az ágy köré.

József csak nézett rájuk, mintha rohamos gyorsasággal, megfoghatatlanul kicsi és távoli jelenségekkel zsugorodtak volna. Tekintete fénylett, mint két üveg-gomb tükrözése. Arca, állának rágóizmai, keményre

esomósodva ütköztek elő, sárga bőre alul. Szemgöd-rében állt a veríték. Egyedül nyelve dacolt még, azzal a láthatatlan rémmel, melynek közellétében azonban senki se kételkedhetett többé.

Ajkát szaggatott lihegés hagyta el:

— Anyám, — — — nincs idő. Rendelkezni akarunk... Mindenki hátrábbb!

Elomlott testén ütészzerű, villámgyors vonaglász futott keresztül.

— Míg Carolus öcsénk... megjöhet Barcelonából, ön lesz a régens... Megértette? Nem vitatkozniz Annyi, mintha esküdnék! Ön... megkoronázott magyar királynő is! Parancsoljuk! És — — —

Egy pillanatra kifulladt.

Aztán viaskodó erőfeszítéssel folytatta:

— ...és Pálffy... azonnal kösse meg a békét! Locher tudja... És Rákóczi... Rákóczinak mi külön... későbbre — — — későbbre — — —

Nem fejezte be a mondatot. Arca áttetsző lett, mint a Mária-kőből faragott kép. Tekintete, az össze-rántott szemöldök alul, a szoba egyik pontjára látszott merően figyelni, ahol a professzorok álltak.

— A himlő bizonyosan befelé terjedt! — tördelte kezét Beckers.

Akkor váratlanul és harsány kiáltással, mégegy-szer fölhasadt a császár hangja:

— Tudjuk, hogy beszéltek, ti urak, de mi nem értünk semmit! Miért harangoznak a karmelita-zár-dában?

Senkinek se mozdult a nyelve. És Josephus Rex nem is kérdezett többé.

Álla leesett, szemei nyitva maradtak. Úgy kellett azokat a halottlátóknak lesímitaniok.

*

A szerencsétlenségnek ebben a leszakadó, gyászos órájában, ugyan ki gondolt volna arra a kis ima-könyvre, mely összecsukódott földéllel, otthevert az ágy alatt, ahová lehullt?

Majd elégetik, a többi kézen-járó apróságokkal

együtt, mikor megkezdődik itt a rendezkedés. Akkor se kell félni, hogy kárt tenne valakiben. Csípővasakkal fognak itt meg minden tárgyat! Hiszen lám, alattomosabb gyilkos volt ez a szelíden mutakozó himlő, még az ő nagy, fekete rokonánál is . . . !

XI.

Olyan váratlanul rontott le a fiatal császár halála, hogy az udvar egész fejét vesztette. Mindenki lőtött-futott, de senki se tudta, hogy hová, miért? Mindenki akart valamit, de senki se tudta, hogy mit. Órák teltek bele, míg az általános kavarodásban, valakinek eszébe jutott, hogy a császári hitvest is értesíteni kellene. Az urak azonban mind ismerték azt a bálványozó imádatot, mellyel Amália elhunyt férjén csüggött. Egyik se akarta vállalni a szörnyű hír közlését.

Végül Franzin atyának estek s a páter nem térhetett ki. Éppen főudvarmesternőjének társaságában lelte Amáliát, aki halvány sejtelmével sem bírt annak, hogy egyik óráról a másikra özvegy lett. A pap hát, elővigyázatosan, a szék oldalához is állt, hogy felfogja a boldogtalan teremést, majd mikor az elomlik.

De Amália nem roskadt össze. Nem tört ki könnyekben, nem visítózott. Ellenkezőleg — a páter legnagyobb meghökkenésére — egész nyugodtan fölkel s mindössze ennyit mondott, szigorúra fagyott szájjal:

— Most már egyedül az enyém.

Aztán követte a papot.

Caraffa asszony ámulhatott utánuk! Ott heverték körötte a padlón azok a holmik, melyeket a szekrénybe akart rakni, mikor az esze megállt. Elkezdte őket gépiesen fölszedezetni. Csak mikor az utolsó darabot is elhelyezte, ébredt vissza egészen, az elképesztő valóságra.

Mert valóságnak kellett vennie, amit hallott! A papok nem tréfálódnak. Főképp nem, a császárnékkal. Legkevésbé pedig a férjük halálával.

Igen, igaznak kellett lennie annak, amit a páter mondott. Hogy ez az igazság mi következményekkel fog járni rájuk, azt persze hamarjában nem tudta eldönteni. Még ködös volt az agya. A kerekek bomlottan csörömpöltek benne.

De talán Guitana...! Két fej többet gondol.

Csak most villant bele az emlékezés, hogy hiszen ők haraggal váltak el egymástól! Majd meg, hogy a lánnyal ma aligha lehet okos szót érteni! Közel állt hozzá az elhunyt. Túlságosan is...!

Erre a gondolatra helyrezökkent megint a belső rendje. Megdöbbenésébe új szín keveredett. Éva öröksége: a kíváncsiság.

Vajon ugyan, hogy is veszi a hírt az a duzzogó fruska, aki íme, megállta, egy egész napon keresztül, hogy ajtót se nyisson rá? Toporzékol-e még mindég? Vagy talán örül? Vagy úgy fog tenni, mint előbb a Sárga Asszony? „Holtnak halott a barátja?“

Már kötéllel se köthették volna egyhelybe. Ment, hogy le ne késsen a nagy pillanatról.

De — — — mi ez?

Guitana ajtajában a teremőrök átkeresztették előtte alabárdjaikat.

— Tilos.

— Megbolondultatok?

— Parancsunk van, a járókelőket feltartóztatni, — mentegetőzött a két ember.

Az úrasszony fölvetette fejét.

— Caraffa grófnő vagyok, — mondta, lesujtó göggel. — Akit pedig itt strázsáltok: a húgom. Vár reám.

Az őr föl vonta a vállát.

— Ebben a szobában egy halott fekszik, méltósága.

— A himlő...! — köhécselt a másik is.

A főudvarmesternő hirtelen hátra lépett vagy

kettőt. Jeges hűvösség szállt le a szívére. Onnan megint vissza, a homlokába. És megint le és megint föl.

Most már igazán szédült. Szétkapott a keze. Vak-tában épp a két alabárdot találta megmarkolni. Erre fölkiáltott és kijózanult. Megrohanták az elszállt gondolatai.

Hogy is — — ?

Himlő! Himlő ott fönn és himlő itt lent... Nagyon gyorsan ölő himlő... Nem egész huszonnégy óra alatt...! És éppen ezekkel s ugyanazon-egy napon végzett...!

Egy pillanatra fölbukkant előtte Guitana arca, ott a laboratóriumban, ahogy a lilaszínű üvegcese után bámult... Megrázkódott, tetőtől talpig. Aztán egy mozdulással szétválasztotta a két alabárdot.

— Én nem félek a himlőtől, — szólott és azzal bent is termett a szobában.

Vas-akarattal fogta vissza magát, hogy elbírja azt a képet, mely elébe tárult. A lakásban teljes fel-fordulás. Az ágyon egy dermedt viasz-szobor.

Összehúzta a szemét, hogy lassabban szűrődjék bele ez a látvány. Nézte az elcsendesült lakót, aprólékos figyelemmel.

— Himlő...! — dünnyögte.

És rábólintott.

— Esztelen. Hát ez jobb?

De mégse lehetett így folytatni. A térde megcsuklott. Szíve összerándult. Heves sírásra fakadt.

— Guitana...! — zokogta. — Szegény, bolond gyermek!

Hagyta folyni a könnyeit. Könnyebbült tőle az a tűrhetetlen feszültség, mely külön szaggatta minden izomszálát. Aztán lassan meglazult a torkát fojtogató acélgyűrű. Megcsillapodott és fölkelte. Mélyet sóhajtott.

Istenem, hiszen mindenki maga tudja, hogy a legjobb neki...! Az ember ne akarjon úgy boldogítani másokat, ahogy ő gondolná! Törődjék elsősorban is ki-ki magával. Úgy bűnnek ereszkedett itt,

mintha neki semmi gondja-baja se lenne! Pedig most szaporodtak csak meg egyszer igazán a dolgai!

Nyugtalanul nézett körül.

— Himlő..! — ingatta a fejét, jelentőségteljesen.

Az a legfontosabb egyelőre, hogy ami „himlő“, maradjon is hát himlő... Nehogy tetejébe-rá az egészségesek is bajba kerüljenek!

Ezt a nagy felfordulást például, egyáltalán nem helyeselte. Az efajta betegek nem szoktak így dúlakodni..!

Még egy kis tétovázás, azzal már egész fölülkerekedett benne a megszokott, serény természete. Elfogadta megváltozhatatlannak az eseményt, mellyel a sors szembeállította és igyekezett úgy helyezkedni az adott helyzetbe, ahogy legkevesebb súrlódás érheti.

Cselekvésnek látott. Fürgén kezdett járnikelni a lakásban, mint aki legalábbis vendégfogadásra készül. Az ágy mellett fölborult széket talpra állította. Lesímtotta a spanyolfal lába alatt felgyűrődött szőnyeget. Majd megigazgatta az ablakfüggönyöket is és becsapta a nyitva tátongó kályhaajtót.

— Most pedig, — sóhajtott — ha már így kellett ennek történnie, nézzük, hogy mi maradt..!

Félretolta a ruhatár ellenzőjét. Ugyanakkor fájdalmas meglepődéssel felszisszent:

— *Maledetta..!*

A drága ruhák, selymek, bársonyok, hermelinek: — cafatokba hasítva heverték a ruhatár padozatán.

— Ez nekem üzent!

Az áhítatos búsongás egyszerében elfüstölgött. Az úrnő megfordult és odaütött szemével az ágyra.

— Fúria! De legalább fölmentettél a további síránkozás kötelessége alól!

Elkeseredetten rántotta vissza az ellenzőt s a szekreterhez szökött. Sorba kicibálta az ékszerfiókjait. Ijedt gyanuja nem csalt. Ugyanaz a büntető kéz, mely a selyemrongyokat pocsékká marcangolta, elvégezte a maga romboló munkáját az ékszereken is. Törmelékké zúzva hevert a fiókokban, minden.

— Ez már igazán gyalázat!

Caraffa asszony keserősége kétségbeesett dühhé fokozódott. Hiszen ezekben az elpusztított, drága portékákban, az ő keserves pénze feküdt! Az övé? Még ha az övé lett volna! De egy darab se volt kifizetve! A császártól kapott ajándékokkal se csinálhatott cserét. Mert azokat hagyta csak igazán helybe, a bosszúálló teremtés!

Nem maradt itt bizony, néhány kis ékköszilánkon és az összezúzott ékszerek puszta arany-értékén kívül, semmi hasznavehető. Az meg: egy csöpp a tengerbe...!

Az úrnő szemeit ellepték a könnyek. És ezek most igazán a lelke mélyéből fakadtak.

— Átkozott méregzacskó! Így felettél hát!

Így, így ment el, már a második. Gondoknál és romoknál egyebet nem hagyva neki. Egyedül maradt, egész egyedül...

Mérhetetlenül sajnálta magát. — Micsoda sors...! — gondolta. — Ennyi csapás, ennyi harc, csak hogy az ember megvethesse a lábát abban a pozícióban, amibe született...! Hogy eltakargathassa a szégyenletes, piszkos koldússágát! Hogy csorbíttatlan fényben tarthassa meg azt a nevet, melyet őseitől örökölt!

Undorodott az élet gonoszságától és kaján gúnyjától, mely megadja a hagyományok kötelességét, módot azonban elfelejt hozzá adni.

De nem engedhette át magát egészen, még ezeknek a szomorú gondolatoknak se. Kint, az ajtón kívül, várakozott súlyos kockázataival és nyaktörő felelősségeivel, a holnap. Ugyanaz a gonosz, igaztalan élet...!

Ez észre térítette. Megszárogatta szemeit és folytatta a rendezkedést. Végezetül az ágyhoz lépett. Megmustrálta, ráncolt homlokkal, tüzetesen, azt is. Már nem rezdült a szíve a halottól. Eljátszotta az az ő rokoni érzésétől minden jogát.

Elnézte, sötét bántódottan. Elnézte s egyre jobban ráhökent, hogy milyen síma és egyenletesen fakó színű is az az arc...! Pedig — — —

— Hm... „Himlő“...

Úgy találta, hogy nem ártana, sőt nagyonis helyénvaló lenne, ha látszanék azon valami...!

Ebből a gondolatból hirtelen ötlete támadt. Egész fölvilványozódott tőle. Búsongó vonások helyett, egy kis kárörvendő mosoly fanyalodott az ajkai köré. A patika-ládánál termett. Előszedte a pirosítót. Szilánkot tört egy darab tűzifáról s megmártva a szerben egy selyemfoszlányt, visszatért. Bepettyegette a halott arcát, keblét, kezeit...

— Így! — biccentett kurtán. — Ennek ugyan aligha örülnél. De: sajnálom, kisasszony...!

Vállat vont és kiegyenesedett. Könnyebbülten úgy érezte, hogy a veszedelem nagyját sikerült elhárítania. Józanult fejvel, a további dolgok se látszottak olyan riasztóknak, mint eleintén. Hiszen a legfőbb akadály, a császár, elment az útból! Prechorowsky megszabadulását, egy kis ügyességgel, nem lesz nehéz most már a vakbuzgó Eleonorától kicsikarni. Elég, ha elébe tárja, hogy milyen bűnös indulat folytán került zár alá a helytartó...

Igen, ezt kell tennie, ezt fogja mondani! A busás váltságdíjon pedig senkivel se kell osztoznia többé. A lehangosabb hitelezőknek — legalább egyelőre — betömheti a száját.

— Azaz...

Eltűnődött egy kicsit, aztán megrázta fejét.

Nem, sajna, ezzel még mindég várnia kell kissé! Hiszen a nagy fekete gála-ruhát azonnal meg kell csináltatnia! Csak nem farkalhat ötesztendős rongyokban, itt, az udvarnál? És a kisebb féldísz is nélkülözhetetlen. Nem hordhatja folyton a nagy-gálát? Gyász-ékszerekről, hintó és lakás-bevonatásról is gondoskodnia kell. Vagy tíz vég fekete brokát...! A frájjok és komornyikok teljes és fél-dísz, egész és félgyász köntöse...! Hol is állt a feje, hogy mindezekről megfeledkezett?

Egyszerre sürgős lett a dolga. És örült, hogy a teremőrök tudomása szerint, az orvosi hivatal fog a

veszedelmes bajban kimúlt rokon elhantolásáról gondoskodni...

— Persze..! — bólított szórakozottan. — A himlő...

És gondolatai már hétmérföldre jártak a halottas szobától.

*

Otthon a tükör elé állt, felöltöztette magát komornáival, majd keresztül törve az útjában kergülő udvari népségen, átment az anyacsászárnőhöz.

A külső terem tömve volt. Eleonora régensségének gyorsan híre futott a Burgban. A titkos tanácsosok, kamarások és egyéb méltóságok, akik eddig csak gúnyolni tudták a vén Madeleine-t, most bezzeg siettek nála hajbókolni! A birodalom hatalmas gépezetének irányítói egymás kezébe melengették a kilincset. Gyülekeztek az udvari gyászkurírok is, akik majd szétfutnak a tartományokba, és a külországi követek is hozták részvétüket.

Hogy a sorrend — a hivataloson kívül — vetelkedést ne támaszthasson, a főkamrás jegyeket osztogatott a jelentkezőknek. De Caraffa asszonynak nem kellett se számozott jegy, se főkamrás. Beérte azzal a foltos-csuhás franciskánus baráttal, aki a küszöbön térdelve morzsolgatta olvasóját. Míg körötte mindenki az állam érdekében hivatkozva bizonygatta a maga fontosságát, addig ő a barát fülébe súgta:

— „Isten szolgálatában...”

A páter megcsókolta olvasóját és eltűnt a függönyök közt.

Rövidesen nyílt az ajtó. A főkamrás a sorost szólította:

— Caraffa grófnő..!

A dáma ellejtett, a kárvallottak mérges pillantásai közepett.

— Jó várakozást, urak! — biggyesztette kaján mosolygásra szájacskáját.

De odabent nagyon leszállt a hetykélkedő kedve. Hiába, rossz csillag járt ma rá! Mikor szépen ki-

eszelt mese után, végre előhozakodott Prechorowsky kegyelem kérésével, az anyacsászárnő, fájdalomán keresztül derengő, kegyes mosolygással bólintott:

— Asszonyom, a helytartó börtöne már egy órája kinyílt. Első dolgom volt, amnesztiát hirdetni...

Úgy zuhant le ez a hír, mint egy fejszecsapás.

A látogató hölgygel egyet fordult Isten szép világa.

Hát oda a summás váltságdíj! Nem játszhatja többé Prechorowsky előtt a szabadítót! Az udvari gyászpompa horribilis költségeit is csak újabb kölcsönből fedezheti! Teremtő egek, hova fog vezetni mindez? Mi lesz ennek a vége?

Olyan rémületre dióztak a szemei, hogy Eleonora végül is furcsálva kezdte nézni.

— Önt lesújtja a helytartó szabadulása?

Ettől a kérdéstől ráocsudott az esztelenségére.

Oh, ő, a bátor, a mindég-óvatos és okos, majdnem kiadott magán! Pedig egyéb se hiányoznék, mint hogy ez a vakbuzgó asszony most belelásson...!

Gyorsan szeméhez emelte csipkés kendőcskéjét.

— Oh, Madeleine asszony — jajdult fel sirámoisan — aki gyászol, annál az öröm is sírás! Nem tudja-e fölséged, hogy nekem is halottam van? Egyetlen neveltem, akivel gyermek helyett áldott meg az ég. Az én angyallelkű, forrón szerető húgom...! Oh, asszonyom, átok szállt erre a házra! Átok lebeg a Burg fölött és egymásután ragadja el tőlünk, akik legkedvesebbek nekünk. Nem érzi-e?

Mikor elkezdte mentegetőzését, még maga se tudta, hogy hová is akar kijutni vele. De hogy a szók olyan önként és olyan meggyőző erővel buggyantak ki száján és hogy, szemmel láthatólag, Eleonorát is megfogták pátoszokkal, ez egy gondolatot gyujtott az agyába.

Felsugárzott és most már céltudatosan füzte tovább cassandrai jóslatait, tisztán látva, hogy hová kell elérkeznie velük.

Borzongató hangon föltette a kérdést, hogy nem az Úr büntető kezét nyögik-e vajon? S minthogy

Eleonorát elnémította a megdöbbenés, meg is felelt helyette, hogy: igen! Jehova haragja ez, mely ime, lesújt rájuk, amiért gyöngék s habozók voltak! Amiért jobban szerették a kényelmes földi békességet, mint Isten igazságát! Amiért szégyenletes bűnöket és bűnösoket túrtek meg maguk közt!

Végezetül már szinte támadóvá harsant a szava.

— Madeleine asszony — kiáltott, számonkérőleg lobbanva a friss gyászában és ijedelmében megzavarodott kis öreg elé, — emlékeztetem rá, hogy jártam én itt már, üdvös intelmekkel, egyszer! Mi lett a végük? Könnyezés és tétovázó fél-cselekedetek! A rosszútra tévedt teremtséből pedig, akire akkor felhívtam figyelmét: adultera. Meddig akarja még veszélyeztetni fölséged a lelkét és a miénket? Meddig kelljen idegen bűnökben osztoznunk? Meddig, a sátánnak létrát tartanunk és túrnunk, hogy fitogtassa hatalmát, anélkül, hogy csak a legcsekélyebb vezeklést rámértük volna a vétkesre? Be akarja-e várni fölséged, míg az Úr türelme egész elszakad és Sodoma-Gomorrhha sanyarúságát bocsátja ránk?

Nem hiába járt itt tanulságos kudarccal, egyszer! Jól eltalálta a hangot. Azt csinálta most már Eleonorával, ami éppen jól esett neki. Csupán annyit kötött ki a megfélemlített, gyámoltalan teremtsé, hogy a büntetés módozatait — az apostolnőnek kell kezébe vennie... Hiszen ő maga olyan korlátolt, ügyefogyott! S azonkívül, a szent harag kegyelme se adatott meg neki. Esdve kérte a dámát, hogy vigyázzon rá és vegye pártul, ha a kísértő oktalan kíméletre akarná indítani, Jézus igazságszolgáltatása helyett...

Akkor végül megenyhült a zord számonkérő.

— Legyen nyugodt, Madeleine asszony, — mondta leereszkedőleg. — Mától kezdve legfőbb kötelességemül szabom: örködni az ön szegény, tétovázó lelke fölött és elégtételt szolgáltatni a megbántott Üdvözítőnek, mulasztásainkért.

Hogy pedig a „kiengesztelés“ nagy műve késedelmet ne szenvedjen, azonnal Máriáért küldött. Előre örült a pillanatnak, hogy valahára szembeállhat gyű-

lőtt ellenfelével, aki esztendőök során át, annyi fejtörést okozott neki, annyiszor hiúsította meg keservesen kiszelt terveit s aki tetejébe még fölényt is merészelt éreztetni vele.

Most hát ütött a leszámolás órája! Megfizethetett egycsapással, Guitanáért, az apáca-leleplezésért, a száműzetésért és mindenekért! Odavághatta a büszke kisasszonynak, hogy nem több azoknál a szabadosság-ért, vezeklőinges szalmakoszorúzott perszónáknál, akikkel a városi magisztrátus a Szent-István templom lépcsőit súroltatja, ország-világ előtt... Odavághatta neki, hogy a császár halálával, helyzete gyökeresen megváltozott. Hogy elvesztette legfőbb oltalmát, pozíciójának egyetlen támaszát s ezentúl az ő hatalmában lesz. Ha valami kegyet akar, tőle kell kérnie azt. Ha kap valamit, neki kell megköszönnie.

De még a lány halálos megrendülésével se érhet be. Nem ezt a kísérteties, kék-árnyékos halványságot akarta ő látni, valahára megkaparintott prédája arcán. Hanem könnyeket! Nem erre a szenvedő, vértelen mártíromságra volt ő éhes és szomjas, hanem kéztördelő rimánkodásra, pirulásra, a fölényes, idegen lány szégyenére! A részletekre! A megforgatott tör gyönyörűségére.

Ebben a gyönyörűségben azonban nem részesült. Mária nem felelt az arcátlan kérdésekre. Csak állt, némán, ott, ahová a közlés első szava gyökereztetten. Állt, mint egy falra-festett jelenés. Úgy nézett maga elé, mintha égő gyertyát tartana, templom-oltár előtt s arra figyelne. Mindössze egyszer szólalt meg, halk, de szilárd hangon. Mikor kínzója a császár ajándékaira tért át, mint az ő minden bűnös cselekedetének indító rugójára.

— Az aranyborjút! Ezért tett ön, mindent!

Akkor ráúsztatta nagy, csöndes pillantását:

— Egy olyan célért, asszonyom, melyet ön nem érhet föl soha.

És semmi fenyegetéssel sem lehetett több beszédre bírni.

Végül is, ajánlatos a „vezeklés“ kiszabására

gondolni, még mielőtt a befolyásolható anyacsászárnő meglágyulna s a penitencia-osztogató elesnék attól a reménytől, mely pedig olyan szépet csillant itt előtte....

Az ékszereknél kezdte a büntetést, a szigorú bíró. Követelte, hogy szolgálta át neki a kisasszony, haladék nélkül mindazokat az értéktárgyakat, melyeket a „megrontott“ szegény fölségtől kapott...

— Én az ön engedelmevel, Madeleine asszony, pénzzé-teszem a bűnös holmit és a befolyt összeget szétesztom az alamizsnások közt...

Eleonóra búsan bólogatott. Azt is helyénvalónak találta, hogy a „megtévelyedett“ gyermek, tisztulásának idejére, különöztessék el a többi, erényes hölgyektől. Ne étkezessék velük és külön-engedély nélkül ne hagyhassa el szobafogságát. Csak mikor a közös templomlátogatást is el akarta tiltani Caraffa asszony, emelte föl ijedten a kezét:

— Nem, azt nem! — mondta. — A templom az irgalom és vigasztalás háza.

— Felsőgednek igaza van, — mosolygott befelé az úrnő, elégedetten, amiért a lealkudni-valóról se felejtkezett meg. — Ezt a pontot hát visszavonom. A többiekre pedig bírom fölséged meghatalmazását.

Az anyacsászárnő megindultan motyogott:

— Ön áldott az áldottak közt... Milyen égőn szeretheti Krisztust, hogy ilyen szigorú tud lenni érette...!

— Biztosíthatom, Madeleine asszony, hogy mindennél jobban szeretem.

Nem is ösmert sürgősebb dolgot a buzgó teremtés, mint hogy, a rendeletek végrehajtásával, nyomban megkezdje a megsértett erkölcsi rend orvoslását.

— Ön elmehet! — intett kezefejével Máriának.

S ő maga is elindult.

Kint visszaegyenesítette jámborul meggörnyesztett derekát. Meg volt elégedve a kiharcolt eredménnyel. Sőt még többet remélt. A tervek egész raja nyüzsdült meg agyában. Prechorowsky válságától — igaz — elesett. De nem maradt-e meg, még mindég jelentékeny tőkének, számára a vén legény lángot fogott szíve?

— Igen, — gyönyörködött el a gondolaton. — Ha így porhanyítom előtte az utat... Igen, — fűzte tovább — ha okosan élek azzal a hatalommal, melyet ez az ostoba vénasszony a kezembe ad...! Valóságos régensség, az ő ima-részeg botorkálása fölött! Az én abszolutizmusom...! Ki hitte volna, csak még egy órával ezelőtt is! Ohó...!

Eszébe jutott valami, amitől feketén megtükrözött a szeme:

— Pálffy! — mormolta, szinte meghökkenően. — Alma után a fája...!

Talán most már azt is megrázhatná egy kicsit, hogy meg ne érhessenek rajta azok a béke-gyümölcsök, melyek észrevétlenül olyan nagyra nőttek? Talán árva Keczer Zsuzsát is meg lehetne akadályozni abban, hogy egy szép napon elő ne toppan hasson, holmi birtok-igényekkel...?

Egy pillanatra lecsukta szemét. Egész belekáprázott a saját hatalmába és abba a szédületes távlatba, mely megtárult előtte. De bölcs önmérsékletet parancsolt magára. A messzi, nagy dolgok szemléletében, az apró, közeli hasznok leszüreteléséről se volt szabad megfeledkeznie.

Odakiáltott az előtte imbolygó lánynak, mielőtt az a folyosó kanyarulatában lefordult:

— Az alamizsnások ékszereit azonnal várom, kisasszony!

Nem jött felelet, csak egy néma intés.

Az árnyék eltűnt a Szenvedések Házának többi élő és élettelen árnyéka közt.

Erre ő is fölfelé indult a lépcsőn.

Küszöbön egy lakájba botlott. Prechorowsky küldte — egy virágbokrétával... Mérgesen fogta a csokrot és már emelte is, hogy a sarokba vágja, mikor valami átcikázott az agyán.

Hangosan, felszabadultan, fölnevetett. Letépte a helytartó virágkísérő céduláját s másikat írt helyette: — „Madonna oltárára.“

És átküldte a csokrot az anyacsászárnőnek.

Hiába volt kétszeresen halottas ház a Burg. Carraffa asszony kezdte megint egész jól érezni magát benne. Arra, hogy Amália körött buzogjon, holmi szolgálatokkal, nem is gondolt többé. Mit neki Amália! Ott, a hatalom árnyékában van az ő helye!

Nem is mulasztotta el, a nap folyamán újból és újból fölkeresni az anyacsászárnőt, akit már egész gyámsága alá helyezett. Járt-kelt, parancsolgatott, olyan fesztelenül, hogy ez a nagy otthonosság utóbb is, szemet szúrt Eleonóra dámáinak.

A mellőzött hölgyek sértődötten néztek össze. Míg azonban a lánytermészetű Pucharmin beérte annyival, hogy egy hirtelen-támadt derékzsába ürügye alatt, kivonult birtokára, addig Bözin kisasszony keményen eltökélte, hogy síkra száll jogaiért.

A kölcsönös csipkelődéseknek összecsapás lett a végük. És ezúttal — hosszú életében először — Bözin maradt alul. Heveskedésével elrontotta a dolgát. Meg is fogadta a bitorló füle hallatára, hogy ott teszi lehetővé, ahol legközelebb éri! De a főudvarmesternő csak nevetett a vénkisasszony mérgeződésén:

— Árt a szépségének, carissima!

S a vérpezsdítő játékból egész földerülten tért haza. A magyar dámától behajtott ékszereket kezdte osztályozni. Elnézegette őket, a műértő gyönyörűségével és olyan szeretettel, mintha szíve alól szakadt, édes gyermekeit nézegetné. Pedig hát mostohái voltak azok. Ki kellett őket adnia a házból!

Ez lelohasztotta egy kicsit a kivirult kedvét.

— Milyen kár..! — tűnődött.

És nagy-sóhajtozva, az udvar házi-zsidajáért, Oppenheimerért szalajtott.

De Salamon mester mindössze hetvenezer forintot kínált a becses holmikért, egyre másra. Ezzel az összeggel még csak elő se állhatott hitelezőinek!

— Eh, várjanak, ha eddig vártak! — rántotta föl a vállát. És elzavarta Oppenheimert. Megtartotta az ékszereket. Sőt, egy táblás gyémántokkal körülrakott, smaragd gyűrűcskét, föl is húzott az ujjára. Hiszen,

Nem volt annak szeme ilyesmire.

De Bözin, csúfos veresége óta, annál éberebben ügyelt minden oly dologra, ami akár a legesekélyebb vonatkozásban is állt Caraffa asszonnyal. Le nem vette tekintetét a gyűrűről, míg a főudvarmesternő ki nem suhogott a teremből.

— Ej ha..! — mondta aztán.

És nagyot szippantott Fels asszony tubákjából.

— Attól tartok, kedvesem, hogy ez a mi büszke, kétfejű-sasos fészünk, kezd közönséges szarka-fészekké hitványodni...

— Mit beszél?

Egyelőre semmi többet. Bözin beérte annyival, hogy mégnagyobbat tüszentett:

— Hápci..! Majd meglátjuk...

*

Az éjszaka leszállt, a Burgra csönd terült. A császári lakosztályon kívül, ahol a temetési előkészületek nagy sürgés-forgással jártak, az épület többi részére homály borult. Csak itt-ott szakította meg a folyosók sötétjét egy-egy olajlámpás bágyadt glóriája.

A sikátorok néptelenek voltak. Csak mikor az István-templom öreg harangja, öblös-mély hangon, elkongatta az éjfelet, nyílt meg odalent, az alsó renden, a hölgyek apartamentjába vezető ajtó. A kikopott padozatköveket elöntötte a vörös fény. Mindjárt rá különös csapat bukkant föl, a lépcsőgádorból. Elöl Ilmer doktor haladt, fáklyával a kezében. Az arcát borító, fekete álca ellenére is, megsejlett csúcsos bársonysüvegéről és bokáig hulló, fekete orvosi talárjáról. A kezén kesztyű.

Megállt a folyosó torkolatánál, átható menthe és klór illatot sugározva ki, maga köré.

Aztán két, fekete ponyvába kötött ember jött. Csak a szemüknek, meg a két karjuknak maradt nyílás, a ponyván. Oda igyekeztek, ahhoz a gyászfüggönyös ajtóhoz, ahol az alabárdosok álltak.

— Megvan a zsákod? — kérdezte egyik és szorgalmasan füstölt, egy hatalmas füstölőből.

— Meg, — válaszolt fojtottan a másik, sűrűn hintve mézporral az utat.

— Akkor gyerünk!

Eltűntek a kárpitok közt.

Kisvártatva jöttek is vissza, megint. Most már vállukon hozták a fekete posztó zsákot. Nem lehetett túlságosan nehéz, de hosszú volt és merev. Két viaszosan sárga kis női láb dermedt ki belőle...

A furcsa menet kilépett a Burg mellékudvarába. Ilmer doktor becsapta az ajtót. Pár perc múlva elűszott a fáklya vörös fénye. A folyosóra visszaborult a csönd és félhomály.

Az egyik alabárdos elnyújtózkodott.

— Hallod-e, Brúder..?

— Hallom.

— Mit strázsáljuk itt tovább ezt az üres szobát?

— Én is azt kérdem, Brúder!

— Én meg azt felelem, hogy gyerünk aludni. Ez a kisasszony már úgyse szökik meg onnan, ahová viszik...

— Igazad van, Brúder!

A két legény lezárta az ajtót. Vállukra vetették alabárdjaikat és nagy ásítózva elballagtak.

Meleg test, hideg test: olyan mindegy az, ha csak test volt és semmi több. Agyag az agyaggal gyorsan összeforr, seb nem sajdul, hiány nem marad utána.

A NAGY SZÁMVETÉS.

I

Telt, múladozott az idő. A hónap huszadik napja óta, már a korán őseihez tért, fiatal császár is a kapucinusok sírboltjában aludta örök álmát, mikor egy napon, zord külsejű vendég érkezett a Burgba. A legfőbb haditanács elnöke után tudakozódott. De mint-hogy savoyai Eugen herceget, még a császár életében, visszasürgették a harctérre s mivelhogy a többi tanácsstagokról tudtak is, nem is, az ímmel-ámmal fanyalgó szolgák, így a jövevény kénytelen volt Wratizláv kancellárhoz fordulni.

Azt is otthon kellett keresnie! A gróf, végre egyszer, alaposan ki akarta pihenni magát, a temetéssel járó herce-hurcák után. Bosszankodott is, hogy látogatót jelentettek be neki. De mikor a vendéget megpillantotta, egyszerűen elpárolgott a mérge.

Nyitva-csodálkozta a száját.

— Jól látok? Pálffy comes? A magyarországi főparancsnokunk?

— Míg el nem csaptatok! — ráncolta szemöldökét a jövevény.

És lecsatolta, jó keményen oda is koppantotta kardját, az asztalra.

— Ittvan! Legszívesebben örökre itthagynám nektek, — mondta komoran. — Nekem ugyan nem méltóság és nem nagyobbodás. Csak gond, felelősség! De éppen, mert felelősség, nem hagyom ennyibe. Ezt

méltóztass tudomásul venni. Mi magyarok, hívek maradunk még a halott királyunk szándékához is, ha valami maszlag eszünket nem veszi. Én sohase tartóztam a lázfejúek közé.

Repült a kesztyű is, a kard mellé.

A haragos főúr tovább-zörgölődött.

— Igazán ebség! Most vagyok legforrójában odaát a dolgoknak és éppen most állítok nekem fejtetőre mindent! Mikor már a megvalósulás állapotába kerülnének a tárgyalások! Hát mit akartok ti helyembe Cusanival? Honnan venné az azt a tájékozottságot, amit én nagynehezen szereztem, a hónapok óta folyó tárgyalásokkal? De ha ezt nem nézzük is...! Mit gondoltok, urak, hogy Károlyi, ez a sajátmagához is bizalmatlan ember, hajlandó lesz majd helyettem, magyar ember helyett, egy udvartól megszalajtott, sült-némettel tovább tanakodni? Tévedtek! A báró mai napig se tette közhírré, embereik előtt, a hűségesküjét. Mi fog származni abból, kérdem, ha mégjobban megvadítjátok?

Pattogtak a szavai, mint a kilőtt golyók. Végül aztán, nagysötéten, lebocsátkozott egy karosszékbe. Hagyta volna beszélni amazt.

De Wratiszlaw mintha nem nagyon kapott volna az alkalmon. Zavar felhőzött a szemében.

— Jaa? — nyujtotta a kérdést. — Téged, szóval, a főparancsnoki kinevezésed visszavonása hozott?

— Ja, bizony!

— Igazán kár a fáradságért.

A kancellár igyekezett könnyed-fölényesre fogni a társalgást. Ez azonban nem valami fényesen sikerült. Maradt egy kis dercés alja a hangjának:

— Ugyan, Johannes...! Hiszen tudhatnád, hogy itt nálunk minden intézkedésnek szokott lenni egy ellen-intézkedése is! Hát... mit rontod magad? Mutatkoztál a Burgban?

— Eh — legyintett Pálffy, köletlenül. — Fejetlenek azok ott, még mindég. Szép, hogy találtam egy koncipistát, aki leereszkedett hozzám! Hozzám! — ismételte, bántódott nyomatékkal.

De Wratislaw nem osztozott ebben a bántódottságban. Inkább, mintha földerült volna.

— Barátom, ha eddig nem mutatkoztál, jobb, ha egyáltalán nem mutatkozol.

— Miért?

— Hagyd te csak sétálni Cusanit! Ahogy elindult Magyarországra, ugyanúgy vissza is jöhet. Az egész egy elhamarkodott intézkedés volt. Holmi asszonyi értetlenség. Szeszély... Talán egy kis bosszú...

— Micsoda?

Wratislaw elvörösödött. Az ajkát szívogatta.

— Igazán nem fontos...

— Neked! Elhiszem! — esett meg a szón Pálffy. — Nekem annál fontosabb. Hanem — — — Ninil Mit is mondtál az előbb? Hogy bosszú..?

A kancellár ötölt-hatolt. Feszengett. Már meg a szőnyeget borzolta, a cipője-orrával. Aztán egyszerre átnyúlt az asztalon. Megszorította a tábornagy kezét. Jóindulatú, kövérkés arcát egész elöntötte a nyájasság.

— Csak azt mondom, öregem, hogy fogadd el a vendéglátó barátságomat ma éjszakára, aludj egy jó nagyot és holnap eredj vissza, ahonnan jöttél. Hallgass rám, Johannes! Hiszen én még sohase adtam neked rossz tanácsot, ugy-e? Őszinte híved voltam, mindég.

— Kölcsönbe esett, úgy tudom.

— Hízelvek vele magamnak és ismétlem, eredj vissza.

— Persze! Eredj vissza, eredj vissza ..! — dohogott a vendég. — Úgynézem, ti összetéveszttek itt engem valami lödörgő hadnagyocskával, akit kedvete szerint rángathattok!

— Az udvar nem Róma, — védekezett Wratislaw. — Mi tévedhetünk. Azért nem kell, hogy mindjárt nekünk ronts! Amit hibáztunk, helyrehozzuk. Punktum. Te pedig mégy vissza, Magyarországra.

A főparancsnok oszladozó haragját nyeldeste.

— Szép, — bölintott. — Talán még a holnapot se várjam! Nem gondolod, Wenceslaus, hogy ha már egyszer itt vagyok, a lányom is eszembe juthat?

Elmúlt a méltatlankodás. Elmúlt már, egészen.

Pálffy redőzött homloka kisímult. Dacos-büszke szája elmosolyodott. Két kemény, szürke szeme fényes acél-szikrát vetett.

— Nagyszerű gyerek! Mi, Wenceslaus?

— Hát... magas iskola...

— És még vannak, akik azt vitatják, hogy nem való asszonyt a politikába engedni! Egyik része elejti a dolgát, a másik meg sajátmagát!

— Ostoba előftélet!

— Az.

A főparancsnok rábólintott. Egy kis kérdés bujkált a hangjában, ahogy hozzátette:

— Neked megsúghatom, comes, hogy ebben a békében is, ha tető alá hozom, nem-kis része lesz...

De úgy gondolta, hogy a bizalom viszonzása fejében, a kancellár úr is tehetne egy szívességet. Idehívhatná az ő szoknyás kis diplomatáját. Hadd látná, mielőtt visszafordul, ha már őt olyan küldve-marasztalják itt!

Wratiszlaw úgy elkapta a fejét, mintha váratlanul paraszt tartottak volna elé. Jó, hogy a másik apai örömeben ringatózott és nem ügyelt rá. Így összeszedhette megint magát.

— Attól tartok, hogy bajos dolog lesz, Johannes...

— Mért?

— Valóságos börtön az a Burg...!

— Nekem magyarázod?

Magyarázta hát! Mert úgy vélte, hogy egy kis magyarázat még mindég fölfér a főparancsnok úrral. Az még mindég nem látta, egész valóságában, azt a fejtelenséget, mely az udvarnál uralkodik. Lót-fut ott most mindenki! A kis komtesznek meg, éppen sok a dolga! Sok? Nem jól mondta. Tenger! A tengernél is több. Se éjjele, se nappala szegénykének!

Nos, akkor meg annál méltányosabbnak ítélte a gyöngéd apa, hogy egy kis lélegzetet engedjenek neki.

— Ismétlem, nehéz dolog lesz...

Pálffy elsőpró mozdulatot tett.

— Nehéz, nehéz...! Micsoda szavak ezek itten!

Hát vajon miért kancellár az ember? S a lány is, mért kedvence az egész felséges családnak?

— Ne kötekedj, comes! És ha épp valami reprezentációs foglalatosságban érnéd a gyereket, gondoskodj számára valaki helyettesről. Szép-szép a szeretet. De azért a szeretetükkel se fojtsák meg a felséges asszonyok!

Oh, hogy milyen keményfejű is volt ma ez a Wratizlaw! Milyen csökönyös! Minden indokolásra talált egy kontrát és minden rekontrára egy szubkontrát!

A főparancsnok nem is állhatta egy kis fejcsóválás nélkül.

— Harminckilenc év, Wenceslaus..! Korán kezded az öregedést. Nehézkesedsz.

Nem vette észre, hogy házigazdája a színeit változtatja. Csak akkor ütődött meg, mikor Wratizlaw alátörült csipkés kendőjével a parókájának és nagy elhatározással letámasztotta elébe két tenyerét, az asztalra.

— Nézd kérlek, ne kerteljünk tovább. Férfi vagy, én meg jóbarátod. Amit meg kell tudnod, jobb, ha tölem tudod meg, mint valami fülánkos idegentől. Esünk át rajta, és — — — Ne vedd túlságosan a szívedre... Hiszen van neked most ép elég gondodbajod..! Míg te azokkal ekészülsz, mi is rendbehozunk itt a lányoddal mindent...

Az utolsó szóknál már akadozott. El is fordult. Mégse lehetett ezt, csak így..! Nézni, ahogy az az edzett, büszke férfiarc elfakul, fálnál fehérebben. Ahogy arról a gyanutlanul mosolygó szájról, hirtelen letorzul az élet elevensége. Ahogy elnyílik beszédre, de félútján be is csukódik, hangtalanul, hogy a rémület háttartalan döbbenetével kiáltson föl végül:

— Mi... Mit akartok ti itt... rendbehozni az én lányommal?

Megpróbált hozzá kíméletesebb lenni. De férfiúi ügyetlenséggel, járatlanok módjára, sehogyse sikerült eltalálnia azt a hangot, mely ide illett volna. Szigorúság után mármeg a túlsó végletbe esapott. Mintha

nem is az épp előbb aposztrofált férjhez, hanem egy beteg kis gyermekhez gügyögne:

— A lányod, öregem..? Azt mi bizony férjhez fogjuk adni! Annak rendje és módja szerint férjhezadjuk. És... azon túl, kinek mi köze hozzá? Nincs mit firtasson utána, senki. Egy megfelelő házasság mindent helyrehoz... Mindent eltakar...

Nem kellett tovább erőlködni.

Pálffy mindkét kezével a homlokához kapott. Ijesztően elváltozott az arca.

— A nevét! — hördült el, mint a halálra sebzett.
— A nevét, ember, a nevét!

Arra azonban hiába várt. Wratiszlaw föllélegzett és meghajtotta a fejét.

— Így, — szólott tompán. — Most hát tudsz annyit, amennyi szükséges. A nevet pedig, amit kívánsz, mondja meg, a lányod maga. Nincs jogom az intim titkaiba mélyebben belehatolni. Kérlek, comes, — tette hozzá megszilárdultabban — ne felejtse el, hogy a tizennyolcadik századba fordultunk. A humanitárius eszmék napjait éljük. Viselkedj higgadtan és kíméletesen. Hozzád, gavallérhoz méltó módon. Én meg megyek és hozom. Most már el fogom hozni...

*

Alapos oka volt Wratiszlawnak a sietésre. El tudta képzelni, hogy mi követheti az efajta közléseket az olyan embernél, mint Pálffy. Jobb ha az ilyesminek nincs tanuja! Legalább a baráti szívet se terheli fölösleges fájdalom, meg aztán a másíknak se lesz oka előtte pirulni később, majd mikor „az“ a seb már beforrt...

De azt is tudta, hogy túlsoká egyedül hagyni se lenne okos a rettenetes csapást ért embert, kapott fájdalmával. Nagyon messzi a józan megfontolása most annak és nagyonis közel a — kardja... Nem ajánlatos hosszan próbára tenni! A rosszán átesett. Jöjjön hát valahára enyhület is. Jöjjön maga a gyermek és diadalmaskodjék a mindkettejükben közös vér.

Fél órán belül megjárta a sok akadályú utat. Kinyitotta az ajtót és bebocsátotta a lányt, a várakozóhoz. Gyöngéd tapintattal rájukhúzta a függönyt, hogy idegen fül el ne leshessen semmit, abból, ami egyedül a kettejük dolga. Még az övé se. Akaratlanul se.

A főparancsnok ott ült, most is, ugyanazon a helyen, ahol a végzetes hír leszakadt rá. Az ajtónyitás zajára se mozdult. Máriának oda kellett mennie, egész közel hozzá és elébe állnia, hogy észrevétesse magát. Akkor aztán fölrettent, tompa révedezéséből. Felnézett.

Oh, de az az arc...! Az a tekintet...!

Mintha kést ütöttek volna át a lány szívéen. Oda kapott.

Teremtő Isten, az ő apja volt ez? Az ő büszke, kemény katona-apja, akit ő haragjában forrongó Vulkánnak képzelt? Akinek sujtó karjára, ostorozó szavaira, a vértanuk eltökélt megadásával, eleve elkészült? Ez? Ez a csüggedt-fejű, bágyadt ember, ez az árnyék-arcú árnyék lenne az ő életadó fája? Családjuk feje, aki — — — mindent tud?

Erővel kellett fognia magát, hogy ezt a minden szenvedett sanyargatásnál keservesebb látványt is, olyan megingathatatlan szilárdan tudja viselni, mint az eddigi megpróbáltatásait. Hogy fel ne sikoltson, össze ne roppanjon végtelen gyermeki szánalmában, mikor az apja megszólal:

— Mondja ön, hogy nem igaz...

Mintha valami omladék alá temetett ember melőléből jött volna ez a hang!

Megrezdült tőle, mint a villámcsapás szelétől. De a szorosan összefagyott ajkai nem váltak szét. Nem bírtak szétválni. Képtelen volt kiejteni azt a tagadó szót, mely ezt a nehéz szenvedést megválthatta volna.

Pálffy pedig újból nekilélegzett, küzdelmes unszolással, szívet mardosón:

— Mondja, hogy hazugság! Hogy galádul meg-rágalmazták! Mondja és én keresztülmegyek a lelkén mindazoknak, akik a fölséges udvart félrevezették... Mondja és viszem haza az édesanyjához, akitől elsza-

kíttottam... felejteni az idegenek cudarságát. Csak egy szóval mondja és én... hinni fogok. Egyedül önnök. Ha kell, az egész világ ellenében is... A mi vérünk nem tud színt játszani, csalni...

Már szinte esdekelt. Tekintete halálos rettegéssel állt a lányán. De az hallgatott.

Akkor hirtelen fölvetődött, egyhelyben, mint a vad, melyet gyilkos golyó talált. Szája rekedt, iszonyatos kiáltásra nyílt:

— Hát igaz! A nevét, a nevét az átkozottnak, hogy vérevel mossam tisztára a kardom!

Mária mélyen leböcsátotta pilláit. Mintha két fekete, selymes félholdacska borult volna halovány arcára. És mintha ködfátyolok szűrőjén keresztül, nagy messziségből válaszolt volna:

— A király.

S hozzátette álom-rebegéssel:

— Halott...

Valami sűrű, fojtó csend zuhant le középük. A szerencsétlenség nagy órájának csöndje. Mintha megállt volna, néhány percre, élő körforgásában a világ.

Pálffy fölemelt keze bénultan lehanyatlott. Feje elkezdte lassan előrehúzni a két vállát. Meggörnyedt az ólmos súly terhétől.

— Hát így... — mormolta, meg-megvonagló szájjal. — Még az a jogom is elveszett, hogy leszámolhassak. „A király személye szent... Akarata törvény... Joga van áldozatul venni mindenünket...” Igen, én mondom ezt. Én oktattalak. Emlékezem.

És a bölintással lezökkenve maradt a feje.

— Nem ítékezhetek fölötted. De haza se vihetlek többé. Testvéreid vannak és családunknak tradíciói... Azokat nem vethetjük zsákmányul. Azokat nem hagyhatod elégtétel nélkül.

Egy pillanatra elakadt a botladozó nyelve. Nagyranőtt szeme üres, szédült tekintetre nyílt. Aztán zörgött a szava tovább, mint a lejáró gépezet.

— Magad intézted eddig a sorsod. A családunknak tartozol... Mi lesz veled? Tudsz-e kibontakozást is, szerencsétlen?

Mária igent intett. Egy lepecsételt borítékot vont elő. Átnyújtotta.

— Ime, aki előmozdíthatja az egyetlen lehető és egyedül igazságos megoldást — szólt és szava először csengett határozott-biztosan, mióta ebbe a szobába lépett.

— Idegenre nem bízhattam, — tette hozzá.

A megrokkant ember két kézzel nyúlt a levél után. A reménységnek olyan mohósága indította ezt a mozdulatot, hogy a lány elfordult, szánakozásában. Tudta, hogy megint csalódást okoz.

— „Adassék Károlyi Sándor báró úrnak“... — hallotta az apja betegül idegen hangját.

És Pálffy fölnézett.

— Károlyi... Egy rebellis! Nem értem, mit tehet itt...

— Helyére juttathatja ezt az írást. Ez minden, amit mondhatok. Legföljebb még annyit, hogy... hogy...

Mária imbolygott. Gyötrelmes tétovázás remegte az ajkát. Majd váratlanul egyenesre rándult. Szilaj, megkínzott kiáltás tört ki belőle:

— Én nem védekezhetek, de nem vagyok az, akinek hisznek!

És mint akiből ez a kiáltás kiszakított minden erőt, a falnak dült s elhallgatott.

Megint csönd lett. Apa és lány némán bámultak egymásra. Hogy meddig tartott ez a zsibbadt állapot, egyikőjük se tudta. Elveszett az időben való érzékük.

Nagysokára aztán, közeledő léptek hallatszottak. Kopogtatás.

Wratiszlaw lépett be. Zsebóráját a kezében tartotta.

— Az idő eljárt, — szólt, figyelmeztetőleg. — Felhatalmazás nélkül jöttünk.

S minthogy senki se mozdult, ő maga terítette Mária vállára lesiklott köpenyét. Odatolta az apja elé.

— Búcsúzni!

Majd Pálffyhoz:

— Johannes!

De az apai kéz, mely áldott és símogatott valaha, most ernyedten csüngött le, a szék oldaláról.

Erre odalépett s megrázta gyöngéden két vállánál a férfit.

— Térj hát magadhoz! Ember!

Megfogta s a némán esdeklő lány nyaka köré fonta barátjának mind a két karját.

— Johannes..! — mormolta, megindultan. — Johannes, a gyermeked..! Ne légy rideg.

Pálffy tétován pillantott rá. Aztán egyszerre görcsösen megvonaglott. Egy rándulással odaszakította mellére a lányt. Sötét, vérző hangra fakadt.

— A szemem fénye! A büszkeségem..!

S visszahullt a székbe. Elfödte a szemét. Azt se látta, mikor amazok kimentek. Azt se hallotta, mikor az ajtó becsukódott és egy hintó, gyors vágatában, megmegiramodott a kapu előtt.

Olyan perc volt ez, mikor a test szemei, fülei, bezárnak. Csak a lélek sebe tárul. Olyan perc, mely égő apai könnyekkel fizetett, egy régi-régi, megtagadott, édesanya-csókért.

Nagysokára, Wratiszlaw hazatértekor, ébredt vissza Pálffy abból a feketén hömpölygő semmiségből, mely hullámaira vette.

A kancellár jóságos-gyöngéden szorgoskodott barátja körül.

— Így, öregem..! — motyogta, meghatódva. — Így, lásd. Végeztünk mindennel, ami nehéz.

Két kis pohárkát szedett elő. Színültig töltötte őket finom, égett malváziai borral. Az egyik poharat a megdermedt ember merev ujjai közé igazította.

Közben egyre duruzsolt:

— Igazán nem megoldhatatlan probléma! Nem is probléma. Bízd rám! Majd a kezembe veszem. Erigy te csak nyugodtan haza. Végezd a dolgod. Rámvállalom a kérdés elrendezését. Mit húzzunk ujjat itt, egy csomó megbokrosodott asszonynéppel, ugye? Nem ka-

tonának való mesterség... A te föladatod más. Nagyobb. Emelkedettebb. Nézd!

Az írószeres asztalhoz lépett. Tollat, tintát, papírost tett a másik elé.

— Ittvan minden, ami neked szükséges. Mártsd meg szépen azt a tollat, Johannes és írd meg a tiltakozásod, Cusani küldetése ellen. Ugyanúgy, ahogy nekem elpattogtad, öregem! Mert meggyőztél, Comes! Igazat adok neked. Nem játék a te munkád! A trón, a birodalom és a te egész néped érdeke függ tőle. Az az érdek pedig nem változott meg, egy óra alatt! A fajtád sorsa nem javult. Megköveteli, hogy tovább szolgálj, tekintet nélkül a személyes bajaidra. Kötelességét átérző férfiúhoz illően. Katona módjára! Mert csak az vagy talán? Nem valami hitvány viasz-figura, akit az első tűzpróba megolvaszt? Mi?

Pálffy lassan a beszélőre emelte szemét. Még mindég repdesett az, mintha az elhullajtott szavak jelentőségét próbálná összeszedni. De már értelem derengett a pillantás mögött.

— Férfi? — oldódott a fagyos szája is. — Katona? Igen, Wenceslaus. Az. Talán...

— Eh, mit: talán! Egész bizonyosan!

Örült a derék Wratiszlaw, hogy végre sikerült szót csiholnia a kövé vált fájdalomból. Még serényebben kezdett jönni-menni körötte. Már meg a porhintőt rakta oda elé, az asztalra.

— Hát megszíveled a propozícióm?

— Melyiket?

— Hogy írsz a legfőbb haditanácsnak.

— Ja igen..!

Pálffy végigsimított a homlokán. Látszott, hogy nagy erőfeszítésébe kerül most, társának józan, gyakorlati esze-menetét követnie. Hanem azért meg akarta próbálni. Megpróbálta. Ne mondhasa senki, hogy pipogya fráter! Ne vethesse szemére senki, hogy csak addig ismert kötelességet, célokat, míg a saját dolgai rendjén mentek!

Fölvette a kalamárist, olyan nehéz mozdulattal, mintha mázsás buzogányt emelintene.

— De hiszen — akadékoskodott még egyre, kúsza emlékei közt botladozva — te magad intettél, hogy ne hozzuk köztudomásra a feljöttemet! Már pedig, ha én jelentést írok, az ebből nyilvánvaló lesz.

— Ki mondja, hogy Bécsből datáld?

— Hanem?

— Kolumbusz tojása! — legyintett a kancellár. — Hát keltezd Debrecenből! Én majd aztán hivatalos keréknymásba igazítom az aktát, mint amit küldönc hozott.

— Vagy úgy..!

A főparancsnok feje lehorgadt. Mélyet lélegzett. Ám az arcán, mintha egy fokkal már megint ésszel-élőbb kifejezés nyiladozott volna.

Toll, tinta, papíros... Haditanács, jelentés, dátum, ügydarab...! Ezekben otthon volt. Tudta a járást. Nem úgy, mint abban a félelmetes rejtelmű labirintusban, melynek asszonyi lélek a neve! Ahol ütést kap az ember, azt se tudva: honnan! Ahol viaskodni kell, anélkül, hogy ellenfelet látna, az egy önmagán kívül, aki úgy áll ott, a sok zűrzavaros bonyodalom közepett, mint valami pókháló-szövedékben megfulladni készülő gladiátor.

Wratiszlaw még egy papírvágó tört is hozott. Jó keményen odateremtette, az asztalra.

— Ne veszítsd el a lelked! — mondta beható hangon. — Nem örlődhetsz fel holmi családi nyűgökben. Gondolj azokra az eredményekre, amiket máris elértél!

Hogy annál nagyobb foganata legyen szavainak, be is mártotta a tollat s odanyomta Pálffy görcsös ujjai közé.

— Fogjad, Johannes!

Engedett az most történni magával, mindent. Olyan ernyedtt volt még, mint egy lábadozó beteg.

Papírosra tette az írószerszámot s megnyomta. Saját legnagyobb meglepetésére is, egyszercsak egy szétvetett lábú „A“ meredezett előtte.

A kancellár odahunyorított rá, járta-keltében. Érzékeny, szlávos arca földerült.

— Rendbejön már mindjárt, minden! — gondolta és megkönnyebbülten szippantott a tubákos szelencéjéből. Előszörre, mióta ez a balsejtelmű vendég az ajtaján betoppant. Régidőktől való, legkedvesebb barátja...

*

Jó lélekismerőnek bizonyult.

Mentől tovább néztek farkasszemet egymással: a pecsétetes papíros és Pálffy, a főparancsnok annál inkább éledt. A betűk, melyek nagyokat percegve tántorogtak ki eleintén a tollából, hirtelen megsokasodtak és fürgén, kemény katonás rendben kezdtek egymás mellé gyülekezni.

Az első árkus aljába érkezve, elmúlt a kövült arc szürke sápadtsága. A második közepén, lobbot vetett az elszarusodott tűző szem. Aztán meg is tartotta fényét. Fölsugározta a széles, nyílt homlokra. Végül recsegőt, erélyeset kanyarodott a manuprópria.

Pálffy beszórta porzóval a friss írást és hátra tolt a székben a széket. Kemény mozdulat volt. A szattyánbőr csizmák ezüst sarkantyúi, odaszögezték a szőnyeget a padló mozaikjához.

— Ittvan, Wenceslaus! Olvasd, ha kellett!

(Mintha nem is ugyanaz az ember beszélt volna, aki az előbb még görnyedezve gubbasztott itt!)

Wratiszlaw se kínáltatta magát kétszer! Orra elé kapta a lorgnonját. Félhangon dűnnyögött:

— „...visszahívatom egyértelmű lenne a befejezéséhez közeledő béke tárgyalásainak megszakadásával...” Nagyon helyes!

És elismerőleg biccentett.

— „...figyelmeztetem nyomatékosan a legfőbb haditanácsot, hogy Cusani, a másik tárgyaló fél szempontjából, teljesen idegen...”

Ezt megint meg kellett dicsérni.

— „...ettől eltekintve azonban, helytelen volna nem-számolni Károlyi báróval...” Pompás!

És most már vendégének is odatolta az ezüstszelencét.

— Parancsolj! „Mindezek alapján új rendelkezéseket várok...“ Így is csak ti, nyakas magyarok tudtok beszélni!

— Felróvod?

— Sőt! Csodállak, comes!

Pálffy arca gyöngén átszínesedett. Két ujjal, szórakozottan, belecsípett a csábító illatú burnótba. Felvonta fél szemöldökét.

— Kérlek, a jog: jog! Én juratoriumokra támaszkodok.

— Nem is titkolod, ami azt illeti!

A kancellár ismét eltűnt az árkus mögött. Minden mondat után csettintett.

— „A tanácskozásokat folytatni *kívánom*...“ Ejha? „Sőt, azok érdekében, a felség halálát is titokban *fogom* tartani...“ Alapos dörgedelem!

— De szükséges!

Pálffy megroppantotta derekát és fölkelte. Le-le döbbenő, katonás léptekkel, mérni kezdte a szobát. Álla már magasra szegült, ahogy sorolni kezdte indokait. Hogy Magyarországon a király halálhíre fejtezőre állíthat mindent. Hiszen, Rákóczi herceg hívei szerint, József császár elmúltával az „örökös királyság“ elve éppenséggel mindenképpen megszűnik. Még azt vethetnék ellen, hogy az ausztriai Házzal egyáltalán nincs mért tárgyaljanak tovább! Így aztán, mielőtt a spanyolországi háború véget érne, kiújulhatna ismét a magyarországi.

— Márpedig, annak a szerencsétlen népnek, elég jutott abból.

— És nekünk is! — hevült Wratiszlaw, — Tud valaki a te idejöttödről, Magyarországon?

— Csak Locher.

— Az meg hallgatni fog, a tárgyalások érdekében. Bölcs előrelátás! Gratulálok, Johannes!

A főparancsnok sarkantyúja megpendült. A két jóbarát bensőségteljesen szorított kezet.

És Pálffy nem érzett többé visszásságot abban, hogy a másik szerencsét kívánt neki... Elrohant mellette az élet, az asszonykönnyek vérrel festett patakja. Férfi volt, más plánétáról szakadt lélek, akit az az ő más-világa visszakövetelt és megvágasztalt.

*

Wratislaw állta a szavát. Pálffy távozása után, mindennapos látogatója lett pártfogoltjának és fűt-fát megmozgatott, hogy legalább valamit könnyítsen megálázott, nehéz helyzetén.

Egy napon aztán tündöklő arccal lépett be. Úgy felfűtötte az öröm, hogy három-oldalról nyomott, tollas barettje után, a parókáját is szögére akasztotta.

— Örömhírt hozok — bólogatott.

Mária lassan feléje fordult. Ráemelte álmadozó szemét.

— Magyarországból? — kérdezte. És egy csöppet megrezdült a két válla.

De a kancellár tagadólag rázta a fejét.

— Akkor hát, alighanem, be kell érnünk az ön örömével.

A lány felsóhajtott s a reménykedés szépen kezdődő rózsaszínje megint visszasápadt az orcáira. Alig hallható hangon adta magyarázatul:

— Mert jóhírt én egyedül onnan várhatok...

Wratislaw azonban sötétlátónak és szűk-körzetűnek találta ezt a véleményt.

— Hiszen a világ nem vak, az Isten szerelmére?

Azok a testi-lelki kiválóságok, melyeket az ő védenice magában egyesít, nem olyan kicsinyek, hogy csak egy csekély provinciát világítsanak be! Hírül futottak biz' ott azok, az egész birodalomban. És hogy ezt az igazát megdönthetlenné tegye, Wratislaw jobban megnyomta a szót:

— Méltóságodnak a mai napon kérője jelentkezett, az anyacsászárnőnél, aki készséggel adta beleegyezését.

Ünnepélyes pauzát tartott. Várta a felujongó

hatást. De az, legnagyobb megütközésére, elmaradt. Sőt, Mária még össze is ráncolta a homlokát.

— Az én megkérdezésem nélkül? Az első akárkinek?

— Az égre, gyermek...!

Azt hitte, a jőmber, hogy félreértették. Sietett hát kimagyarázkodni:

— Talán csak nem képzeli kegyed, hogy holmi jött-ment előállni is merészelt volna? Ideának is szörnyű! Grófi koronát visel az illető! Vagyoni körülményei fényesek, az udvarnál való pozíciója pedig, ma szilárdabb, mint valaha. Egyébként a neve — — —

— Prechorowsky. — mosolyodott el a lány, keserű gúnnyal. — Ki más is lehetne!

A kancellár megütközése, mostanig, egyenesen megdöbbenéssé fokozódott. Ijedten hőkölt hátra.

Ne volna tisztában, ez a szerencsétlen teremtés, azzal, hogy az ő esetében, a magára-haragított felséges asszonyok s egy gyűlölködő udvar közepett — — —

Végig se merte gondolni a gondolatát.

— Méltóságod kikoszarazza a kérőt? — hüledezett.

— Nem lesz módomban, minthogy nem fogok találkozni a helytartóval. — hangzott keményen a válasz.

És ez a keménység, a megrökkent pártfogó legbehatóbb kérlelésére se engesztelődött.

Wratislaw bámult még egy darabig. Tágra merészelt szeme és a kikelt arca eléggé visszatükrözték azt a nagy nyugtalanságot, amit érzett. Most vette csak észre, hogy milyen kényes szerepet és mennyi gondot rótt rá ez a föl vállalt, gyám-atyai tisztség!

Tanácsstalanságában nem lelt szavakat. Fölkelt s izgatottan nyomta fejébe parókáját.

— Nem erőszakoskodom, — köhécselt. — De meg kell engednie, hogy viszont ezzel a merev elutasítással se lépjek a felség meghatalmazottja, Caraffa asszony elé. Nem tekintem tehát véglegesnek az elhatározást. Időt hagyok... hm... újból mérlegelni a dolgokat...

— Ahogy tetszik. — hajolt meg Mária. — Excelenciád jóindulatát mindenesetre köszönöm.

A kancellár kihátrált az ajtón, ő pedig az ablakhoz lépett. Ott szokott álldogálni az utóbbi időben, mindig. Keletnek fordult arccal. Mint egy hívő, aki a nap feljöttére vár. Fürkészte az utat, melynek végénél Dévény kapuja tárul és torkolik az ő messzi hazájába. Mely oda, azokhoz vezet, akikért a saját szíve véréntontotta, minthogy más módot, megváltásukra, nem adott neki a végzet.

Mentől tovább nézett, annál szilárdabb és megnyugodtabb lett. A szeme nagy csillaggá nőtt és föl-kéklett, mint a napsütött levendula. Ajka áldozatos, szelíd mosolyra mozdult:

— Gábor! Teéretted...

Úgy suttogta el ezt a nevet, mint egy nagyon szent, nagyon áhitatos, hittel teli imádságot.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

FEKETE PILLANGÓ.

I.

Április utólja rosszul búcsúzott. Korai zivatarokat hozott. Két napig verte a jég, Nagykárolytól Szatmárig, a határt. A tyúktojásnyi nagy elemi csapás, néhol egész feldúlta a szántatlan-vetetlen földeket. Leverte a vadon-burjázott cserjék leveleit. Harmadnap aztán — hogy a felhők eloszlottak — az olvadt jég, esővíz, valóságos tavakat hagyott az úton. Károlyi Sándor uram húsz főből álló gavallér-kísérete alig győzte kerülgetni őket. Mégse vihették el szárazon! A lovak patája fel-felhányta a meszes talaj levét. Olyik úrfi kötésig csatakos volt már. Nézhette, hogy mivé csúfult a gálaruhája! De most ez se okozott kedvetlenséget. A nemes legénykék oda se ügyeltek a kárra. Olyan vígan leledzettek, hogy az állapotodottabbak nem is állhatták fejcsóválás nélkül.

— Látszik, hogy elárendáltátok a bőrötöket! Nem férték bele!

— Ha el is, jó kézben marad!

— Pálffy generális uram se rosszabb magyar, mint mink!

— Ebergényi se! — tódították többen.

— Nem sok időt adok neki és megüljük a traktát, egyetértésben! Ráemlékezzenek kegyelmeitek! — csapott föl plánétás csiznek az ifjú Joó János.

Talán egy kis borral is járt a fölbokrétázott csapat. Erre vallott legalább, hogy Mikó úrfi, hetykén, fél-

szemére vágta a fővegét. Piroslott az arca a belső tüztől.

Csak Károlyi fővezér úr és Gábor nem vettek részt az általános mókázásban. A bárónak borongott az arca, mint mostanában mindég. A fiatal őrnagy meg, illetlenségnek vélte hangoskodni, mikor a följebbvalója morcos. De azért ő se kötött gyász-flórt a süvegére!

— Igazán dícséretes volt Pálffytól, hogy mégis rákésztette Lochert a nemesség és katonaság *vita et bonorum*ának megadására is! — vélekedett elismerőleg.

És átpillantott a komor férfiúra.

Az rálógatta a fejét.

— Hagyján! — felelt. — Én elsősorban a fejedelemnek adott engedményekért áldom a Teremtőt, fiam! Mert az a három hét haladék, őnagysága hűség- esküjére: nagy szó! Ennyi idő alatt rá lehet venni a nyilatkozat megtételére. Rá is veszem, ha a lelkem tenném is ki érte!

Gábor hátradült egy kicsit a nyeregben. Csudálkozva nézett át, fogadkozó főparancsnokára.

— Hát a fejedelmet még kapacitálni kellene? — kérdezte. — Hiszen kegyelmed az ő nevében és meghatalmazásából tárgyal..?

— Persze! — öntötte el Károlyit a hirtelenpirosság.

— Persze! — ismételte buzgón. — Az ő meghatalmazásából! Nem is úgy értettem én, hogy ne tenné le a királynak kikötött esküt! Csak attól tartok, hogy ne halogassa! Ennyi engedmény után, amit nyertünk, nem illenék, hogy mind az egész három heti haladékot kivárjuk... Vagy ha éppen megbízott útján tenné le az esküt őnagysága, s nem saját személyében... Így értettem, fiam!

— Elvégre, ahoz is joga lenne a fejedelemnek, a paktum szerint! — biggyesztette le ajkait Gábor.

— Igaz, igaz. A jog: jog. De az udvarias készséget se hagyhatjuk figyelmen kívül. — dörmögte a fővezér s a bajuszát rágcsálta közben.

Aztán mogorván tette hozzá:

— Nem értessz te ahöz, fiam, hogy mit neveznek a politikában szépséghibának. Elöl jársz, ahol „kard ki kard“ a kommandó, hanem már a finomabb diplomácia szivárványjátékához sohase lesz való a szemed. Buksi vagy hozzá.

Ezt az őrnagy úr se tagadta. El is mosolyodott rajta, jólélekkel.

— Nem értem, hát nem is csinálom. Csinálják olyanok, akik értik. Őnagysága, meg kegyelmed! Vakon igazodunk utánuk. Azám! — derült, egy kis eszmélkedés során, ismét. — Ügynézem, hogy ezzel a beszéddel megint sikerült eltalálnom szarva közt a tőgyit!

— Mennyiben?

— Két külön személybe számítottam a fejedelmi őnagyságát, meg kegyelmedet! Mintha nem egyik volnának, mint a hosszába hasított fatörzs!

— Egyek leszünk... a végén... egészen bizonyosan...!

Ezt azonban már csak úgy magának sóhajtotta Károlyi. És a feje horgadtan maradt a mellén, mint akit a gondok, felelősségek és kétkedések mázsás súlya nyom.

Aki tüzetesebben figyelné, észrevehetné, hogy megderesedett a fővezér úr haja, rövid pár hónap alatt. Merőben ősz a tarkója körül. Orrától szájáig két mélyes-mély barázda. Homlokán is ölelkezve futnak a ráncok. Szeme fáradtan úszkáló, mint a bús-betegé.

De Gábor nem ügyelt rá. Károlyi mellett szolgált, nem láthatott rá a napról-napra, lassan képződött változásaira. Meg aztán, a többiek vígsága is, mégis átragadt rá, hovatovább. Halk nótázással imbolygott a nyeregben:

— „Levelet írok én a rózsámnak...“

Erre a másik is feldöccent egyszerre, tünődéséből.

— Nini...! — hunyorgott, mint aki szemét sérti az alkonyodó nap bíbor-udvara. — Okosabb nótát nem is választhattál volna, hallod!

— Miért?

— Mert a levélről jut eszembe, ez itt..! Pálffy kötötte rám, a tanácskozás után, hogy okvetlen tüstént odaadjam neked! Majd elfelejtettem.

— Pálffy!

Gábor nagyot nézett.

— Pálffyt mondott kegyelmed?

— Azt, azt, no!

— A főparancsnokot?

— Mit hüledezel rajta? Nem vagytok-e ismeretségben?

— Azaz hogy — — —

Gábor a levélért kapott. A csuda járta keresztül. Alig tudott annyira emberedni, hogy egy kis visszamaradásra engedelmet kérjen.

— Ebben a csörömpölésben itt, saját szavamam se igen értem... — mentegetőzött.

— Felőlem, erigy!

Az őrnagy úr épp hogy a helyébe szöktető Mikónak engedett utat. Azzal már el is húzott mellette a díszkíséret. Ő meg oda, egy terebélyes, útmenti vadkörtefához. Hozzákötötte a lovát. Föltépte kisujjával a borítékot, villámfutásosan.

— Pálffy..! — ámuldozott közben. — Nekem...! Ugyan mit akarhat?

Hiszen, bizonyosan benne lesz a levélben! Nem kell más, mint leülni ide, a fa ernyője alá, az árokmenti gyöpre, melyet a sátorozó gallyak, íme, szárazon tartottak. És — kiderül a rejtély.

— Nil

A kíváncsiskodó nagyot mozdult.

— Kettébe-hasított árkus!

Hát ez mi a szösz! Így levelezik az excellenc? De furcsa, de furcsa. Jó, hogy egyfolytába futnak a sorok! Egy kis fáradsággal összeigazíthatók. Megmondanak majd így, mindent.

Hát, nagyot mondhattak, mindjárt a kezdetükön, mert Gábor a fának vetemedett háttal, ahogy beléjük kóstolt.

Annak rendje-módja szerint való, halálos ítélet

volt a különös posta, amit a térdén szétterítve tartott! Kiállítva, az ő nevére..! Írva és aláírva ugyanazon kéztől! Rex Josephus őfelsége kezétől..!

— Ebanyád..?

No, ez igazán nem mindennapi meglepetés. Azért is van kettérepesztve a papír. Azt akarja vele, bizonyára, értesül adni a főparancsnok úr, hogy a tartalma már nem érvényes.

— Ejha?

Gábor feltolta süvegét a feje búbjára. Megdörgölgette egy cseppet alatta az üstökét. Melege lett, mi tagadás. A csatákban ugyan sohase kerülgette a halált, de más beszámítás alá esik is az, mint lenne így törbe jutni, bakóval farkasszemet nézve elhullani, valamelyik piactéren, egy bámész csöcselék mulattatására! Éppen, amikor olyan közélről integet a boldogság! Szép álmainak megteljesedése..! Itt, a béke küszöbén! Egy unatkozó király rossz szeszélye miatt! Ugyan mi is üthetett hozzá, hogy így kipécézte? Éppen őtet, az egész seregből, melynek minden főkorifeusát nyakra-főre biztatgatják, életük után már-még a jószágaik, rangjuk visszaadásával is? És Pálffy urat is, vajon mi fakaszthatta erre a nagylelkűségre? Holott nem is álmodhatta, hogy saját jövődöbéli vejét menti? Vagy talán tudomást szerzett a dologról, azóta? Mária elérkezettnek ítélte volna az időt, a titok föllebentésére s a leendő após így akar a közeledésnek utat nyitni? Őt a nagy-szó kimondására fölbátorítani? Akkor meg mért nem zárt a levelébe legalább annyit, hogy eb, vagy kutya, jónapotkivánok?

Megint csak felpisszent a töprengéséből.

— Hiszen — úgy lehet — üzen az excellenciás papa, ugyanezzel a furcsa postával. Két oldala van a papírosnak!

Megforgatta hamar a széttépett két foszlányt. De ezzel aztán be is telt az utolsó bölcs ténykedése.

Nem a generális úr hieroglifái álltak a papíron, hanem finom női betűk! Legdrágábbak ezen a világon.

— Mária!

Az őrnagy úr melle fölbúgott, mint a templomi orgona. Szerencse, hogy senki se őgyelgett a közelben. Különöset gondolhatott volna a magában kiáltozó úr-íróól. Hogy az okos, ép eszétől válik.

Hát: — nem sokáig szégyenkeznek hazugságban. Mert alig habzsol az első sorokba a fiatalember örömvillogó szeme, úgy is marad tátva. A lovag pedig fejéhez kap, két marokkal.

— Mária!!

Oh, de más a zenéje most ennek a felordító hangnak, mint az előbb! Ha akkor angyalt hívogatott, emez olyan, mint szakadó lélek kijajdulása a hirtelenhalott testből.

Levél esik jobbra, az őrnagy úr balra s úgy vágja neki gondolatból kifogyott fejét a lópányvázó vadkörtefának, hogy kuruc koponya legyen, a javából, amelyik kiállja.

II.

Hanem a kuruc fej sokat kibírt ebben az időben. Eső, hó, zivatar, az anyaföld mezítelen röge, fegyver, ezer viszontagság: eléggé megedzették. Megtanították a harcost, hogy annak a hányt-vetett főnek mégis csak fönt, magosan a helye, akármi érné is. Elereszteni nem szabad.

Gábor se ejtette el magát. Hogy a fekete köd el-tisztult a lelke ablakából, hogy a fülében zúgó nagy-pénteki kereplő elhalkult, szívének vad lükögése elcsitult, fölszedte megint a levéldarabokat. Összeszedve őket izinkekre, belebocsátotta mind, a vihartól megkönnyült szárnyu, áprilisi szélbe. Repüljenek, mint a vándormadarak, keletnek, nyugatnak, északra, délre. Csak az ő megütött, kitépett szíve helyére nem, egy se, egy se...

Aztán lovára terült s ment a csapat után. Igaz,

hogy mire a hadszállásig ért, késő öreg este lett a bíborfényben fürdő, nótás, vidám délutánból.

Oh, van ez így néha az életben. Vannak ilyen furcsa, gyászos megesteledések, míg forog a forgandó emberi sors, míg egész be nem alkonyodik, bele nem húny az örök éjszakába.

— — — — —
 Portájának küszöbén, a Szentháromság Gondviselésének ifjú lovagja fölpillantott egyet, hosszan, az égre.

Szegény kuruc, megcsalatkozott, szerelmes kuruc: nem világítottak neki többé az ő csillagai.

III.

Odabent első dolga volt, fényt gerjeszteni. Nem jó barát a sötét, mikor az emberben magában is nehéz borulat gomolyog! Olyan hideg is tud lenni néha a világ, mintha sohase lett volna nyara!

A lámpás és kemence kettős sugárzásában aztán, az uti málhájának látott Gábor. Fölnyitotta egyik ládája födelét s eltolt valami retest, az oldalában. Ami mögötte titkolózott, mind kimarkolta.

Levelek, hajfürt, selyempántlika, csipkés keszkenő, fél-darab kesztyűcske, hervadt virág... Olyan lobogva égtek a tűzben! De meleg, jó, testet átjáró, vért megpezsdítő meleg, nem lett a szobában az elhamvadásuk után se. Azt a fagyot, sötétet, amit lelkében elhozott a fiatal kuruc, az árokparti fától, el nem múlászhatta semmi külső dolog.

Egy kép maradt legutoljára. Kis elefántsontra festett képecske. Párja egy másiknak, ott a messze Viennában... Űde, ártatlan gyermekleány-arcot ábrázolt. Olyan tisztán, derüsen nézett az a két nagy kék szem, hogy Gábor sohase tudta kitartani visszamosoly-

gás nélkül, egy-két áhítatos csók nélkül, oda, a kézírásra:

„*Sempte, Kistapolcsány, Érsekujvár . . .*“

Oh, hol vannak már azok a megörökített, szép napok . . ! Hol! Hol a sok édes, közös emlék, a szavak, csókok, tervek!

Leroskadt a székbe. Odatette magával szemközt, az asztalra, a miniatürt. Ahoz kellett beszélnie most, hogy meg ne fojtsa a saját némasága:

— Hát így gondoltad? Azt gondoltad, hogy nekem kell, hogy nekem ajándék az *olyan* élet? Úgy, azon az áron? Hogy megköszönöm és elfogadom? Elfogadhatom?

A melléből kibuggyant valami. Ha zokogás volt is, mért szégyelte volna? Más férfiember nem ócsárolhatta, asszony szeme nem kicsinyelhetette szánakozőn ezekért a bús, temetési könnyekért. Egyedül temetett, nem látta senki. Szája is mozoghatott, eldadogva az ő saját külön circum-dederunt-ját. Nem kellett tartania tőle, hogy valaki belemministrál a halotti énekébe. Elismételhetette százszor, meg százszor, annak az úmentén elhullajtott levélnek végzetes sorait:

— „. . .nem sokallom az áldozatot, amit érted és értetek hoztam, nem. Bármilyen szörnyű lett legyen is! Csak azt nem tudom, Édes, hány év telik bele, míg elfeledteted vélem . . !“

Így írt a lány. A szentnek, tisztaságosnak hitt menyasszony. Így írt Mária.

És Gábor rázökkentette a fejét. Kihunyt tűzű tekintettel, vérző szemrehányással nézett a képre.

— Hogy tételezhetted föl ezt! — vonult szenvedő, büszke redőkbe a homloka. — Hogy merted hinni rólam, hogy az életem több, mint a — — —

Nem mondta végig. Elakadt a szó a torkán.

Rálegyintett.

— Hogy várhattad? Nem ismertél eléggé? Nem tudod-e, hogy hölgymenyét bundácskája a nevünk, melyet egyetlen folt megölne? Bármilyen jószándék ejtette is azt a foltot? Nem ösmered-e a vérem? A fajtám? Ami ebben a kérdésben nem ért megalkuvást?

Szélcsap nagyúr, királyi zsarnok gerjedt vérének örökösét lopjam-e be a családfánkba s hívjam enyémnek? Igaz-eredetű apáim emléke előtt pirulva? Hogy képzelhetted, mondjad!

És két kézre fogta, megrázta a kis elefántcsont holmit, mintha élő lenne.

— Hitted, hogy a történetek után is, mi még összehozhatjuk a kezünket s mehetünk ketten, egy úton, új életbe? Együtt? Egy olyan emlékkal, ami testbe-költözik és halálos holtunkon túl is élni fog? Hogy még egyszer hozzáértethetem szájamat a szádhoz? Hogy sorsom osztályosának, édes feleségemnek híjhatnának?

A beszéd elhalt. Gábor két tenyerébe temette arcát. Soká maradt így, hol meg-megrándulva, hol föl-fölvetődve. Aztán fölkelt és megingatta a csigásfürtű fejét.

— Nem, — mondta vaskeményen. — Én a házamba nem vihetlek. Isten bocsássa meg a szent tévedésedet...

Megnézte ismét, hosszan, a képet. Tudta, hogy — utoljára. Majd az éhesen nyúlászokodó lángok közé vetette azt is.

— Elvégeztetett. Az asszony botlását kimenteni ok nem lehet elég magas, cél elég ragyogó. Maga a sarkcsillag se. Ez a mi törvényünk.

A lángnyelvek összecsapódtak. Az utolsó zsákmányt is elnyelték s percegtek tovább, szép egyformán, közömbösen, mintha nem is egy élet és annak minden álma, csak valami csepredék lenne, amit rávetettek.

Mikor az utolsó ibolyaszín sugár is hamuvá szürkült, Haller Gábor őrnagy visszatért az asztalhoz. Kihúzta egyik fiókját. Apró kis ébenfa dobozt vett ki belőle. Levonta ujjjáról a gyűrűt és az ezüsthímzések, fekete bársony párnázatra bocsátotta. Fődelét lezárta, mint koporsóknak szokás. És már megint emelt fővel, férfiasan, katonásan, kilépett az ajtón.

Nem kellett többé pirulva gondolnia a családfájára, az őseire.

IV.

Ha Gábor elmaradt a nótázóktól, nem volt egymagára a zajt kerülő idegenkedésével. A nekiszélesegett kedvű, kuruc szállás közepett, még egy portán füstölt, tavaszt leszégyenítően, a kémény. Másvalaki is borzadt ott az emberi társaságtól, hidegtől, sötétől.

Károlyi Sándornak egész megkékültek a körmei, ahogy összegörcsölte ujjait, az imazsámoly párkányán.

Károlyi Sándor báró, vitéz fővezér úr — imádkozott.

De nem hasonlított azért rendez fohászzkodáshoz ez az esti ájtatosság. Az ima hangja szelíd és kérlelő. Az övé meg valósággal ostromolta az eget. Fennszóval.

— Uram, tudnod kell, hogy én csak a legjobbat akartam, mindenkinek! Családnak, népnek és — — — Öneki is... A fejedelemnek. Visszatéríteni őt a délibábok csalóka világából. A veszedelmes útról, melyen elindult, saját és ezernyi ezrek romlásába... Visszatéríteni! Előbb kérleléssel, aztán riasztással, míg össze nem szorult minden hurok. Most már kényszerítéssel... Uram, hogy akarva, de akarata ellenére is, megmaradjon nekünk! Hogy kár, üldöztetés ne érjel! Hogy lehessen továbbra is a szemünk fénye, mi ékeségünk...

Nem, nem ima volt ez. Jajveszékelés. Az Istenkedő azonban nem vette észre. Az csak egy-valamit érzett. Valami mardosó, nem-lohadó égést, a mellében.

Még szorosabbra kulcsolta a kezét s még hangosabban folytatta:

— Krisztus, Krisztus, két hét alatt háromszor vettem számra a neved! Háromszor: esküvésrel! A fejedelemnek és amazoknak... S holnap — — — Ki tudja? Talán negyedszerre. Rángat a kénytelenség. Nem vagyok gazdája többé a cselekedeteimnek. Húz az első, muszájból tett lépés. De azért most már szentségtörő, ezért most már örökre hitszegő legyen az én nevem? Ezért én most már soha-többé a fejemet emelve ne tarthassam? Ha nem keresnek is, rejtőzzek? Ha nem szólítanak is, összeborzadjak? Ha dicsérnek

is, takarózzak, mint a pokolvaras? Amíg élek? Még azon túl is?

Hangja hullámzott, a könnytelen, belső zokogástól. Homloka az imazsámoly kemény lapjához ütődött.

— Krisztus, Krisztus! — vonaglott, lázbetegen. — Mondd, mi lesz a sorsom? Mi lesz a hírem, a késő maradványok előtt? Áruló? Hitvány? Csak azért szerettem? Csak azért aggódtam és mert tisztánlátással voltak megverve a szemeim, ott, ahol mindenki más ingoványba futott volna, lidércfény után? Amért nem tudtam boldogreményű föllegvárakat tornyozni, mint más? Egész a végső végezetig? Az egész nyomorult családom, fajtám koporsózártáig? Azért?

A vívódó ember egyik ökle mellére dőbrent, eget erőszakkal-megvevő rimánkodással:

— Jézus, egyszer, csak egyetlen egyszer ne vedd eskünek az esküt! Vagy pedig tégy csudát! Tedd, hogy a kő meglágyuljon, hogy a fejedelem kövessen engem és a népét, melyet én átviszek, a király oldalára, amazokhoz... Tedd, hogy a mi urunk ne maradjon magános, megcsalatott, árva, hontalan bujdosó! Hogy visszatérjen közénk, orosz kártyavárból, lengyel ámításból, ahová az ő szép, ifjúi reménye vitte, javunkra munkálni. Tedd, hogy elmondja az én feloldozásomat: az ő hűségesküjét! Aki kimondott esküvésekkel vétettem, oh ne büntess a legszörnyűbbel, az ő örökre kimondatlan maradó esküjével! És akkor nyíljanak meg a sírok is, ontani a feltámadt halottakat, hogy többen áldhassunk téged! És akkor én örökre hív szolgád maradok. Én és egész nemzetségem... Neked ajánlom asszonyomat, gyermekeimet. Tedd legalább őket boldoggá, ha már nekem meg nem engedhetnéll! Az én szegény, mit se vétett gyermekeimet. Kalárámat, akit elmúlásom után senki se fog oltalmazni többé!

Az eszelős hang kifulladt. Károlyi lecsukta két agyon-virrasztott szemét. Ottmarádt, a kereszt tövében, összeomolva. Hallgatta a közömbös percek múlását. Hallható volt ez most, a sírbolti csöndben. Várt. Maga se tudta: mire.

Egyszercsak fölrebbent. Fölkapta, neszelve, a fejét. Lépések zaja közeledett a szoba felé.

A józan, mindennapi élet mozgása, hirtelen osztalta szét a nehéz varázslatot. Gyorsan összeszedelkőzött és fölkel.

— Ki az? Ki kopog?

Az ajtó felnyílt.

— Én.

Gábor állt előtte.

— Zavartam kegyelmedet, talán?

— Imádkoztam.

— Akkor hát nem háborgatom.

— Ne! — hasadt föl érdesen a tiltakozás.

És Károlyi szinte ijedten kapott a fiatal ember után.

— Te nem háborgatsz. Téged szívesen látlak. Az egyedülit. Hiszen tudod, mindég fiamként szerettelek.

— És én, mint apámat.

A két férfi erős parolát szorított. Egyik se érezte, hogy a szorítása keményebb ma, mint máskor. A verítéket, könnyet, egyik se vette észre a másik arcán. Nem volt most fogékony a figyelmük ilyen külsőségekre.

Károlyi széket húzott ki. Fáradtan ráhanyatlott. Kínálta amazt is, néma jellel. De Gábor állva maradt. Egyenesen, katonásan, fölszegett fejjel.

— Fővezér uram! — mondta, kicsit talán túlkeményen is ahoz, hogy hétköznapi csengése legyen a hangjának. — A kegyelmed asszonya, gyermekei, Olcsván időznek, úgy-e?

— Ott, — rándult meg a férfi s nagyra meresztette szemét.

(Mintha csak folytatása lenne ez a szó, annak, melyet ott, az imazsámolyon, abbahagyott!)

Tétován ismételte:

— Ott... Mért kérded?

— Hogy megbizonyosodjak.

— Miről?

— Hogy Károlyiné nagyasszonyhoz nem fordulhatok s így kegyelmeddel kell értekeznem.

— Velem?

Az őrnagy bólintott, kurtán.

— Igen. Ezennel van szerencsém fővezér uramtól megkérni a Klára lánya kezét.

Károlyi levegő után kapott és elhanyatlott a székben. Szürke lett, mint a korán megöszült haja.

— Megörültél, vagy én háborodtam meg? — hebegte, akadozva.

Gábor tagadólag ingatta a fejét. Kövült-keményen határozott volt az arca. Pillája se rebbent.

— Elhiszem, — felelte — hogy kegyelmedet meglepi ez az óhajtság. Hiszen Kalára még gyermek, akinek bábút szokás a kezébe nyomni, ha sírásra fakad a szívfájástól. De én épp azt az ártatlan, tiszta gyermeket akarom! Ki tudja, nem menedékemül-e..?

— Ūristen, be nagy vagy!

A fővezérből szakadva jött ki a kiáltás. Odavilant szemével a feszületre és ettől a villanástól egész megvilágosodott az arca.

— Kegyelmed hát pártul fogja a kérésemet?

— Áldjon meg az, aki meghallgatott engem, édes fiam! Legalább a rájuk-eső részben... — volt a nemtűlságosan érthető értelmű válasz.

Gábor azonban beérte ennyivel is. Összecsapta a bokáit, feszesen. Oldalán megsörrent a kardja.

— Három héten belül meg akarom űlni a kézfogót, — mondta.

Majd tisztelettel, megfordult és elment, ahogy jött. Mereven, katonásan, férfimódra.

*

A fájdalom zivatara elrobogott, a lélek lázadozása lecsitult, a könnyek forrása elapadt.

Mária ott állt az ablak-magosító kis dobogóján, mint annyiszor, mint mostanában mindig. Kibámult, arra Kelet felé. Kibámult az útra. Egy pillangót látott ott repdesni. Könnyűszárnyú lepkét. Első hírnökét ennek a tavasznak. A pillangó — fekete volt. Villódzott, bársonyos színében, a Paradicsom-kertecske fái fölött.

Elnézte kihalt, üres szemmel. Elnézte, hogy boldul neki szegény, bohó kis portéka. Hogy utánozná az ég erős, nagy madarainak fölívelő lendületét! Hogy emelkedik cikázva s hogy ejti le aztán, zuhanva, a két vergődő szárnya, melyeknek bírását túlbecsülte, a botor... Hogy hull alétlan le, le, egész a föld poráig, az útfélre, ahol a téli kórók haszontalan lim-lomja várt, halomban, a szeméthordó szekerekre.

Bólintott és ellépett az ablaktól. A szoba közepén ismét megállt. Mellére szoritotta két átlátszó kezét. Olyan volt így, mint egy Niobe-szobor. Csak a lélezése s nagyárnyékú pilláinak rezdülései tanuskodtak róla, hogy élet szendereg abban a mozdulatlan szoborban mégis. Hogy a két lefüggönyözött szem lát akkor is, ha nem néz.

Az asztalon egy nyitott ébenfa ládikó hevert. Mellette borostyán-levélkékkal rovátkolt, keskeny karikagyűrű. Azon nyugodott Mária tekintete. Bámulta hosszsan, halotti elmeredéssel.

Halk koppanás térítette vissza elködléséből. Megrebbent s a hang iránt fordult.

A fekete pillangó tántorodott be. A fák magas oromzata helyett — lám — beérte mostanig egy nyitott ablakkal...

Rámosolygott szelíden, mélyre hullott, bús szemekkel.

— Hát te is... — mormolta halkán. — Megérkeztl...?

Nem folytatta a gondolatsort. Nem akarta új pokolra gyujtani a lelke kínját, melynek örületén még alig, hogy átesett. Eltemették: halott akart lenni. Csöndes, békességes. Hiszen az mondta ki fölötte a síri áment, akit legjobban szeretett.

Fölemelte a visszaküldött, titkos mátkagyűrűt. Belebocsátotta a ládikóba, azzal együtt, melyet az ujján viselt.

— Istenadtától az Isten elvette...

Ellesz ott, a fekete párnán, a két gyűrű, együtt. Az ő végtelen szerelmének végtelen fájdalom-koszorúi... Megférnek együtt, hideg fém a hideg fémmel. Egyik

se fog zörgölődni a másik ellen. Nincs szívük, nem érznek.

A födelet leengedte, ráfordította a kulcsot. Aztán, gépies mozdulattal, a csengőért nyúlt.

— Prechorowsky gróf urat kéretem, — szólt a belépő szubrettnek. — Itt kell lennie, valamelyik folyosón.

Hogy a frájj elment, behúzta az ablak tábláit. Ahoz, mire készült, nem volt itt szükség többé tavaszra, virágok illatára. De a fekete lepke, az maradhatott, ha már egyszer így rácsapódott a fényes üveg-börtön.

Kevés vártatva kopogtatás zaja verte föl a boltozatos fálak csendjét. A helytartó jött. Egy csokorka ibolyát szorongatott. Tétovázva nyujtotta át a lánynak.

— Köszönöm, — bólintott az s odavetette a virágokat a fekete ládikóra.

Majd széket mutatott.

— Komoly beszédem van excellenciáddal, ami döntő fontosságú lehet mindkettőnk életére...

Nem ügyelt rá, hogy látogatója tetőtől talpig megrendült. Mint ahogy az a változás is elkerülte figyelmét, mely Prechorowsky külsején végbement, mióta, a halálos ítélet feloldozásával, kiléphetett börtönéből. Pedig a helytartó felötlően megváltozott. Egykor bőségtől dagadozó teste alig-árnyéka lett önmagának. Lefogyott, meggörnyedt. Paróka se kellett neki többé. Fehér volt a haja, egészen fehér. Fáradt, apró szemei aggódalmasan függtek Márián, aki most újból megszólalt:

— Excellenc, ön közvetve és közvetlenül, gyakran adta értésemre, hogy kész sorsomat az önéhez fűzni.

— Igen, — akadozott a férfi torkán a hang.

S a lány ráintett.

— Mind e mai napig tagadólag válaszoltam.

— Fájdalom.

— Tagadólag, annak ellenére is, — lélegzett Mária ismét — hogy én... Hogy velem — — —

De Prechorowsky nem hagyta befejezni. Ijedt tiltakozásra emelte kezét.

— Egy hangot se többet! Esedezem! — kiáltotta.
 — Mikor ajánlatomat legutóbb megismételtem, mindent tudtam, amit ön most mondhatna... Tudtam, hogy huszonhárom év és hatvanhat esztendő közt van különbség. Nagy különbség van! És... hogy ez engem bizonyos... hmm... megértésre kötelez. Hogy — — —

Ezúttal azonban a lány vágott közbe. Fölvetette megalázott, büszke szép fejét s megtört fényű szemei ráemelkedtek a férfire.

— Ön nem tudott eleget. Ön nem tudott mindent, uram, — intett szomorúan.

S előre hajolt. Súgva, ám azért tisztán érthetőleg, két szót ejtett ki. Két döbbenetes szót, melyektől a helytartó hirtelen visszarökölt a székben. Karja aláhanyatlott.

Mária nézte.

— Belátja-e excellenciád, hogy kötelességem volt beszélni? — kérdezte.

A férfi még mindig nem ocsúdott föl. Hallható kortyokban nyeldesett. Majd végül hangjára talált.

— Félre ne értsen méltóságod! Amit tapasztal rajtam: az öröm! Hatvanhat év... Én már nem remélhettem volna...

Aztán megszilárdultan tette hozzá:

— Így legalább bízhatnék abban, hogy ottmarad mellettem, fiatalságával, derűs szépségével... Az én napáldozatomban...

— Excellenciád hát, közlésem ellenére is, fenntartja ajánlatát?

Prechorowsky fölkeelt. Féltérde bocsátkozott és ajkához emelte a lány egyik hervadtan lefüggő, hideg kis kezét.

— Köszönöm, hogy ezt megengedi.

Mária csak most vette figyelmesebben szemügyre a térdelő embert. Most ötlött rá a változásaira. Egy percig megpihent ezüstfehér haján, gondbarázdált homlokán, elnedvesült szemein. Majd lassan megintgatta a fejét.

— Nem úgy, — mondta — nem úgy... Változott a helyzetünk. Köszönettel, kettőnk közül, ezentúl egyedül én tartozom. Én, a mindenkitől kitalált, akit azonfelül még egy apai kívánság, egy nagy fogadalom is köt. Nem is fog ön hálátlansággal vádolhatni soha. Gondja ha lesz, mellette talál. Minden bajából fele az enyém. Ami sűrűdésaink valaha voltak, igyekszem felejtetni, elfeledtetni. Engedelmes, hűséges asszonya leszek.

— És... talán szeretni is fog egy kicsit...

— Arra törekszem. S a hála jó útmutató.

A fehérhajú kérő fölemelkedett. Térdeit porogtatta. Valami szokatlan kifejezés alakult, formálódott a szikkadt arcán. Mélyen ülő szemei fölfénylettek.

— Ennyi egyenesség! Ilyen őszinteség! — moxyogta. — Hiszen olyan könnyűszerrel félrevezethetett volna...! Istenemre, ön képes lenne valamit faragni, még a leggaládabb fajankóból is!

Mária szelíden útját vágta a dicsőítésnek.

— Magáráveszi ön, hogy azonnal értesíti atyámat a... megállapodásunkról?

— Mikorra jelezhetem az esküvőnket? — sugárzott a boldog vőlegény.

— Mától fogva ön rendelkezik minden ügyeinkben, — hangzott a válasz.

S a férfi kezecskőkölt.

Azt se tudta, hogy ébren, vagy álmában szédül-e ki az ajtón.

A lány pedig, most már, vízbetette a csokor ibolyát. Nem látta, hogy alatta összezúzottan hever a fekete pillangó.

SALVE JUSTITIA!

I.

Alig tízet mutatott a napóra a toronyban, de a piac máris szedelkődött. A zöldségárosok, olajkárosok, pecsenyesütők, bekötötték sátorponyváik száját. A varga inasai hátára porciózta a lábbelieket, takács a gyolcsot, az armárius a fegyverholmit és futott, aki kezét-lábát bírta, a Városház-térre, iszonyú port verve az úton.

Hogynel Nagy mulatság készült ott! Törvényülés! Még a bécsi polgárok is kikököntek méltóságos nyugalmaikból, erre a hírre. Akik összeverődtek, csatla-koztak a menethez.

— Vajon ki fölött ítélnék? — dörgölgette kíváncsian tömpe orrát Wurm, a Sattlergasse-i dúsgazdag nyerges. És szomszédjához, a nemkülönben nagyvagyónú Seiler Mihályhoz fordult.

Az fontoskodó képpel loholt mellette.

— Egy szemfényvesztő került horogra. Mondják, hogy régebben nagytekintélyű úr volt. Járt itt, Bécsben is. Szökdösött, egyik országból a másikba, míg most a porosz király lefülelte és kiszolgálhatta.

A beszélgetés félbeszakadt. A polgárokat elsodorta a porban, zsvajban törtető tömeg. Az elől tülekedők be is érkeztek már a Városház-térre.

A hatalmas négyszög egyszerében telibuggyant néppel. Egy órán belül moccanni se lehetett a csődültől. A kivezényelt Rumor-legények alig bírták fenn-

tartani a Vár-erődéből, a nagy bűnösöket őrző Kärntner-toronytól, a Városház-térig kihúzott kordont, melyen belül a hivatalos személyeknek kellett végigvonulniok. A bámészok aztán úgy segítettek a helyszükén, hogy a térségen felhalmozott hordókra ágaskodtak, vagy az útmenti fákra. Némelyik ágon két-három diák is hintált.

De a menet látványossága megérte a fáradságot. Az elől haladó állami főember, hivatalos öltönyében, igazán tekintélyesen hatott. Majd a törvényszék tagjai következtek, fehér nyakkihajtásos, fekete talárban, fejükön fazékforma bársonyföveggel. Utánuk — lovon — a Stadtschultheiss és Stadt-Vogt, a titkos tanácsbírák, a városi zenekar, kétsor dobossal, török síposokkal, kürtösökkel. Nyomukban szuronyos törvényszolgák dobogtatták a földet.

A törvényszéki irnok a „*gyors-processus*“ iratait hozta a hóna alatt. Aztán a különböző céhek fejének beláthatatlan sokadalma taposódott, iparuk rangfokozata szerint. Kérkedően villogtatták kiváltságképp engedélyezett oldalfegyvereiket.

A kőművesek és ácsok — akik a vész-tribün elkészítésében cselekvő részt vettek — ősi szokás szerint, külön csoportban vonultak föl, vállukon fölfelé forgatott élű szekercéikkel.

A császári hatalom megszemélyesítője — Khevenhüller gróf — után a vice-személynök s a kancellár következett, harminc nemesi és huszonkét lovagi rendű tanácsos élén. De a polgári rendű tizenkét tanácsos már csak gyalogszerrel baktatott mögöttük.

Hogy ezek is elhúzódtak, a város harangjai elkezdtek kongani. Előbb az István toronyé, dübörgő güm-gümm hanggal, majd a többiek. A levegő megtelt zsongással, a veríték s a tömeglélekzés nehéz illatával. Az izgalom növekedett. Bezzeg lett keletük a fákön csimpaszkodó diákoknak is! Az alatt lihegők kishíjján leráncigálták őket, kíváncsiságukban.

— Ki az a hórihorgas, kampósorrú, hé?

— Az a *Secretarios Ordinarios*, hé! — hangzott a kórusban üvöltött válasz.

Aztán a *Supernumerariosok* nyomultak elő. Tizenhárman voltak, éppen. Egyikőjük olyan nyurga, hogy feje a tömeg fölött bókolt, hosszú nyakán, mint egy agg zsiráfnak.

Ezt megnevették.

— Mért nem áll be mímusnak?

Végre, végre...!

Az ezernyi ezer ember felmorajlott.

Egy vörös lécekből ácsolt szekérnek szólt ez a nyüzsgés. Most fordult be, az élő sorfal végén. Utasainak ketteje kurta, vörös bőrködmönt s ugyanolyan, szűk posztónadrágot, sarút viselt. A harmadiknak palástszerű, ráncos körgallér fődte a vállát. Lehullott bokáig. Fején hasonló színű, kemény, pörge kalap.

Erről már nem kellett magyarázni, hogy kicsoda. A nép hátán lúdbőr futott át. Rárökölt a vöröstaláros férfiúra. Az pedig mellén összefonva kötélizmú, csupasz karjait, szinte kevélyen állt az elszörnyedés közepett.

— A bécsi hóhér! — járt szájról szájra, míg a szekér negyedik utasára nem fordult a figyelem.

Ülő helyzetben is magas, nyúlánk ember volt az. Nyaktól bokáig, durva, fekete szőrzsák fedte a testét. Föveget nem hordott. Sőt a haját is lenyírták. Arcát fekete lárva takarta. Vállán föllegajtó. Fekete, hasonlóképpen. Talán arra való, hogy hajtsa el hát vele a fölötte lógó, baljóslatú fölleget — ha tudja! De ha nem boldogulna, majd segítenek neki a varga-inasok, készségesen.

Egyik elő is kerít valami megontott piaci zsákból egy jól megtermett hagymát. Irányozza. Már aztán, hogy nem felhőt, hanem az álarcos fejét találta, arról igazán nem tehet. A diákok, lehet, hogy több sikerrel járnak.

Biztatják is a fogait villogtató rabot:

— Elő a „*sal universalissal*“, ipse!

— Most koncentrálja kend az „*anima*“-t!

Persze, hogy a bécsi kofák se restek! Munkába állnak, kreutzfidél kedvvel, míg a szekér beérkezik, a vörös-posztós emelvény elé. Akkor a bőrruhás legé-

nyek leugrálják. A palástos férfiú pedig, megragadja félvállnál a láncokkal megmarasztott vendéget. Mint a pelyhet, emeli föl s egyenesen kitarva a levegőben, ereszti a földre.

Vannak, akik meg-hocholják a virtust. De az álarcos nem ügyel rájuk. A lárva hasítóka mögül villogó szeme megakadt valamin. A bírói tribünnel átellenben fölállított, másik emelvényen . . .

Nyúlánk teste összerándult a daróc ruhában. Igaz, hogy csak egy percre. Aztán már egyenes és mozduatlan megint, a csöcselék őszinte elégedetlenségére.

— Átkozottul magasan hordja az orrát!

— Majd hordja még magasabban is!

— Pszt, fogjátok be a szátokat!

Hirtelen elhalt a moraj. A muskétások sorfala szétvált. Egy fekete taláros, csontpápaszemes férfiú lépett ki, a bírói asztal elé. Meredeken hajlott, éles orra karvaly-csőr módjára szökken ki a pápaszem keretei közül. Szája széletlen, nagy, lapos békaszáj. Odatárja botkarjait a bíráknak, pathetikusan:

— Nemes és legbölcsebb, legigazságosabb városbíró úr! A fővádló, íme, engedelmet kér, hogy a nagyérdemű bíróság színe elé járulhasson.

A bírák megfészkelődnek székeiken. A középütt trónoló, dülledt szitakötő-szemű, vissza int fekete-csontpálcikájával:

— Legyen neki megengedve!

— Nemes és legbölcsebb, legigazságosabb városbíró úr!

A baljóslatú férfiú közeledett, három lépést.

— A fővádló nyilvánosan vádolni kíván egy elvetemült gonosztevőt s kéri, hogy ehez a jog neki megadassék!

— Legyen neki megadva a jog! — libben ismét a fekete pálcá.

Megint három lépés.

— . . . kéri továbbá, hagyassék meg neki, hogy mily módon kelljen vádjával a legtiszteletreméltóbb Vérbíróság elé lépnie?

— Mily módon — — —?

A szitakötő-szemű a tanácsosokhoz fordult. Mert ebben a kérdésben dönteni meg az ő törvényes tisztjük.

A bírák közt halk duruzsolás támadt. Majd a városbíró ismét megszólalt, harsány, hirdető hangon: — Kivont és kiélesített bárdal, — kiáltván kétszer és ismét egyszer, mint illik és szokás!

A tömegben az öröm zúgása hömpölygött végig.

— Teljes szertartás lesz hát!

Az alatt öklöződők előbbre dobbannak, míg a fákon feljebb ropognak az ágak. Pedig: csak semmi türelmetlenkedés! A processus szabályait ősi hagyományok írják elő. Meg kell adni azoknak a módját.

Ennélfogva az egyik bőrruhás legény a bíróság asztalához járul most és kiveszi a takaró alá rejtett bárdot. Adja a vér-kikiáltónak. Az meg a fővádlónak. A három aztán megindul, keményen, a Városház felé. A lépcsőzet alatt megállnak.

— „Zetter!” — süvölt a kikiáltó, mennydörögve.

— „Zetter!” — ismétli a fővádló és megdöngeti a palossal a Városház behajtott kapuját, úgy, hogy a két erős tölgyfa tábla szétpattan az ütéstől.

— Vészt hirdetek és követelek egy elvetemült latorra, aki Isten és emberek színe előtt, megsértette az isteni és emberi törvényeket, halálosan! Vért kívánok!

A borzongató szózat megnyúlt és elhalt. Kiszáratva a Városház előcsarnokából tört elő újra. Végül már egész bent, a bírák tanácskozó termének küszöbén riadt föl ismét:

— Vért kívánok . . !

Idő múltán a fővádló és kísérete visszatértek. A legény földbevágtá éllel a bárdot s hátra vonult, a szekér mögé.

Köröskörül, az emberek szeme düllelt a mohóságtól. Az utca kergültjei, a bűn és kegyetlenség démoni megszállottjai, egymást tiporták. A lökdösés és dulakodás közben pedig, megint fölreszelt a taláros férfiú érdes fűrészhangja:

— Nemes és legbölcsebb, legigazságosabb város-

bíró úr! A fővádló, íme, kérdezi, hogy a meghagyotti vészkiáltásokat elvégezte-e, mint illik és szokás?

— Megtette, ami illik és szokás! — billegette fehér parókája copfját a városbíró. — És most állítás-sék elő a delikvens!

Készenléthben tartották már azt a pribék-legények. S bekövetkezett az a mindenektől áhított pillanat, mikor a fekete álarc lehullt a rejtelmes lény ábrázatáról. A törvények öre s az ellenük vétő, egymásnak fordultak.

A fővádló pápaszeme vakítót villant a napban.

— Vádolom az előttem álló személyt, igaz neve szerint Manuel Caëtanót, — bitorolt neve után Don Dominico Manuel Caëtano, Comte de Ruggiero Napolitanót: e név bitorlásával először.

A térségen a meglepődés tompa zaja hullámozott végig. Ilyen nagyszabású mulatságról már igazán a legvérmesebb reménykedők se álmodtak! Hogy a császári hitves egykor nélkülözhetetlen házi-asztrológusa a hatalmasok közt is félelmes olasz álljon ide, őket szórakoztatni...! Ki hitte volna!

Mindenki furakodott. Mindenki látni akarta az ebüljárt zsarnokot. Itt-ott egy-egy ököl is lendült. Az elülső sorból egy betört orr sötét vére preckelt a porondra. Míg végül a Rumor-legényeknek sikerült rendet teremteni. Csönd lett. A fővádló folytathatta:

— Vádolom Isten tízparancsolatából az első ellen való ördögös, bűbájos, felség-ámító szemfényvesztések bűnével! A tízparancsolat ötödik törvénye ellen való, számtalanszor elkövetett emberölésekkel, másodszor! A hetedik szabályt megsértő csalásokkal, zsarolásokkal és uzsoráskodásokkal, harmadszor! Vádolom a főbűnök másodikával, a dölyffel és daccal, negyedszer! A Szentlélek-elleni ötödik bűn, a megátalkodás miatt, ötödször!

A fekete taláros szünetet tartott. Majd nyomatékosan tette hozzá:

— Vádolom azonkívül a magas nemesi rend bitorlásával és megsértésével, minthogy Manuel Caëtano közönséges olasz parasztszülők korcs ivadéka.

Szabadkőművességről s más effélékről is szólt még a vád, hatodszor, hetedszer és nyolcadszor. A porosz király s a bajor választó nevében is. A prokurátor aztán meghajolt a bírói emelvény felé, jelezve, hogy bevégezte tisztjét.

Ruggiero védekezésére került volna a sor. De a városbíró mindjárt első szavánál félbeszakította. Intett a vöröstaláros embernek, aki hirtelen rátapasztotta egyik óriás tenyerét a magiszter vicsorgó szájára.

Az olasz gyűlölettől habzó ajkain — Caraffa aszszony neve talált kicsordulni... Hogy mit mondott róla, azt a plebs zshivájában — szerencsére — egyedül a közel ülő császári személynök s a bíróság hallhatta meg. Nem lett volna okos azonban, ezt a szerencsét kockáztatni s az udvart egy nyilvános, kínos botrány-nak kitenni...

A városbíró izgatottan szökött fel és odamutatott az elnémített Ruggierora:

— ...még szitkozódni mert! Ebből láthatják mindenek, a lator megátalkodottságát.

És sürgősen kibontotta az asztalon készen várakozó pergament:

— Adatik tudomására minden keresztény léleknek, hogy ez az ördögös, szemfényvesztő, sokféle tudott és tudatlan crímenek megterheltje, érdemelt büntetésekép s más jámborok elrettentő példájára, közhatározattal ugyanúgy szegre fog akasztatni, ahogy ő szegre akasztotta az erényt és tisztességet! Őrizkedjék minden igaz hívő a nyomdokába lépni, az egy igaz Isten nevében, ámen.

Kegyelemkérés egy se hangozott. A Stadt-Vogt se mozdult. Csak az olasz hördült még egyet, fojtottan, a hatalmas tenyér alól:

— *Che il demoni t'incenerica..!*

Aztán kettétört a fekete pálca.

Minthogy az elítélt elutasította a végső lelki vigaszt, a pribéklegények megragadták. Megindultak mellette, futva. A bécsi hóhér vállára vetette talárjának lefüggő szárnyait.

A harangok zsongtak, zsongtak. A Totenbruderschaft papja elfödte szemét s feltartotta a feszületet. Valami dübörgött és recsegett.

Egy nagy öreg varjú pedig, leszállt a magas tölgyfa-oszlop tetejére. Nem káromgott, csak nézdegélt fél-szemmel, negédesen oldalt hajtva tapasztalt, vén fejét. És a bírák süveget emeltek:
— *Salve Justitia...*

II.

Két levélnyt fordult a kalendárium. Két nap telt el az olasz adeptus dicstelen kimúlása óta. Harmadnap éjjelén, a Burg egyik mellék-kapujában, halkán megfordult a kulcs. Csöndes-lopva, egy sűrűn lefátyolozott asszonyság suhant ki. A ruhája is fekete. De nem valami parádés. Csak síma gyapjúsövet. Fekete az ékszere is. De az se csillogó. Gyászruhához illő, értéknélküli zsett-holmi.

Pedig alig pár napja még, sok-sok társa hivalkodott, drága dobozok bíborpárnáin, ott, az egyre sötétebben távolodó császári palota főudvarmesternői lakosztályában...!

De Caraffa asszony megszűnt a főudvarmesternői méltóságot viselni. Ruggiero gyűlöletben elsziszegett szavai öltek, a bakó szőrös tenyere alól, a távolból is, mint ahogy öltek a közelben tinktúrái és főzetei.

A császári személynök — Khevenhüller gróf — a kivégzés megtörténte után nyomban sarkonfordult és lovára pattant. Be sem várva kíséretét, vágatott vissza, a Burgba. Egyenesen Amáliához... Valami nagyon fontos mondani valója lehetett, mert órákba telt, míg megint kijött.

A dáma aggodalmasan nézett utána.

Ez az aggodalma azonban, másnap, egész a rette-gésig fokozódott. Küszöbe előtt, saját törétől halálra-sebzetten, találták egy — hitelezőjét. Még élt a nyomorult. Eléggé élt, hogy őt nevezze meg vesztének okozójaként.

Bizony, a szépséges Catherine az utóbbi időkben nem kereshetett többé hitelt a pénzvilág magaslataiban. Jól kiismerték ott — a rossz oldaláról! Be kellett érnie a kisemberek kis kölcsöneivel. De ilyen kisemberei nagy számban voltak. És ezek érzékenyek, könnyen-izgulók voltak. Társuk szomorú öngyilkossága fölremítette őket abból a téves reménységükből, hogy vagyunkájuk biztos helyütt kamatozik az előkelő dámánál. Valósággal megrohanták a Burgot s éppen nem méltóságteljes viselkedést tanúsítottak ott, a tiltakozó portásokkal szemben. Szitkozódásuk, jajveszékelésük, fölverte a szent falak csöndjét. Úgy kellett őket a darabontokkal eltávolítani.

Az úrnőn azonban már ez sem segített. Ha csöndben és titokban is, a vizsgálat megindult.

Caraffa asszony diszkrét felszólítást kapott, számadásainak előterjesztésére. Majd meg a fedezetül szolgáló értékek kimutatására... Természetesen, eltekintve magyarországi birtokaitól, melyek az ottani egyezkedések értelme szerint, korábbi jogos tulajdonosukra fognak visszaszállni...!

A dáma megtántorodott az egymást követő, baljós-latú események súlya alatt. Kúszált aggyal és remegő kezekkel igyekezett a kapott parancsnak eleget tenni.

De a két számadás nemcsak hogy nem fődte egymást értékben, hanem ellenkezőleg, olyan tátongó szakadékot mutatott, hogy az udvari főszámvevőnek hátába viszolgott tőle a hideg.

Akkor előállt Bözin kisasszony s mézédés pillan-tást vetve egykori legyőzőjére, megszólalt, fuvolaszerű hangon:

— Oh, nincs miért aggódni! A grófnő dúsgazdag. Épp, hogy feledékeny egy kicsit... Hiszen még egész sereg ékszere van, ezeken kívül, kedvesem! Komorná-

jától, aki hozzám szegődött, azt is tudom, hogy hol. Készséggel segítek az összekeresésükben..!

A barátságos megbeszélésre jött urak, akik alatt tulajdonképpen egy titkos komisszió tagjait kellett érteni, meghökkenve néztek a Fels asszonnyal szintén „vendégül“ toppant udvarhölgyre. Bözin azonban, nagy szorgoskodva, már meg is kezdte az ígért „segítést.“ Fürge egértipegéssel, egy dobozt hozott elő, a márványkandalló válláról s odanyújtotta a szemüket tátogetató urak elé.

— Oh! — csapta össze kezeit, kissé duzzogó csudálkozással — ön így megrövidített minket, barátait? Ilyen jó lábön állt a magyar udvarhölgygel? Egytől-egyig az ő smukkjai..! Ennyi ajándék..! Ime, minden darabban a Pálffy címer..!

De Fels grófnő nem vette ilyen könnyedén a dolgot. Megnyúlt orrához emelte lorgnettjét.

— Lehetetlen, — mondta szigorúan. — Hiszen a magyar dáma ékszereinek értékét az alamizsnások közt kellett volna szétosztani!

— Akkor bizonyára tévedek. Bár — — — nézze méltóságod ezt a medált..!

S e szókkal Bözin egy ékköves nyakbavalót húzott elő. Mindjárt föl is pattantotta a zárt.

— „*Devicta vincit..!*“ — susogta a bevéselt jelmondatot.

Aztán kihullatta ernyedő ujjai közül az ékszert. Hatalmas legyezője mögé rejtette piruló arcát.

— Szent Isten! — mormolta, megdöbbenően. — Hogy kerülhetett ez ide? Hiszen — — — Emlékeznek az urak..!

Annyira emlékeztek, hogy még az anyacsászárnéhoz se kellett fordulniuk, felvilágosításért. Hónuk alá vették a dobozt és meghajoltak, rangfokozat szerint, előbb Fels grófnőnek, majd Bözinnek s kimentek az ajtón. A ház úrnőjét véletlenül elfelejtették térdhajtással köszönteni...

Igaz, hogy az egyik karszékben ájuldozott. Inkább halott volt, mint élő

Másnap Caraffa asszony bejelentette távozási szándékát. El fog költözni, zaj és feltűnés nélkül... Magán-okból...

De elkésett ezzel az ajánlattal. Küldönce, aki a levelét vitte, félútban kereszteződött egy másikkal, amelyik meg levelet hozott. Az éveken át rútul megcsalt Amália fölmentette szolgálata alól főudvarmesternőjét.

Semmi indokolás.

Mehetett a szép Catherine. Ám csak ő, egyedül. Mert minden értéket jelentő holmiját lefoglalták. Az udvar, valami tapintatos módon, a hitelezőket fogja kielégíteni a befolyó összegekből, hogy senki se botránkoztatthasson többé a palota körül.

*

— Igen, így volt, így volt...! — bólogatott a gyászruhás asszony, míg tántorgó léptekkel elért az utca szögletére s beszállt a készen várakozó gyaloghintóba.

A hordszék-vivők, igazi bécsi gorombasággal, rácsapták a rozoga üvegajtót s megragadták az átlósrudak végét. Aztán megindult a sívár menet, valamerre, Isten tudja, hová. Az éjszaka elnyelte a gyaloghintó titkát.

A fényes, csábító bécsi udvar sohase beszélt többé Caraffa asszonyról.

*

Teli az élet ilyen rejtelmekkel. Egyiket négylovas batár röpíti, másikat elcsigázott ember-páriák vonszolják, káromolva. Ezt márványtáblába fődí, amazt a saját szeme pilláin függvemaradt könnyek. Az idő pedig hömpölyög tovább, míg bele nem hanyatlik késő századokba, ahol a szép vagy rút, jó vagy gonosz arcok, szétszórt körvonalakban sejlenek. Halvány, átzüremlő fénnel.

UJ ÉLET HAJNALÁN

I.

A szerelmesszívű fiatal császár- király — I. József — közel két hete aludta már örökkévaló álmát a kapucinusok sírboltjában. De ha ő aludt is, a birodalom kormányzása nem pihenhetett. A nép nem maradhatott koronás vezető nélkül.

Az idő kérlelhetetlen törvénye átlépett a halotton s várta az élőt.

Minthogy József fi-utódok nélkül hunyt el, a bécsi kormány, sürgősen — s a magyarországi béketárgyalások kedvező menete miatt a titok hét pecsétje alatt — hazahívatta öccsét, Károly spanyol trónkövetelőt. Az ez idő tájt éppen Barcelónában tartotta főhadiszállását. A princeps, aki elég bizonytalannak látta a spanyol koronát, természetesen azonnal visszafordította a rudat s jött átvenni váratlan örökét.

Míg az utat róttá, Magyarországon is eldőlt a béke ügye. Az elcsigázott, nyomorúságoktól agyon-sujtott nép hajtott Károlyi szavára és május hónap első napján — Szatmár mellett, a nagymajtényi síkon — utoljára sírtak fel a kuruc tárogatók:

— „Zöld erdő harmatát,
Piros csizmám nyomát
Hóval földi be a tél.
Hóval földi be a tél..“

A kuruc hadak fölesküdtek a király hűségére.
Messze, túl a Lajtán, a Burg titoktartó falai közt,

volt valaki, aki előre ismerte a kölcsönös szerződésnek azon feltűnően enyhe pontjait, melyeket, cserébe, a letett esküért nyertek. Azt is tudta, hogy miért olyan enyhék azok a pontok, melyeket a Caraffa asszony sugalmazása alól felszabadult Eleonóra régenscsászárnő — haldokló fiának végső meghagyásához híven — teljes egészükben betartatott a legfőbb haditanács meghatalmazottjával, Locher referendáriussal...

De az idegen világba szakadt fejedelem mégse fogadhatta el a traktát, melyet híre-tudtán kívül kötöttek. Sem pedig az eléje szabott személyes föltételeket. Azt az esküt, melyet úgy sóvárgott tőle visszahagyott sáfára, Károlyi Sándor, nem mondta ki soha.

A halott király ajkaira örökre odafagytak azok a leíratlan ígéretetek, melyek ezt az eskütételt lehetővé tették volna, az Erdély garanciájához, elődeinek fejedelmi székéhez, népe érdekében ragaszkodó Rákóczi számára. Az ő rendeltetése az volt, hogy elveszítse hazáját, de ő megmaradjon a haza firmamentumán, lángoló égi jelnek, ó-testamentumi, égi lajtorjának, melyről árva fajtája mindég fölkapaszkodhassék a csillagok közé, ha népek tengerrengésében, kiszaladóban van lába alól a kis magyar sziget.

*

Az új király, Károly, pedig megérkezett és hozzáfogott összebékült híveinek kormányzásához. Szerencsés kézzel tette. Kezdette azon, hogy megerősítette a gondjaiba vállalt népek szabadságjogait. Osztrákokét, csehekét, stájerokét. A szatmári kuruc béke pontjait is helybenhagyta, pedig azoknak hatalmas ellenzékük volt! Az elkobzásokból, újan szerzett birtokaiért agyarkodó, osztrák nagyok! Sőt — a magyar főemberek közt is akadtak szórványosan Illésházy Miklós kancellár szomorú példájának követői...

Károly azonban értett hozzá, hogy elnémítsa őket, olyan eréllyel, melynek maga az udvar büszkesége, a lángeszű és vasjellemű Savoyai Eugen herceg is elismeréssel kényszerült adózni:

— „Ha Leopold atyám volt: József a testvérem.
De Károly — az uram!“

Hiszen annak készült, már kicsiny gyermek korában, mikor még csak ephebusai és pázsijai felett kormánykodott!

Siettek is, szebbik színére fordítani köpenyüket, az egyenetlenkedők! A magyar urak azonban nem csatlakoztak a hízelgőkhöz. Az ő király-tiszteletük nem mézes-mázosságban nyilvánult, minthogy nem is külsőségekből táplálkozott.

Az új uralkodó — végre — törvényes országgyűlést hirdetett Pozsonyban, melyen személyesen megjelent. És pedig — díszmagyar viseletben. Ősi szokás szerint, megkoronáztatta magát Szent István koronájával. Többet nyomott ez a magyar mérlegen, mint a bécsi udvar minden délibáb-mutogatása! Így már valóban utat lehetett engedni a bizalomnak s örülni az új király külföldi sikereinek is.

Mert kevéssel a pozsonyi országgyűlés után, Károly nyugaton is békét kötött. Birodalmába kebelezte Belgium és Olaszország tekintélyes darabjait. Majd a német császári koronát illesztette fejére.

A háború sebei beforrtak. Fegyvert legföljebb vadász-kedvből ragadott, aki akart. A földműves megfogta az eke szarvát, iparos a szerszámait, a kalmár kinyithatta boltját. A sok próbát állt ország föllélekzett s szép, egyforma pörölyütésekkel kovácsolhatta tovább a magyar jövőendő tűzben-keményült acélját.

*

* * *

A bécsi utcák elcsöndesültek már.

Az éjszakai őr megállt az utca sarkán és elkántálta a takarodót:

— „Hörts's ihr lieb'n Leit'n!
Lasst euch sag'n.
Die Uhr hat's Zwölfe g'schlag'n.
Bewahrt das Feuer und das Licht
Damit ka Unheil g'schicht!
Gelobt sei Jesus Christus . . !“

Majd elindult a szokott körsétájára, megtekintendő, hogy a csapszékek hátsó söntései is le vannak-e zárva? Nem folyik-e valahol tilos dorbézolás? A házak kapuit becsukták-e? Barlangos mélyedésükben, nem bujt-e meg valami gyanus népség? Borheteg, kéményseprő, vagy garázda diák?

Nem mutatkozott sehol rendellenesség. Csupán az egyik palota kapuja tátongott, nyitva. Az meg, a birodalmi kancellár úr tulajdona lévén: ügyelje a portás!

A rend érdemes öre továbbstájt. Olyasfélét brumogott a gallérjába, hogy: jó az ilyen magas uraságoknak! Ha akarják, böjtben is nagykanállal ehetnek. Bizonyára tömve vannak most is vendégekkel a szálák!

Tévedett pedig. A kancellár úr nem ült névnapot, se bálát nem adott. Még csak zene se szólt nála. Annak a két embernek, akiket vendégül látott, nem volt szüksége zajos cécóra. Olyan csöndben lézengtek azok egész napon át, a kancellár úr baráti födele alatt, hogy alig esett szavuk. Nem is szórakozó kedvből tanyáztak itt. Az éjszaka sűrűsödését várták. Mikor aztán jól megvastagodott az ég bakacsin-terítője, fölszedték úti málhájukat. A nagy, rézveretes, bőrből való batár előállt.

A háziúr maga fogott kezébe egy ezüst-kandelábert, hogy világosítson a vendég-dáma előtt.

— Erre grófné, ezzel!

A „grófné“ köszönte szépen a szíves figyelmet. A befogadtatást is. Meg az esküvőnél való tanuskodást is. Szelíden és mélyről muzsikált a szava. Az uráé is érzékeny, elolvadt, ahogy újból megszorogatta vendégelőjük kezét:

— Wratiszlaw, áldjon meg az Isten!

— Szóra se érdemes, öregem...

Még akart mondani valamit a házigazda. Holmi szerencsekívánat-félét. De hogy a kandeláber fénye épp az új-asszony arcára vetődött és hogy az a szegény arcocska olyan kísértetiesen fehér volt, azok a nagy, kékvirágú szemek olyan világbabámultan tágak, az

ajkak olyan fájdalmasan összezsugorodottak, megdolta a dolgot és nem mondott semmit.

Még egy utolsó főbólintás s a különös pár fogata megindult. Kigördült az öblös boltozat alól. Átszelte az utcát, az alvó Bécset is és kirobogott a város kapuján. A kerekek egyhangúan örölték a kavicsot. A bártár beleveszett az éjszakába.

Hosszú idő telt így. Fölmérhetetlen hosszú, megszakítatlan némaságú idő. Míg egyszerre a baloldalt ülő utas óvatosan megmozdult. Megérintette az oldalán gunnyasztó asszonyka kezét.

— Nem fél ön a rablóktól, Mária?

— Sokat jártam a világot, de még sohase találkoztam útonállókkal, — hangzott készségesen a halk, szerény válasz.

— Hát a tengelytöréstől, nem fél-e?

— Azt meg lehet vasalni.

— És... és... tőlem?

Nagyon alázatos, nagyon könyörgő volt Prechowsky hangja. Olyan, hogy világosban meg se mert volna születni talán.

Mária megrezdült tőle. Valahol bent, mélyen a szívében, irgalmazó szánalom kezdett langyosodni, egyforma, enyhe jó meleggel.

Otthagytá kezét a férfi kezében s szeliden fölmosolyodott rá:

— Ön mától fogva a férjem. Saját elhatározásomból, — mondta.

Amaz meghajolt, mint szentségmutatáskor.

— Áldom érte a Teremtőt. De ez még... mindég nem felelet. Hogy lenne, ha segítenék, kicsikém?

Mária csak mosolygott tovább, lankadt mosolygással. Akkor az új férj megcsókolta a kezében hagyott kezét.

— Tudom, — bólintott — hogy sohase másítaná meg az egyszer kiejtett szavát. Ugye?

— Nem.

— Arra is rákényszerítené magát, hogy elleplezze az iszonyodását előttem, akinek jogokat adott.

Kis csend következett.

Aztán a férfi folytatta:

— Ha nem felel is, tudom. A börtönben — halálom pillanatát várva — mélyebb látást tanult a szemem. Fölismertem az egész nemes, csudálatos lényét és a saját undokságaimat, gonoszságaimat.

Most már megszólalt Mária.

— Ön túloz! — ingatta a fejét.

Majd halkán hozzátette:

— ... vagy lehet, hogy én is tanultam. Nem hiszek többé a kszakartan gonosz lényekben. Az ember csak küzd. Keresgél...

De a férfi tiltó mozdulattal szakította félbe:

— Nem! Ne igyekezzék mentetegetni! Én ma már, itt, az ön áldott közelségében, egész tisztán látom a tegnapi éneket. A kapzsisit. Élvezethajhászót. Azt az erőszakost, akinek, ha valami szeszélye támadt, sohase birt lemondani róla. S akit én lelkemből... szégyelek. A tegnapi éneket bizonyosan nem is tette volna föl azt a kérdést, melyet az elébb önhöz intéztem. A mai azonban nemcsak fölteszi, hanem meg is felel rá! Igen, ön rettegi az én jogaimat és borzad tőle, hogy törvényes urát kelljen látnia bennem. Állná ugyan az oltárnál tett esküjét, de belepusztulna... Nos, ennek nem szabad megtörténnie, ez nem fog megtörténni, gyermek! Az én hatvanhat évemmel már... nem olyan túlnehéz lemondani... Nem, főleg egy olyan kincsért, amelyet ma a házamba viszek! Az ön gyönyörű fiatalasága, jósága és az a derű, amivel az én komor barlangomat majd besugározza, búsás kárpótlás nekem, azért a kis engedékenységet, amit tanusítottam... Ért ön engem? A nevem, a házam, gyöngéd apai oltalmam és mindenem, amivel a földön birok: az öné. Ön azonban egyedül a saját-magáé. Közellétén, egy kis gyermeki hajlandóságon s néhány jó-szón kívül, semmi többel nem tartozik öreg barátjának... És most feleljen őszintén! Meg tud-e bocsátani annak a durva, erőszakos gazfickónak, aki valaha voltam? Aki szentségtörő kézzel illetni mertem önt?

A kocsis hirtelen megdőccent a bakon. Hátrabilentette fejét. Úgy rémlett neki, mintha elfojtott sikoltást hallott volna.

De nyilván tévedett. A kiáltás nem ismétlődött többé. Erre visszafordult megint s lovai közé csípett ostorával.

Pedig éppen most láthatott volna valami különöset! Hogy az új-asszony, a szép, fiatal, nagyúri dáma, odaborul az utitárs petyhüdt, öreg kezére és csókjai-val halmozza. S hogy az eddig dermedt-nézésű, kísértetlátó szemeiből áldottan, bőven kibuggyannak a könnyek.

Mária — sírt.

— Vétettem, — szaggatta szavát a zokogás. — Vétettem, már tudom! Nagyot, szépet akartam ugyan, de — mindenáron akartam... A céлом nagyobbikát, amit kitűztem, el is értem, hanem — —

A hangja elcsuklott. Valami új érzés, mely most volt kelőben a szívében, már eltiltotta attól, hogy végig mondja a gondolatát: „a saját legbelső emberi célom elérését megtagadta tőlem az Isten...”

E helyett ismét megcsókolta a fáradt öregember lágyan símogató kezét.

— Franciscus...! Köszönöm, hogy ezentúl becsülhetem...

Először történt, hogy keresztnevéen, férjeként szólította a férfit. És ez olyan jól esett most neki! Ez s a melléből szabadonbocsátott sírás. Mintha az egész eddigi élete, életének minden kapott, üszkös sebe csordult volna ki vele. Megkönnyebbült, olyan könnyűvé, mintha szárnyai nőttek volna s most megindulna repülve, nagy íveléssel, új, ismeretlen magaslatok felé.

Csodálatos érzés volt és maradandó. Sőt egyre növekvő, mind elragadóbb. Az éjszaka szinte észrevétlenül olvadt meg benne, arany-hajnallá.

Sík földön futott már a batár. Az utasokra rápittymallott. Jobbra-balra kalászrengető, júniusi búzátáblák maradoztak el mellettük. Néhol egy-egy pipacs hányta ki piros fejét, a készülő, óriás-kenyérből. A

föld koránkelő népe is lábra serkenhetett, mert valahonnét távolból, muzsikaszót hozott a bontakozó szél.

Az újasszony megtörülte arcát a hajával, mely az éjszakai hányatásban vállára bomlott s lefolyt dús, acélos fürtökben, a derekáig. Tágranyílt szemében ámulat nyiladozott és nagy-nagy fényesség.

— Mintha tárogató lennel! — suttozta, látomás-látó elbűvöltséggel.

Az öregember csendesen, apásan mosolygott.

— Tudja jól, lánykám, hogy „odaát“ nincs többé tárogató. Jól tette öfelsége, hogy törvényileg eltiltotta! Minek fölöslegesen tovább-élesztgetni a szívek szomorúságát? Elég volt már abból. Túlontúl elég, az áldatlan háboru alatt! A traktával, Majténynél, hál-isten elmúlt. Az ön népe boldog és szabad.

— „Boldog és szabad...!“

Mária ajkai rebegve, halkán visszhangzottak. Majd hirtelen fölkelte a kocsi-párnáról s valami mély, nagy, szent elragadtatásában, kiegyenesedett és hátraszórta aranylő fürtjeit. A reggel rózsaszínű derengésében, arcán kigyulladt, mámoros rajongással, olyanak tűnt föl így, mint valami titokzatos vallás megihletett génusza. Szája halkán tovább mormolt, de nem lehetett érteni, hogy mit? Csak az utolsó két szava kapott szárnyra s futott utána a messzi, Napkelet irányába révült tekintetének:

— „Pax vobis...!“

És Mária végtelen ölelésre tárta karjait.⁷

Felhasznált forrásmunkák:

- Dr. Lukinich Imre:* A szatmári béke története és okirattára;
Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc ifjusága;
— II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai;
— Rákóczi-tár I., II.;
- Dr. Márki Sándor:* II. Rákóczi Ferenc (Történelmi életrajzok);
Szekfü Gyula: A száműzött Rákóczi;
Histoire des Révolutions de Hongrie (MDCCXXXIX.);
Jedlicska Pál: Gróf Pálffyak okmányai és életrajzai;
Dr. ifj. Reiszig Ede: A Pálffyak;
Éble Gábor: Károlyi Ferenc gróf és kora (1705—1758);
Alfred Arneht: Prinz Eugen von Savoyen;
— Eleonore, römische Kaiserin. Wien, 1837;
- K. Papp Miklós:* Caraffa és az eperjesi vértörvényszék;
Joh. Vicus: De rebus gestis Antoni Caraphaei. (A bécsi csász. kir. könyvtárból);
Thaly Kálmán: Ottlyk naplója (Történelmi naplók);
Johann Christian Herchenhan: Geschichte der Regierung Kaiser Josephs, des Ersten. Leipzig, 1789;
- Rudolf Graf Khevenhüller-Metsch und Dr. Hanns Schlitter:* Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch;
Adam Wolf: Maria Christine, Erzherzogin von Österreich;
A. Grafen Thurheim: Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg;
-
- Johann Christian Lünig:* Theatrum Ceremoniale Historico-Policum; (Historisch- und Politischer Schauplatz des Europäischen Hof- und Kanzley-Ceremoniels. Leipzig, 1719);
Báró Nyáray Albert: A bécsi udvar a XVII. század végén (Lovina Ignác naplója);
Dr. Fr. Förster: Die Höfe und Cabinette Europa's (Potsdam, 1837);
— Geschichte der Erzherzoge von Österreich;
— Magazin für Geschichte, Statistik und Staatsrecht der österreichischen Monarchie;

Hormayr: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte vom Jahre 1837;

Dr. Eduard Vehse: Geschichte des österreichischen Hofes und Adels und der österreichischen Diplomatie;

Peisner Ignác: Budapest a XVIII. században;

Ballagi Aladár: Császári kormányzat Budán és Pesten (1686—1711);

Evlia Cselebi: Magyarországi utazásai;

Csengerly Antal: Budapesti Szemle;

Zoltay Lajos: Debrecen a török uralom végén;

A Csokonai Kőr: Debrecen és szatmári béke (Adalékok Debrecennek a Rákóczi szabadságharc korabeli történetéhez);

Dr. Szendrei János: A magyar viselet történeti fejlődése;

Karl August Schimmer: Wien seit sechs Jahrhunderten (von 1200 bis auf die neuere Zeit);

Dr. Georg von Demelic: Die Hofburg in Wien;

F. C. Weidmann: Panorama von Wien (1832);

Johann Pezzl: Die Umgebung Wiens (1807);

— Acht Tage in Wien (1845);

— Beschreibung und Grundriss der Haupt- und Residenzstadt Wien (1809);

— Übersicht der Sammlungen der Schatzkammer der österreichischen Kaiserhauses;

Karl Toifel: Die Türken vor Wien im Jahre 1683;

Dr. Karl Fajkmayer: Skizzen aus Alt-Wien;

Alex. von Gleichen — Russwurm: Das galante Europa;

Max von Boehn: Menschen und Moden im siebzehnten Jahrhundert I., II.;

Eduard Fuchs: Az erkölcsök története;

Elisabeth Villiers: Amulette und Talismane;

Dr. Szathmáry László: Magyar alkémisták;

Prof. A. Bauer: Chemie und Alchymie in Österreich, bis zum beginnende XIX. Jahrhundert;

Takáts Sándor: Régi Magyar Asszonyok;

Nagy Iván: Magyarország családai;

Levéltári adalékok.

